MÁSODIK PONT.

A hűtlenség cziméről.

207. §.

A hűtlenség bűnéről s eseteiről.

Hűtlenségnek (nota infidelitatis) neveztetik a fejedelem, polgárzat s némely magánosok ellen elkövetett s a törvény által ezen névvel bélyegzett bün. Ezen bünbe esnek

1.) Mátyás 6. V. 67. cz. szerint, kik a végrehajtásban foglalatoskodó fő- vagy alispánt és szolgabirákat akadályoztatni akarva, ellenök feltámadnának és rajtok erőszakot elkövetni merészlenének (in ejusmodi executionibus insurgerent, et vim inferre praesumerent).

2.) II. Ulászló 6. V. 2. cz. szerint, a ki elmulasztván ellenállás menedékét használni (repulsio), a felperes birtokába adatott jószágot viszszafoglalná.

3.) A H. K. 1. R. 14. czime szerint:

a.) a felségsértők (criminis laesae Majestatis rei), kik t. i. fejedelmünk személyére istentelen kezeket vetnek, vagy az ő élete ellen fegyverrel, méreggel törekednek; vagy azon falak közé vagy házba, hol a fejedelem tartozkodik erőszakoson bérontanak;

b.) a fejedelem s haza ellen (contra statum publicum regis et coronae) nyilvánoson feltámadók és szegülők, az önvédelem igazságos esetein kivül;

c.) azok, kik hamis levelet s pecsétet készitnek, vagy ezeket tudva használják;

d.) a hamis pénzt verők vagy azokat tudva és nagy mennyiségben használók;

e.) a bézárólag negyedízigleni atyafiak s vérrokonok gyilkosai vagy megsebesitői; ugy szintén az atya-, nő- és férj- (mariticidae és nem matricidae, mint az eredetileg különbözőleg s hibáson iratott a H. K. kézen forgó kiadásaiban) gyilkosok. A nő- és férjgyilkosság esetén azt értve, mely törvényes eljáráson kivül és igazságtalanul követtetett el;

f.) a bézárólag negyedízigleni nővéreket vagy mostohaanyákat szeplősitők;

g.) a faluk és birtokok nyilvános gyujtogatói;

h.) az ország belső álladalmának háboritása végett külföldi rablók vagy zsoldosok béhozói;

i.) a közbiztositéki vagy szabad menedéklevelek megsértői (violatores literarum fidei publicae vel salvi conductus, melyek Mátyás 1. V. 1. czikkében Gléth név alatt emlittetnek);

k.) tulajdon urok várainak feladói, ugyszintén akármely országlakos várainak, kastélyainak vagy más erősségeinek ostromlói, elfoglalói;

l.) az ország rendes biráinak s képviselőinek megölői, befogói, megverői vagy sebesitői;

m.) azon perlekedők megölői, kik a fejedelemhez, vagy bármely törvényszékhez ügyeik előmozditása végett utaznak, vagy a fejedelem meghivólevelénél fogva tartandó országgyülésre jőnek s mennek;

n.) a királyi embereknek (hominum regiorum) és a káptalan vagy konvent valamely törvényes végrehajtásban járó bizonyságtevőinek megölői, sebesitői vagy megverői;

o.) a kárhoztatott eretnekséghez ragaszkodó nyilvános eretnekek;

p.) tagok csonkitói és szemek kivájói, a bánokon, vajdákon és más véghelyi hivatalnokokon kivül. Ilyen tények elkövetésére felhatalmazott hivatalnokok azonban most már nem léteznek;

q.) az ország végvárainak elvesztői azon esetben csakugyan, midőn ezen tény fejedelem s haza elleni hűtlenséggel követtetett volna el;

r.) kik a törököknek s más hitetleneknek, vagy az ország más ellenségeinek fegyvert és eleséget szolgáltatnak;

s.) azoknak háborgatói, letartoztatói s kirablói, kik kárhoztatott telekezetöket elhagyván, Törökhonból hazánkba menekültek itt maradólag.

4.) A H. K. 2. R. 75. cz. 3, és 15. §. szerint, a kik ugyanazon perben másodszor is használták az ellenállás menedékét (secundaria repulsio H. K. 2. R. 75. cz. 3. §.).

5.) Az A. C. 1. R. 1. Cz. 3. cz. szerint azon akár egyének akár testületek, kik a négy bévett valláson kivül uj hitczikkeket, vallásbeli ujitásokat s szakadásokat hoznának bé.

6.) Az. A. C. 2. R. 7. czime szerint:

a.) az árultatásnak vétkében találtattak. Minő cselekedetek által követtessék el ezen bün, nincs meghatározva.

b.) A kik másokat pártolásokkal és árultatásokkal vádolnának s reájok nem bizonyithatnák.

c.) A kik hűtlenséggel vádolt de még el nem marasztalt nemes személyek elfogásában s jószágaik elfoglalásában végrehajtók lennének.

d.) A kik a fejedelem személye s méltósága ellen is, a hazának kárára, romlására s veszedelmére összeesküdnének, szövetkeznének.

7.) Az A. C. 3. R. 1. Cz. szerint, kik vádolnának méltatlanul valakit az egyesületi czikk (unionis articulus) pontjai megsértésével; vagy végrehajtók lennének valaki vádlására a perbefogott de meg nem itélt személynek megfogásában, jószága s vagyonai elfoglalásában a per függőben léte alatt.

8.) Az A. C. 2. R. 3. Cz. szerint azon tanácsrendbeli személyek, kik a fejedelmet törvénytelen, oknélkül való dolgokra tanácsolják.

9.) Az A. C. 3. R. 14. Cz. szerint, a kik utlevél melletti vagy a nélküli ki- s béjárásuk alkalmatosságával fejedelem vagy haza iránt tartozó kötelességök ellen való árultatásba elegyitenék magukat, akár maguk, akár mások, akár levelek irogatása által cselekednék azt; valamint azok is, kik tudva efféle ártalmas leveleket vagy követségeket hordoznának, vagy más jámboroknak hirek s megegyezések nélkül oly leveleket irnának, melyek a fejedelemnek méltósága és a hazának java s megmaradása ellen irányoztattak.

10.) Az A. C. 3. R. 55. Cz. szerint: a kik ország és fejedelem engedelme nélkül pénzt veretnek; vagy azok megegyezéséből pénzt verethetvén, azt nem a fejedelem és ország czimere és képe alatt s nem is a meghatározott minémüségben (ligában) veretik; valamint azok is, kik 10 vagy 20 forintnyi hamis pénzt tudva fogadnának vagy költenének el; s végre azon mesteremberek, kik a hamis pénzverőt tudva müvekkel segedelmeznék vagy fel nem adnák.

11.) Az 1791: 5 czikk szerint, kik az egyesületi czikknek az A. C. 3. R. 1. Cz. igtatott s az 1744: 6. czikk által módositott pontjait megsértenék.

208. §.
A hűtlenség büntetéséről.

A hűtlenség büntetése a H. K. 1. R. 16. cz. szerint élet- és vagyontóli megfosztatás, ugy szintén a hűtlen családi egybeköttetésének a vagyonöröklés tekintetébeni kettévágatása, a mennyiben ha viszszanyerné is, fejedelmi kegyelemből, elvesztett jószágait, azok halála esetében véreire s elitéltetése előtt született gyermekeire nem szállanak; valamint viszont ő sem örökli vérei s gyermekei vagyonait, hanem benne és általa uj család kezdetvén, vagyonait csak elitéltetése után született gyermekei öröklik; ezen s elitéltetése előtt született gyermekei s vérei között az öröklés kölcsönössége csak ugy levén felelevenithető, ha az azok között kötendő kölcsönös örökösödés feletti egyezmény királyi jóváhagyás által megerősittetik.

Kivétetnek ezen büntetés vagyonvesztést tárgyazó része alól a székelyek, a mennyiben hűtlenségérti elmarasztaltatásuk esetében ősi fekvő vagyonaiktól nem fosztathatnak meg a H. K. 3. R. 4. cz. 3. §. ezen szavai szerint: „hereditatesque convictus et sententiatus ipse non amittit, sed ad heredes fratresque ejus derivantur;“ és az 1555: C. 30-ik pontja ezen szavai szerint is: „Székely ember örökségét semmiképpen elnem veszthetí, ha fejét hitetlenségért elvesztené is, hanem atyjafiaira marad.“

209 §.
A hűtlen követeltetése módjáról.

A hűtlen hajdon a H. K. 2. R. 75. cz. szerint követeltethetett

1.) az ország rendes birái előtt, azon adományos által, a ki szemkitolás, tagbénitás, hamis pénzverés, hamis levélkészités s a hűtlenség bünének más hasonló eseteiben, a bünös jószágát felkérte, még megitéltetése előtt, s köteles volt a vétek valóságát bébizonyitani (4. §.).

2.) Az ország gyülés előtt, melyet a fejedelem a bünösnek elmarasztalása végett hirdet (1. §.). A hűtlenség minemü eseteire nézve történt legyen ez, nincs meghatározva; abból azonban, hogy az ország rendes birái előtt követelhető esetek gyanánt a hűtlenség bünének kevésbbé

veszedelmes esetei jeleltettek ki névszerint, következtethetni azt, hogy a hűtlennek országgyülés előtti követeltetése azon esetekben történt, melyek a fejedelem személyét vagy a haza békességét s fenmaradását veszedelemmel fenyegették.

Ma már a hűtlen, vétke közlött büntetése végett, csupán országgyülés előtt követeltethetik az A. C. 4. R. 1. Cz. 12. czikke ezen szavai szerint: „*és a melyek notát. concernálnak dietán prosequaltassanak.*“

210. §.
A hűtlenségczime alatt követelhető sadományozható jókról.

Némelyek a H. K. 2. R. 65-ik cziméből kiindulva azt állitják, hogy a fiscus követelhetné hűtlenség czime alatt a bünösnek mind erdélyi mind magyarhoni vagyonait Ezen állitás alaptalan. Az alapul felvett törvény ugyanis akkor költ, midőn Erdély Magyarhonnak vésze volt, s mint olyan ugy tekintethetett, mint a magyar szent korona alávettetett tartomány, s a Magyarhonban elitélt bünösnek erdélyi jószágai azért foglaltathattak el, mivel azon koronának, mely ellen a hűtlenségi vétek elkövettetett, törvényhatósága valamennyi alatta levő országokra és részekre egyaránt kiterjedett (5. §.). Erdélynek mostani (az 1848-dik év előtti) viszonya Magyarhonhoz a H. könyv kelésekoritól merőben különböző, mennyiben az 1791: 6. czikkszerint mind a mellettis, hogy a magyar koronához tartozónak neveztetik, sem annak, sem más országnak alája nincs vetve, hanem saját törvényei szerint minden más tartományoktól függetlenül kormányozandó önállásu alkotmányos ország. Ennélfogva valamint a Magyarhonban hűtlenségi perben költ itélet az erdélyi, ugy az Erdélyben költ is a magyarhoni jókat nem érdekelheti, s következőleg az elmarasztalt bünösnek csupán erdélyi vagyonait tárgyazhatja. Azonban a bünös erdélyi minden vagyonaira sem terjesztethetik ki sem a követelés, sem az itélet, hanem csak arra és annyira, a mi és a mennyi magát az elmarasztalt bünöst kirekesztőleg illette az A. C. 4. R. 13. Cz. 6. czikke ezen szavai szerint: „*az executio de bonis seu juribus possessionariis delinquentis convicti ipsum solum proprie et praecise concernentibus legyen.*“

A hűtlent elmarasztaló itélet végrehajtása s vagyonai

elfoglalása módjáról a törvény külön nem rendelkezett s csak annyi mondatott ki általában a H. K. 2. R. 66. cz. k §-ban, hogy a hűtlenségi dologban és itéletben is azon módon és renddel kell eljárni, mint a capitalis sententiában, vagyis a nagyobb hatalmassági perben költ itélet végrehajtásában. Ezen végrehajtást szabályozó, s más e jelen tárgyra alkalmaztatható törvények szerint, a hűtlenségi perben költ itélet mellett elfoglalható s következőleg hűtlenség czime alatt adományozható vagyonokra nézve megjegyzendők e következendő szabályok:

1.) A végrehajtás ingó vagyonokra nem terjesztethetik ki azon okból,

a.) mivel a hűtlenség büntetését meghatározó H. K. 1. R. 16. cz. csupán fekvő jószágok elvesztéséről emlékezik, ezen szókon „bonorum juriumque possessionariorum" csupán fekvők értethetvén törvényünk nyelve szerint. Az A. C. 4. R. 13. Cz. 6. czikke is azt rendeli, hogy „az executio de bonis seu juribus possessionariis" legyen. Már pedig a büntető törvények, kivált a büntetés nemére nézve, szoros magyarázatuak, s betü szerinti értelmökön tul annyival kevesebbé terjesztethetnek, mivel a midőn törvényünknek a volt akarata, hogy a bün büntetéseül a fekvőkön kivül az ingók is foglaltassanak el, azt határozottan kiszokta fejezni, a fekvőktől az ingókat névszerint megkülönböztetvén, mint láthatni a főváltság büntetését tárgyazó H. K. 2. R. 43. cz. 1. §. ezen szavaiban „universa bona et quaelibet jura possessionaria, cunctas etiam res suas mobiles."

b.) A hűtlen vagyonai elfoglaltatása okául azt jeleli ki a H. K. 1. R. 13. cz. 5. §., hogy azok érdem jutalmazása végett adományoztassanak; már pedig a fejedelmi adomány tárgyai a H. K. 1. R. 4. cz. és 13. cz. 2. §. szerint, csak fekvő jószágok lehetnek, különben is az ilyetén adományok érvényességét feltételesitő igtatásnak ingókra nézve helye sem lehetvén.

2.) Ha az elmarasztalt még nem volt megosztozva véreivel: illetőségét azokéitól külön kell szakasztani a H. K. 2. R. 60. cz. k. §. szerint; csakugyan azok, kik egymással kölcsönös örökösödési szerződésre léptek, bár a H. K. 1. R. 66. cz. 1. §-ban egymáshoz osztályos vérség viszonyában állóknak neveztessenek is, a H. K. 1. R. 49. cz.

1. §. szerint nem követelhetik részöknek az elmarasztalt fél vagyonaiból kiadatását. Mivel pedig az A. C. 4. R. 13. Cz. 6. czikke szerint csak a foglaltathatik el, a mi a hűtlent magát kirekesztőleg illette, a hűtlen illetőségéből

3.) ki kell adni a megitéltetés előtt született gyermekeknek, ugy a feleségnek is illetőségöket, a feleség hitbérével s hozományával együtt a H. K. 2. R. 60. cz. 1. és 4. §-ai, 1. R. 104. cz. szerint. Nemkülönben

4.) ki kell fizetni a hűtlen adósságait, még pedig az ősieket illetősége mértékéhez képest, saját adósságait pedig egészen; mert azok jószágain fekvő terhek levén, mig ki nem fizettetnek, nem mondhatni, hogy a jószágok csak őtet illetők volnának, s ennélfogva nem is foglaltathatnak el.

5.) Ki kell adni a zálogczim alatt birtokolt jószágokat a tulajdonosoknak, ha azok akár az itélet kelése előtt, akár a végrehajtás alkalmával kifizetik az azokon fekvő pénzt az A. C. 4. R. 7. Cz. 1. cz. szerint, mely kiterjesztethetik a más czim alatt birtokolt idegen bármiféle jószágokra is azon okból, mivel a H. K. 1. R. 27. cz. 1. §. szerint, ha a fiscus még a kihalt vérszerinti örökösének sem tartathatik, annyival kevesebbé tartathatik a hűtlen ilyen jószágokat igényelhető örökösének; és mivel azokra az adományozható jók szerzésének fiscust illető egyik czime sem levén alkalmazható, azokat a fiscus sikerrel nem adományozhatná. Már pedig a hűtlenség czime alatt reászállott jókat adományozni kelletvén, azon czim alatt csak olyan vagyonokat követelhet, melyeket jog szerint adományozhat is. Végre

6.) azon esetben, midőn ismételt ellenállásért marasztaltatott el a hűtlen, elfoglalt jószágai harmadát annak kell adni, a ki ellen használta ezen tilalmas menedéket, a H. K. 2. R. 57. cz. 3. §. szerint.

211 §.

A hűtlenség czime alatti adományzás idejéről.

Mint láthatni a H. K. 1. R. 25. cz 1. és 2. R. 75. cz. 4. §-aiból, hajdon adományoztathattak hűtlenség czime alatt jószágok, még a hűtlenséggel vádoltnak megpereltetése s elmarasztaltatása előtt is; a jószágot e czim alatt felkérő adományos kötelessége levén a vétek valóságát bé-

bizonyitani, a mi az igtatás alkalmávali ellenmondók ellen inditott perben történt meg, és ha a bizonyitás nem sikerült, a nyert jószág örökbecs szerinti árán marasztaltatott hamis vádoskodása büntetéséül a H. K. 1. R. 25. cz. 1. §. szerint.

Az adományzásnak régibb törvény szerinti ezen módja változást szenvedett az A. C. 4. R. 13. Cz. 6. czikke által, mely szerint

1.) csak azon hűtlenek jószágai adományoztathatnak, kik az országgyűlésen megpereltetvén, a törvénykezés szokott módja szerint itéltettek bünösöknek, ez idézett törvény ezen szavai értelmében: „ugy t. i. hogy azt a condemnatust legitime citálták és az országnak constitutioja szerint in generalibus regni comitiis justo juris ordine excessusát legitime comprobálván ugy sententiázták legyen meg, ide nem értvén a decretumban specificált egyéb casusokból emergálni szokott notáknak speciesseit.“ Mely kivett eseteken azokat lehet és kell érteni, melyek hajdon az ország rendes birái előtt itéltettek el, és ezen kivételnek az az értelme, hogyha ezen esetekért a bünös nem követeltetik országgyülés előtt, elitéltethetik ugyan, de jószágai a fiscus által el nem foglaltathatnak. Igy tolmácsolta a gyakorlat is ezen törvényt, a mennyiben hamis pénz- levél- pecsétcsinálásért s negyedízigleni vérek meggyilkolásáért sat. a bünösök szabály szerint a k. tábla előtt pereltetvén s el is marasztaltatván, sem hűtleneknek nem neveztetnek, sem jószágaiktól meg nem fosztatnak.

2.) Az elmarasztalt hűtleneknek is jószágai csak akkor adományoztathatnak, midőn a hűtlenségi perben költ itélet törvény szerinti végrehajtása következtében azok a fiscus valóságos birtokába jutottak; az idézett törvény a hűtlenség czime alatti adományozást e szókkal irván le: „hogy ha mely jószágot a fiscus per notam infidelitatis alicujus, legitime tamen et vero juris ordine juxta species notae in decreto et regni articulis expressas condemnati, sententiával legitima executione mediante apprehendál, és conferál valakinek.“

212. §.

A hűtlenség czime alatt nyert jog minőségéről.

Valamint a kihalás, ugy a hűtlenség czime alatt is a nyert jószágokra nézve csupán különös királyi jog, azaz, csupán az és annyi, a mely és a mennyi a megnevezett személy hűtlenségénél fogva szállott a fiscusra, adományoztatik; a mit a fejedelem az ezen czim alatti adománylevelekbe igtattatni szokott ezen kitétellel fejezett ki: „eodem jure, quo nostram praedicto titulo concernerent Majestatem, damus" etc. Megtörténhetik ennélfogva, hogy az ezen czim alatt megajándékoztatott sem nyer jószágot azon esetben p. o., mikor az adományozott jók nem voltak a hűtlen visszszahívhatlan tulajdonai, vagy a midőn a fejedelemnek azok iránti joga nem az adománylevélben megnevezett személy hűtlenségénél fogva született, hanem más hűtlenségénél vagy kihalásánál fogva; vagy a midőn a hűtlennek elitéltetése nem történt törvényes módon, ezen esetben az elajándékozott jószágot visszakövetelhetvén a törvényes örökösök az A. C. 3. R. 9. Cz. ezen szavainál fogva: „valakik legitime nem convincáltattak, azoknak bonuminak törvényes utja szerint való keresésétől az igaz heresek el ne rekesztessenek."

HARMADIK PONT.

A királyi jóváhagyás cziméről.

213. §.

Ezen czim eredetéről.

A magyar birodalom alapittatásakor szabad rendelkezési jogot nyertek a tulajdonosok általában minden vagyonaikra nézve, a mit bizonyitnak szent István 2. k. 3. f. ezen szavai: „consensimus, petitioni totius senatus, ut unus quisque dominetur propriorum et similiter donorum regis dum vivit, ac post mortem ejus filii simili dominio succedant." Ennélfogva, mint II. András király végzése 4-ik czikkének fenebb közlött szavaiból is láthatni, csak akkor

szállottak a királyra a meghalt vagyonai, midőn annak sem törvényi, sem végrendeleti örökösei nem maradtak a H. K. 1. R. 64. cz. 2. és 3. §. szerint is. Megszorittatott későbbre I. Lajos király alatt 1351-ben a tulajdonosok szabad-rendelkezési joga, a mennyiben a határoztatott, hogyha a tulajdonos kihalófélben levő személy, vagyis olyan, a kinek nincs törvényes örököse, mert családa csak benne mint egyedüli egyetlenegy személyben áll fen (qui utpote in semine et heredibus deficiunt, vel in unicam et singularem personam deveniunt, sicque defectui seminis approximabunt): jószágainak örököse legyen a szent korona a H. K. 1. R. 64. cz. 1. §. szerint, a szent korona ezen jogának biztositása végett a kihalófélben levőnek jószágairól rendelkezni örök czim alatt éppen nem, zálogczim alatt is pedig csupán közbecs szerinti árukig levén szabad; hanemha abban a király jóváhagyása által megegyezik a H. K. 1. R. 10. cz. 2. §. szerint. Ezen királyi jóváhagyás ennélfogva, a fejedelem vagy király általi önkéntes átengedése a szent korona azon jogának, mely azt a reáöröklési módon szállandó jószágokra nézve illeti a H. K. 1. R. 64. cz. k. §. szerint.

A fejedelmi jóváhagyás olyan jószágok átengedése levén, melyek különben a fiscusra vagy fejedelemre szállandottak volna, az ezen czim alatti adományzás abban különbözik a kihalás és hűtlenség czime alattiaktól, hogy a mint már közöltetett, ezeknek tárgyai csak olyan jószágok lehetnek, melyek birói itélet következtében már tettlegesen is az adományozó fejedelem birtokába jutottak; a fejedelmi jóváhagyás czime alatti adományzásnak pedig tárgya olyan jószág, mely még nem jutott ugyan tettlegesen a fejedelem birtokába, de annak kihalófélben levő birtokosa halála vagy hűtlensége esetében birtokába fog jutni. Hűtlenség s kihalás czime alatt ennélfogva már megszületett királyi jog adományoztatik; királyi jóváhagyás czime alatt pedig csupán a jövendőben reménlhetőleg születendő királyi jog.

214. §.

A királyi jóváhagyás czime alatti adományzás nemeiről s eseteiről.

Fejedelmi jóváhagyás czime alatt a H. K. 1. R. 63. cz. 4. §. szerint adományozhatni

1.) feltételesen (sub futura conditione) t. i. a kihalófélben levőnek csupán kihalása esetére, a mennyiben a fejedelem jóváhagyása a rendelkezőnek kihalása által levén feltételesitve, csak akkor bir adomány erejével, mikor a rendelkező valósággal kihalt (6. §.). Ennélfogva ha a rendelkező a fejedelmi jóváhagyás megnyerése után hűtlenség vétkeért marasztaltatnék el, jószágai ezen czim alatt elfoglaltathatnak s akárkinek adomanyoztathatnak is; a fejedelmi jóváhagyás érvénytelenülvén a H. K. 1. R. 49. cz. szerint. Ezen feltételes jóváhagyás czime alatti adományzásnak esetei ezek:

a.) Fiusitás (praefectio), mely a fejedelmi adományzásnak azon esete a H. K. 1. R. 7. és 50. czimei szerint, midőn az adományos fiörökösöket illető jószágok tulajdonosa ezen jószágai örökösévé leányát vagy nőrokonát rendeli, s ezen rendelkezését a fejedelem jóváhagyása által megerősiti. Fiusitási rendelkezésre csak ugy van jogositva a tulajdonos, ha fiágbeli fiörökőse nincs (H. K. 1. R. 7. cz. k. §.) vagy magtalan s illetőleg figyermek nélküli fiörökőse is beléegyezett (H. K. 1. R. 17. cz. 7. §.); ezen rendelkezésnek továbbá tárgya csupán fiörökösöket illető jószág lehet, vérárulás büntetése terhe alatt (H. K. 1. R. 39. cz. 3. §.), de a mely a fiusitásnál fogva nem válik leányágbeli örökösöket is illetővé, hanemha az a fiusitó levélben, a mindkét nemü örökösök záradéka béigtatása által, határozottan kifejeztetnék (H. K. 1. R. 17. cz. 7. §.); idegen leány végre nem fiusittathatik, a mennyiben a H. K. 1. R. 17. cz. 7. §. szerint a fejedelem által e czim alatt adományozott jószágok a fiusitottra nézve atyai s családi jószágoknak neveztetnek (in juribus paternis vel fraternis) jeléül annak, hogy a törvény azt kivánja, hogy a fiusitandó leány a rokonok közül választassék. A fiusitásnak következése az adományzott jószágok fiörökös gyanánti örökölhetésén kivül az is, hogyha a fiusitott leánynak nemtelen férjétől gyermekei születnek, azok nem atyjuk, hanem anyjuk nemesi állapotát öröklik a H. K. 1. R. 7. cz. 1. §. szerint; és mivel az anya e tekintetben atya gyanánt tekintethetik, nem ok nélkül állithatni azt is, hogy a gyermekek anyjuk családi nevén neveztethetnek, kivált ha arról a fiusitó fejedelmi adománylevélben említés tétetett.

b.) Örökbefogadás (adoptio, contractus,

mely a H. K. 2. R. 71. cz. 5. §. szerint „naturam vimque donationis conditionaliter sapit") mely a H. K. 1. R. 66. cz. 2. §. szerint akármely idegen személynek valaki által, törvényes örökösök nem létében, jószágainak öröklésére megengedőleges helyettesitése. Az örökbefogadás ezen törvényszerinti értelmezése tisztán mutatja, hogy az, az örökbévallásnak azon esete, midőn a rendelkezés által érdekelt jószágok adományos jószágok; a kihalófélben levőnek csupán ilyenek felett nem lehetvén királyi jóváhagyás nélkül rendelkezni, a H. K. 1. R. 66. cz. 3, és 4. §.; 1. R. 10. cz. 1, és 2. §. szerint.

c.) Végrendelet, midőn t. i. a kihaló félben levő, a fejedelemre szállandó vagyonait, kihalása esetére, a fiusitás és örökbefogadás esetein kivül, valakinek hagyományozta, és a fejedelem jóváhagyása által érvényesiti a végrendeletet. Adományozhatni királyi jóváhagyás czime alatt

2.) feltétlenül (de praesenti H. K. 1. R. 63. cz. 4. §.) a kihalófélben levőnek mind kihalása mind hűtlensége esetére. Ez azon esete a fejedelmi adományzásnak, midőn a kihalófélben levőnek azon rendelkezéséhez járul a királyi jóváhagyás, mely az adományosnak már birtokában levő vagy még a rendelkező éltében birtokába jutandó adományos jószágokat tárgyaz (2. §. mely magyarázata a 4. §. kezdetének). Nem levén ezen esetben az adományzás érvényessége a rendelkező kihalása által feltételesitve, az adományos a birtokba vett jószágokra nézve nem háborittathatik a fiscus követelése által a rendelkezőnek sem kihalása, sem hűtlenségérti elmarasztaltatása esetében. A feltételetlen királyi jóváhagyás esetei:

a.) Az örök vásár (venditio, fassio perennalis) vagyis midőn a kihalófélben levő adományos jószágát eladja, kivéve azon esetet, a midőn az főmegváltás vagy ellenség fogságából kiszabadulhatás végett történt; a kihaló félben levő ezen esetekben adományos jószágait királyi jóváhagyás nélkül is érvényesen elidegenithetvén a H. K. 1. R. 59. cz. 8. §. szerint, a mit különben nem tehet, a nélkül örökezimü elidegenitései érvénytelenek levén a H. K. 1. R. 10. cz. 2. §. szerint.

b.) Cserevásár (cambium), mely által a kihalófélben levő adományos jószágával mást cserél. Ez is egyne-

me az örök czim alatti rendelkezésnek, melyet a kihaló félben levő, adományos jószágokra nézve, királyi jóváhagyás nélkül nem tehet.

c.) Az adományos jószágoknak közbecsü áruk feletti elzálogositttatása a kihaló félben levő által a H. K. 1. R. 10. cz. 2. §. szerint, melyet azonban adományzás esetének nem tarthatni, annak lényegéhez a nyert jog örökössége tartozván a H. K. 1. R. 13. cz. 2. §. szerint.

d.) Érdemdijazás, vagyis a kihalófélben levő ajándékozásának azon esete, midőn általa valaki hűséges szolgálata jutalmául, fiscusra szállandó adományos jószága örök czim alatti átengedésével jutalmaztatik; mely örök jogczim alatti rendelkezés levén, királyi jóváhagyás nélkül érvénytelen.

Egyébiránt mind a feltételes mind a feltételetlen királyi jóváhagyás czime alatti adományzásnak olyan jószágok is lehetnek tárgyai, melyek a rendelkező birtokából foglalás utján valamely hatalmaskodó birtokába jutottak; az ilyen jószágokat az adományos követelhetvén a foglalótól a H. K. 2. R. 71. cz. 4-ik s azt követő §-ai szerint.

215. §.
A királyi jóváhagyás czime alatti adományzás feltételeiről.

A királyi jóváhagyás czime alatti adományzás feltételei:

1.) Megkell előzni a k. jóváhagyást bizonyos szerződésnek vagy rendelkezésnek, melyeket a fejedelem ezen kitételekkel szokott helybenhagyni: „cui quidem praefectioni (adoptioni, testamentariae dispositioni, venditioni, concambiali permutationi, impignorationi, inscriptioni ob fidelia servitia) nostrum praebuimus consensum, imo praebemus assensum benevolum.“ Ezen rendelkezést s illetőleg szerződést sat. szóról szóra bé kell igtatni a királyi jóváhagyó levélbe, különben ugyanis annak ereje nem lesz, hanemha maga a jóváhagyott szerződés vagy illetőleg rendelkezés is külön előmutattatik a H. K. 1. R. 35. cz. szerint.

2.) A jószágoknak, melyek feletti rendelkezésre nézve királyi jóváhagyás kéretik, olyanoknak kell lenni, melyekről nem lehetett királyi jóváhagyás nélkül rendelkezni. Ilyeneknek a kihalófélben levő által birtokolt csupán azon jószágokat lehet tartani, melyek általa vagy elődei által fe-

jedelmi adománynyal szereztettek. A H. K. 1. R. 10. cz. 1. §. szerint ugyanis azért szállnak a jószágok a szent koronára, birtokosaik kihalása esetében, mivel a szent koronától nyerettek volt; és a midőn a 2-ik §. szerint abból származott a királyi jóváhagyás kérésének szükségessége, mivel a jószágnak a birtokos kihalása után a fejedelemre kell szállani: látnivaló, hogy a királyi jóváhagyás nyerésének szükségessége az által van feltételesitve, hogy a kihalófélben levő rendelkezésének tárgya adományos jószág. Ugyanezt állithatni még azon okból is, mivel a fejedelem jóváhagyása megnyerését rendelő törvény azt azon jószágokra nézve nyilvánitja szükségesnek, melyeket „jura possessionaria" nevezettel jellemez; hogy pedig ezen nevezet alatt adományos jószágokat lehessen és kelljen érteni, azt bizonyitja a H. K. 1. R. 13. cz. k. §., melyben az adományos jószágok ezen névvel neveztetnek. Nem gyengiti ezen állitás alaposságát a H. K. 1. R. 65. cz. k. §., melyben a nemeseken kivül más birtokos embereknek is (nobilium et aliorum possessionatorum hominum), ha kihalófélben levők, minden jószágaik feletti (super quibuscunque bonis et juribus possessionariis) rendelkezésök érvényesitésére a királyi jóváhagyás szükségesnek nyilvánittatik. Mind azért, mivel a homo possessionatus nemes embert is jelenthet a H. K. 2. R. 68. cz. k. §. ezen szavai szerint „et alii possessionati homines, qui verorum nobilium privilegio libertateque gaudent"; mind azért, mivel „bona et jura possessionaria" nevezet alatt hogy adományos jószágokat kell érteni, bébizonyittatott; mind azért, mivel a kérdés alatti 65. cz. k. §-ban az iratik, hogy a királyi jóváhagyásra a szent korona öröklési jogánál fogva (propter jurisdictionem successionis) van szükség; ezen öröklési jog pedig, mint fenebb bébizonyittatott, a H. K. 1. R 10. cz. szerint a jószág adományos voltának következése. Mindezen okoknál fogva tehát királyi jóváhagyástól a kihalófélben levő csak azon rendelkezésének érvényessége függ, mely adományos jószágait tárgyazza; s következésképen valamint a kihalófélben levő nem adományos jószágairól, ugy az is, a kinek törvényes örökösei levén kihalófélben levőnek nem tartathatik, adományos szerzeményjószágairól is szabadon rendelkezhetnek királyi jóváhagyás nélkül is.

3.) Megkivántatik, hogy a rendelkező a tárgy iránt annyira jogositott volt legyen, hogy arról királyi jóváhagyás hozzájárultával érvényteljesen rendelkezhessék. Mert ugyanis ha a rendelkezés más joga sérelme miatt felbomlik, az azon mint alapon nyugvó királyi jóváhagyás, mely csakis a fejedelem leendő jogának idegen jogsérelme nélküli átengedése, megsemmisül; a H. K. 2. R. 11. cz. k. és 1. §. szerint a más jogát sértő adománylevél fen nem állhatván.

4.) Midőn a fejedelem feleségének rendelkezése igényel királyi jóváhagyást, az országgyülés szokta annak kiadására felhatalmazni a fejedelmet, a C. C. 4. R. 12. Cz. 5. czikkében látható példa szerint.

216. §.

A k. jóváhagyás czime alatt nyert jog minőségéről.

Azon okból levén szükség királyi jóváhagyásra, a kihalófélben levő adományos jószágairól tett rendelkezés megerősitése végett, hogy azokat a fejedelem ne követelhesse a rendelkező kihalásakor igényelhető öröklési jogánál fogva a H. K. 1. R. 64. cz. 1. §. szerint: világos, hogy a királyi jóváhagyás czime alatt jószágot nyerő sem több sem kevesebb jogot nem nyer azok iránt, mint a mennyi az adománylevélben megnevezett rendelkező kihalásánál fogva született a fejedelemre nézve. Ennélfogva itt is megtörténhetik az, a mi a kihalás és hűtlenség czimeire nézve megjegyeztetett, hogy t. i. ezen czim alatt sem nyer az adományos jószágot, p. o. ha a rendelkező kihalásakor a fejedelemre nézve nem született adományozható jog, vagy ha a jószág iránti adományozható joga a fejedelemnek nem a rendelkező, hanem valamely más személy kihalásánál fogva született.

A királyi jóváhagyás czime alatt adományzott jog továbbá csak akkor válik adományivá, a mikor a rendelkező kihalt, a H. K. 1. R. 63. cz. 6. §. szerint, azon kétség alá nem hozható okból, mivel ezen czim alatti adománynyal a fejedelem csak azon jogát adományozza, mely a rendelkező kihalása esetében születendik, és ha a kihalás meg nem történt, a még nem született s ennélfogva nem létező jog sem megnyertnek sem elajándékozottnak nem tartathatik; a C. C. 4. R. 12. Cz. 1. czikke szerint az, a mi

nincs, ajándékozás tárgya nem lehetvén. Ennélfogva p. o. ha, a bár feltétlenül nyert királyi jóváhagyás kelése és igtatással megerősittetése után, az eladónak törvényes örököse született, az a vásárt feltörvén, az adományzás megsemmisül; ugy szintén, ha előbb kihal a királyi jóváhagyással biztositott vásárló mint az eladó, a jószág erre visszaszáll a H. K. 1. R. 69. cz. értelmében, ha az, az eladáskor a jószág iránti minden jogáról kifejezetten le nem mondott volt.

NEGYEDIK PONT.

A királyi jog cziméről.

217. §.

A királyi jogról általában.

A H. K. 1. R. 24. cz. 10. §. szerint, a királyi jog általában mindazon jószágokra kiterjesztethetvén, melyek fejedelmi adományzás alá jutnak akármely módon vagy czimen, mint fenebb is közöltetett: ezen egyetlen czim alatt adományoztathatnának minden adományozható jószágok. Mivel azonban tetszett törvényünknek, az idézett §-ból is láthatólag, meghatározni azt, hogy az adományozható jószágok közül némelyek kihalás, mások hűtlenség vagy királyi jóváhagyás czimei alatt adományoztassanak, s ezeken kivül még a királyi jog czimet is adományzási külön czim gyanánt jelelni ki, s mint olyat a H. K. 1. R. 24. cz. k. §-ban ugy értelmezni, hogy azon, a szent koronának titokban lappangó olyan joga értessék, mely azt a valaki által roszlelküleg s királyi helybenhagyás ellenére birtokolt jószágokra nézve illeti: kétségbehozhatatlan, miként a királyi jognak kétféle értelmezése fordul elő törvényeinkben, melyek közül egyik az, a mely szerint a fejedelem valamely jószágot általában, az az a reászállási czim tekintetbevétele nélkül adományozhat; másik pedig az, mely szerint a fejedelem különösön adományozhatja azon jószágot, mely a fejedelemre szállásánál fogva, birtokosa által királyi jóváhagyás nélkül jogellenesen birtokoltatik. Ennélfogva a királyi jogczimet lehet venni: 1.) szélesebb értelemben s jelenti a fejedelemnek általános adományozhatási jogát, mely egy bizonyos jószágra alkalmaztatva azt

jelenti, hogy azt a fejedelem adományozhatja, bármi csakhogy érvényes czimnél fogva született is legyen a fejedelemnek ezen adományozhatási joga; 2.) szorosabb értelemben, s jelenti a fejedelemnek azon különös adományozhatási jogát, mely szerint azon jószágokat adományozhatja, melyek adományozhatókká váltak ugyan, de ezen fejedelmi jog ellenére valamely személy által királyi jóváhagyás nélkül birtokoltatnak. Következésképpen a királyi jog egy általános főczimmek tartathatik, melynek alnemei a kihalás, hűtlenség, királyi jóváhagyás czimei és a szorosabb értelemben vett királyi jog czime is.

Szokták a törvénymagyarázók a királyi jogot nevezni lappangónak (latens jus regium H. K. 1. R. 24. cz. k. §), a midőn annak tárgya más birtokában levén, csak jog szerint (de jure) szállott a fejedelemre, és nyilvánosnak (clarum), melynek tárgya mind jogszerint, mind tettlegesen (de jure et de facto simul) a fejedelemre szállott, az birtokában levén. Azon jószágoknak, melyek csak jogszerint szállottak még a fejedelemre (bona latenti jure affecta), birtokosát továbbá rosz hiszemünek szokták nevezni az idézett törvény értelmében; de helytelenül, a mennyiben lehet valaki az olyan jószágoknak jóhiszemü birtokosa is p. o. azon vásárló, a ki nem tudja azt, hogy a megvett jószágok eladója, azokat kihalófélben levőtől és királyi jóváhagyás nélkül szerzette.

218. §.

A királyi jog czime alatt követelhető s adományozható jószágokról.

Közölve levén, hogy az általános királyi jognál fogva követelhető jószágok közül melyeket kell kihalás, hűtlenség vagy királyi jóváhagyás czime alatt adományozni: állithatni, hogy a szorosabb értelemben vett királyi jogczim alatt követelhető s adományozható jószágok azok, melyek valaki által királyi jóváhagyás nélkül a fejedelem joga sérelmével bitoroltatnak; valamint azok is, melyek adományozhatók levén, más czim alatt nem adományoztathatnak. A mi illeti

I.) azon jószágokat, melyek valaki által királyi jóváhagyás nélkül, jogellenesen bitoroltatnak, hogy ezeket királyi jog czime alatt kell követelni is, adományozni is, világos a H. K. 1. R. 24. cz.

k. §-ból, melyben a fejedelemnek ilyen jószágok iránti joga éppen *királyi jognak* neveztetik. Minő jószágok tartathassanak azonban ilyeneknek? kérdés alatt van. Csaknem uralkodóvá lett azon vélekedés, hogy a kihalt személy és családa által fejedelmi adomány következtében tulajdonosi joggal birtokolt s a kihaláskor akárkinek bármely czimü birtokában levő jószágok, ugy szintén azokis, melyek a hűtlenség vétkeért elitéltetett személyt illetik s illethették, valamint a fiscus által királyi jogczim alatt követeltethettek, ugy azon czim alatt adományoztathatnak is mind addig, mig a kihalás s illetőleg a hűtlenség miatti elitéltetés idejétől számlálandó száz esztendei békés birtoklásnál fogva, a H. K. 1. R. 23. cz. értelmében, a királyi jog elidősül. Ezen véleményt azonban méltán állithatni törvényellenesnek, a mennyiben tagadhatatlan,

1.) hogy *kihalás* következtében adományozhatási jog csupán azon családi adományos jószágokra nézve születik, melyeket a kihalt birtokolt és birtokolhatott a H. K. 1. R. 27. cz. szerint, s midőn már ezek közül is azokat, a melyeket kihirdetési legrövidebb per utján költ itéletnél fogva vett birtokába a fiscus, *kihalási* czim alatt kell adományozni, az A. C. 4. R. 13. Cz. 6. cz. értelmében, csak azokat lehet királyi jogczim alatt a fiscusnak akár követelni akár adományozni, melyekre nézve maga idejében kihirdettetés nem történvén, az A. C. 4. R. 3. Cz. szerint csupán hoszszu perrel követelhetők, ha valaki által foglalás vagy a kihalófélben levőtőli vásárlás következtében, de királyi jóváhagyás nélkül birtokoltatnak, és a birtoklás a magyarföldön 100 (H. K. 1. R. 23. cz.), a székelyföldön pedig 32 esztendei (A. C. 3. R. 76. Cz. 7. cz.) időmulással még nem érvényesült. Azon állitmány, hogy a kihalt személy eldődei által örökösön elidegenitett családi adományos jószágok királyi jogczim alatt sem nem követeltethetnek, sem nem adományoztathatnak, s ennélfogva hogy a királyi jognak csupán a kihalt család utolsó ivadéka birtokában volt és lehetett családi adományos jószágokra nézve van és lehet helye, támogathatni e következendő erősségekkel:

a.) A. Szt. István 2. K. 35. f. és a H. K. 1. R. 64. cz. szerint, az adományos jószágok tulajdonosai szabad rendelkezési joggal birtak az 1351-ik esztendő előtt, és csak azon esetben szállottak az adományos jók a fejedelemre (a hűt-

lenség s némely vétkek büntetése eseteit a Szt. István 2. k. 35 f; H. K. 1. R. 13 cz. szerint is kivéve), midőn azok birtokosának sem rokonai sem végrendeleti örökösei nem maradtak. Ezen időben tehát nem létezett az adományos jószágokat tárgyazó oly királyi jog, melynélfogva a kihalt vagy eldődei által birt családi adományos és idegenek birtokába jutott jószágokat követelni s illetőleg adományozni lehetett volna. Változás történik a rendelkezési jog ezen korlátlanságára nézve 1351-ben, megállittatván a szt. koronának az adományos jókbani öröködési joga s ez által a tulajdonosok joga korlátoltatván. De ezen öröklési jog, mint láthatni a H. K. 1. R. 64. cz. 1. §-ból, csupán a kihalt család utolsó ivadéka birtokában volt adományos jószágokra szorittatott, s következésképpen az által csupán a család utolsó ivadéka vagyis a kihalófélben levő tulajdonos rendelkezési joga szorittatott meg; a mennyiben csak az ő rendelkezésének érvényessége feltételesittetett a királyi jóváhagyás által elannyira, hogy az a fiscust ne gátolhassa az elidegenitett jószágnak követelésében különben, hanemha királyi jóváhagyás által volt megerősitve. Ennélfogva az 1351-ik esztendei korlátló törvény csupán a család utolsó tagjának rendelkezési jogát korlátolván, a család többi tagjai rendelkezési joga, szemben a fiscussal, abban az állapotban maradott, melyben az irt esztendő előtt volt, azaz, nem levén feltételesitve fejedelmi jóváhagyás által, az azon jognálfogva történt elidegenitések a fiscus által, királyi jogczim alatt, nem háborittathatnak. Abból ugyanis, hogy a tulajdonosok elidegenitései háborithatására nem jogositott fiscus, 1351-ben jogosittatott a kihalófélben levőknek családi adományos jószágaikról királyi jóváhagyás nélkül tett elidegeditései háborithatására, azt következtetni, hogy jogosittatott azon tulajdonosok elidegenitése háboritására is, a kik nem voltak kihalófélben levők: ellenkezik általában a józan okoskodás törvényével, s ellenkezik különösen törvényünk rendelésével is, mely a H. K. 2. R. 2. cz. 8. §-ban azon szabályt állitja meg a régibb törvényt modositó ujabb törvény alkalmazására nézve, hogy a régibb törvény csak annyiban vétessék az ujabb által megváltoztatottnak, mennyiben ez azzal ellenkezőt rendel.

b.) A H. K. 1. R. 24. cz. k. §. szerint királyi jogczim alatt azon jószágok követelhetők, melyek valaki által ki-

rályi jóváhagyás nélkül birtokoltatnak. Már a midőn a H. K. 1. R. 65. cz. a kihalt családnak csupán utolsó tagja rendelkezéseire s elidegenitéseire nézve rendeli szükségesnek a királyi jóváhagyást és pedig azon okból, mivel azok tárgyaira nézve a szent koronát már öröklési jog illeti (1. §.); sőt azt is tisztán kifejezi, hogy a család azon tagjainak rendelkezése, kik nem utolsók, királyi jóváhagyás nélkül nem szükölködik (quod fassio inter plures et per plures personas fraternas vel alienas mutuo aut seorsim quibuspiam facta regio consensu non indiget §. 2.), még pedig azon okból, mivel a fejedelem öröklésének nincs helye (3. §): kétség alá hozhatatlan, hogy azon jószágokat, melyeket birtokosaik a kihalt családnak nem utolsó ivadékaitól vagyis a kihalófélben levőnek eldődeitől örökösön megszereztek, nem lehet királyi jóváhagyás nélkül birtokoltaknak sem nevezni, sem tartani, s következésképen azok ellen, a birtok királyi jóváhagyás nélkülisége által feltételesitett követelése a királyi jognak helyet nem találhat; annyival kevésbbé pedig, mivel az idézett 65. cz. 1. §. csak az utolsó ivadék királyi jóváhagyás nélküli elidegenitéseit nevezvén a fiscusra nézve erőtleneknek, azok királyi jóváhagyás nélküli elidegenitéseit, kik nem utolsó tagjai a családnak, hallgatólag, sőt a 2-ik §. kifejezetten is érvényeseknek s annálfogva nem háborittathatóknak tartja, s olyanoknak is kell hogy tartsa, azok akkor történvén, midőn a koronának azokat tárgyazó örőklési joga még nem született volt.

c.) A H. K. 1. R. 27. czimében határozottan kimondatik, hogy azon (a H. K. 1. R. 77. cz. czimsorából következtethetőleg eldődei által elidegenitett) jószágokat, melyeket a kihalt perrel követelt ugyan, de még ki nem nyert volt, kihalása közetkeztében a fejedelemtől adományul nyerni általában nem lehet (k. §.), tehát királyi jogczim alatt sem, melynek különben is a kihalás volna alapja. Okát is adja a törvény, hogy miért nem lehet az ilyen jószágokat felkérni, még pedig azt, hogy a fejedelem csak azon jószágoknak levén örököse, melyeket a kihalt éltében birtokolt és birtokolhatott, azokat, melyek annak tulajdonaivá nem váltak volt, nem követelheti (1. §.). Már ha a fejedelem azon jószágokat, melyeket a kihalt perelni is kezdett, azon okból nem adományozhatja, mivel azok még nem voltak talajdonai, és mivel a fejedelem csak a kihalt bir-

tokában volt és lehetett jószágoknak örököse: miként követelhesse s adományozhassa azon a kihalt személy családa más tagjai által örökösön elidegenitett jószágokat, melyeket a kihalt még perelni sem kezdett, melyek éppen ugy nem voltak tulajdonai, mint azok, a melyeket perelni kezdett de még nem nyert volt ki, s melyek végre éppen ugy nem voltak birtokában, mint a perelt de ki nem nyert jószágok — meg nem foghatni; mert hogy az a fejedelem, a ki azért nem követelheti a kihalt által perelni kezdett jószágokat, mivel azok még nem voltak tulajdonai, követelhesse azon jószágokat, melyek nem voltak a kihalt tulajdonai azon okból (mert más okot képzelni sem lehet), mivel azokat a kihalt még perelni sem kezdette, képtelenség lenne.

d.) Egy törvény sem rendeli azt, hogy a fejedelem a kihalt személy családának volna örököse, vagy hogy kihalás következtében a kihalt személy családának jószágait követelhetné s adományozhatná. Ellenben minden e tárgyról rendelkező törvények, tisztán és félreérthetlenül, a fejedelem kihalás következésébeni öröklési s abból folyó követelési és adományozhatási jogát is a család utolsó tagja vagyis a kihalófélben levő személyére s az annak birtokában volt jószágokra szoritják nyilván és határozottan. Láthatni ezt a H. K. 1. R. 10. cz. 1. §-ban ezen szókban: „eorum possessore deficiente"; H. K. 1. R. 13. cz. 5. §-ban e szókban: „jura possessionaria aliquorum deficientium"; 27. cz. k. §-ban e sz.: „Regia majestas cunctorum dominorum in semine deficientium verus et legitimus successor esse censetur"; 24. cz. 10. §. e sz.: „siquis in semine defecerit, hujus bona ac jura possessionaria impetrari consveverunt"; 26. cz. k. §. e sz.: „siquis per defectum seminis cujuspiam decedentis et heredibus deficientis bona vel jura possessionaria . . . impetraverit"; 27. cz. 1. §. e sz.: „Princeps autem licet successor ejus sit respective ad bona, quae vivens possidebat aut possidere poterat" sat. sat.

2.) Hűtlenség következtében királyi jog czime alatt követelhető s adományozható jószág nem létezhet, a következő okoknál fogva:

a.) mivel a hűtlenségért elmarasztalt bünös jószágait nem szokták királyi jog, hanem hűtlenség czime alatt adományozni a H. K. 1. R. 24. cz. 10. §. szerint;

b.) hűtlenség következtében a fejedelem csak azon jószágokra nézve nyer adományozhatási jogot, melyek a hűtlenségi perben költ itélet erejénél fogva birtokába is jutnak, és a melyeket csupán hűtlenség czime alatt adományozhat az A. C. 4. R. 13. Cz. 6. czikke szerint;

c.) a H. K. 1. R. 16. cz. k. §.; 2. R. 60, és 66. czimei, melyek a hűtlenség büntetését s ennek végrehajtása módját szabályozzák, azt csupán azon jószágokra terjesztik ki, melyek az elitélt bünös birtokában voltak, vagy netalán ezen itélet következtében végrehajtatott osztály utján jutottak birtokába;

d.) a H. K. 1. R. 13. cz. 5. §. szerint a hűtlen jószágai mások elrettentésére is intézett büntetés gyanánt szállnak a fejedelemre, a büntetés pedig csupán a bünöst találhatván, annak vétkeért azok, kik tőle jószágot bárminő de érvényes czim alatt akkor szereztek volt, midőn vagyonai tulajdonosa volt, az attóli megfosztatás büntetését annyival kevesebbé szenvedhetik, mivel ha azon jószágok a hűtlen szerzeményei voltak, azokról érvényesen rendelkezhetett; hapedig ősiek voltak, a viszszaszerzés joga a hűtlen rokonait inkább illeti akár örök- akár zálogczim alatt voltak legyen elidegenitve, a H. K. 1. R. 60. cz. szerint, mint a fiscust, a ki még a kiholtra nézve sem tartathatik annak véreihez hasonlitható olyan örökösnek (heres propagativus), a kit a mások birtokában levő jószágok követelése, vagy az azokra nézve megkezdetett pernek avagy csak folytathathatása is illethetne, a H. K. 1. R. 27. cz. 1. §. szerint. A mi illeti

II.) azon jószágokat, melyek adományozhatók levén más czim alatt nem adományoztathatnak. Ilyenek

1.) azon a kihalt vagyonai között levő jószágok, melyek általa vagy eldődei által vásároltattak oly szerződés mellett, melyben az eladó minden tulajdonosi jogáról lemondott volt a H. K. 1. R. 69. cz. szerint;

2.) mindazon jószágok, melyek a fiscusra törvényczikkek rendelése következtében szállottak, a hűtlenség esetein kivül (vigore articulorum). Ilyenek p. o.

a.) a hamis levelet készitő pecséttartó személyek jószágai a H. K. 2. R. 16. cz. szerint;

b.) a földesur azon jószága, melyben lappangtatott urbéresét felkérő tisztek ellen feltámadott, a Mályás 6. V. 48. cz. szerint;

c.) azok jószágai, kik a fejedelem és haza ellen elkövetett hitszegésökért elmarasztaltattak a H. K. 2. R. 30. cz. szerint;

d.) a nemes embert helyes ok nélkül megöletett városbiró és esküdt polgárok jószágainak kétharmada a H. K. 1. R. 20. cz. szerint;

e.) a bévett vallásokban megintetésök után is ujitást és szakadásokat okozók jószágai az A. C. 1. R. 1. Cz. 3. cz. szerint;

f.) a szombatosok jószágai, az A. C. 1. R. 4. Cz. szerint;

g.) azoknak jószágai, kik a hódolati esküt letenni vonakodnak, az A. C. 2. R. 2. Cz. szerint;

h.) az utlevél megtagadtatása daczára külföldre utazottak jószágai az A. C. 3. R. 14. Cz. 4. p. szerint;

i.) azon város vármegyei jószágainak kétharmada, mely az egyesült nemzetek valamelyik tagját a városi jószág szerzésétől elrekesztette az A. C. 3. R. 81. Cz. szerint;

k.) azon jószág, melyben bécsempészett külföldi só találtatott, ha a tulajdonos annak elkobzását tettlegesen megakadályoztatná, a Zsigm. 3. V. 8. cz. 3. §.; Mátyás 2. V. 9. cz. szerint sat.

Ezen pontok alatt érdekelt jószágok adományozhatók, mégpedig olyanok levén, melyeket a C. C. 4. R. 12. Cz. 14. czikke rendeléséből a fejedelem adományozni köteles is, midőn azok azon jószágok közé, melyek hihalás, hűtlenség, királyi jóváhagyás czimei alatt szoktak adományoztatni, nem számittathatnak: méltán állithatni, hogy királyi jogczim alatt adományoztatandók annyival is inkább, mivel ezen czim alá mindazon jószágok foglaltatnak, melyek a H. K. 1. R. 24. Cz. 10. §. szerint fejedelmi adományzás alá akármely módon vagy czimen jutnak; azon megjegyzés mellett azonban, hogy ezen jószágokat a fejedelem csak azon esetben adományozhatja királyi jogczim alatt, a midőn azok már tettlegesen is birtokába jutottak. A H. K. 1. R. 69. czime ugyanis csak azon esetről szólhat, midőn a vásárló a jogróli lemondás béiratásával készült kötlevél mellett szerzett jószágnak kihalásakor birtokában volt, azon

okból, mivel a C. C. 4. R. 12. Cz. 15. czikke az ilyen jószágot fiscus kezébe deriváltnak nevezi, és mivel a vásárló tulajdonosa levén a jószágnak, arról mint szerző rendelkezhetett a H. K. 1. R. 57. cz. szerint, s ha rendelkezett, azt még gyermekei sem ellenezhették és háborithatták volna s annyival kevésbbé a fiscus, a ki a kihalt által nem birtokolt s nem is birtokolhatott jószágokra nézve még annyi joggal sem bir, mint a kihalt vérei, a H. K. 1. R. 27. cz. szerint. Azon jókhoz is, melyek a hűtlenség esetein kivül törvényczikkek rendeléséből illetik a fiscust, csak annyiban van joga, a mennyiben azoknak birtokosai ellen bébizonyitja azon bünt, melynek büntetéseül igényelheti jószágukat; ezen bizonyitásnak pedig per utján lehetvén megesni, abban itélet kél, melynek végrehajtása a követelt jószágok fiscus birtokába juttatása által eszközöltetik. És ha volt oka törvényhozásunknak a büntető igazság kiszolgáltatása természetével s érdekével is megegyezőleg azt rendelni, hogy még a hűtlenség czime alatt fiscust illető jószágok is addig ne adományoztathassanak, mig az elmarasztaló itélet végrehajtása utján azok tettlegesen is a fiscus birtokába jutnak, az ok ugyanazonságánál fogva más bünök eseteiben sem történhetik meg az adományzása a fiscus által követelhető jószágoknak, mig azok a C. C. 4. R. 12. Cz. 14. czikke értelmében fiscusra deriváltattak, a mi tettleges birtokbajuttatást jelent.

219. §.
A királyi jog czime alatti adományzás módjáról.

Királyi jogczim alatt kétféle módon adományozhat a fejedelem a H. K. 1. R. 24. cz. 10. §. szerint, u. m.

1.) Csupán királyi jog czime alatt (nomine juris regii simpliciter) ezen szokott kitétellel: „totum et omne jus nostrum regium, siquod in iisdem bonis haberemus, et nostram ex quibuscunque causis, modis et rationibus concerneret majestatem, damus, donamus, conferimus.“ Ezen czim alatt adományoztatnak, mint már közöltetett, a kihalt által birtokolt vagy birtokolhatott azon jószágok, melyek maga idejében nem hirdettettek ki, vagy a melyek a kihalt birtokából királyi jóváhagyás nélkül szállottak bárminő czim

alatt másnak örökös birtokába; valamint azon jószágok is, melyek szerződés vagy törvény erejénél fogva jutottak a fiscus kezébe. Sajátságos az ezen czim alatti adományzásban az, hogy rendszerint nem levén megnevezve azon személy, a kiről szállottak a fejedelemre az ajándékozott jószágok, azok nem csak annyiban adományoztatnak, a mennyiben bizonyos személy kihalása, szerződése, vagy megbüntetése következtében adományozhatókká lettek, hanem általában, az az ugy, hogy akármely személynek, akár kihalása-, akár szerződése-, akár megbüntetésénél fogva váltak is legyen adományozhatókká, azok a fejedelem által adományoztattak, a mit a fenebb közlött s ezen czim alatti adománylevelekbe igtattatni szokott kitételnek általánossága is bizonyit.

2.) Más czimmeli kapcsolatban (cum adnexo jure regio). Szokott ugyanis a kihalás és hűtlenség (H. K. 1. R. 24. cz. 10. §.) királyi jóváhagyás (H. K. 1. R. 63. cz. 5. §.) czimei mellett kapcsolatilag királyi jog is adományoztatni, amazoknak szokott s fenebb már közlött kitételei mellé ragasztatván rendszerint még ez is: „totum item et omne jus nostrum regium, quod etiam aliter qualitercunque in iisdem bonis haberemus“ vagy néha: „et omni eo jure quo eadem bona ad nostram rite pertinent collationem, damus, donamus, conferimus.“ A királyi jog más czimmel kapcsolatbani felkérését azon ok tette szükségessé, hogy a csupán kihalás, hűtlenség vagy királyi jóváhagyás czimei alatt nyerhető jószágokra nézve ezen czimek alatt, mint fenebb már közöltetett, a fejedelemnek csupán különös vagyis annyi joga levén adva, a mennyi az adománylevélben megnevezett személynek kihalása vagy hűtlensége esetében a fejedelemre szállott s illetőleg szállandott: sokszor megtörtént az, hogy az adományos nem nyert jószágot mindamellet is, hogy a fejedelemnek a jószágokra nézve volt adományozható joga, más személynek kihalásánál fogva.

Midőn a királyi jog kapcsolatilag adományoztatik, az adománynak két czime van, egyik t. i. a kihalás, hűtlenség, vagy kir. jóváhagyás, a másik pedig a királyi jog, s a két czim alatti adományzásnak az az értelme, hogy, a fejedelem adományozza a jószágok iránti azon jogát, a mely a megnevezett személy kihalása- s illetőleg hűtlenségénél

fogva reá szállott, s azon kivül még azon jogát is, mely az adományozott jószágokra nézve, akármely más személy akár kihalása, akár szerződése, akár megbüntetése következtében illethetné. Ennélfogva ha az adomány első czime megbuknék, azaz, ha bébizonyittatnék az ellenmondók által az, hogy az adománylevélben megnevezett személy kihalása s illetőleg hűtlensége czime alatt a fejedelemre nézve nem született adományozható jog: az adományos ragaszkodhatik a H. K. 1. R. 26. cz. 3. §. szerint a kapcsolatilag nyert királyi joghoz, azaz, ha bébizonyitja azt, hogy az adománylevél kelésekor, akármely más személynek kihalásánál, szerződésénél, vagy megbüntetésénél fogva volt már adományozható joga a fejedelemnek az ajándékozott jószágokra nézve, nyertes leend; mert a fejedelem azon jogánál fogva adományozhatta s adományozta is az adomány első czimához kapcsolt királyi jog czim alatt. Feltételesitve van azonban a kapcsolatilag nyert királyi joghoz ragaszkodhatás az adomány első czimének valósága által, azaz, csak azon esetben engedtetik meg, ha a megnevezett személynek gyermekei nem maradván, kihaltnak nézethetett, vagy illetőleg hűtlenségéért valósággal megbüntettetett (4. §.), mely esetben a királyi jog cziméhezi ragaszkodásért az adományos ha nem boldogulhatna sem büntettethetik (1. §.). Ujabb törvényeink szerint már nem történhetik meg azon eset, hogy kihalás és hűtlenség czimei valótalansága miatt eleshessék az adományos a királyi jog cziméhezi ragaszkodástól, a mennyiben azon czimek alatt itéletesen megállitott kihalás és hűtlenség következtében a fiscus kezébe adatott jószágok adományoztathatnak az A. C. 4. R. 13. Cz. 6. czikke értelmében. Azon esetben is, midőn a királyi jog a feltételes királyi jóváhagyás czimével kapcsolatban adományoztatik, azt rendelvén a H. K. 1. R. 63. cz. 6. §., hogy a királyi jogra nézve a feltétel teljesülése előtt külön hajtassék végre az igtatás, a királyi jogot az adomány első czimétől függetlenné tette, s az által megengedte, hogy a kapcsolatilag nyert királyi jog, még a feltétel teljesülése előtt is, bébizonyittathassék.

220. §.

A nyert királyi jogot bébizonyitani nem tudók büntetéséről.

Hogy a birtok szükséges csendessége ne háborittassék a száz és illetőleg 32 év alatt mindig követelhető királyi jog felkérésével, az által kivánták eszközölni törvényeink, hogy büntetést rendeltek azokra, kik királyi jog czime alatt nyert adománynál fogva másokat helyes ok nélkül háborgatnak. Az ok nélküli háboritás megeshetik

1.) csupán királyi jog czime alatt nyert adománynyal. Az adományos a felkért jószág örökbecs szerinti árával büntettethetik a H. K. 1. R. 25. cz. k. §. szerint, ha azon czim alatt oly jószágot kért fel, melynek békés uralmában valamely ur vagy nemes régolta volt és eziránt inditandó hoszszu perben a birtokos bébizonyitja, hogy ő azon jószágot igaz czimmel és joggal birta s birja. Azon esetben tehát nincsen helye ezen büntetésnek, a mikor nem más, hanem a fiscus birtokában volt jószág nyeretett ezen czim alatt; és a midőn a birtokos azon okból oldoztatott fel az adományos követelése alól, hogy ez nem tudta bébizonyitani követelése czimét, vagyis azt, hogy a felkért jószág adományozható volt. Az utolsó esetben csakugyan a jószág közbecs szerinti ára fizetésére büntettethetik az adományos a Mátyás 2. V. 11. cz. szerint, sőt maga a fiscus is, ha maga háborgatta perrel méltatlanul a birtokost az Albert 24. cz. szerint.

2.) Más czimmel kapcsolatban nyert királyi jog czime alatti adománynyal, mely esetben a felkért jószág örökbecs szerinti ára fizetésével lakol az adományos a H. K. 1. R. 26. cz. 2. §. ezen szavai értelmében: „si ampliori processu pertinaciter cum jure ipso regio agere non cessabit, rursusque succubuerit“ azon esetben, midőn ragaszkodván a kapcsolatilag nyert királyi joghoz s azt a szokott, még pedig a H. K. 1. R. 25. cz. k. §. értelmében hoszszu per utján sem tudván bébizonyitani, a királyi jog követelését a lefolyt pernek kegyelemmeli perujitás (novum gratiosum) melletti feleleventésével is megkisérti s ismét elveszti. Midőn ugyanis a H. K. 1. R. 26. cz. 3. §. megengedi hogy az adományos a kapcsolatilag nyert királyi

jogot perrel követelje, megengedte azt is, hogy az annak követelésére rendelt hoszszu perrel járó minden menedékeket is büntetleniil használjon; és ha veszt, mint törvény engedelmével élő, átalkodott perlekedőnek nem neveztethetik mindaddig, mig oly eszközt nem kezd használni, melyet a törvény meg nem engedett, ujitott pert t. i. (amplior processus), s átalkodott perlekedővé nem válik, a mit a fog tanusitani, ha ismét veszt (rursusque succubuerit), mert ha nyertes az ujitott perben, a törvény szavai szerint sem büntethetik, melyek a büntetést a per elvesztése által feltételesitették.

ÖTÖDIK PONT.

Az uj adomány cziméről.

221. §.

Az uj adományról s nemeiről.

Törvénytárunkban négy meröben különböző értelmü uj adományra (nova donatio) találhatni. Igy neveztetik ugyanis

1.) azon adománylevélnek ujabb kiadása, mely a törvény által határozott idő alatt igtatással megnem erősittetvén, erejét elvesztette a H. K. 2. R. 12. cz. 2. §. ezen szavai szerint: „nova donatio ipsa fieri conficique debebit.“ Az ilyen uj adományt az A. C. 4. R. 13. Cz. 1. cz. értelmében, csak „ujabb levélnek“ lehetne nevezni.

2.) Uj adománynak neveztetett az is, melylyel valakinek érdemeiért oly jószág adatott, melynek nem volt birtokában, s mely az előtt nem volt neki ajándékozva; ujnak azon okból neveztetvén, mivel akkor és ujdontan (tunc de recenti) történt a fejedelem által a jószágnak adományozása a H. K. 1. R. 37. cz. 6. §. szerint.

3.) Igy neveztetik az ujitott vagyis azon adománylevél is, melyet a fejedelem az adományos jószágok azon birtokosainak ad, kik az azokat tárgyazó régibb adománylleveleiket elvesztették; megujitván mintegy ujabb kiadásban az elveszett régibb leveleket. Ilyen ujitott adományról szólanak a II. Ulászló 1. V. 78. cz; az A. C. 4. R. 13. Cz. 2. cz; és az 1791: 35. cz.

4.) Jelenti végre az uj adomány azt, melylyel a fejedelem a birtokosoknak ajándékozza az általuk tettlegesen bir-

tokolt jószágokat. Ilyen értelmü uj adomány tárgyaltatik a H. K. 1. R. 36. és. 37. czimeiben, és a 2. R. 77. cz. 1, és 2. §-aiban

Ugyanazon szók ily különböző értelemben vétetvén, a különböző tárgyakról szóló törvényi rendeleteknek ugyan azon dolog fogalmávali egybeköttetésénél fogva, az uj adomány valódi értelme felett nem csak homály és kétkedés támadott, hanem az ezeket okoson használni tudó törvény ellenes érdekek segedelmével csaknem uralkodóvá is tétetett azon vélemény, mely szerint az uj adományt adományos jogszerzés módjának, s fejedelmi adományzás külön czimének sem lehetne tartani. Ezen vélemény alaptalanságának bébizonyitását igényli az uj adomány birtokot biztositó rendeltetésének fontossága, s az czélirányoson ugy eszközöltetik, ha az ujitott és uj adomány homályt és tévedést előidézőleg összezavart képzetei egymástól megkülönböztetnek; az uj adomány más két jelentése azon okból mellőztethetvén, mivel az első mint a jószág birtokba vétele előtti levélujitás esete, nem is szokott adományzásnak tartatni, és mivel a Hármaskönyv közkezen forgó kiadásaiban ejtett irásbeli hibán alapul, a mennyiben a fenebb idézett helyen nova donatio helyett az eredetiben, de novo donatio van irva; a második pedig, mint a H. K. 1. R. 37. cz. 6. §-ban láthatni, csaknem ugy emlittetik mint szabályellenes különösség, melynek tudása csupán némely régibb adománylevelek értelmezésére nézve szükséges, nem levén már az adománylevelek ezen neme gyakorlatban.

I.) Az ujitott adományról.

222. §.

Az ujitott adomány értelméről.

Ujitott adomány nak neveztetik a fejedelemnek azon tette, melynélfogva az adományos jószágok birtokosainak, elvesztett azon adománylevelek helyett, melyek mellett azon jószágaikat birtokolták, uj adománylevelet ad. A fejedelem ezen tettét inkább lehetne levélujitásnak, mint adományzásnak nevezni azon okból is, mivel tagadhatatlan az, hogy törvényünkben a donatio nemcsak adományzást, hanem adománylevelet is jelentvén (H. K. 1. R. 33. cz. k. §; 2. R. 12. cz. 2. §.), a nova donatio, adományi uj levelet is jelent. Ezáltal ugyanis a fejedelem

nem adományozza a levélbe foglalt jószágokat, melyek az elvesztett levelek által már adományozva voltak; de nem is adományozhathatja, a már elajándékozott jószágok a C. C. 4. R. 12. Cz. 1. czikke szerint nem levén többé adományozhatók. A fejedelem ezen tetténél fogva az adományos sem nyer semmi uj jogot az adománylevélbe foglalt jószágokra nézve, s arra nincs is szüksége, a jószágok iránti adományos jog az elvesztett levelek által már meg levén nyerve, a mit az A. C. 4. R. 13. Cz. 2. czikke is elismer, az uj levelet kérőt donatariusnak s tehát olyan birtokosnak nevezvén, kinek joga fejedelmi adományban gyökerezik, az adománylevél elveszése által el nem veszthetőleg. Ennélfogva az elvesztett adománylevelek helyét pótló uj levelek kiadása által, valamint a fejedelem részéről csupa levéladás, ugy az adományos részéről is csupa levélnyerés történvén: azt adományos jószágok szerzése czime gyanánt használható uj adománynak tartani nem lehet, s éppen azért azon törvényeket sem lehet az uj adományról, mint a fejedelmi adományzás egyik cziméről szólóknak tartani, melyek arról ezen értelemben rendelkeznek, s névszerint a Mátyás 2. V. 20. cz; II. Ulászló 1. V. 78. cz; A. C. 4. R. 13. Cz. 2. cz; 1791: 35. cz. melyeknek elfogultságtól ment megolvasása is meggyőzhet bárkit is arról, hogy azok oly nova donatioról emlékeznek, mely elveszett régi adománylevelek helyett adatik, tehát csupa levélujitásról vagyis ujitott adományról. Mind e mellett is azonban az idézett törvényeket nem lehet szükségtelettieknek tartani; sőt éppen törvényhozásunk bölcseségét tanusitók gyanánt kell tisztelni, a mennyiben gondoskodni kivánt arról, hogy birtokuk adományosságát bizonyitó okleveleiktől megfosztatottak (az A. C. 4. R. 13. Cz. 2. cz. szerint periclitans donatariusok), kiknek perreli megtámadtatásuk esetében igazságuk, a levelek elvesztése miatt, veszedelemben forog, az adományos jog fejedelmi megerősittetése bizonyságául is szolgálható uj levelek által fedeztessenek.

223. §.

Az ujitott adomány nyerhetésének biztositásáról s feltételeiről.

Hogy az adományos jószágok birtokosai, az azokat tárgyazó s elveszett leveleik helyett (melyek közé számlál-

tatik az igtatásróli értesitvény is, statutoria relatoria) ujakat nyerhessenek, az által kivánták törvényeink biztositani, hogy az elveszett adománylevelek megujitását nem bizták kegyelemre, hanem fejedelmi kötelességek közé sorolták, mint láthatni az A. C. 4. R. 13. Cz. 2. cz. ezen szavaiból: „a kiknek leveleik háboruság, tüz vagy egyéb szerencsétlenségek miatt elvesztenek volna, ex debito regiminis sui officio, tartozzanak a fejedelmek nova donatiokat adni.“ Ezen fejedelmi kötelesség teljesitésének igénylése feltételesitve van, mert

1.) bé kell bizonyitani annak, a ki adományleveleit ujitani kivánja hogy azok elvesztek még pedig tüz, háboru s egyéb szerencsétlenség miatt, vagy erőhatalommal raboltattak el a II. Ulászló 1. V. 78. cz; A. C. 4. R. 13. Cz. 2. cz. szerint. Ezt bébizonyithatni 60. éven tul nem terjeszthető időpontig tanuvallománynyal, melyet Mátyás 6. V. 71. czikke különben is az adomány- s kiváltságlevelek helyett használhatónak nyilvánit e szókban „semper in omni judicio pro principali et capitali privilegio teneantur et reputentur.“

2.) Bé kell bizonyitani azt is, hogy az elveszett levelek éppen azon jószágokat tárgyazták, melyekre nézve ujitott adománylevél kéretik a II. Ulászló 1. V. 78. czikke szerint; valamint

3.) azt is, hogy azon jószágoknak mind az ujitott adományt kérő, mind eldődei békés birtokában voltak és hogy törvényszerint őtet illetik az A. C. 4. R. 13. Cz, 2. czikke ezen szavai szerint: „megbizonyosodván hogy aviticumja (azaz, hogy eldődei is birták), és hogy legitime succedált heres levén, in pacifico dominio bonorum volt“ (azaz hogy ő maga is békésen birtokolta). Azon esetben, midőn maga a szerző kivánná elveszett adományleveleit ujittatni, hogy csak a maga birtoklását köteles bébizonyitani, önként következtethetni a dolog természetéből s állásából.

4.) Ha az igtatásróli értesitvény elvesztésénélfogva kéretik ujitott adomány, azt is bé kell bizonyitani a fenebbieken kivül, hogy az igtatás törvényszerüen megtörtént volt. Ezen esetben ha a jószág Mihály vajda béjövetele után másnak adományoztatott volna is, az ujitott adományt nyerő

viszsza kapja a jószágot is, az A. C. 4. R. 13. Cz. 2. §. szerint.

5.) Különösön azokra nézve, kik az 1784-ik évben történt oláh zendülés, vagyis a Hóra világ és a törökök béütése alkalmával vesztették el adományleveleiket, a rendeltetik az 1791 : 35. czikkben, hogy a fenebbi feltételeken kivül ne csak azt bizonyitsák bé, hogy leveleik megvoltak, hanem azt is, hogy minő tartalmuak voltak azok, a mit a királyi könyvekből, perbeli levelekből, káptalani s törvényszéki levéltárakból, tanuvallományokból is bébizonyithatni; az ezeket bébizonyitók számára az uj adományleveleknek díj nélkül ingyen kelletvén kiadatni. Ezen törvényczikket némelyek az uj adományról, mint adományzási czimről, szóló legujabb s ennélfogva olyan törvénynek tartják, mely a régibbeket módositotta, s egyedüli szabálya az uj adomány czime alatti jószág felkérésének s adományzásának. Ezen nézet alaptalansága szembetünő, mert hogy a kérdés alatti czikk ujitott adományról s arról is nem általában, hanem csupán bizonyos meg is határozott időben és körülmények között elveszett adománylevelek ujitásáról szól, eléggé bizonyitják az abban látható ezen kitételek: „novas donationales, tenoribus amissarum literarum accomodatas", melyek uj levelek kiadását, nempedig uj adomány czime alatti jószágadományzást jelentenek; a miből önként következik, hogy a kérdés alatti czikk mint különös törvény még az ujitott adományról szóló törvényeket is csak a megnevezett időben elveszett levelek ujitásának feltételeire nézve módositotta.

II. Az uj adományról.

224. §.

Az uj adomány értelméről.

Uj adománynak neveztetik az adományos jószág szerzésének azon czime, mely alatt a fejedelem a birtokosnak adományozza azon jószágot, melyet az nem adományos joggal birt. Ezen czim alatti adományzást ennélfogva lehetne birtokczim alatti adományzásnak nevezni, a mit igazol azon kitétel is, mely az ezen czim alatt költ adománylevelekbe igtattatni szokott ezen szókban: „in cujus vel quorum pacifico dominio progenito-

res suos perstitisse, seque persistere asserit etiam de praesenti" a H. K. 1. R. 37. cz. k. §. szerint. Kérni és adni szokták az ezen czim alatti adományt a birtokosok azon jószágaira nézve, melyeket azok fejedelmi adomány nélkül birtokoltak, nem levén az uj adomány, az idézett törvény 3. §. szerint, előbbeni adományzás által feltételesitve; mégpedig azon esetben, midőn a birtokos veszi észre, hogy a jószágot, mely valamely kihalófélben levő adományostól királyi jóváhagyás nélkül volt szerezve, királyi jog ellenére birja, s ez okon ki levén a fiscus általi háborittathatásnak téve, magát az ellen az uj adomány által kivánja fedezni az 5-ik §. értelmében.

Sajátságos rendeltetése ennélfogva ezen adományi czimnek az, hogy a birtok csendessége bátorságositassék a királyi jog czime alatti követeltetések ellen; mint a csak most idézett 5-ik §-ból láthatni, akár királyi joggal kapcsolatban, akár a nélkül csak magára nyert adomány által a királyi jóváhagyás hiánya kipótolva levén.

Hogy az ezen értelemben vett uj adományt adományos jószágszerzés czimének méltán tarthatni, világos. A fejedelem ugyanis az által adományoz oly jószágot, melyet különben mind az adományostól maga követeltethetett, mind bárkinek is adományozhatott volna. Az adományos is viszont nyer jószágot, mely bár birtokában volt legyen is, a királyi jóváhagyás fogyatkozása miatt mindazáltal könnyen elveszthető vala; csupa birtokosból, az ezen hiányt kipótló uj adománynál fogva, adományos tulajdonossá válván. Egyszóval vagy nem lehet az uj adományt jószágok szerzése czimei közé számlálni, vagy ha a H. K. 1. R. 32. cz. k. §.; és 2. R. 77. cz. 1. §. szerint is azok közé kell számlálni, azt csak a közlött értelemben lehet és kell venni, mint oly adományt, melylyel királyi jóváhagyás nélkül birtokolt jószág s következésképen királyi jog adományoztatik s illetőleg nyeretik, s a királyi jog czime alattitól abban különbözik, hogy a mint fenebb már közlött kitétele és az A. C. 4. R. 13. Cz. 3. czikke is bizonyitja, csak a birtokosnak ajándékoztathatik.

225. §.

Az uj adomány nyerhetésének biztositásáról s feltételeiről.

A birtok biztositása főfeladata levén a törvényhozásnak, s az a törvényeink szerint csak száz s illetőleg a székelyföldön 32 esztendős békés birtoklással elidősülhető királyi jog követelhetése miatt, koczkáztatva levén: eldődeink ezen bajon az által kivántak segiteni, hogy a birtoknak uj adomány általi biztositását fejedelmi köteleséggé tették a H. K. 1. R. 77. cz. 1. §. ezen szavaiból láthatólag: „universorum bonorum et jurium possessionariorum titulo novae donationis collationem princeps noster ex debito regiminis sui officio unicuique largiri et concedere solet.“ Az idézett törvény közlött szavaiból az is világos, hogy ezen fejedelmi kötelesség nincs csupán ujabb levelek kiadására szoritva, hanem névszerint uj adomány czime alatti jószág-adományzásra van intézve, s hogy ennélfogva azon különböztetésnek, mely az ujitott és uj adomány között tétetett, törvényben van az alapja. A fejedelemtől azonban ezen kötelesség teljesitése csak azon feltétel alatt igényeltethetik, ha

1.) az adományt felkérő bébizonyitja, hogy a jószágnak mind eldődei birtokában voltak, mind ő birtokában van a H. K. 1. R. 36. és 37. cz. k. §. szerint, sőt ha eldődei birtokát bé nem bizonyithatná is, elégséges ha bébizonyitja azt, hogy ő maga a jószágot, annak szerzésétől fogva a felkérés napjáig, valósággal és békésen birtokolta, a H. K. 1. R. 37. cz. 9. §.; 2. R. 77. cz. 2. §. szerint;

2.) ha a felkérő maga vagy eldődei a felkért jószág valóságos és békességes, azaz, nem önkényes erőszakkal vagy vakmerő elfoglalással magoknak birtorlott uralmában voltak, a H. K. 1. R. 37. cz. 9. §. szerint;

3.) ha a felkért jószág nem tartozik a felség várainak valamelyikéhez jogoson és régtőlfogva (pura fiscalitas), s nem más nyilvános tulajdona, ugyanazon §. szerint. Ezen két pont alatti feltételeket nem köteles ugyan a felkérő bébizonyitani, a törvény neki csupán a birtoklás bébizonyitását tevén kötelességévé; de ha kivilágosodnék az, hogy a felkért jószág foglalás utján szereztetett, vagy a felségé, vagy

hogy nem az övé hanem másé, akkor ezen s más hasonló esetekben nem csak megtagadtathatik az uj adomány kiadása, hanem ha kiadatott volna is, érvénytelen lesz, ugyanazon §-ból következtethetőleg.

4.) Ezen feltételek közé helytelenül számláltatik annak bébizonyitása, hogy a felkért jószágokat maga a felkérő vagy eldődei is fejedelmi adománynál fogva birtokolták, mert a H. K. 1. R. 37. cz. 3. §. nyilván mondatik, hogy az uj adomány nincs feltételesitve előbbi adomány által.

5.) Hogyha székelyjószágra kéretik uj adomány, a mit a törvény „jus regium jószágba viteléről" nevez, megkivántatik, hogy a felkérés ne idegenek, hanem magok a törvényes birtokosok által történjék önkéntesen és az érdekeltek ellenzése nélkül, ezen módon a kiralyi jog székelyjószágba, a birtokosoknak s azok örököseinek (a kik közé a rokonokon kivül még a szomszédok is számláltathatnak) akarata s kedve ellen, sem fiscus, sem más senki által bé nem vitethetvén az A. C. 3. R. 76. Cz. 7. cz. szerint.

226. §.

Az uj adomány következéséről általában.

Hogy az uj adomány sajátságos következései szembetünőbbek legyenek, tekintetbe kell azt venni

1.) az adományzó fejedelemre nézve, mely tekintetben az uj adomány, azon tette a fejedelemnek, mely által az adományosnak oly jószágot adományoz, mely neki s családának addig nem volt ajándékozva; a már adományzott jószágot uj adomány czime alatt felkérni nem lehetvén, s arranézve legfenebb is csupán fejedelmi megerősités történhetvén, a mi ha érvénytelen volt az adomány, azt nem érvényesiti, ha pedig érvényes volt, szükségfeletti a H. K. 1. R. 37. cz. 1. 4. 5. §-ai szerint. Különösön figyelmet igénylő következése továbbá az uj adománynak a fejedelemre nézve az, hogy akár királyi joggal együtt, akár egyszerüen csak magára adatott legyen, többé az ezen czim alatt adományozott jószágot királyi jogczim alatt felkérni nem lehet, ugyanazon törvény 8. §. szerint. A törvény ezen rendeletéből kettőt következtethetni: azt t. i. hogy az uj adomány czime alatt a jószágban addig lappangott királyi jog (latens jus regium) adományoztatik, különben a felkért s a királyi jog czimének is kifejezése nélkül nyert jószág ki-

rályi jogczim alatt adományozható levén; és az, hogy a fejedelmet a felkért jószágra nézve illető királyi jog tekintetében a királyi joggal együtt vagy a nélkül nyert uj adományok között nincs semmi különbség, mindkettőnek ugyanaz levén következése: a t. i. hogy az uj adomány czime alatt ajándékozott jószágot a fejedelem nem adományozhatja királyi jog czime alatt.

2.) A rokonokra nézve az uj adomány a birtoklást adományos tulajdonná változtatja, és mivel az adományos jog, mint a birtoklás eredménye, csak azokat illetheti, kik a jószágot sajátuk gyanánt birtokolták s birtokolhatták: az uj adománynál fogva a felkért jószágot birtokolt vérek között, az aziránti jog tekintetében, semmi változás sem történhetik. Ezt bizonyitja a törvény azon rendelete is, mely szerint uj adománylevél segedelmével sem a fivérek ki nem rekeszthetik a birtokban volt leányágbelieket a H. K. 1. R. 37. cz. 12. §. szerint, sem a leányágbeliek nem részesülhetnek, a fivérek kirekesztőleges birtokában volt jószágokban a H. K. 1. R. 36. cz. 2. §. és 38. cz. k. §. szerint.

3.) Az idegenekre nézve (alieni a sangvine). Ezek ellen, az őket illető jog sérelmére, semmi jogot sem szerezhetnek a birtokosok az uj adomány által. Uj adomány czime alatt ugyanis a fejedelem azon királyi jogot adományozván, mely a felkért jószágban lappangott, ha bébizonyittatik, hogy a megnyert jószágban királyi jog nem lappanghatott az uj adománylevél kelésekor, akár mivel a már azelőtt más valakinek adományoztatott volt, akár mivel a birtokolt jószág nem a felkérőé, hanem más valaki tulajdona volt: az uj adomány érvénytelenné válik, mert a már másnak adományozott jószág nem ajándékoztathatott a birtokosnak a C. C. 4. R. 12. Cz. 1. czikke ezen szavai szerint: „ellevén adva egyszer valamely jószág a fiscustól, a nincsent a fiscus sem adhatta, s az impetráló fél sem vehette;“ és mivel az uj adomány érvénytelen azon esetben, midőn annak tárgya nem a felkérőé (possessio illa non sua H. K. 1. R. 37. cz. 9. §.), különben is bármely czimü adomány sem állhatván fen más joga sérelmével, a H. K. 2. R. 9. cz. szerint.

227 §.

Az uj adománynyal együtt nyert királyi jog következéseiről különösön.

Hogy uj adományt nyerhetni mind királyi joggal együtt, mind egyszerüen a nélkül, láthatni a H. K. 1. R. 37. cz. 5. §-ból. Az uj adománynyal kapcsolatilag nyert királyi jognak két nagy fontosságu következmény szokott tulajdonittatni, u. m.

1.) hogy az uj adományos ragaszkodhatnék a kapcsolatilag nyert királyi joghoz, azaz, bébizonyitván azt, hogy a felkért jószágban királyi jog lappangott az uj adomány kelésekor, nyertes lehetne azon esetben, midőn uj adománya czimét fen nem tarthatná; vagy azért, mivel nem volt a jószágnak valóságos birtokosa, vagy mivel ő, vagy elődei a birtoklást erőszakos foglalással szerezték. Ezen állitmánynyal ellenkezőleg alaposon erősithetni, miként az uj adomány czime bukásával a kapcsolatilag nyert királyi jog is annyira megsemmisül, hogy ahoz ragaszkodni nem lehet. Ugyanis

a.) az uj adomány czime alatt királyi jog adományoztatván, annak megsemmisülésekor az uj adományos a nyert királyi jogot veszti el, s azt elvesztvén, a külön is kifejezett királyi már elveszett joghoz nem ragaszkodhatik; mert ugyanazon jószágra nézve nincs két különböző, hanem csak ugyanazon egy királyi joga van a fejedelemnek, s bár két külön nevezet alatt fejeztessék is ki az, ha egyik nevezet alatt az adományos elvesztette, elvesztette azt a másik nevezet alatt is. Annyival is inkább pedig

b.) mivel a H. K. 1. R. 37. cz. 8. §. szerint, midőn a királyi joggal együtt nyert adomány érvényessége esetében a felkért jószágot a felség királyi jog czime alatt nem adományozhatja, az idézett törvény ellenkező értelméből méltán következtethetni, hogy a királyi joggal együtt nyert uj adomány érvénytelensége esetében a felkért jószágot királyi jog czime alatt adományozhatja a felség, a mi azt mutatja, hogy ezen esetben a lappangott királyi jog nem adományoztatott a felkérőnek, s ha nem adományoztatott, ahoz az uj adományi czim bukása vagyis érvénytelenülése esetében nem is ragaszkodhatik.

c.) A H. K. 1. R. 37. cz. 8. §-ból következtethetőleg

a felkért jószágban lappangott királyi jogra nézve nincs semmi különbség a királyi joggal együtt és a nélkül költ uj adomány között. Ennélfogva ha a királyi jog nélkül költ uj adomány megbukásával a felkért jószágot a fejedelem királyi jog czime alatt adományozhatja, adományozhatja ugyanazon czim alatt azon esetben is, midőn a királyi joggal együtt nyert uj adomány bukott meg, vagyis az adományos a királyi joghoz, mint nem őtet, hanem a fejedelmet illetőhöz, nem ragaszkodhatik.

d.) A mint fenebb is közöltetett, a H. K. 1. R. 26. cz. 4. §. szerint a kihalás, hűtlenség és királyi jóváhagyás czimeihez kapcsolt királyi joghoz csak azon feltétel alatt ragaszkodhatni az adománylevelekbe igtattatni szokott ezen kitételnél fogva: „praemissis sicut praefertur stantibus et se habentibus", hogyha a kihalás és hűtlenségérti elmarasztaltatás, s illetőleg a jóváhagyás alá terjesztett rendelkezés valósággal is megtörténtek; az ellenkező esetben nem lehetvén a kapcsolatilag nyert királyi joghoz ragaszkodni. Ezt a jelen kérdésre alkalmaztatva, ha meg is lehetne engedni azt, hogy a kapcsolatilag nyert királyi jog különbözik az uj adomány czime alatt nyert jogtól, ahoz csak azon feltétel alatt lehetne ragaszkodni, ha az uj adomány czime érvényes; érvénytelenné levén pedig az uj adomány czime az azt feltételesitő kellék fogyatkozása miatt, hogy az uj adományi levelekbe is igtattatni szokott fenebbi kitételnél fogva nem lehet ragaszkodni a kapcsolatilag nyert királyi joghoz, tagadhatatlan még az A. C. 5. R. 66. E. ezen szavainál fogva is: „az impetransnak is impetratioja tamquam sinistre exposita erőtlen legyen".

2.) hogy a felkért jószágban lappangott s kapcsolatilag megnyert királyi jognál fogva, az uj adományos azon rokonait, kiknek neve nincs béigtatva az adománylevélbe, az addig közösön birtokolt jószágból kirekeszthetné, sőt a jószág öröklés tekintetébeni természetét is megváltoztathatná, a leányágbeliek által is birtokoltat csak fiörökösöket illethetővé, s a csupán azok által birtokoltat leányágbeli örökösöket is illetővé tehetvén, azon okból, mivel a felkért jószág az abban lappangott királyi jognál fogva adományozhatóvá levén, azt a lappangott jogát kapcsolatilag adományozó fejedelem adományozhatta a hogy és a kiknek

tetszett. Megengedve ezen állitmány valóságát azon esetre, midőn az adományzás csupán királyi jog czime alatt történik, törvényellenesnek méltán neveztethetik azon esetre, midőn az adományzás uj adomány cziméhez kapcsolt királyi jog czime alatt történt. Mert ugyanis

a.) nem levén különbség a királyi joggal együtt és a nélkül történt adományozás között a felkért jószágban lappangott királyi jog adományzására nézve, ha a királyi jog nélkül költ adománynyal nyert jószág mindazokat illeti, kik azt azelőtt birtokolták s birtokolhatták, a királyi joggal együtt nyert uj adománynyal nyert jószágnak is mindazokat kell illetni, kik az adományzás előtt annak jogositott birtokosai voltak.

b.) Az uj adomány a birtoklási jog eredménye levén, a mi ezen jognál fogva szereztetett, közösön kell hogy illesse mindazokat, valakikkel a birtoklási jog közösön gyakoroltatott. Tehát az uj adomány s minden az által szerzett jog s következésképpen az ahoz kapcsolt királyi jog is, még azon esetben is ha különböző lenne az uj adomány által szerzett jogtól, közös tulajdona mindazoknak, a kikkel közös volt azon birtoklás, mely nélkül ezen czim alatti adomány fel sem kérethetett volna. Ennélfogva a birtokolt jószágot felkérő adományos, a mit nyert, nem nyerhette kirekesztőlegesen csak a maga számára, hanem egyszersmid azok számára is, kik az adományozott jószágot éppen azon joggal birtokolták, melylyel ő. Annyival is inkább

c.) mivel a törvény csak azért is kemény büntetéssel sujtja az uj adományost, ha vérei neveit elmulatná az adománylevélbe igtattatni a H. K. 1. R. 38. cz. k. §-ban, véreknek nevezvén ily értelemben mindazokat, kik az adománylevélbe foglalt jókra nézve azon öröklési joggal birtak, melylyel birt maga az adományos a H. K. 1. R. 39. cz. 1. §-ban. Miként szerezhessen az adományt nyerő oly tette által, mely vérárulás kemény büntetése alatt tiltatik, magának rokonait kirekeszthető jogot a felkért közös jószágra nézve, megfoghatatlan.

d.) Tanácsos sem volna a kérdés alatti állitmánynak helyt engedni. Ut nyitatnék ugyanis az által arra, hogy a család oklevelei őrzésére s annak jogai védelmére megbizatott levéltartó korosabb firokon, kitanulhatván inkább mint más vérei azt, hogy a család valamely jószágában királyi

jog lappang, azt kirekesztőlegesen csak a maga számára kérje fel, s a H. K. 1. R. 42. cz. intézete ellenére, a benne törvény által helyheztetett bizodalommali viszszaélésre csábittathatva családa jogainak elárulójává legyen.

228. §.

A csalárd ujadományos büntetéséről.

A birtok biztositásáról, még a fejedelem adományzási joga szembetünö megszoritásával is gondoskodó törvényeink azon birtokosokat, kik ezen kedvezéssel viszszaélve, csalárdul kérnének és nyernének uj adományt mások kárositására, azon kivül hogy az ilyen adományt erötlennek nyilvánitják, kemény büntetéssel is fenyegetik mint csalárd hazugot a H. K. 1. R. 37. cz. 9. §-ában láthatólag. Az idézett törvény azonban a csalárd ujadományost büntettetni a nélkül rendelvén, hogy a büntetés nemét meghatározta volna, s a büntetésnek a csalás, s az az által sértett jog minőségéhez kelletvén mérsékeltetni: az illő büntetés meghatározhatására nézve meg kell különböztetni a következendő eseteket:

1.) Midőn az adományos a fejedelem személyében a közállományt is kárositani merészkedik, azt állitván (tudva) valamely fejedelmi várhoz tartozott jószágról, hogy az övé. Ezen esetben némelyek a H. K. 2. R. 30. czimében látható büntetést tartják alkalmaztathatónak; de helytelenül, mert az a fejedelem s közállomány ellen elkövetett hitszegés büntetése levén, a csalás ezen attól merőben különböző esetére nem alkalmaztathatik. Mások pedig a H. K. 1. R. 25. czime értelmében a csalárd ujadományost, a másokat királyi jog czime alatt háborgatók büntetésével t. i. a nyert jószág örökbecs szerinti ára fizetésével vélik büntettethetni; de nem kevésbbé helytelenül, a mennyiben az a ki a közállományt kivánja az őtet illető jószágtól roszlelküleg elejteni, nagyobb büntetésre méltó, mint a ki polgártársa birtokát oknélkül háboritja. Ezen büntetések közül egyik sem levén alkalmaztatható, midőn büntetést csak törvény rendelhet s ezen esetre még nem rendelt, az uj adományost adománya elvesztésénél s a jószág kibocsátása nem kis büntetésénél több törvényszerüleg nem találhatja.

2.) Midőn véreit csaltameg az ujadományos, ugy t. i. hogy azoknak neveit kiket a felkért jószág épen

ugy illetett mint őtet, az adománylevélből azon szándékkal hagyatta ki, hogy őket jószágbeli illetőségöktől megfosszsza. Ezen csalás neme *vérárulás*nak neveztetik (proditio fraterni sangvinis H. K. 1. R. 38. cz. k. §.) és aval büntettetik a H. K. 1. R. 39. cz. 2. §. szerint, hogy a vérárulónak itéltetett minden vagyonaitól megfosztatik azon vérei javára, kiket jogaiktól meg akart fosztani, maga személyesen ezen vérek kezébe adatván, kik őtet eledellel s ruházattal ugy kötelesek tartani, mint egyet cselédeik közül.

3.) *Idegent* is csalhat meg az uj adományos az által, hogy az azt illető jószágra ugy kér uj adományt, mintha övé lenne a H. K. 1. R. 37. cz. 9. §. értelmében. Az uralkodó vélekedés szerint ezen esetben az uj adományost, a H. K. 1. R. 25. cz. értelmében, ugy lehetne büntetni, mint azt a ki mást királyi jog czime alatt méltatlanul háborit. Mivel azonban hibásabb az, a ki más birtokában levő jószág után esengvén azt háborgatja s perrel fárasztja, mint az, a ki a maga birtokában levő jószágot megtartani s magát arra nézve biztositani kivánja: az idézett törvény szerinti büntetést igen keménynek méltán tarthatni, s a helyett elégséges lenne az uj adomány érvénytelenülése, mely a birtokolt jószágtóli megfosztatást is maga után vonja; kivált midőn a H. K. 1. R. 37. cz. 10. §. még az erőhatalommal foglalt jószágra uj adományt nyerő ellen is csak annyi büntetést határoz, hogy adománya érvénytelen legyen.

HARMADIK CZIKK

A fejedelmi adomány kivánatosságairól.

229. §.

Ezen kivánatosságok kétfélék.

Azon kivánatosságok, melyek által a fejedelmi adományok éryényessége van feltételesitve, kétfélék u. m. *belsők* és *külsők*. Amazok közé azok számláltatnak, melyek az adományozót, adományost és az adomány tárgyát illetik; ezek közé pedig azok, a melyek az adománylevelek irása módját, az azokat hitelesitő aláirásokat s pecséteket és az igtatást tárgyazzák.

ELSŐ PONT.

A fejedelmi adomány belső kivánatosságairól.

230. §.

1.) Az adományozó fejedelemről.

Czak azon királyoknak és fejedelmeknek adománylevelei érvényesek, kik az A. C. 4. R. 13. Cz. 5. czikke szerint „legitimus fejedelmek és az országnak régi szabadsága szerint való választásából legitime succedáltanak.“ Ilyeneknek tartathatnak: a régi királyok közül azok, kik a nép által választatván a szent koronával megkoronáztattak; és a nemzeti fejedelmek közül, kik az országgyülési választatás után, az elejökbe szabott feltételek megtartására esküvel kötelezték magokat, s fejedelemségökben a török porta által is megerősittettek. Eltöröltetvén a fejedelmek személyenkinti választása és a török porta felsősége az 1744: 1. és 2. czikkek által, ma már törvényes azon fejedelem, a ki a fejedelemségre választatott felséges ausztriai uralkodó házból származván, az 1744: 3. czikkbe igtatott pragmatica sanctioban meghatározott öröklési rend szerint a testvér Magyarhon királyává koronáztatása után a Leopoldionum diplomát még a hódoló eskü letétele előtt kiadta szokott innepélyességgel (1791: 2. cz.), s magát az ország törvényei s szabadságai meg- és fentartására személyese által a nevében és lelkére (nomine et in animam suae majestatis 1791: 3. cz.) letett esküvel kötelezte. Azon adományosok, kiknek adománylevelei érvényteleneknek tartatnak ezen kivánatosság fogyatkozása miatt:

1.) a H. K. 2. R. 14, czime szerint: Péter, Aba, Salamon az I. András fia, IV. István, III. László, III. András-kivéve azon adománylevelеit, melyeket Robert Károly megerősitett, Venczel, Ottó, Kis Károly, Mária, Erzsébeth az Albert király özvegye, az idézett cz. 34. §. szerint megerősittetett és a székes fejérvári eklésiát illető egy adománylevelét kivéve, Lengyel László. Ezek közé számlálják 5-ik Lászlót is, kivéve azon adomány- s kiváltságleveleit, melyek Mátyás király által megerősittettek a Mátyás 2. V. 23. czikke szerint; és Hunyadi Jánost is, ha adománylevelei a király által meg nem erősittettek V. László 1. V. 8. cz. H. K. 2. R. 14. cz. 44. §. szerint, az elsőt azonban helytelenül, mivel az idézetteknél

ujabb törvény u. m. H. K. 2. R. 14. cz. 46. §. kiváltságleveleit érvényeseknek nevezi; továbbá Mátyás királynak megkoronáztatása előtti kiváltságleveleit H. K. 2. R. 14. cz. 47. §.

2.) A II. Lajos 2. V. 15. czikke szerint, II. Ulászló és II. Lajos kegyuraságot (jus patronatus) tárgyazó adományaikra nézve.

3.) Az A. C. 4. R. 13. Cz. 5. czikke szerint Mihály Vajda, kivéve a tőle megverettetésekor elállott katonákat tárgyazó adományleveleit; Básta György, az akkori időbeli commissariusok és Székely Mózes. Ezek közé szokták számlálni

4.) II. Rákóczi Györgyöt azon adományleveleire nézve, melyeket a Rhédei Ferencz választása után adott ki az 1659: 19-ik szász-sebesi czikk értelmében, de a mely a C. constitutioba nem vétetvén fel, érvénytelenült. Érvénytelenek azonban a kérdés alatti adománylevelek azon okból, mivel akkor költek, mikor Rákóczi György már nem volt fejedelem; valamint

5.) Rákóczi Ferenczet az A. C. 2. R. 1. Cz. 7. czikke utolsó pontja értelmében, mivel az ország kormányzásához soha sem juthatott; hanemha a gubernator és egész tanács egyenlő tetszésekből történt volna a haza érdemes fiainak s a fejedelem jámbor szolgáinak megjutalmaztatása, a fejedelem neve alatt költ ilyetén adománylevelek, az idézett törvény szerint, érvényesek levén, ha a fejedelem, gubernator és cancellarius vagy ennek távollétében a secretarius aláírásai által hitelesittettek. Továbbá

6.) Rhédei Ferenczet, Barcsay Ákost és Kemény Jánost is. Azonban mivel azon törvényczikkek, melyek ezen fejedelmek kiváltságleveleit érvényteleneknek nyilvánitották, a Comp. consitutioba bé nem igtattatván erejöket elvesztették; és mivel fejedelmi feltételeiknek a C. C. 2. R. 1. czimébe igtattatásánál fogva mind a három fejedelem méltán tartathatik törvényesnek, s végre mivel az 1684: 17. czikkben csupán a Barcsay Ákos kiváltságlevelei semmisittettek meg: méltán állithatni, hogy a Rhédei Ferencz és Kemény János adománylevelei érvényesek.

7.) Tököli Imrét és II. Rákóczi Ferenczet, kik a nemzeti fejedelmek közé sem számláltathatnak, az ország szabadon választottainak nem tartathatván.

II. József császárt, mindazért, mivel magát az erdélyi fejedelemségbe törvényesen bé nem igtattatta; mindazért, mivel halála előtt minden viszszahúzható tényeit visszahúzta s megsemmisitette, a jobbágyságot s vallási türelmet tárgyazókon kivül.

231. §.

2.) Az adományosról.

Az adományosnak birni kell adományosi képességgel, s általában a magyar, székely és szász nemzet közül valamelyikhez tartozó érdemes honfinak kell lenni, a Leop. dipl. 6-ik pontja értelmében. Nem lehetnek adományosok névszerint

1.) az idegenek, mig nem honosittatnak az A. C. 3. R. 41. czime szerint, vagy nem honosulnak városi szabad birtokos polgárrá létel által, az 1791: 19. czikk értelmében.

2.) Azok, kik a fejedelem s haza ellen elkövetett hitszegésökért ludasoknak itéltettek, azon okból, mivel azok még a maguk saját jószágait sem birtokolhatván a H. K. 2. R. 30. cz. 2. §. szerint, annyival kevésbbé nyerhetnek adomány utján jószágot, mig vétkök büntetése alól törvényszerüen fel nem szabadittatnak.

3.) Az eklésiák és az egyházi személyek, mint olyanok, II. Ulászló 3. V. 55. czikke szerint, kivéve az 1744. és 1751: 1. czikkekből következtethetőleg azon esetet, midőn az országgyülés által helybenhagyatnék az adomány.

Az adományt kérőnek egyébiránt csak honfiak, s az 1791: 19. czikk értelmében, a tanácsosok közbenjárását lehet a fejedelmi kegyesség megnyerése végett használni. Azon adományos ugyanis, a ki idegen nemzet által kért és sürgetett adományt, adománya megsemmisülvén, halálos és a megbántódott félnek adatandó minden vagyonai elvesztésének büntetésére követeltethetik a megbántódott fél, és ha az kedvezne vagy nem merne s alkalmatlan lenne, a fiscalis director által a C. C. 4. R. 12. Cz. 3. cz. szerint.

232. §.

3.) Az adomány tárgyáról.

Adomány tárgyai csak olyan, szabály szerint, fekvő jószágok lehetnek, melyek adományozhatók és a melyek fenebb már közöltettek. Nem adományoztathatnak névszerint

a fenebb már emlitett fiscalis jószágokon s jövedelmeken és az ellenségtől fegyverrel viszszafoglalt jószágokon kivül, még

1.) az ország házai és várai, mint ország tulajdonai az A. C. 2. R. 5. czime szerint, az azok feletti örökczim alatti rendelkezés az országgyülést illetvén az 1791: 11. cz. 2. pontja értelmében.

2.) Az egyházi jószágok ugy, hogy megszünjenek egyházhoz tartozók lenni, ezeknek az ürességbe jött egyházi hivatallal együtt, az előbbi birtokosok egyházi következőinek kelletvén adatni a H. K. 1. R. 10. cz. 3. §. szerint.

3.) Azon bárminemü s nevü jószágok, melyek még semmiképen sem szállottak a fiscusra a C. C. 4. R. 12. Cz. 1. czikkében látható ezen elv szerint: „nemo plus juris in alium transferre potest, quam quod habet" és a H. K. 2. R. 9. cz. 2. §. azon rendelése szerint, hogy az adományzás mások joga sérelme nélkül történjék.

MÁSODIK PONT.

Az adomány külső kivánatosságairól.

233. §.

1.) Az adománylevelek irása módjáról.

A fejedelmi adományzás eleitőlfogva adománylevelek mellett történt, és meghatároztatott, hogy azoknak sajátságos irásmódja tartassék meg az A. C. 4. R. 13. Cz. 1. cz. ezen szavaiban: „a donatiok, a régi királyok s fejedelmek idejekben is szokott stylusi szerint emanáltassanak," a mi ismételtetett az 1791: 19. czikkben is. Ezen irásmód szerint

1.) az adománylevelek kezdetén áll az adományozó fejedelem neve teljes czimével. Azután elősoroltatnak, az adományos megnevezése mellett, az adományozás indokai, meghatároztatik az adományos jószág, olykor határaival együtt, és kijeleltetik az is, hogy az miként lett adományozhatóvá, és az adományos minő örököseinek ajándékoztatott legyen; kivált a jószág és személyek nevei leirásában a H. K. 2. R. 17. cz. 1. §. szerint, a vakarás, kihuzás, igazitás gyanusokká teszi az adományleveleket.

2.) Az adománylevelekbe szokott iratni a H. K. 1. R. 26. cz. 4. §. szerint ezen kitétel: „praemissis sicut

praefertur stantibus seque habentibus", melynek az az értelme, hogy a fejedelem csak annyiban adományozta a megnevezett jószágot, a mennyiben igazak azok, a mik a jószág adományozhatóságára nézve irattak az adománylevélben.

3.) Bé szokott igtattatni az adománylevélbe ezen kitétel is: „salvo jure alieno" a H. K. 2. R. 9. cz. 2. §. szerint, a melyet mások jogát biztositó kitételnek lehetne nevezni, és az az értelme, hogy a fejedelem a megnevezett jószágot mások joga sérelme nélkül vagyis ugy adományozta, hogyha és a mennyiben az más tulajdona volna, akkor és annyiban nem tartathatik adományozottnak. Az idézett törvény 1. §. szerint a mások jogát sértő adományozás érvénytelen levén, ha kihagyatnék is ezen kitétel az adománylevélből, ugy vétethetik mintha belé volna igtatva.

4.) Ki kell hagyatni a törvény által tiltott kitételeknek. Ilyeneknek tartatnak

a.) ezen kitétel: „salvo jure fisci", az A. C. 4. R. 13. Cz. 1. czikke szerint azon adománylevelek, melyekbe az béigtattatnék, érvénytelenek levén; az ezen törvény kelése előttiek csakugyan ujabb adománylevelekkel cseréltethetvén fel. Továbbá

b.) ezen kitétel: „de manibus nostris regiis", de csak azon esetben, midőn álnokul csusztattatott volna bé az adománylevelekbe. A régi magyar királyok idejében ugyanis, midőn oly jószágok adományoztattak, melyek tettlegesen is a király birtokában voltak, azt ezen kitétellel szokták volt kifejezni, s ezen esetben annak béigtatása tilalmas nem lehet. Midőn pedig oly jószágok adományoztattak, melyek más birtokában levén, királyi kézből nyeretteknek nem neveztethettek, azon kitétel, mint a dolog állásával meg nem egyező, bé nem irattathatott az adománylevelekbe, és ezen esetben az adományosoknak kellett a megnyert jószágot perrel követelni, a mi alkalmatlan s költséges is volt. Hogy az adományosok a mások birtokából megnyert jószágok kiperlése bajaitól menekülhessenek, bé kezdették iratni az azokról költ adománylevelekbe ezen kitételt, s annak erejénél fogva követelték a fiscustól, hogy a felkért jószágokat perelje ki s adja birtokaikba. Ezt a törvény eltiltotta, azt rendelvén, hogy bár bé legyen is ig-

tatva ezen kitétel az adománylevélbe, annak az adományos azon hasznát, hogy annálfogva a fiscust a jószág kiperlésére s kezébeadására erőltethesse, ne vegye. Ennélfogva ezen kitétel béiratása miatt az adománylevél nem érvénytelenül, hanem az csakis ezen kitételre nézve lehet érvénytelen, a mennyiben az adományos annálfogva nem kívánhatja a jószágnak kezébe is adatását, hanem I. Lajos 14. czikke értelmében is, magának kell azt a más birtokából kiperelni. Ezt bizonyitják II. Ulászló I. V. 60. és Mátyás 6. V. 23. czikkének ezen szavai: „quod si deinceps aliqua bona a regia majestate impetrata fuerint, et impetrans institerit, ut ea regia majestas nomine suo occupari faceret, simulque procuraret, ut literae donationales scriberentur, quasi illa de manibus suis regiis collata essent, hujusce modi literae donationales quoad illam clausulam — de manibus regiis — nullius vigoris et firmitatis sint et habeantur".

5.) Kivált a vegyes adománylevelekbe szokott igtattatni a fiscus szavatosságra kötelezetése is, tartozván a fejedelem kármentesiteni az adományost azon esetben, ha a perrel megtámadók ellen védelmezni s az adományzott jószág birtokában megtartani nem tudná. Példát láthatni erre Zsigmond királynak azon adománylevelében, mely a törvénytárba igtattatott.

6.) Az adománylevél kelése idejének ki kell jeleltetni azon okból, mivel, mint alább közöltetni fog, az attól számlálandó egy esztendő bételése előtt kell megtörténni szabály szerint az igtatásnak a H. K. 1. R. 32. cz. k. §. szerint.

234. §.
2.) Az adománylevelet hitelesitő aláirásokról.

Az adományleveleket hitelesitik inkább szokás, mint törvényszerinti aláirásokkal

1.) a fejedelem, hazánknak a testvér Magyarhontóli elválása olta, szokás szerint;

2.) a kanczellár, az 1667-ik évben költ azon törvényczikk szerint, mely I. Apafi Mihály fejedelem adománylevelеit érvényteleneknek tartatni rendeli, ha nincsenek a kanczellár, vagy legalább egy titoknok által aláirva. Ezen törvényczikk nem vétetvén fel a Comp. constitutioba, el-

vesztette ugyan erejét, használata mindazáltal most is gyakorlatban van.

3) Egyik az udvari tanácsosok közül, a felséges ausztriai ház urakodása kezdete olta fenálló szokás szerint.

235. §.

3.) Az adománylevelek hitelesitő pecsétekről.

Az adománylevelekuek hitelesittetni kell azon pecséttel, melyet az adományozó ugy használ, mint Erdélynek fejedelme. Ezen rendszerint viaszba nyomott pecsét selyemsinorral szokott az adománylevelekre függesztetni, és ha azok az elősorolt kivánatosságokkal birnak különben, bár leromlott s töredezett legyen is a pecsét, érvényességöket nem vesztik el; csakhogy a pecsét kerülete és az irások jól megláttassanak s ismertethessenek a H. K. 2. R. 17. cz. 2. §. szerint.

A szent István királysága olta adománylevelek hitelesitésére használtatni szokott fejedelmi pecsétek közül némelyek megfosztattak hitelesitő erejöktől, az azokkal pecsételt adománylevelek érvényteleneknek nyilvánittatván. Ilyenek a H. K. 2. R. 14. cz. szerint:

1.) Robert Károlynak két elsőbb pecsétei alatt költ levelek, hanemha harmadik (vagy I. Lajos királynak második 19. §.) pecsétével erősittettek meg, melyen kettős kereszt és két sárkány látható (18. §.). Ugyan ezen Károly királynak gyürüpecséte, melyen képe mellett jobbfelől K. betü volt, csak a III-ik vagyis Velenczei András adománylevelcire nézve birt hitelesitő erővel (17. §.).

2.) I. Lajos királynak 1364-ik év előtti első pecséte alatt költ levelei erőtlenek, ha meg nem erősittettek második pecséte által (19, és 20. §.), a mit észrevehetni részint a két pecsétről, részint a levelek hátára irt megerősitésről, mely szóról szóra közöltetett az idézett cz. §-ában.

3.) Zsigmond királynak 1406-ik év előtti első pecséte alatt költ adomány- s egyéb oklevelei, ha meg nem erősittettek második kettős pecsétével (duplex sigillum), mely a függő viasznak mindkét oldalára volt nyomva; ezen második pecsét megerősitő erővel birván, az I. Lajos titkos és a felesége Erzsébeth és leánya Mária királynék pecsé-

tei alatt költ oklevelekre nézve (26. és 29. §.). Ezekhez járulnak még

4.) az A. C. 4. R. 11. Cz. 3. czikke szerint, Báthori Gábor fejedelemnek, kanczellár Kendi István kezénél volt pecsété alatt költ levelek is, ha az 1610-dik esztendő februáriusa 1-ső napjáig meg nem erősittettek ujabb pecsété által.

5.) Mindazon adománylevelek, melyeket Zömlényi Gábor Deák különbféle hamis pecsétek alatt készitett, és a melyek egyenként elősoroltattak a H. K. 2. R. 14. cz. 50-ik s azt követő §-aiban.

236. §.

4.) Az igtatásról.

Igtatásnak (statutio) neveztetik azon tény, mely által az adományozott jószág, szokott ünnepélyességgel, az adományos birtokába adatik. Ennek érvényességére megkivántatik, hogy a törvényben meghatározott idő alatt és helyen történjék meg, és hogy a törvényben kijelelt személyek közbejöttével hajtassék végre a szokott módon.

237. §.

a.) Az igtatás idejéről.

Az igtatásnak meg kell történni az adománylevél kelése napjától számitandó egy év folyta alatt, mert különben az adománylevél érvénytelenülvén, ujból kell kiadatnia, ha az alatt a jószág másnak nem adományoztatott a H. K. 1. R. 32. cz. k. és 2. R. 12. cz. 2. §-ai szerint, még azon esetben is, ha a fejedelem oly igtatólevelet adott volna, melyben a rendeltetnék, hogy ellen nem állhatván egy év forgásának eltelte, az igtatás végrehajtassék, a H. K. 2. R. 11. cz. 1. §. szerint. Az igtatás elmulasztásának czime alatt csakugyan nem követelheti viszsza a fiscus az adományozott jószágot, mert az igtatás a magánosok érdéke biztositására rendeltetett, feltenni sem lehetvén azt, hogy a fejedelem saját adományának ellenmondhasson, a ki különben is nem másithatja sem maga, sem más által adományát a H. K. 1, R. 37. cz. 9. §. szerint, hanemha az adományzás hűtlenség czime alatt történt volna, mely esetben a Zsigmond 1. V. 15. §-a szerint elmulasztatván egy év alatt az igtatás, a jószág viszszaszáll a fejedelemre, vagy a netalán kegyelmet nyert hűtlenre.

Az igtatásnak egy év alatti végrehajtását rendelő szabály alól kivétetnek a következendő esetek:

1.) midőn az igtatás helyén megjelenni nem lehet az ellenségtől, dögvésztől, vagy más veszedelemtőli félelem miatt. Ezen esetben el kell előbb azt próbálni a mit az A. C. 4. R. 10. Cz. 2. czikke rendel: ki kell t. i. hivatni elegendő számu bizonyságokat a szomszéd bátorságos helyre s azok előtt kell végrehajtani az igtatást. Ha pedig ezt sem lehetne tenni, megtörténhetik az igtatás a veszedelem megszünése után is, s bár esztendőnél több idő tölt legyen is el az adománylevél kelésétől fogva, az erejét nem veszti el a Zsigmond 1. V. 18. §-ból következtethetőleg. Ezen törvény ugyan csak azon esetről szól, midőn a hűtlenség czime alatt nyert jószágokban az adományos esztendő alatt nem vihette végbe az igtatást elleneitőli félelem miatt, ki lehet azonban e törvény rendelését terjeszteni, az E. b. 12. cz. 3. §. értelmében, minden más hasonló esetekre is e következendő okokból:

a.) a törvény rendelése kiterjesztethetik azon esetekre, melyekben a rendelés oka feltaláltatik, szokás szerint;

b.) lehetetlenre senki sem köteleztethetik, már pedig a veszedelemtőli félelem, mig el nem mulik, lehetetlenné teszi az igtatást;

c.) a H. K. 2. R. 12. cz. 5. §. szerint akkor érvénytelenülvén az adománylevél, midőn hanyagság miatt maradott el az igtatás, ezen büntetés a jelen esetre nem alkalmaztathatik, mert azt, a ki élete kötelesség szerinti féltése miatt mulatta el az igtatást, nem lehet hanyagnak nevezni, s annyival kevesebbé lehet mint olyant büntetni.

2.) Midön az adományozás királyi jováhagyás czime alatt még pedig feltételesen történt. Ezen esetben ugyanis a szabály szerinti egy esztendő nem az adománylevél kelése, hanem a rendelkező halála napjától számittatik a H. K. 1. R. 63. cz. 6. §. szerint. Azonban ha kapcsolatilag királyi jog is nyeretett volna egyszersmind, a királyi jogra nézve az igtatásnak az adománylevél kelése napjától számitandó egy esztendő alatt meg kell történni, az idézett cz. 5. §-a szerint, és ezen esetben az adományozást két igtatás követi.

Az adománylevél mindkét czimeire nézve külön végrehajtani kelletű igtatásnál fogva, az adományozás két kü-

lön s egymás által nem feltételesitett adománynak tekintethetvén, azon okból is, mivel ha a királyi jog czime a H. K. 1. R. 26. cz. 4. §. értelmében a királyi jóváhagyás által feltételesitve volna, annak mint feltételezettnek ezt mint feltételezőt megelőző igtatását a törvény nem rendelte volna: azon esetben, midőn a királyi jogra nézve tett igtatás következtében bébizonyosodnék, még mielőtt a királyi jóváhagyásra nézve igtatás történhetnék, hogy a megnyert jószágban királyi jog lappangott, azt az adományos, királyi jog czim alatt neki ajándékozottnak tarthatja még akkor is, mikor a királyi jóváhagyás czime elvesztené erejét, a feltétel nem teljesülése miatt.

238. §.

b.) Az igtatás helyeiről.

Az igtatásnak a H. K. 1. R. 30. cz. 3. §. szerint, a hely szinén (in faciebus ipsorum jurium possessionariorum) kell megesni, és ha egy főjószággal együtt annak járulékai is adományoztattak volna, a H. K. 2. R. 76. cz. 3. és 4. §. szerint a főjószág szinén végrehajtott igtatás, járulékaira nézve is megtörténtnek vétethetik. Azon rendkivüli esetben, midőn az adományozott jószághoz jutni nem lehetne, megtörténhetik az igtatás azon kivül is az A. C. 4. R. 10. Cz. 2. czikke ezen szavai szerint: „a hova pedig ugyan teljességgel nem volna bátorságos a menetel, ugy mint igtatás és más oly casusokban, melyek e képen véghezvitethetnek: az executorok a falusi birákat hivassák fel a dolognak mivoltához képest elegendő számuakat, és azok előtt s azok által procedáljanak az executioban."

239. §.

c.) Az igtatáshoz tartozó személyekről.

Azon személyek, melyek közbe jöttével kell az igtatásnak meg történni:

1.) az igtatók, kik lehetnek: egy káptalan vagy konventbeli személy egy homo regiussal együtt a H. K. 2. R. 12. cz. 2. §. és az A. C. 4. R. 18. Cz. szerint; valamint a végre kibocsáttatott két királyi táblai vagy főkormányszéki irnok is a H. K. 2. R. 19. cz. 4. §; sőt minden más rendes végrehajtók is az A. C. 4. R. 10. Cz. 1. czikke szerint. A regiusnak (a ki lehet egy vármegyei táblabiró is)

azon vármegyében, melyben az igtatás történik birtokos nemesnek kell lenni a H. K. 2. R. 19. cz. 2. §. szerint, ki ha felszólittatva megjelenni nem akarna, hat márkával büntettetik a II. Ulászló I. V. 43. czikke 7. §. szerint. Az irnokokra nézve nem kivántatik meg, hogy nemesek és birtokosok legyenek a H. K. 2. R. 19. cz. 4. §. szerint. Hogyha az igtatók az igtatásban valami hibát ejtenének, a hiba megigazittathatik az adomány érvényessége sérelme nélkül; de ha a hibát maga az adományos ejtette, igtatásnak helye nem lehetvén, az adománylevelet meg kell ujittatni a H. K. 2. R. 12. cz. 4. és 5. §. szerint.

2.) A bizonyságok, kik a szomszéd birtokosok közül választatnak, s egybehivó fejedelmi parancscsal szólittatnak fel, melynek 200 fr. büntetés terhe alatt tartoznak engedelmeskedni az A. C. 4 R. 9. Cz. értelmében, azon okból, mivel az igtatás a Zsigmond 6. V. 9. cz. szerint náluk nélkül nem is hajtathatik végre, a Mátyás 6. V. 77. czikke szerint nevöknek szükségesképen az igtatásról készitett tudósitványba kelletvén iratni, hogy a családságnak s alattomosságnak eleje vétethessék. A bizonyságok nélkül végre hajtott igtatás alattomosnak szokott neveztetni, s per utján semmitérőnek nyilvánittatván, az adomány érvénytelenné válik.

240. §.

Az igtatás végrehajtása módjáról.

Az igtatás végrehajtása módjának szabályai:

1.) Az adományos tetszése szerint választhat az igtatásra képes személyek közül igtatókat a C. C. 4. R. 5. Cz. 2. czikke értelmében.

2.) El kell látni az igtatókat hozzájok névszerint intézendő igtató parancscsal (mandatum statutorium), mely kezdődhetik

a.) ezen szókkal: „cumnos debitum habentes respectum, vagy cumnosconsideratisetattentis“ etc. Ez egy év lefolyásáig foganatos és érvényes az igtatás végrehajtására a H. K. 1. R. 33. cz. k. §. szerint, és mivel magában foglalja az adománylevelet egész kiterjedésében, nemességet és adományos jogot bizonyitó erővel is bir, bár elveszett legyen az adománylevél, a H. K. 1. R. 6. cz. 2. §; 34. cz. 2. §. szerint.

b.) Ezen szókkal: „dicitur nobis“, melynek csak hatvan napig van érvényes hatása a H. K. 1. R. 33. cz. 1. §. szerint, és mivel nem foglalja magában az adománylevelet is, az adománylevél előmutatása nélkül nemesség és adományos jog bizonyitására nem használtathatik a H. K. 1. R. 34. cz. 1. §. szerint.

Mindkettő a fejedelem neve alatt kél, s kiadathatik akármely pecséttartó személy által mint más a fejedelem nevében hiteles pecsét alatt kiadatni szokott akármely fejedelmi parancs. Azon állitás, mintha a „cum nos“ kezdetü, csak a fejedelemtől magától, a „dicitur nobis“ kitételü pedig a pecséttartó személyektől nyerettethetnék, azon okból nem helyes, mivel a H. K. 1. R. 34. cz. k. §-ában látható ezen kitétel „per quoslibet judices regni ordinarios datis,“ mindkét nemü igtató parancsokra vitetik annak bizonyságául, hogy mindkét rendbeli igtató parancsokat az ország rendes birái adták ki, kiknek hazánkban e részbeni helyetteseik a pecséttartó személyek u. m. a királyi táblai elnök, itélőmesterek és főkormányszéki titoknokok, mint a hiteles pecséteknek kezelői s őrei szokás szerint.

3.) Az adományosnak váltani kell egybehivó fejedelmi parancsot is (mandatum convocatorium) a pecséttartó személyektől, a bizonyságok kiállithatása végett.

4.) Az igtató s egybehivó parancsokkal ellátott igtatók kiszállnak a helyszinére, s ott az adományozott nemesi lak elébe gyüjtött bizonyságok előtt felolvastatván az igtató parancsot, adománylevelet, s azokat a bizonyságok által érthetőleg meg is magyarázván: kötelesek három napig a helyszinén mulatni, s azután is ha eltávoznának még 12 napig együtt maradni, hogy a 15 nap alatt netalán megtörténendő ellenmondást elfogadhassák, az igtató parancs szerint.

5.) Az igtatás napjától számitandó 15 nap eltelése után az igtatók szokott irásmód szerinti tudósitványt irnak (literas statutoriorelatorias), melyet a káptalan- s konventbeli személyek a káptalanhoz s illetőleg a konventhez, az irnokok pedig a felséghez intéznek s czimeznek. Ezen tudósitványba iratik a fejedelmi adománylevél, az igtató parancs, az igtatás végrehajtásának rövid leirása, a bizonyságok s netalán lehetett ellenmondók neveivel együtt, és azt az irt

15 nap eltelte után az A. C. 4. R. 3. Cz. értelmében 30 s legfenebb 60 nap alatt köteleztetnek az igtatók eredetileg az adományosnak s ha kéretik párban az ellenmondóknak is kiadni, mit ha fejedelmi parancscsal felszólíttatva sem cselekednének, ugy büntettethetnek, mint azok, kik a fejedelmi parancsnak nem engedelmeskednek az A. C. 4. R. 9. Cz. szerint, t. i. 200 forinttal. A megtörtént igtatásról hamis tudósitványt készitő káptalan-s konventbeli személyek papi jövedelmök elvesztésével s örökös rabsággal, a regiusok pedig, mint hitszegők, fejök s minden vagyonaik elvesztésével büntettetnek a Zsigmond 6. V. 8. cz. 4. és 5. §. szerint.

241. §.

Az igtatás nemeiről.

Az igtatásnak következő nemeit szokták megkülönböztetni:

1.) Tiszta (statutio pura) az igtatás, ha elprobáltatása idején kezdve 15 nap alatt senki sem jelentett ellenmondást, a 15 nap eltelése után hiteles pecséttel biró helyek és személyek előtt 32 esztendő alatt bármikor is jelenthető ellenmondás nem árthatván semmit az igtatás tisztaságának. Ezen esetben az igtatók a jószágot kézbe adják, mert az adományos az A. C. 4. R. 13. Cz. 6. czikke szerint, „ha senki contradictor nem találtatik a jószágot apprehendálhatja“ és a birtokos ha bébocsátani nem akarná, birtokból rövid uton kivettetik. Csakugyan ha olyan is foglaltatott volna az adományozott jószághoz, a mi nem volt adományozva, bár külső járulék legyen is az, viszsza kell adattatnia az 1681: februáriusi 7. czikk szerint.

2.) Sértett igtatás (statutio vulnerata), mely ellenmondás által háborittatott 15 nap bételése előtt. Sértettnek neveztetik azért, mivel mig az ellenmondás el nem enyésztetik, az adományos nem juthat az adományzott jószág birtokába, hanemha ő maga vagy az adományozó fejedelem birtokában volt volna az, s ezen esetben is, bár az A. C. 4. R. 13. Cz. 6. cz. szerint az adomány nem érvénytelenül, birtoki joga mindazáltal adományossá nem válhatik. A birtokban levő adományos a közbejött ellenmondás következtében csak azon esetben fosztathatik meg

a jószág birtokától, midőn azt igtatás előtt és azért foglalta volna el, hogy ne történhessék ellene birtokbóli ellenmondás az A. C. 4. R. 13. Cz. 6. cz. szerint. Ha a birtokon kivül levő adományos a közbejött ellenmondással nem gondolva, az adományzott jószágot, mielőtt az törvényszerüen neki itéltetnék elfoglalná, s az ellenmondók által felszólitott főispán általi megintetése után sem akarná visszaadni: a főispán által elfogattathatik, s a jószágból, annak közbecs szerinti árát s minden okozott károkat is fizetni köteles levén, vármegyei hatalomkarral is kivettethetik; sőt ha az adományossal igy sem lehetne birni, a fejedem is értesittetvén, köteles a jószágot az adományostól viszszafoglaltatni a Mátyás 6. V. 22; I. Ulászló I. V. 59. czikke szerint, az irt kötelessége teljesitését szándékoson elmulasztó főispán hivatala elvesztésével, s minden okozott kár megtéritésével büntettethetvén, a II. Ulászló 2. V. 11. czikke szerint. Ellenmondás jövén az igtatás után közbe, az igtatók azonnal idézik az ellenmondókat 15 napra a k. tábla elébe ellenmondásuk oka előadása végett, az igtató parancs rendelése szerint.

3.) Tisztává tett igtatás (statutio purisata) az, a mely a 15 nap alatt közbejött ellenmondástól megszabadittatván, következéseire nézve olyanná lett, mintha nem is történt volna ellenmondás. Tisztává tétethetik a sértett igtatás

a.) megbékélés utján ugy, hogy az adományos pénzzel kielégiti az ellenmondókat, s azok le mondanak ellenmondásukról a H. K. 1. R. 28. cz. szerint; vagy másként biratnak az ellenmondók visszalépésre az adományos által;

b.) per utján, idéztetvén t. i. az adományos az illő időben birtokból ellenmondottakat ellenmondásuk oka elő adására (ad dandam contradictionis rationem), vagy a 15 nap eltelése után ellenmondottak idéztetvén a birtokába jutott vagy azelőtt is birtokban volt adományost az ellenmondás okai megértésére (ad recipiendam rationem contradictionis), az adományos az I. Lajos 14. cz. II. Ulászló I. V. 61. czikke szerint, mindkét esetben, a maga s nem pedig a fejedelem nevében folytathatván, a pert. A felperes tiszte levén a T. U. 79. §. szerint keresetét bébizonyitani, az első esetben az adományos kötelessége adománya czi-

mét, vagyis azt, hogy azon czim alatt a kérdés alá vett jószágok adományoztathattak is bébizonyitani; a másodikban pedig az ellenmondók tartoznak bébizonyitani az adományos joga alaptalanságát annak megmutatása által, hogy a követelt jószágok nem adományoztattak, vagy hogy az adomány czime alatt nem adományoztathattak. Ha az első per rendén költ döntő itélet által, a birtokon kivül levő adományos jog alapossága kimondása mellett, az ellenmondás megsemmitittetik, az adományos az itélet végrehajtása után a felkért s megnyert jószágok birtokába helyeztetik a nélkül, hogy az igtatás ismétlésére szükség lenne, és a birtokból kirekesztett ellenmondók a Mátyás 5. V. 15. cz. 4. §. és 6. V. 27. cz. 2. §. szerint, tartoznak megtériteni az igtatás után elvett haszonvételeket.

NEGYEDIK CZIKK.

A fejedelmi adományból folyó jogokról.

242. §.

Az adományos jog nemeiről.

A fekvő jószággal megajándékoztatott adományos egyszersmind nemessé is levén a H. K. 1. R. 4. cz. szerint: az adományos jog kétféle, u. m. személyt és vagyont tárgyazó.

243. §.

1.) A személyt tárgyazó adományos jogról.

Az adományos jognak személyt tárgyazó hatása az, hogy az adományos maradékaival együtt nemessé leszen a H. K. 1. R. 4. cz. szerint, igényelhetvén a nemeseket törvényeink szerint illethető kiváltságokat és szabadságokat. Némelyek kivételt tesznek a királyi jóváhagyás czime alatt nyert adományra nézve, azt állitván, hogy a csak azon esetben birna nemesitő erővel, midőn azzal együtt kapcsolatilag királyi jog is adományoztatott. Ezen állitmány helytelen s alaptalan voltát bizonyitják a következendő erősségek.

1.) A királyi jóváhagyás fejedelmi adomány erejével birónak nyilvánittatik a H. K. 1. R. 63. cz. 6. §-ban; már pedig a fejedelmi adomány általában s minden kivétel nélkül nemesitő erővel birónak mondatik a H. K. 1. R. 4. cz-ben.

2.) A fiusitás és örökbefogadás nemesitő ereje nem tagadtatik; már pedig a H. K. 1. R. 8. cz. szerint, ezek a

királyi jóváhagyásnál fogva nemesitnek a mennyiben azáltal válnak fejedelmi adománynyá. Ha ezen két esetben nemesitő erővel bir általában s a királyi jogra való tekintet nélkül a királyi jóváhagyás, miért ne birjon ugyanazzal más esetben is, által nem láthatni, mig bé nem bizonyittatik az, hogy két egymástól megkülönböztetett királyi jóváhagyás van, egyik t. i. az, a mely fejedelmi adomány czime gyanánt járul még pedig nemesitő erővel birólag a fiusitáshoz s örökbefogadáshoz; a másik pedig az, a mely nem fejedelmi adomány czim gyanánt járul a kihalófélben levőnek egyéb rendelkezéseihez, még pedig nemesitő erővel sem birhatólag, a mit eddigelé költ törvényeinkből megmutatni lehetetlen.

3.) Minden fejedelmi adományban kettős kegyelme foglaltatik a fejedelemnek: egyik az, a melynélfogva az adományos a fejedelem által adományos jószágok nyerhetésére méltónak nyilvánittatik, vagyis nemesség ajándékoztatik; másik pedig az, a melynélfogva az adományos a megnevezett adományos jószág birására névszerint méltónak állittatik, vagyis adományos jószággal ajándékoztatik meg. A királyi jóváhagyás és királyi jog czimei alatti adományzások között a fejedelmi kegyelemnek csupán a jószágot tárgyazó részére nézve van különbség, a mennyiben a fejedelemnek amaz által születendő, ezáltal pedig nem született jószág iránti joga adományoztatik; a nemességet tárgyazó kegyelemre nézve pedig, midőn mindenik által egyiránt nyilvánittatik méltónak az adományos, adományos jószág általi megjutalmaztatásra, nincs egyéb különbség mint az, hogy a királyi jog és feltételetlen királyi jóváhagyás feltételetlenül; a feltételes királyi jóváhagyás pedig, csak a feltétel teljesülése után nemesit, akkor válhatván az fejedelmi adománynyá a H. K. 1. R. 63. cz. 6. §. ezen szavai szerint: „quae vim donationis tunc habebit.“

244. §.

Az adomány nemesitő ereje nincs feltételesitve az igtatás minősége által.

Hogy az igtatás lényeges feltétele a fejedelmi adomány érvényességének, és hogy az által annak nemesitő ereje is feltételezve van, tagadhatatlan a H. K. 1. R. 32. cz. 1. §. és 2. R. 12. cz. 2. §. szerint. De ha az igtatás megtörtént s ellenmondás jövén közbe, attól meg nem tisztittathatott,

hogy az adományzott jószág elvesztése esetében is, az adományost nemesnek méltán tarthatni, állittathatik e következendő okoknál fogva:

1.) A H. K. 1. R. 32. cz. 1. §. szerint az adománylevél azon esetben veszti el minden, s tehát nemesitő erejét is, midőn az igtatás meg nem történt; ha pedig az igtatás végrehajtatott, megerősitettnek s tehát nemesitő erővel is birónak mondatik a k. §-ban, akár követte legyen ellenmondás akár nem. Az ellenmondás ennélfogva a fejedelmi adományt nem fosztja meg nemesitő erejétől, a mit igazol a H. K. 1. R. 4. cz. k. §. is, mely szerint az adományos nemessé leszen, mihelyt az igtatás megesett, és az A. C. 4. R. 13. Cz. 6. czikke, mely szerint bár ellenmondás történt legyen, az adomány megtartja erejét.

2.) Az igtatásnak innepélyes és nyilvános végrehajtását törvényünk azért rendelte, hogy annak alkalmával ellenmondhassanak az adomány által javaikban megsértettek. Hajdon az adománynak mind nemesitő, mind jószágot ajándékozó része sérthette mások jogait; az első, ha az adományos más jobbágya volt, mint olyan földesura megegyezése nélkül, az A. C. 3. R. 7. Cz. 2, és 31. Cz. 2. czikkei szerint, meg nem nemesittethetvén; a másik, ha az adományzott jószág mást illető volt. Ellenmondás jövén tehát az igtatás alkalmával közbe, az sérthette az adományt mind nemesitő, mind jószágot adó következményeire nézve; és lehet képzelni esetet, midőn az ellenmondás csak azért tétetett, hogy az adományos nemessé ne lehessen, mely ha el nem enyésztetett, az adományos nem is lehetett nemessé. Eltörültetvén már az 1791: 26. czikkben az örökös jobbágyságnak még csak nevezete is, midőn jelenleg az adományos személye megnemesitésével senkinek sem okoztathatik jogsérelem, ezen idézett törvény kelése olta, az igtatások alkalmával megtörténhető ellenmondások az adományt csupán a jószágot tárgyazó következéseire nézve érdekelhetik, annak nemesitő ereje legkisebb sérelme nélkül. Következésképpen, ha az ellenmondás el nem enyésztethetvén az igtatás meg nem tisztittathatott, elveszti ugyan az adományos a nyert jószág iránti jogát, de nem veszti el nemességét is, mely tárgya sem volt az ellenmondásnak s az a miatt inditott pernek, ha csak az abban

költ döntő itélet által maga az adománylevél meg nem semmisittetett, lényeges kivánatosságainak fogyatkozásai miatt.

245. §.

2.) A jószágot tárgyazó adományos jogról.

Az adományozott jószág iránti joga az adományosnak 1.) örökös, a mennyiben a H. K. 1. R. 13. cz. 2. §-ból láthatolag, a fejedelem azt neki örökösön ajándékozta, és tulajdonosi is egyszersmind, a mennyiben a H. K. 1. R. 5. és 57. cz. szerint gyermekei s rokonai kirekesztésével is szabadon rendelkezhetik a felett, és ha nem rendelkezett a H. K. 1. R. 17. cz. szerint, az adománylevélben kijelelt örököseire száll által. Az adományos rendelkezése nélkül örökölt jószág a maradék birtokában családivá, azaz ősiség által korlátolt tulajdonná válik, a mennyiben azok arról a H. K. 1. R. 58, 59. cz szerint, a kénytelen eladás és igaz csere esetein kivül, viszszahivhatatlanul a család tagjainak joga sérelmével nem rendelkezhetnek. Azonban mihelyt a családnak valamelyik ilyen adományos jószágot birtokló tagja hűtlenséget, vagy más a törvény által kijelelt bünt követ el (H. K. 1. R. 13. cz. 5. §.), s mihelyt a család egy tagra szállván le, kihalófélben van (H. K. 1. R. 65. cz.), megelevenedik az adományos jószág iránti joga a fejedelemnek, s azt a már közlött módon igényelheti királyi jogánál fogva.

2.) Viszszahivhatatlan, a mennyiben az adományos és családa birtokában levő jószágot, mig annak birtokosa jószágelvesztéssel járó bünt nem követett el, vagy ki nem hal, az adományozó fejedelem sem viszsza nem veheti a H. K. 1. R. 37. cz. 9. §. szerint, sem másnak nem adományozhatja a C. C. 4. R. 12. Cz. 1. czikke szerint. Van csakugyan eset, melyben az adományos jószág viszszavétethetik, mert a midőn a H. K. 2. R. 9. cz. 1. §. szerint a fejedelmi adomány egy neme a fejedelmi kiváltságoknak, és a midőn a H. K. 2. R. 12. cz. 11. §. szerint elveszthetni a kiváltságot az adományzó fejedelem nyilván kifejezett viszszahúzása által: tagadhatatlan, hogy a csak most idézett törvény rendelése szerint a viszszahúzásban világoson kifejezendő helyes okokból maga az adományozó fejedelem viszszahúzhatja adományát. Azonban ezen viszszahúzás nem lehet kényszerinti, hanem mi-

vel az idézett törvény szerint a visszszahúzásnak helye nem lehet, ha helyes okok nem támogatják, a visszszahúzás csak akkor történhetik meg, midőn a kifejezett okok az illető törvényszék által itéletesen helyeseltettek, különben is az adományos jószágok birtokosaiktól törvény rendes utján kivül el nem vétethetvén a Mátyás 3. V. 10. cz. 2. §. szerint.

ÖTÖDIK CZIKK.

A fejedelmi adományok némely különös nemeiről.

246. §.

Ezekről általában.

Fejedelmi adománynak szabály szerint a fejedelem azon ajándéka neveztetvén, melynek fekvő jószág iránti tulajdonosi jog és egyszersmind nemesség is a tárgya: a fejedelmi adomány különös nemeinek tarthatni azokat, melyek által fekvő jószágok iránti csupa használási jog, bizonyos jövedelmek élvezhetése, mentesség, és csupa nemesség adományoztatik, ezek közé számláltathatván a jószág iránti tulajdonosi jognak nemességgel egyetembeni azon ajándékozása is, mely nem csupán fejedelmi kegyelem eredménye. Mivel pedig a H. K. 2. R. 9. cz. 1. §. szerint azon fejedelmi adományokat kell megtartani, melyek a fejedelem hatalmából származnak, vagyis a melyekre nézve a fejedelem törvény által van felhatalmazva; és mivel a H. K. 2. R. 11. cz. k. és 1. §-ban érvényteleneknek nyilvánittatnak azon adományzások, melyek adására a fejedelemnek nincsen igazságos és törvényes hatósága, mert sérti az adomány mások jogait vagy a törvényt: általános szabálya a fejedelmi adományzás különös nemeinek az, hogy azok csak annyiban érvényesek, a mennyiben azok adására a fejedelem törvény által volt felhatalmazva, s a mennyiben azok által mások joga s a törvény, és a C. C. 4. R. 12. Cz. 2. czikke szerint, a nemesi szabadság is nem sértetik. Ezen szabály értelmében itt tárgyalható nemei a fejedelmi adományzásnak: a zálog czim alatti adományzás, fiscalitások örök czim alatti adományzása, vásártarthatási s vámszedhetési kiváltság, és csupán nemesség ajándékozása, ezek közé a H. K. 2. R. 9. cz. 1. §-ban emlitett adó- s harminczad-

tóli mentesités azért nem soroltathatván, mivel az tárgyára nézve a közjogtudomány körébe tartozik.

247. §.

1.) A zálogczim alatti adományzásról.

Zálogczim alatti alatti adományzásnak nevezhetni a fejedelmi adományzás azon esetét, midőn fekvő jószág vagy jövedelem használhatása adományoztatik szokás szerint pénzért, bizonyos meghatározott idő mulva, az érette adott pénz viszszafizetésének feltétele alatt, kiválthatólag. Ezen adományzás tárgya lehet

1.) fiscalis jószág vagy jövedelem. Fel levén a fejedelem hatalmazva arra, hogy ezeket ideiglenesen (pro tempore) elidegenithesse, azon feltétel alatt azonban, hogy az érettök felvett pénz valódi értéköket felülmuló ne legyen, az érték feletti ár magának a birtokosnak, vagyis zálogbavevőnek, s nem más követelőnek (praetendensnek a kin hihetőleg azt értette a törvény, a ki a jószágot közvetlenül nem a fiscustól nyerte, hanem a zálogbavevőtől foglalta vagy netalán drágábban szerezte) csak azon esetben levén megtéritendő, ha az, vagy készpénzben tett reáfizetés (superadditio), vagy más viszszabocsátott jószág árának a megtartott jószágra ruházása (translatio) által nevekedett annyira, az A. C. 2. R. 8. cz. 1. czikke szerint. A fiscalis jószágok ezen zálogba adása, mely inscribálásnak neveztetik, adománylevéllel szokott történni, a mit bizonyit az is, hogy az ily módon nyert jószágokat birtokoló donatariusnak (A. C. 2. R. 15. Cz. 1. cz.) és az oklevél mely mellett azokat birtokolja, donationak (A. C. 2. R. 8. Cz. 1. cz.) neveztetik. Eljövén a kiváltásnak ideje, s az adományos tizenötöd nappal azelőtt a jószágon fekvő pénz felvételére megintetvén, ha sem a pénzt fel nem venné, sem a fejedelmet meg nem találná igazságával, pénzét és a jószágot elveszti; addig csakugyan a jószág el nem foglaltathatik, mig a fejedelem s tanács vagy a fejedelemtől arra rendeltetett személyek (szokás szerint a főkormányszék) előtt a dolog el nem igazodik, kiváltáskor a birtokosnak jó pénzzel (jó usualis monetával) kelletvén kielégittetni az A. C. 2. R. 8. Cz. 2. cz. szerint.

2.) Adományozható jószág, a mennyiben az A. C. 2. R. 8. Cz. 4. czikke azon rendeléséből, hogy a fis-

calisokon kivüli más bármi módon fiscus kezébe jutott jószágokat mind jure perpetuo s mind másképen eladhassa a fiscus, azt következtetik, hogy ezen jószágok zálogczim alatt is adományoztathatnának. Az idézett törvény közlött rendelését azonban megváltoztatta a C. C. 4. R. 12. Cz. 14. czikkének mint ujabb törvénynek azon rendelete, mely szerint a kérdés alatti jószágokat a fejedelem magánál nem tarthatván, érdemes személyeknek eladni tartozik. A zálog czim alatti adományzás ugyanis, a H. K. 1. R. 103. cz. k. §. szerint, nem rekesztvén ki a tulajdonosi jogot, és a H. K. 1. R. 81. cz. k. §. szerint, csupán a használati jog átengedésében állván, az azon czim alatt adományozott jószág a H. K. 1. R. 27. cz. 1. és 2. §-ai értelmében ugy tekintethetik, mintha a fejedelem magánál tartotta volna, eladottnak vagyis adományozottnak pedig épen nem tartathatik.

A zálogczim alatti adományzásnak egyébiránt, bár innepélyes adománylevéllel történjék is, eredménye az adományosra nézve csupán bizonyos ideig tartó birtoklási és használati jog lehetvén, midőn a H. K. 1. R. 13. cz. 2. §. és 4. cz. k. §. szerint, a nemesség olyan fejedelmi adománynak következése, melylyel a fejedelem örökös tulajdont adományzott: hogy a zálogczim alatti adománynyal nemességet nem nyerhetni, világos.

248. §.

2.) A fiscalis jószágok örökczim alatti adományzásáról.

A fiscalis jószágok s jövedelmek a fejedelmi méltóság fentartására s a haza szükségei fedezésére levén rendeltetve, mint az A. C. 2. R. 5. Cz. szerint ország tulajdonai, a fejedelem által örökösön sem el nem idegenittethetnek, sem nem adományoztathatnak; az 1657-ik esztendőn innen történt minden ilyetén elidegenitések érvénytelenek levén az A. C. 2. R. 8. Cz. 1. cz. és C. C. 5. R. 27. E. szerint. Rendelkezhetnek azonban ezek felett az országot képviselő rendek, ezen jog gyakorlata az 1791: 11. cz. 2 pontjában láthatólag kifejezetten az országgyülés tárgyai közé levén sorolva, a mi a fejedelem által is megerősitendő törvényczikkben szokott megtörténni, melyre példákat láthatni az A. C. 2. R. 10. Cz.; a C. C. 4. R. 12. Cz.; az 1744: 8. és

1751: 1. czikkekben. Ennélfogva ezen jószágok és jövedelmek örökczim alatti adományzása a fejedelem és országgyülés kölcsönös megegyezéséből történhetik, vagy ugy, hogy a fejedelmi csak magára érvénytelen adományt az országgyülés megerősitett törvényczikkben helybenhagyja; vagy ugy, hogy az országgyülés törvényczikkben felhatalmazza a fejedelmet az adományzásra, mindkét esetben az is kifejeztetvén az ujabb időkbeli szokás szerint a törvényczikkben, hogy az adományzott jószág kitöröltetett a fiscalitások azon lajstromából, mely 1650-ben készült. Az ily módon adományozott jószágok s jövedelmek megszünvén fiscalisok lenni, adományozhatókká válnak örökidőkre, azon esetet kivéve, midőn a törvényczikk ellenkezőt rendelne, a mire példát láthatni az A. C. [illegible] R. 10. Cz. 3. czikkében, melyben az akkor fejérvári, most pedig nagyenyedi reform. főoskolának adományozott fiscalis jószágokra nézve a határoztatott, hogy azok csak addig birathassanak örökös jogczim alatt, mig az oskola birtokában lesznek, mihelyt pedig akár az oskola elpusztulna, akár annak kezéből azon jószágok más birtokába jutnának, azok azonnal fiscalisoknak tartassanak s többé örökös jogczim alatt se ne birathassanak se ne adományoztathassanak.

Az irt módon történt adományzás által szabály szerint adományozhatóvá válván a jószág, az azzal megajándékoztatott személy éppen olyan adományosnak tartathatik, mintha más adományozható jószágokat nyert volna fejedelmi kegyelemből, s következésképpen a jószág iránti tulajdonosi jogon kivül, hogy tőle a nemességet sem lehet megtagadni, kétséget nem szenved, melyet csakugyan nem csupán fejedelmi, hanem egyszersmind országgyülési kegyelemnek is köszönhet.

249. §.

3.) A vásártarthatási kiváltságról.

Vásárnak neveztetik a bárminemü különbféle árukat venni vagy eladni szándékozóknak bizonyos helyen és időbeni gyülekezete. Ennek két neme ismeretes törvényeink előtt u. m. a heti vásár (forum hebdomadale H. K. 2. R. 12. cz. 3. §, mely hetenkint meghatározott napokon szokott valamely helységben tartatni; és országos vásár vagy sokadalom (nundinae generales H. K. 2.

R. 9. cz. 1. §), mely esztendőnkint tartatik meghatározott napokon valamely helységben. Mindkettő meg levén egymástól különböztetve, mindkettőt csak a tarthat, a ki külön mindenikre nézve jogositva van, a mi megeshetik

1.) fejedelmi kiváltságlevél által, a már idézett törvényekben mind a heti mind az országos vásár a fejedelmi kegyelem tárgyai közé levén sorolva. Ezen kiváltságlevélre nézve megjegyzendők e következendő törvény és szokás szerinti szabályok:

a.) A kiváltságlevélnek birni kell az adománylevelek fenebb közlött külső és belső kivánatosságaival, s abban külön kikell fejeztetni mind a heti mind az országos vásár tarthatása jogának, a hely és mindenik tartandása idejének határozott kijelelése mellett.

b.) Ne legyen mások hasonló joga sérelmére a H. K. 2. R. 10. cz. szerint az által, hogy ugyanazon napra, akár ugyanazon helyre, akár a más vására helyétől még egy mértföldnyi távolságra sem fekvő helyre adatott; más napon ugyanazon helyen is, és ugyanazon napon a más vására helyétől egy mértföldnél távolabb fekvő helyen, jog sérelem nélkül engedtethetvén vásártarthatási szabadalom.

c.) A jogsérelem kikerülhetése végett, ki kell hirdettetni a nyert kiváltságlevélnek az illető törvényhatóság közgyülésén, a hol az érdekeltek ellenmondásukat nyilvánithatják. Ezenkivül ki szokott a nagy közönség értesittetése végett hirdettetni a nyert kiváltság helye és ideje a hirlapokban is.

d) A levél kiadása napjától számitandó egy esztendőnek bételése előtt meg kell a kiváltság használatát kezdeni, mert az különben érvénytelenül a H. K. 2. R. 12. cz. 3. §. szerint. A használat megkezdetnek vétethetik nem csak a vásár tartása, hanem már a kiváltságlevél innepélyes kihirdettetése által is szokás szerint.

2.) Időmulás által, azaz a heti vagy országos vásárok húzamos időn keresztül háboritatlanul folytatott tettleges tartása által. Mennyi idő eltelése után lehessen mondani azt, hogy azon jog csupa használat által megvan szerezve ugy, hogy a birtokban levőt már törvényszerüen háboritani sem lehessen, a törvény kifejeztetten meghatározni elmulatta. Midőn azonban a vásártarthatás megengedése a fejedelem jogai közé van sorolva a H. K. 2.

R. 9. cz. 1. §. láthatólag, azokra nézve pedig, melyek a fejedelemnek fenhagyattak legfelsőbb hatalma jeléül, az E. b. 10. cz. 6. §. szerint a szokás érvényesitése végett annyi idő kivántatik, hogy a gyakorlat ellenkezőjére emlékezni ne lehessen: méltán állithatni, hogy a vásártartásra nézve 60 háboritatlanul eltöltött esztendő eltelésével megdönthetetlen jogot alapitó időmulás jött közbe, a H. K. 1. R. 39. cz. 4. §. szerint hatvan év levén oly határpont gyanánt kitüzve, melyen tul az emberi emlékezet hitelre méltathatólag nem terjedhet.

250. §.

A vásárt tartható jogairól s kötelességeiről.

A vásárt tartható személy lehet mind egyén, mind testület, p. o. falu vagy város. Ezen jogositott személyeknek

1.) jogai e következendők:

a.) Vámot szedethetnek a vásárra összegyült eladóktól és vásárlóktól a Kálmán 1. K. 34. fejezete szerint, kivéve az 1791: 29. czikk szerint a nemeseket, kik 200 forint büntetés terhe alatt, névszerint a szabad királyi és mezővárosokban, meg nem vámoltathatnak. A vám mennyiségére nézve, csak az A. C. 5. R. 93. E-ban határoztatott annyi, „hogy az eleitől fogva való usus szerint" vétessék, a szegénységnek azonkivüli terheltetése vásárok és sokadalmak alkalmával 200 forint bütetés terhe alatt tiltatván. Azon esetben, midőn a szokásszerinti vám mennyisége felett kérdés támasztatnék, a vásárvám is azon módon határoztatnék meg, mint az ut- és hídvám, az illető törvényhatóság főtiszte s közgyülése által, az előmutatandó kiváltságlevél, vagy emberi emlékezet olta fenállott gyakorlat szerint, a folyamatban levő pénz neméhez mérséklendő alkalmaztatással, a II. Ulászló 1. V. 87. czikke 2. és 3. §-ai értelmében.

b.) Gyakorolhatnak vásárbiróságot a járásbeli köztisztnek is részvételével a rend és csend fentartása végett, a kisebb vétségeket meg is büntettethetvén szokás szerint. A vármegyéktől s székektől független szabad k. városok ezen biróságot tanácsnokaikból szokták alkotni.

2.) Kötelességeik a következendők:

a.) Az adás- s vevésbeli szabadságot nem gátolhatják 200 forint büntetés terhe alatt az által, hogy az el nem

adhatott áruknak kivitelét eltiltsák s lerakatásukat rendeljék az A. C. 5. R. 93. E. szerint.

b.) Kötelesek a hazafiaknak adás- és vevésbeli elsőbbséget engedni az idegen külföldiek felett, 200 forinttal büntettetvén, ha azokat elrekesztenék vásári joguk gyakorlásától akkor, midőn az idegeneknek az adásvevés megengedtetett a C. C. 5. R. 13. E. szerint.

c.) Névszerint a városok 200 forinttal büntettetnek, ha akkor, a midőn a városiaknak megengedtetik, más hazafiakat bármely áruk szabad eladásától elrekesztenének a C. C. 5. R. 14. és 15. E. szerint.

d.) Kötelesek a városok országos vásárok ideje alatt megengedni bárminemü kézmüveseknek azt, hogy áruikat eladás végett szabadon bévihessék s árulhassák, a szokás szerint.

251. §.

4.) Csupa nemesség adományzásáról.

Jószágadományzás nélkül nyerhetni csupán nemességet, a H. K. 1. R. 6. cz. szerint, fejedelmi czimeres levél (literae armales) által, melyben a fejedelem nyilván ki szokta fejezni, hogy az adományost kivette legyen a nemtelenek sorából. Az adományzás ezen nemének bővebb tárgyalása a közjogtudomány körébe tartozván azon okból, mivel annak tárgya közállományi kiváltság: e helyen csak annyit érdekelhetni, hogy azt igtatás helyett kihirdetésnek kell követni az A. C. 3. R. 7. Cz. 1. czikke szerint, nem csak az országgyülésen, hanem azon vármegye vagy szék közgyülésén is, melyben a nemesitett azelőtt lakott; vagy ha bizonyos és állandó lakhelye nem volt volna, azon helység törvényhatósági közgyülésén, melyben későbbre letelepedett.

HARMADIK FEJEZET.

Az időmulásról.

252. §.

Az időmulás meghatározásáról.

Az időmulás (praescriptio) képzete a H. K. 1. R. 78. cz. 1. §-ában eként határoztatik meg: „Praescriptio

est termini ad juridicam tum retentionem tum reacquisitionem bonorum de jure statuti temporalis completio". Mi legyen ezen meghatározásnak valódi értelme, vitatás alatt van. Némelyek ugyanis a retentio és reacquisitio szókat a birtoklónak időmulás által szerzett jogát kifejezőnek tartván, az időmuláson azon a törvény által meghatározott idő eltelését értik, melynek lefolyása után a birtokló a birtokolt dolognak nem csak megtartására, hanem azon esetben, ha az más birtokába jutna, annak viszszaszerezhetésére is jogsitva van. Mások ellenben a reacquisitiot a dolog tulajdonosáról, a retentiot pedig a dolog birtoklójáról mondottnak állitván, az időmuláson azon a törvénytől meghatározott időnek eltelését értik, melynek lefolyása előtt a tulajdonos sajátját a birtoklótól viszszaszerezheti, és a melynek eltelése után a birtokló a birtokolt dolgot volt tulajdonosa követelése ellenére is megtarthatja, időmulás által szerzett sajátja gyanánt. Mindkét értelmezés szerint, melyek közül az első az időmulás jogtudományi jelentésének, a második pedig az idézett törvény betüszerinti értelmének megfelelőbb, világos az, hogy időmulásnak a vagyonszerzés azon módja neveztetik, mely szerint a dolog birtoklója, a törvényben kijelelt időn keresztül folytatott birtoklásánál fogva, annak tulajdonosává leszen.

I.) Az időmulás kivánatosságairól.

253. §.

Általában.

Arra, hogy időmulás által tulajdonosi jog szereztethessék, megkivántatik a birtoklás, a birtokló személy s birtokolt dolog alkalmatos volta, a birtoklás folytonossága és a törvény által a dolgok és jogok különbözőségéhez képest rendelt időnek eltelése.

254. §.

1.) Az időmulást eszközlő birtoklásról.

Hogy az időmulás általában birtoklás által van feltételesitve, kétséget nem szenved, mind azért, mivel arról szóló minden törvényeink s jelesen a II. K. 1. R. 23. 46. és

78-ik czimei arról birtokolt dologra vitelesen emlékeznek; mind azért, mivel az időmulásnak közlött képzete szerinti eredménye, a dolog megtarthatása iránti jog, birtoklást teszen tel. Az időmulásra azonban nem minden birtoklás alkalmatos; abból ugyanis, hogy a mint alább közöltetni fog, törvényeink szerint az, a ki más tulajdonát csak haszonvételi joggal birtokolja (mint a zálogtartó a H. K. 1. R. 82. cz. szerint) és az, a ki mással is közös tárgyat (p. o. határborozdát a H. K. 1. R. 85. cz. és osztatlan jószágot a H. K. 1. R. 78. cz. 5. §. szerint) birtokol, azokat időmulással el nem sajátithatja: méltán következtethetni azon szabályt, hogy a tettleges birtoklás nem alkalmatos az időmulás eszközlésére. Hogyha az időmulás birtoklás által eszközöltethetik, s erre a tettleges birtoklás nem elégséges: az időmulás eszközlésére alkalmatos birtoklás más nem lehet, mint a polgári; vagyis a birtoklásnak azon esete, midőn a birtokolt dolgot sajátja gyanánt birtokolja a birtokló. Következtethetni azt törvényünk azon rendeléséből is, mely szerint a H. K. 1. R. 103. cz. k. §. szerint a csakis tettlegesen birtokló zálogtartó magát időmulással mindaddig nem védelmezheti, mig birtoklása csupán tettleges; de ha meg örökösiti a jószágot s azáltal birtoklása polgárivá válik, időmulás jövén közbe, azt a követelőknek viszszabocsátani nem tartozik a H. K. 1. R. 82. cz. 3. és 5. §. szerint. Ennélfogva bár elmulasztotta legyen is törvényhozásunk illőleg meghatározni az időmulásra megkivántató birtoklás minőségét, alaposon állithatni, miként törvényeink értelmében a polgári birtoklás nem csak alkalmatos az időmulásra, hanem annak éppen nélkülözhetetlen kelléke, a mennyiben csak ugy szereztethetik meg időmulással a birtokolt dolog, ha azt a birtokló sajátja gyanánt birtokolja. Nem gyengiti ezen állitást azon ellenvetés, hogy törvényeink s jelesen a H. K. 1. R. 46. cz. 5. §; 78. cz. 3. §. szerint, az erőszakos foglaló (potentiarius) időmulással elsajátithatván az elfoglalt dolgot, midőn a foglaló birtokát tettlegesnek tekinthetni, törvényeink a tettleges birtokot is alkalmasnak nyiványitanák az időmulásra. Az erőszakos foglalás ugyanis, mint hatalmaskodási tény, abban különbözvén a rablástól, hogy a midőn a rabló tudva foglalja el a más tulajdonát, a hatalmaskodó azt veszi viszsza erőszakoson, a mit sajátjának tart, mellőzve a törvénytől kijelelt követelési utat követni: világ-

gos, hogy a hatalmaskodó birtoklása inkább polgári mint tettleges; az elfoglalt dolgot ugyanis sajátja gyanánt birtokolja. Abból továbbá, hogy a H. K. 1. R. 78. cz. 2. §. szerint az eladott, elfoglalt vagy bár miképpen elidegenitett jószágokat szerezhetni időmulással, következtethetni azt, hogy a polgári birtoklásnak a vagyonszerzés valamelyik czime alatt kell kezdetni (justus titulus), és hogy az időmulásra nézve a foglalás is ezen czimek közé van számlálva. Abból pedig végre, hogy a H. K. 1. R. 23. cz. szerint, a rosz hiszemü birtokos még a királyi jog ellen is védelmezheti magát időmulással, következtethetni azt, hogy az időmulást eszközlő polgári birtoklásnak sem megkezdésére, sem folytatására nem kivántatik meg a birtokló jóhiszemü (bonae fidei) birtoklása.

255. §.

2.) Az időmulással szerzésre nem alkalmatos személyekről.

Az időmulás csupán polgári törvények által alapitott szerzésmód levén, és olyan birtoklás által levén feltételesitve, melyet a birtokos a sajátjának tartható tárgyra nézve gyakorol: azok, kiket a polgári törvény időmulás általi szerzésre nem jogosit, ugy szintén azok is, kik a birtokolt tárgyat törvény rendelésénél fogva nem tarthatják sajátjuknak, bármi hoszszas birtoklás után sem védelmezhetik magukat időmulással. Ilyen az időmulással szerzésre nem alkalmatos személyek

1.) a fiscus, a következendő okoknál fogva:

a.) Mindazon törvényeink, melyekben az időmulásról említés tétetik, azt ugy tárgyalják, mint a magán személyeket illető jogszerzési módot, s bár megengedik is névszerint, a H. K. 1. R. 23. és 78. czimeiben azt kifejezetten, hogy időmulással magát még a rosz hiszemü birtokos is védelmezhesse a fiscus ellen, egy czikkre sem találhatni törvénytárunkban, mely a fiscust időmulás általi jogszerzésre fölhatalmazná. Már pedig, midőn az időmulás csupán a polgári törvény találmánya, azt csakis olyan személyek használhatják, a milyeneket arra a polgári törvény felhatalmazott, mely azáltal hogy annak használatát fiscus ellen a nélkül engedte meg, hogy a fiscust hasonló használatra jogositotta volna, eléggé kimutatta, hogy időmulással szerez-

hetésre a fiscustól megkülönböztetett birtokosokat hatalmazott fel.

b.) Ki vannak névszerint jelelve törvényeinkben a fiscust illető vagyonszerezhetési esetek és czimek a nélkül, hogy azok között az időmulás emlittetnék. Már a midőn a fiscus csupán a polgári törvényáltal teremtett személy: a vagyonszerezhetésre csak annyiban van jogositva, mennyiben arra a polgári törvény által felhatalmaztatott.

c.) Kétség alá hozhatatlan ugyan hogy a fiscus bir törvényeink szerint birtokolhatási joggal, de mivel a fiscus birtokában lehető jószágok és jövedelmek, a C. C. 4. R. 12. Cz. 14. és 15. czikkei szerint vagy pura fiscalitások, melyek az A. C. 2. R. 5. Cz. szerint ország tulajdonai levén, a közállomány alapittatása olta ujabb szerezmények által nem öregbittethetnek; vagy adományozható jók, melyeket a C. C. 4. R. 12. Cz. 5. czikke szerint köteles a fejedelem elajándékozni érdemes személyeknek: világos, hogy a fiscust illető szerezhetési jognál fogva csupán az adományozható jószágok tömege öregbittethetnék, melyeket mivel nem birtokolhat a fiscus sajátja gyanánt, időmulással nem is sajátithatja el. Következtethetni ugyanazt törvényeink azon rendeléseiből is, melyek szerint a fiscus birtokába jogellenesen jutott jószágok viszszakövetelésére általános szabadság engedtetett a sérelmet szenvedetteknek a nélkül, hogy kimondatott volna annak lehetsége, hogy a fiscus magát egy bizonyos időn tul időmulással védelmezhesse, holott az időmulásnak fiscus követelése elleni használhatásáról a törvény, a H. K. 1. R. 23. és 78-ik czimeiben láthatólag, kifejezetten gondoskodott. Láthatni ugyanis p. o. az A. C. 3. R. 10. czimében, miként feltételetlen általánossággal rendeltetik, hogy a méltatlanul elitéltettek jószága törvény utjáni keresésétől az igaz örökösök el ne rekesztessenek; valamint azt is a H. K. 2. R. 9. és 11. czimeiből, hogy a fejedelem más vagyonát tárgyazó adományai általában, azaz ugy nyilvánittatnak érvényteleneknek, hogy még annak lehetsége is méltán állittathatik kirekesztettnek, hogy a fiscus magát az elajándékozott jószágra nézve időmulással védelmezhesse; ugy szintén azt is végre a A. C. 4. R. 13. Cz. 6. czikkében, hogy bármikor történt legyen is valamely (a fiscus birtokában az időmulás idejét tul haladó idő alatt volt) jószágnak adományzása, azoknak kik azáltal jogaikban sérelmet

szenvedtek, a közbejöhetett időmulásra való tekintet nélkül engedtetett az igtatáskor általános szabadság, a jószág kézhez vételét felfüggesztő ellenmondhatására.

2.) Az eklésiák, melyek a II. Ulászló 3. V. 55. czikkének az A. C. 1. R. 6. Cz. 2. czikke által módositott értelme szerint olyan jószágokat, melyek valamely örökösöknek vagy a fiscusnak sérelmével birtokoltatnának, örökjoggal nem szerezhetvén: mivel az ilyen jószágokat polgárilag sajátjuk gyanánt nem birtokolhatják, azokat időmulással sem tehetik tulajdonukká. Ugyanezt állitani más testületekről is, milyenek az oskolák, faluk, városok sat. nem lehet; mind azért, mivel a törvény ezeket a fekvők polgári birtoklásától el nem rekesztette; mind azért, mivel számos törvények, melyek fenebb közöltettek illő helyöken, ezeket birtoklási képességgel s tulajdonosi joggal ruházván fel, a magán személyeket illethető birtok- s tulajdonszerezhetési bármely czimek használhatására képesitette.

3.) Az idegenek, kik mivel az A. C. 3. R. 41. Cz. 1. czikke szerint, mig nem honosittattak, fekvő jószágot semmiképen sem birtokolhatnak, annyival kevésbbé sajátithatnak el időmulással fekvőket.

4.) Alaptalanul számláltattak ezen személyek közé a nemtelenek a nemesi fekvőkre nézve, mivel mint fenebb bébizonyittatott, a nemtelenek szerezhettek bármi czim alatt is nemesi fekvők iránti tulajdonosi jogot, s azokat ennélfogva polgárilag birtokolhatván, annyival is inkább elsajátithatták időmulással, mivel ezen szerzésmód használhatásától őket egy törvény sem rekeszté el. Egyébiránt, hogy az akár nemes akár nemtelen urbéresek időmulással el nem sajátithatták a földesuraiktól birt urbéri állományt, kétséget nem szenvedhet, midőn tagadhatatlan a II. K. 3. R. 30. cz. 7. §. szerint, hogy azok iránt csupán munkájuk bérére nézve igényelhetvén tulajdonosi jogot, bármennyi időn keresztül folytatott birtoklásukat polgárinak tartani nem lehet, magára az urbéri telekre s fekvő járandóságaira nézve.

256. §.

3.) Az időmulással meg nem szerezhető tárgyakról.

Az időmulásnak, mint csupán polgári törvényben gyökereztethető szerzésmódnak tárgya csak a lehetvén, mit a

polgári törvény időmulással megszerezhetőnek jelelt ki, midőn az időmulásról szóló törvényeink csupán fekvő jókról s némely névszerint kijelelt követelésekről emlékeznek, méltán állithatni, hogy az ingó dolgok időmulás tárgyai általában nem lehetnek, valamint azon jogok sem, melyekről a törvény névszerint nem rendelkezett, vagy a melyek nem tekintethetnek olyan fekvők járulékainak, melyek időmulás által megszerezhetők. Ezeken kivül időmulással meg nem szerezhető tárgyak gyanánt jeleltettek ki névszerint e következendők:

1.) A fiscalis jószágok és jövedelmek az A. C. 2. R. 8. Cz. 1. cz. ezen szavai szerint: „afféle bona fiscalia vagy proventus fiscales (praescriptio az ilyen jószágban és proventusban nem admittáltatván) szabadon a fiscus által minden időben kiváltathassék."

2.) A hitbér (dotalitium) és leányi negyed (quartalitium), melyek kifizetésére köteles nemzetségi és osztályos atyafiak az illetők által követeltetvén, magukat időmulással nem védelmezhetik a H. K. 1. R. 78. cz. 5. §. szerint is.

3.) A vérségi egybeköttetésnél s osztályosságnál fogva követelhető jószágok, melyeket tárgyazó törvények közötti tetsző ellenkezés elenyésztethetése végett, különböztetést kell tenni; a mennyiben a kérdés alatti jószágok lehetnek

a.) az illető vérek között még felnem osztottak, melyekre nézve nincs az időmulásnak helye, azaz bár többszörösön eltölt legyen is az időmulásnak törvényben kiszabott ideje, az illető vérek által követeltethetik azok felosztása, bármelyik vératyafi ellenmondása s a közbejött időmulás ellen nem állhatván a H. K. 1. R. 45. cz. k. §. és 78. cz. 5. §. szerint. A törvény ezen rendeletének oka az, hogy az osztatlan vagyis közös vagyon birtoklójának birtoklása nem levén polgári, a mennyiben a mással közös vagyont senki sem birtokolhatja sajátja gyanánt, az időmulásra nem alkalmatos. Az ok ugyanazonságánál fogva, az idegenek vagyis egymással vérségi egybeköttetésben nem levők között sem gátolhatja a közös jók követelt felosztását a közbejött időmulás.

b.) Az illető vérek között már felosztat-

tak, melyeket két nézpontból lehet és kell is tekintetbe venni, u. m.

aa.) a tettleges birtoklásra nézve, azok e tekintetben osztályos vérek között is lehetvén időmulás tárgyai, a mennyiben ha egyik az osztályosok közül a másik részét osztály után elfoglalja és az időmulási időn keresztül békésen birtokolja, azt időmulás által elsajátithatja, magát azzal a követelő osztályos ellen védelmezhetvén a H. K. 1. R. 46. cz. 4. és 5. §. szerint. Ugyanezt nem lehet állitani a polgári birtokszerzés más eseteiről is az osztályos vérekre nézve, mivel a H. K. 1. R. 78. cz. 5. §. azon általános szabály alól, hogy a nemzetségi és osztályos atyafiak között a birtoki jogokra nézve az időmulás sohasem engedtetik meg, csupán a hatalmaskodás esetét vevén ki, ezen kivétel az általános szabályt megerősiti minden más ki nem vett esetekre nézve;

bb.) az örökösödési jogra nézve, mely tekintetben a megosztott jószágok sem tárgyai az időmulásnak az osztályos vérek között, a mennyiben kihalván az osztály vagy azt követett foglalás utján tulajdonossá lett osztályos vér, azon jószág, mely a közte s vérei vagy eldődeik között végrehajtott osztálynak tárgya volt, akár mennyi időmulva is, száll osztályos véreire vagy azok maradékaira a H. K. 1. R. 47. cz. k. §. szerint, bármely időmulásra hivatkozás ellenére is (4. §.) azon okból, mivel az osztályos vérek közti örökösödési jognak, mint a család ugyanazon törzsökből származott tagjaival osztály által eszközöltetett ősiségnélfogva közösnek, s egyik tag által is sajátja gyanánt kirekesztőlegesen vagyis polgárilag nem birtokoltathatónak gyakorlatát az időmulás nem gátolhatja, és mivel a H. K. 1. R. 46. cz. 6. §. szerint az örökösödési jogra és a birtoki jog tulajdonára nézve atyafiak között sohasem kell megengedni az időmulást.

Egyébiránt az atyafiak között egymás ellen nem használható időmulás kirekesztetésének oka csupán a jogi közösség levén, midőn azon vérségi egybeköttetésben levő személyek, melyeket valamely kérdésben forgó jószág nem illet egyenlő joggal, a H. K. 1. R. 60. cz. 9. §. szerint, egymásra nézve idegenek gyanánt tekintetnek, azok egymás ellen magokat az ilyen jószágok birtokában időmulással vé-

delmezhetik, mint p. o. a nővérek fivéreik ellen, a fiágat kirekesztőlegesen illető családi jószágokra nézve.

Az ezen pontban közlött szabályok alkalmaztathatnak a székelyföldi jószágokra is az 1555: C. 26-k pontja ezen szavainálfogva: „valamely ember vérgyökér valamely örökségben, abban időmulás nincsen, mivel a vératyafiak között a decretum szerint időmulás nem lehet."

4.) A zálog, a H. K. 1. R. 82. cz. k. §. azon rendelése szerint, hogy zálogos ügyekben az időmulásra hivatkozni, s azt megengedni nem kell. Ezen szabály azonban az idézett törvényszerint

a.) alkalmaztatható a zálogba adóra (impignorans, dans), a mennyiben ő és maradékai az elzálogositott jószágot akármikor kiválthatják az időmulás ellen nem állhatván, bár azt a zálogtartó (recipiens, pignoratarius) időközben királyi jogczim alatt adományul nyerte legyen is meg (3. §.), csupán azon esetet véve ki, midőn a zálogba adó az előbb történt elzálogositás után a jószágot örök joggal lekötelezte a birtokosnak, s azáltal a birtoklás azelőtti zálogczimét elenyésztették, s azt örökiség czimére átváltoztatták volna (5. és 6. §.). A zálogtartó ugyanis, mind addig nem birtokol időmulásra alkalmatoson, mig a megörökösités által birtóklását polgárivá nem változtatja, és csak akkor védheti magát időmulással, midőn az örökösités időpontján kezdve, birtoklását a törvénytől meghatározott idő elmulásáig békésen folytatta.

b.) Nem alkalmaztatható a zálogtartóra vagyis arra, a kinek a jószág zálogba adatott volt, azt rendelvén az idézett törvény, hogyha a zálogtartó olyan záloglevélnélfogva követelné az abban foglalt de időközben birtokából kiment jószágot, melynek kelése olta időmulás jött közbe, záloglevele foganatlannak és minden erőnélkülinek tekintessék s tartassék, s a jószágért fizetett pénzét is csak azon esetben kaphassa meg, ha bébizonyitja, hogy a követelt zálog birtokából erőszakoson vetetett volt ki (8. és 10. §.). A törvény ezen rendeletének azon okát adja, mivel az ily régi záloglevelek melleti követelések többnyire ugy történnek, hogy kiváltatván az illető tulajdonos által az elzálogositott jószág, a pénz kézhezvételéről csak nyugtatvány adatik, a záloglevél pedig a zálogtartónál marad; mivel pedig a nyugtatvány könnyen elvesz-

het, kivált midőn a kiváltó örökös nélkül hal el, nem tartozik senki különösön az idegen, az elzálogositónak halála s magva szakadása után, a nyugtató levelet előmutatni (10. §.).

5.) A határvonalok (metae), a mennyiben azokat ha megváltoztattak volna, illő helyökre viszsza lehet állitani, ennek következésében a vonal beljebb rugtatása által megkárositott fél ellen szomszédja magát időmulással nem védelmezhetvén. A H. K. 1. R. ezen tárgyat szabályozó 85-k czimének értelme ez: szokásban volt eleitől fogva, mint a 84-k czim is emliti, az, hogy főleg a fejedelmi adománylevéllel szerzett jószágok, mások jószágaitól határjegyek s vonalok által megkülönböztessenek, ezen megkülönböztetés örök emlékezetben tartathatása végett, a határjegyekről iromány készittetvén, mely határlevéinek (literae metales) szokott neveztetni. Ily határlevelekben foglalt derékbirtokra (corporales possessiones) azon szabály, hogy a határvonalokra nézve nincs időmulásnak helye, nem alkalmaztathatik; mert a derékbirtokok időmulással meg szerezhetők levén, ily határlevelekkel nem lehet háborgatni azok időmulás által tulajdonosokká vált birtokosait (k. és 1. §.). De ha a derékbirtokok széleiből azok tulajdonosai kárára szántó- erdő- szőllő- rét- sat. beli részecskék foglaltattak, szakasztattak lassankint bármiképen is el, a törvényesen keletkezett határleveleknélfogva azok akár mikor is, az időmulás ellen nem állhatván, főtagjukhoz (principali membro) viszszaszereztethetnek s kapcsoltathatnak (3. §.).

257. §.

4.) Az időmulás feltételesitve van a birtoklás folytonossága által.

Polgári birtoklás által is csak ugy eszközöltethetik időmulás, hogyha az kezdetétőlfogva, a törvényben meghatározott idő elteléseig szakadatlanul és békésen folytattatik, a mi a birtoklás folytonosságának neveztetik, és áll a birtoklásnak nem annyira tettleges folytatásában, mint abban, hogy a birtokolt dolog tulajdonosa által ne háborittatott legyen. A birtoklásnak időmulást feltételesitő ezen folytonossága megszüntethetik:

1.) egy darab ideig (ad tempus) vagyis ugy, hogy a birtoklás idejének egy része nem számittatik az időmulás idejébe mind a mellett is, hogy a birtoklás az alatt is tett-

legesen folytattatott. Ennek eseteit láthatni a H. K. 1. R. 79. czimében, mely szerint ha valamely jószág tulajdonosa ellenség kezébe esik, ellene rabsága ideje alatt, ugy szintén azon gyermek ellen is, a ki számüzetett atyját akár félelemakár gyöngédségből elkisérte, távolléte alatt az ő illetőségére nézve (quoad portionem suam), időmulás nem létesülhet, s ezen személyek hazatérésökkel jószágaikat viszszaszerezhetik, az időmulás ellen nem állhatván. Ezen esetben a rabság s illetőleg a távollét kezdetével megszünik telni az idő az időmulásra nézve, mind a mellett is, hogy a birtoklás tettlegesen folytattatik; az időmulás alvónak (praescriptio dormiens) képzeltetvén a rabság s távollét ideje alatt elannyira, hogy ezeknek megszüntével csak ugy lehet időmulásról szó, ha a rabság s távollét előtti és utáni birtoklás összeszámitott évei kiütik az időmulásra szükséges évek számát, a rabság s távollét évei beszámitása nélkül, melyek alatt a H. K. 1. R. 56. cz. 4. §-ból következtethetőleg, a rab és távollevő sem szerezhet időmulással. Mivel pedig a törvény közlött kedvezésének oka az, hogy a rab és távollevő, a kivett idő folyta alat, nincsenek abban az állapotban, hogy jogaikat az időmulás ellen védelmezhessék: a szokás hasonló kivételt tett a szünetlen tartott villongások között töltött 1703-k esztendőtől az 1711-k esztendeig terjedő időre nézve is azon okból, mivel ezen idő alatt inkább el voltak foglalva eldődeink a belháboru által, mintsem hogy gondoskodhattak volna jogaik időmulás elleni védelmezéséről. Megszüntettethetik a birtoklás időmulást feltételesitő folytonossága

2.) merőben, vagyis ugy, hogy a birtoklásnak időmulás idejébe számithatólag eltölt évei abba nem számittathatnak, hanem az időmulás idejébe számitandó éveknek a birtoklás folytonosságát megszüntetett tény idejétől kell számláltatni ugy éppen, mintha a birtoklás akkor kezdetett volna, bár a tettleges birtoklás félbe nem szakadott legyen is. A birtoklás folytonossága ezen merőbeni megszüntetése megesik általában a birtoklás háboritása által, a mi megtörténhetik

a.) a tulajdonos által tett vagy tétetett ellenzés által, mely a H. K. 3. R. 14. cz. értelmében lehet akár nyilvános, milyen a birtokosnak törvényszék elébe idéztetése s a pernek meg is kezdése (§. 4.), sőt a H. K. 1. R. 79. cz. 2. §-ban gyökerező szokás szerint a csupa idéztetés, vagy

megintetés, ellenzés, perlekedés az idéztető s intető életideje tekintetbe vétele nelkül; akár titkos, milyen a bárminő koru városiakra nézve a biró vagy esküdt polgárok előtt béjelentett tiltakozásnak a város könyvébe igtattatása a H. K. 3. R. 14. cz. 5. §. szerint; városi fekvőkre nézve hiteles személyek és testületek előtt tiltakozni csupán azon esetben lehetvén, ha a biró megtagadná a béjelentett tiltakozásnak béigtatását, s akkor is csak azon ténye ellen a birónak a H. K. 3. R. 15. cz. 2. §. szerint; és a még teljes kort el nem ért nemes árvákra nézve, az általuk kiskoruságuk ideje alatt tett káros elidegenitéseket tárgyazó tiltakozás, melyet a H. K. 1. R. 111. és 128. czimei szerint, ők magok élő szóval tartoznak, még pedig a férfiak mielőtt a teljes kort elérnék, a leányok pedig férjhezmenetelök után (gyakorlat szerint az első évben) béjelenteni a hiteles pecséttel ellátott közhitelességü személyek és testületek előtt. A kiskoru nemes árvák ezen ellenezhetési jogát kiterjesztette a szokás a nem árva kiskoruakra is, még pedig nem csak az általuk tett káros elidegenitésekre, hanem mindazon bárki által tett elidegenitésekre s más bárminemü tényekre nézve általában, melyek az időmulás közbejövetelénélfogva kárukat eszközlőkké válhatnak. Sőt az is szokássá vált a H. K. 1. R. 109. cz. 1. §. és a T. U. 148. §. nyomán, hogy még a teljes koruak is (a kik közé tartoznak a káptalanok s konventek is a H. K. 2. R. 50. cz. 5. §. szerint, s ezen törvény nyomán más testületek és a fiscus is) tiltakozhassanak, a mások által reájok nézve kárositólag tett, de névszerint kijeleltetni kelletö elidegenitések s jogsértések ellen. Azon okból, mivel a kiskoruak általános tiltakozása a sérelmes tény megnevezése nélkül is érvényes, a teljes koruaké pedig a sérelem tárgya megnevezése nélkül érvénytelen: az időmulási birtoklás folytonosságát merőben megszüntető tiltakozást s ellenzést általánosra s különösre szokták osztani (retractatio generalis et specialis), s mindkettőt azon erővel ruházza fel a szokás, hogy a magát időmulással védelmező birtokos ellen nem csak a tiltakozó, hanem rajta kivül mindazok által is használtatnak, a kik a követelt tárgyra nézve a tiltakozóval jogközösségi egybeköttetésben állanak. A tiltakozásnak, az időmulási idő bételése előtt mindannyiszori ismételtetése által, a H. K. 3. R. 15. cz. 1. §-ában gyökerezett szokás szerint,

fentartathatik századokon keresztül az elidegenitett ősi jószág viszszakövetelhetése iránti jog. Megtörténhetik a birtoklás háboritása

b.) tettleges kivettetésé által a birtokosnak, vagy legalább kivettetésének megkisértése által, szokás szerint azon okból, mivel ha a tulajdonos csupa szóbeli ellenvetés által is háborithatja a birtoklást, annyival inkább háborithatja az ilyetén fellépése által;

c.) a tulajdonos jogának az időmulási idő eltelése előtti innepélyes elismerése által. Az időmulás ugyanis azon feltételen alapul, hogy az a ki tulajdonát más által húzamos ideig békésen birtokoltatni engedi, lemondott aziránti tulajdonosi jogáról, a mit nem állithat azon birtokos, a ki a tulajdonost maga emlékezteti jogára. Ilyen elismerésnek nem tarthatni a szavatosságrai felszólitást, mely nem a jog elismerése, hanem tartozás követelése.

258. §.

A birtok s birtoklási czim változása minő befolyással legyen a birtoklás folytonosságára?

Ha a polgári birtoklás elkezdése után a birtokolt dolog az aziránti tulajdonosi joggal együtt általszáll másra, s ez ismét egy harmadik, s a pedig egy negyedik sat. birtokába juttatja: a birtokosok ezen változása által az időmulást feltételesitő folytonossága a birtoklásnak nem szünik meg, és ha a különböző birtokosok összesitett birtoklási évei kiütik az időmulás törvényszabta idejét, a dolog követeltetett birtokosa magát időmulással épen ugy védelmezheti, mintha az időmulási egész idő alatt maga csak egyedül birtokolta volna azon okból, mivel a dolog iránti tulajdonosi jognak egyik birtokosról a másikra szállitásakor, általszállittatik egyszersmind a dolgot tárgyazható minden jogokkal együtt azon jog is mindannyiszor, melyet az előbbi birtokos polgári birtoklása által szerzett az időmulásra nézve. Ha pedig a polgárilag birtokló csupán tettleges birtoklást szállit által másra, ennek birtoklása nem levén alkalmatos az időmulásra, az időmulás tekintetében csakis amannak hasznára fogja folytatni a birtoklást, mint a ki nem szünt meg a dolgot polgárilag birtokolni azáltal, hogy azt elzálogositotta vagy haszonbérbe adta, mivel a H. K.

1. R. 103. cz. értelmében nem szünt meg tulajdonosa lenni. Azon esetben is, ha a tulajdonos megegyezése nélkül jutott a dolog más birtokába, bár lefolyt legyen is az időmulás ideje, mindkettőjök birtoklása alatt, időmulásról mindazáltal szó nem lehet; mert a tulajdonos nem szállitván által következőjére, birtoklása által, az időmulásra nézve szerzett jogát, nincs ok, a minélfogva birtoklási idejöket összeszámitani lehetne. Igy p. o. ha az általam polgárilag birtokolt jószágot valaki erőhatalommal elfoglalván birtokolja, megkezdheti ugyan az időmulásra alkalmatos birtoklást, de arra nézve birtoklási éveink összse nem számittathatnak.

A mi illeti a birtoklás czime változását, a használhat is, árthat is az időmulásra nézve. Igy p. o. ha a zálogtartó örökösön megvásárolja a jószágot, birtoklásának a vásár utáni része alkalmatos lészen az időmulásra nézve a H. K. 1. R. 82. cz. 5. §. szerint, s a birtoklási évek közlött értelembeni összeszámitásának helye lehet. Ellenben ha az erőhatalommal foglalt jószágokat megvásárolja örökösön tulajdonosuktól a foglaló, vásár előtti része birtoklásának nem számittathatik az időmulás idejébe, a tulajdonos jogának vásárkori elismerése által meglevén szüntetve birtoklása folytonossága, de csak az eladóra s örököseire nézve; mert másokra, vagyis azokra nézve, a kiktől az eladó vagy elődei szerezték a jószágot, az eladó és a foglalóból vásárlóvá lett birtokos birtoklási ideje összeszámittathatik, az eladó azon jogát is a vevőre szállitván által, melyet az időmulás tekintetében birt mások irányában.

259. §.

5.) Az időmulás törvényszerinti idejéről.

Az időmulást feltételesitő birtoklási folytonosságnak addig kell tartani, mig az időmulás törvényszabta ideje eltelik. Ezen idő a tárgyakhoz képest különböző, a mennyiben

1.) egy esztendei s egy napi a falubeliek között H. K. 1. R. 78. cz. 4. §. szerint.

2.) Tizenkét esztendei a magyar városi polgárok között a H. K. 1. R. 78. cz. 2. §. szerint, kik azonban e helyett a H. K. 3. R. 15. cz. k. §. szerint, viszszaélésképen és a falusiak szokásaként, az egy esztendei s egy napi időmulást használják, kivéve Abrudbánya, Kolozs, Ebesfalva és

Szamosujvár polgárait, kik között a 12. esztendei időmulás van gyakorlatban.

3.) Harminczkét esztendei, az eladott, elfoglalt, vagy bármiképen elidegenitett nemesi jószágokra nézve a H. K. 1. R. 78. cz. 2. §. szerint, melyek közé számláltatnak e tekintetben a székelyföldiek is az 1555. C. 24-dik pontja szerint.

4.) Negyven esztendei az eladott, elfoglalt, vagy bármiképen elidegenitett egyházi jószágokra nézve a H. K. 1. R. 78. cz. 2. §. szerint.

5.) Száz esztendei az eladott, elfoglalt, vagy bármiképen elidegenitett adományos jószágokban lappangó királyi jogra nézve a H. K. 1. R. 23. cz. és a 78. cz. 2. §. szerint. Módosittattak ezen törvények a székelyföldi adományos jószágokra nézve az A. C. 3. R. 76. Cz. 7. czikke által, abban a rendeltetvén, hogyha az ilyetén jószágok, birtokosaik kihalása után, bárki által 32. esztendő alatt békésen birtokoltattak, ezen idő elteltével királyi jogczim alatt többé nem követeltethetnek, sőt megszünvén adományozható jószágok lenni, viszszakapják régi székelyföldiségöket, melynek sajátságos tulajdonsága az, hogy nem lehet fejedelmi adományzás tárgya.

6.) Az emberi emlékezet határán tul terjedő (immemorialis praescriptio), melynek tárgyai az E. b 10. cz. 6. §. szerint azok, a melyek a fejedelem részére tartattak fen a legfőbb hatalom jeléül; ezekre nézve oly régi idő kivántatván, melynek kezdetéről ellenkező emlékezet nem létezik. Midőn pedig a legfőbb hatalom jeléül fejedelem részére fentartott azon jogok, melyek magánjogi tekintetben mások tulajdonává válhatnak, a H. K. 2. R. 9. cz. 1. §. szerint, az adományos fekvő jószágok vám s harminczad fizetésétöli mentesség, heti- s országosvásártarthatási, rév- és vámjog adományzása; és a midőn ezek közül az adományos jószágokra nézve a H. K. 1. R. 23. cz. száz esztendei időmulást rendelt, a rév- és vámjog pedig az A. C. 3. R. 39. Cz. 2. czikke szerint csupán fejedelmi adománynyal szereztethetik: a vám s harminczad fizetésétöli mentesség, heti s országosvásártarthatás jogai, a fejedelmi kiváltságlevelen kivül, ezen az emberi emlékezet határain tul terjedő joggyakorlat által eszközölt időmulással is megszereztethetnek, annyival is inkább, mivel a száz esz-

tendei időmulást a törvényben névszerint kijelelt tárgyakon kivül terjeszteni nem lehet, és mivel különben ezen kérdés alatti időmulásnak semmi tárgy sem felelne meg. Mivel azonban az idő meghatározottsága nélkül időmulásról még szó sem lehet, és mivel a H. K. 1. R. 39. cz. 4. és 47. cz. 1. §. az emberi emlékezet határául, melyen tul nem terjedhet, 60 esztendőt tüztek ki: méltán állithatni, hogy a ki a vámsharmiczadtóli mentességet és a heti- s országosvásártartást 60 esztendőnél régibb idő olta háboritás nélkül gyakorolta, azokat időmulással elsajátitotta.

II.) Az időmulás következéseiről.

260. §.

1.) Az időmulással tulajdonosi jog szereztetik.

A közlött kivánatosságokkal biró időmulással tulajdonosi jog szereztetik a birtokolt tárgy iránt, a mennyiben a törvényszerinti idő eltelése után azt volt tulajdonosa nem követelheti, azon okból, mivel aziránti minden jogát elvesztette. Ennélfogva az időmulás perlekedési rendszerünkben ügydöntő kifogás (peremtorialis exceptio T. U. 64. §.) gyanánt is használtatik, a minek az az értelme, hogy ha a jószágát követelő ellen, annak birtokosa bébizonyitja az időmulásnak közbejöttét, a per örökre, azaz ugy megsemmisittetik, hogy azon pert többé megeleveniteni sem lehet azon okból, mivel a per jognak követelése; azon jogot pedig, melyet az időmulás elenyésztetett, követelni nem lehet. Lehet azonban eset, melyben a birtokos nincs minden, hanem csak bizonyos személyek ellen biztositva az időmulás által. Igy p. o. az, a ki időmulással védelmezhette magát a kihalt ellen, a tőle vásárolt vagy foglalt adományos jószágra nézve, követeltethetik a fiscus által, mig a magyarföldön 100, a székelyföldön pedig 32, a kihalás napján kezdve számitandó békés birtoklási évek eltelnének; ugy szintén az, a ki vásárolt vagy foglalt jószágaira nézve időmulással van megelőzője ellen bátorságositva, nem védelmezheti magát időmulással azok ellen is, kiktől megelőzője szerezte volt azokat, ha pert kezdhétési jogukat időnkénti tiltakozásokkal biztositották volt az időmulás ellen sat.

Ezen időmulás által szerezhető tulajdonosi jog azonban

nem határozódhatik csupán a volt tulajdonos elleni védelemben, mint vélekednek azok, kik azt állitják, hogy az időmulással szerzett jószág iránti joga megszünnék a birtokosnak, mihelyt birtoklása megszünik elannyira, hogy azt mint sajátját mástól nem is követelheti, mely véleménynek alaptalanságát bizonyitják e következendő okok:

1.) Az időmulás közbejöttével megszünik a volt tulajdonosnak jószág iránti tulajdonosi joga, melynek a tulajdonossá lett birtokosra kellett általszállani; mert különben a jószág tulajdonos nélküli vagyonná (res nullius) válnék, a mi képtelenség. Nem levén s nem lehetvén az elidősült jószágnak más tulajdonosa a birtoklón kivül, ő gyakorol s gyakorolhat minden azt tárgyazható tulajdonosi jogokat, mig az róla általszáll másra.

2.) Az időmulás minden polgárisodott nemzetek törvényei szerint azért számláltatván a vagyonszerzés módjai közé, hogy a birtokosnak tulajdonosi joga bátorságositassék, midőn annak körébe tartozik nemcsak a védelmezési, hanem a viszkövetelési jog is (jus vindicationis), ezen jogok közül egyiket sem lehet attól megtagadni, a ki jószágát időmulással szerezte.

3.) A H. K. 2. R. 6. cz. k. §. szerint törvényeink forrása gyanánt azon romai törvény emlittetik, mely Justinián császár által levén rendbeszedetve s módosittatva, Caesareum Jusnak neveztetik. Ezen törvény szerint pedig az időmulással elidősült tárgyra nézve nemcsak védelmezési (retentionis), hanem viszkövetelhetési jog (reacquisitionis vagy vindicationis jus) is szereztetik, a mit ennélfogva a honi törvény szerinti időmulástól sem lehet megtagadni, kivált midőn az időmulásnak a H. K. 1. R. 78. cz. 1. §-ban látható meghatározásában szándékos emlités tétetvén mind a retentio- mind a reacquisitioról, kijelentette törvényhozónk azt, hogy az időmulást a Justinián által módositott romai törvény szerinti értelemben kivánja használtatni; a mire azért vala szükség, mivel a Justinián előtti romai törvény szerint időmulással csupán letartoztatási s annálfogva csak védelmezhetési jogot lehete szerezni a birtokolt tárgyra nézve. Hozzájárul még ezekhez azon ok is,

4.) hogy nem lehet képzelni okot, melynélfogva az időmulással szerzett azon jószágnak, mely a szerző birtokából megegyezésén kivül ment ki, viszkövetelését gátolhatná,

akár a volt tulajdonos, a kinek a jószág iránti minden joga megszünt a közbejött időmulással, akár más, a ki semmiben sem gyökereztetheti a birtokába jutott jószág letartoztatása iránti igényletét, mig arra jogot nem szerez vagy időmulás, vagy más törvényes szerzési mód utján.

261. §.

2.) Az időmulás következése lehet csupán jogvesztés is.

A tulajdonosi jogszerzésen kivül, következménye lehet az időmulásnak csupa jogvesztés is, még pedig nem azon értelemben, hogy azon tulajdonosi jogot, melyet a szerző időmulással nyert, a volt tulajdonos elvesztette; hanem azon értelemben, hogyha valaki az őtet illető jogot a törvény által meghatározott idő alatt nem használja, azt elveszti a nélkül, hogy az elvesztett jog arra általszállott volna, a ki azt az időmulás törvényszabta ideje alatt gyakorolta. A jogvesztés ilyetén eseteinek tartathatnak e következendők:

1.) A H. K. 1. R. 68. cz. szerint azt, a ki másra néző örökségbe tettlegesen ül bé, vagy a más tulajdonát erőhatalommal foglalja el, szabadságában áll az örökösnek s illetőleg a tulajdonosnak, egy esztendő bételéseig, erőhatalommal kivetni a birtokból; de ha ezen idő alatt használni elmulatná ezen jogát, sérelmét csak rendes per utján orvosolhatja; a törvényszerinti idő elmulása miatt, a tettleges föllépheté iránti jogát elvesztvén.

2.) A káros csere vagy vásár czime alatt elidegenitett ősi jószágokat viszszaperelhetik az illető atyafiak, kik ha a cserébe kapott vagy eladott jószágok árával vásárolt jószágokat ellenmondás nélkül (gyakorlati magyarázat szerint esztendeig) használták, elvesztik azon jogukat, hogy az elidegenitett ősi jószágokat viszszakövetelhessék, a H. K. 1. R. 62. és 72. cz. k. §. szerint.

3.) Ha valaki falusi szántóföldét, rétjét vagy szőllőjét 32 esztendő alatt nem miveli s illetőleg nem használja, mivel az A. C. 3. R. 35. Cz. szerint, „a pusztaság azokban 32 esztendőknek eltelte alatt praescribálni láttatott", elveszti azok iránti tulajdonosi jogát annyiban, hogy bármelyik birtokostársa által bébizonyittatván, egy tiszt s a mellé felvétetendő bizonyság (regius) és a falu öregei előtt a földek elhanyagoltsága, azok-

ból, mint köznyomássá vagy gyeppé váltakból, a követelő szomszéd birtokostársnak (vicinus possessor) számára, azon falubeli birtoka mennyiségéhez képesti rész kiszakasztathatik, a többi a tulajdonos kezénél hagyatván. Ha pedig a követelő sem fogná fel az ezen módon szerzett földrészt, esztendőnek eltelése előtt 15-öd nappal kivivén a tiszteket és segédeiket (az adjunctusokat) a volt tulajdonos, azt viszszafoglalhatja. Ugyanazon törvény szerint, ha a tulajdonos városi szőllőjét parlagban hagyná 3 esztendőn keresztül, és ha az atyafiak, vagy a szomszédok, s ezek fel nem lépése esetében bármely idegenek által is felszólittatható biráktól kitüzendő határideig sem kezdene a miveltetéséhez, a birák által végrehajtott becsü szerinti árnak letétele mellett, a követelő örökös tulajdonosává lehet a szőllőnek, a volt tulajdonos aziránti minden jogát elvesztvén.

4.) Ha az eltévedett, de szt. György napjától szt. János napjáig felfogott marhák tulajdonosa magát közönséges sokadalmakoni kitétettetésök után sem jelentené szt. Mihály napjáig: azok kétharmad részben a királynak, egyharmad részben pedig a főispánnak adatnak, megszünvén ezen idő elmulásával azok tulajdonosainak joga, a szt. László 3. k. 13. és 20. fejezetei szerint; és a 20-ik fejezetben az ilyen marhák usucapionak neveztetnek.

NEGYEDIK FEJEZET.

Az örökösödésről.

262. §.

Mi az örökség, örökös, és örökösödés?

A meghalt ember vagyonainak egyetemisége neveztetik örökségnek (hereditas), azon személy kit az örökség illet, örökösnek (heres, successor); a szerzés azon módja pedig, mely szerint az örökös az őtet illető örökség birtokába jut, örökösödésnek (successio) hivatik.

ELSŐ CZIKK.

Az örökösödés nemeiről.

263. §.

Az örökösödés végrendeleti vagy törvényi.

Az örökséget igényelheti az örökös vagy azért, mivel a meghalt által neveztetett örökösnek; vagy azért, mivel a törvény nevezte ki örökösnek, s örökösödése, joga alapjához képest, az első esetben végrendeletinek (successio testamentaria), a másodikban pedig törvényinek (successio legalis) szokott neveztetni. A törvényi örökösödést szokták hívni végrendeletkivülinek is (successio ab intestato) azaz olyannak, melynek csak akkor volna helye, midőn az örökséget hagyó végrendeletet nem hagyott maga után, holott törvényünk szerint lehet helye egyszersmind végrendeleti s törvényi örökösödésnek is, amannak a szerzemény-, ennek pedig az ősi vagyonokra nézve; és lehet eset, a midőn a végrendeleti örökösök kirekesztetnek az örökségből a törvényiek által, ha p. o. a meghalt ősi vagyonaira nézve nevezett volna örököst.

ELSŐ PONT.

A végrendeleti örökösödésről.

264. §.

A végrendeletről.

Végrendeletnek (testamentum) neveztetik a meghaltnak életében utoljára tett azon innepélyes rendelete, melyben elhatározta, hogy vagyonait kik örököljék. Mindamellett is, hogy a vagyonróli rendelkezésnek ezen módja a magyar birodalom kezdete olta gyakorlatban van, annak érvényessége már szt. István 2. k. 5-ik és 17-ik fejezeteiben, s II. András 4-dik czikkében el levén ismerve: törvényhozásunk figyelmét eddigelő még elannyira kikerülte, hogy a vagyonszerzés ezen nélkülözhetetlen módjának szabályai többnyire a szokás eredményének tartathatnak.

I.) A végrendelet kivánatosságairól.

265. §.

Ezen kivánatosságok kétfélék.

A végrendelet érvényességét feltételesitő kivánatosságokat szokták osztani belsőkre és külsőkre. Amazok tárgyazzák a végrendelkezőt, végrendeleti örököst és a végrendelet tárgyát; ezek pedig a végrendelet formáját vagyis annak külalakját.

1.) A végrendelet belső kivánatosságairól.

266. §.

a.) A végrendelkezőre nézve.

A végrendeletnek a H. K. 1. R. 51. cz. 9. §. szerint a rendelkező szabad tetszéséből kelletvén eredni, a végrendelkezőnek birni kell akarati szabadsággal mind általában, mind különösön a végrendelkezhetésre nézve, a mit végrendelkezhetési képességnek szoktak nevezni (testamenti factio activa). Nem birnak ezen képességgel

1.) általában mindazok, kik akaratuk öntudatos használhatásától, vagy az akarat tetszésszerinti nyilvánithatása szabadságától meg vannak fosztva. Ilyenek a holdkórságosok (H. K. 1. R. 124. cz 4. §.), eszelősök, bolondok, dühösködők, kik a H. K. 1. R. 55. cz. k. §. szerint teljes koruakká sem válhatván, örökös gyámság alá vannak vettetve. Ezek közé számláltathatnak azok is, kik külső kényszerités miatt nem nyilvánithatják szabadon tetszésöket a Mátyás 3. V. 26. cz. szerint; valamint azok is, kik betegség miatt vesztették el öntudatukat.

2.) A törvényes kort még el nem ért, vagyis még fel nem serdült árvák, kik hogy nem birnak szabad akarattal, bizonyitja az, hogy számukra a H. K. 1. R. 124. cz. 3. §. szerint akaratuk ellen is gyámatya rendeltetik, a ki a H. K. 1. R. 126. cz. szerint azok mindennemü ügyeiben eljár s intézkedik, tudta s megegyezése nélküli vallományai az árváknak érvénytelenek levén. Mivel azonban a csak most idézett törvény rendeletéből következtethetőnek látszik az, hogy az árvák gyámatyjuk tudtával s megegyezésével tett vallományai érvényesek: vannak, kik azt állitják, hogy

a fel nem serdült árváknak gyámatyjuk által helybenhagyott végrendeletei érvényeseknek tartathatnának. Ezen az árváknak személyére nézve is könnyen veszélyessé válható vélemény alaptalanságát állithatni mind azon okból, mivel a gyámatya, mint polgári törvény által létesitett hivatalnok, csupán azon joggal s hatalommal birhat, melylyel a törvény által felruháztatott, mely ha az árvák vallományainak érvényesitésére felhatalmazta volna is (a mit azonban a H. K. 1. R. 132. cz. k. §. szerint, a gyámgyermekek törvényes koruk idejeig gyámjaiknak sem tudtával, sem tudta nélkül, minthogy nem önjoguak, semmit sem tehetvén, méltán tagadhatni), sehol sem hatalmazta fel a végrendeleteknek, mint a vallományoktól névszerint is megkülönböztetett rendelkezésnek érvényesitésére; mind azon okból, mivel a gyámatya által helybenhagyott végrendelet érvényességét nem a rendelkező árva, hanem a helybenhagyó gyámatya tetszésétől kölcsönözné, holott a H. K. 1. R. 51. cz. 9. §. szerint a végrendeletnek a rendelkező szabad tetszéséből folyónak kell lenni; mind végre azon okból is, mivel ha az árvák kérdés alatti végrendelete fenállhatna, az valósággal a gyámatya gyámoltja vagyonáróli rendelkezésének tekintethetnék, már pedig a H. K. 1. R. 112. cz. 3. §. szerint a gyámatya el van névszerint tiltva az árvai vagyon elidegenithetésétől, s a vagyont tárgyazó minden hatalma azoknak csupán védelmezhetésére van szoritva.

Az idézett törvények csak árva gyermekekről szólanak ugyan, az ok ugyanazonságánál fogva mindazonáltal érthetni a közlötteket az atyai hatalom alatt levő fel nem serdültekről is.

3.) A teljes kort még el nem ért felserdült fiak, de csak bizonyos tekintetben. Ezek ugyanis lehetnek

a.) atyai hatalom alatt levők, kik az atyai ingó vagyonokról csak annyiban végrendelkezhetnek, a mennyiben atyjuk megengedi; másként van azonban a dolog a fiak által önszolgálataikkal vagy tudományukkal szerzett vagyonra nézve, mert ez iránt atyjuk akarata nélkül is szabadon rendelkezhetnek a H. K. 1. R. 51. cz. 9. §. szerint.

b.) Árvák s ennélfogva gondnoki hatalom alatt levők, kik a szüléiktől reájok törvényi örökösödés utján szállott vagyonaik mint reájok nézve ősiek felett nem végrendelkezhetnek, akár ingók, akár fekvők legyenek is azok az

A. C. 1. R. 6. Cz. 2. cz. és 25. cz. szerint, kivéve azon esetet, ha kihalófélben levők vagyis családuk utolsó tagjai volnának, kiket az ősiség nem gátolhat a rendelkezési jog gyakorlatában, s a fejedelmi jog sem, ha a rendelkezés alá vett vagyon nem adományi. Ellenben végrendelkezhetnek a felserdült árvák is, mégpedig gondnokaik jóváhagyása nélkül mindazon vagyonaik felett, melyek ősieknek nem tartathatnak, mert a midőn a felserdültek ilyen vagyonok feletti végrendelkezését még az atyai hatalom sem korlátolhatja, nem láthatni okát annak, hogy azt az atyainál szűkebb kerületü gondnoki hatalom miért korlátolhassa.

A felserdült ifjak közlött esetekbeni végrendelkezhetési jogát nem szüntette meg az 1792 : 2. cz., melyben az atyai s gondnoki hatalom alatt levők azon személyek közé számláltatnak, kik magukat kötelezhetési képességgel nem birnak; a végrendelkezés ugyanis a rendelkezőre nézve kötelezésnek semmi esetben sem tartathatik, kény szerint változtatható levén, s eredménye csakis a rendelkező halála után lehetvén.

4.) A végrendelkezhetési képességgel nem biró személyek közé szokták számlálni a hajadon, azaz még férjhez nem ment leányokat, korukra való tekintet nélkül azon okból, mivel ezek a H. K. 1. R. 112. cz. 1. §-ban gyámság alá vettetvék férjhezmenetelökig, és mivel a H. K. 1. R. 91. cz. szerint nem tehetnek sem örök- sem ideigleni bévallásokat. Azonban midőn a H. K. 1. R. 111. cz. 7. §-ban a felserdült hajadonoknak, gyámság alá rendeltségek mellett is, ugyanazon rendelkezési jog engedtetik mint a fiaknak, és a midőn az idézett 91. czimben a hajadonok csupán olyan bévallások tételétől tiltatnak el, melyek maguknak, örököseiknek vagy atyjokfiainak károsok, végrendeletök pedig, mely haláluk után teljesül, reájok nézve káros nem lehet, és az örökösökre nézve jogi sérelmet okozó végrendeletet tenni a felserdült fiaknak, sőt a teljeskoru s önjoguvá vált aszszonyoknak s férfiaknak sem állhat hatalmában: nem lehet még képzelni is oly megállható okot, a melynél fogva a felserdült hajadonok végrendelkezhetési jogát inkább lehetne s kellene korlátolni, mint a felserdült fiakét.

267. §.

b.) A végrendeleti örökösre nézve.

Végrendeleti örökösök (kik hagyományosoknak is neveztetnek) lehetnek, kik vagyont szerezhetési s birtokolhatási képességgel birnak. Ennélfogva nem neveztethetnek ki végrendeleti örökösöknek

1.) a ludasok vagyis azok, kik a H. K. 2. R. 30. cz. szerint a fejedelem s haza elleni hitszegésért megbüntettettek, a mennyiben az ilyenek még saját jószágaik birtokolhatásától is, még pedig örökre meg levén fosztatva, annyival kevesebbé lehetnek végrendeleti vagyon szerzésére s birtokolhatására képesek.

2.) Az idegenek, kik honosittatásukig jószágot nem birtokolhatnak az A. C. 3. R. 41. Cz. 1. cz. szerint, mely az idegeneket csak a fekvő vagyontól, s névszerint annak birtokolhatásától rekesztvén el, állithatni, miként az idegeneknek is hagyományoztathatnak ingók, s ennélfogva a hagyományozott fekvők birtokától is csupán azok becsü szerinti ára letétele mellett fosztathatnak meg.

3.) Az eklésiák, de csupán a fekvő jókra nézve, azon hagyományzások, melyek az örökösök vagy a fiscus joga sérelmével eklésiák számára tétettek, teljesleg erőtlenek levén az A. C. 1. R. 6. Cz. 2. cz. szerint.

268. §.

c.) A végrendelet tárgyát tevő vagyonra nézve.

A végrendelet tárgyát tevő vagyonnak, mely hagyománynak is neveztetik, a végrendelkező szabad rendelkezése alá tartozónak kell lenni, milyeneknek általában a végrendelkezőnek csupán szerzeményei tartathatnak. Ennélfogva nem hagyományoztathatnak

1.) azon vagyonok, melyek nem voltak a végrendelkező tulajdonai kirekesztőlegesen, az ilyenek nem levén a végrendelkező H. K. 1. R. 51. cz. 9. §. szerinti szabad tetszésétől függők. Tehát a szerzőtársak egymás részéről, p. o. a férj a szerzőlevélbe igtatott nevü felesége illetőségéről nem végrendelkezhetik a H. K. 1. R. 48. 102. cz. A. C. 3. R. 25. Cz. szerint.

2.) A végrendelkezőnek ősi akár ingó, akár fekvő bár-

minemü vagyonai a H. K. 1. R. 58. cz.; A. C. 3. R. 25. Cz. 1. R. 6. Cz. 2. cz. szerint csupán az atya ősi ménesebeli illetőségét véve ki, melyet a H. K. 1. R. 101. cz. szerint hagyományozhat. Csakugyan ha a végrendelkező kihalófélben levő személy, hagyományozhatja ősi nem adományos vagyonait is, nem lehetvén az sérelmére családának, mely benne kihal; hagyományozhatja ősi adományos jószágait is királyi jóváhagyás hozzájárultával, az azokra ruházott pénzt, épitményeket és javitásokat pedig a nélkül is; valamint a királyi jóváhagyás mellett birt adományos jószágokat is, ha az, a kitől szerezte még nem halt ki, azok csakis ennek kihaltával válván adományosokká; nemkülönben még azon adományos jószágokat is, melyek az adományos örököseinek s ezek hagyományosainak s engedményeseinek voltak kezdetben adományozva.

3.) Azon szerzemények, melyek elidegenitett ősi vagyonok árával, vagy az által szereztettek, a ki ősieket idegenitett el a H. K. 1. R. 110. cz. 1. §. azon rendeléséből következtethetőleg, mely szerint a szerzeményekről olyan rendelkezés erőtlen, mely a gyermekek vagy rokonok joga sérelmével történt. Midőn ugyanis a H. K. 1. R. 57. cz. 2. §. szerint a szerző szabadon rendelkezhetik szerzeményeiről, gyermeke akarata ellenére is, az idézett két törvény közti tetsző ellenkezés csak ugy enyésztethetik el, ha az ősiek árával vásárolt szerzeményről rendelkezés tartatik érvénytelennek, a szó betüszerinti értelmében is csak a neveztethetvén szerzőnek, a ki örökölt ősi vagyonait épen megtartva, azokat érdemével vagy magát — s nem pedig családját — illető pénzzel szerzett vagyonokkal öregbitette, vagy legalább többet szerzett törvényes örökösei számára, mint a mennyit az ősiekből elidegenitett.

4.) Mind az, a mit valaki akár törvény, akár végrendelet vagy egyezményben kikötött azon feltétel alatt birtokol, hogy el ne idegenithesse; milyenek az egyházi vagyonok a H. K. 2. R. 51. cz. 1. §. az özvegyi tartásul birtokolt jószág az A. C. 3. R. 25. cz. szerint, és a hitbizományi jószág (fidei commissum) a törvény erejével biró alapitványi levél szerint.

5.) Alaptalanul számláltatik a közlöttek közé annak adományos szerzeménye, a ki nem kihalófélben levő. A szerző végrendelkezését ugyanis gyermekei nem ellenezhetik a H. K. 1. R. 57. cz. k. §. szerint, de a fiscus sem ellenez-

heti, az csakis a kihalófélben levő ilyetén végrendelkezését ellenezhetvén, ha királyi jóváhagyás nélkül történt a H. K. 1. R. 10. cz. 2; 65. cz. 2. §. szerint.

2.) A végrendelet külső kivánatosságairól.

269. §.
A köz és magán hitelességü végrendeletekre nézve.

A végrendelet külső kivánatosságai tárgyazzák annak alakját, vagyis azon kellékeket, melyekkel el kell láttatva lenni azon iránynak, melybe foglaltatott a megholt végrendelete. Törvénytárunkban még a végrendelet alakjáróli gondoskodni akarásnak sem lehetvén nyomára találni, ezen temérdek fogyatkozás pótlására a szokás nyujtott segédkezeket, osztván a végrendeleteket ahozképest, a mint a rendelkező végakaratát irásban vagy élőszóval nyilvánitotta, irottakra (testamentum scriptum) és szóbeliekre (t. nuncupativum), melyek lehetnek

1.) közhitelességüek (t. publicum) vagyis olyanok, melyek közhitelességü pecsét és aláirás által hitelesittettek. Ezek készülnek,

a.) ha irottak ugy, hogy a végrendelkező maga vagy más által végrendeletét, azt élő szóval sajátjának valván, személyesen bémutatja a közhitelességü pecséttel biró személyek u. m. királyi táblai elnök, itélőmester, főkormányszéki titoknok, káptalan, konvent, vármegyei vagy székhelyi közgyülés, városi közönség elébe, azt jegyzőkönyvbe igtattatni, s abból szokott hitelesség alatt kiadattatni kérvén; vagy ha végrendelete tartalmát titokban kivánja tartani, azt bépecsételve a nevezett hiteles személyek kezei közé megtartás végett leteszi (testamentum clausum), a végrendelet boritékára iratván fel a befogadó személy vagy testület által a hitelesitő bizonyitvány;

b.) ha pedig szóbeliek, ugy készülnek, hogy a végrendelkező a közhitelü személy vagy a közhitelü testület küldötteit magához hivatja s azok előtt előmondja végrendeletét, kérvén azt irásba foglaltatni, s szokott hitelesség alatt kiadatni.

2.) Magán hitelességüek (t. privatum), melyek magán személyek aláirása és pecséte alatt készülnek, ugy

a.) ha irottak, hogy azokat a végrendelkező maga leirja vagy iratja, saját kezével aláirja és szokott pecsétével erősiti, nem kivántatván meg szükségesképen hogy bizonyságok által is hitelesittessenek; kivéve a városi fekvő jókat érdeklő végrendeleteket, melyeket az egyébiránt csakis örökvásári levelekről emlékező H. K. 3. R. 13. cz. értelmében, gyakorlatilag két esküdt polgár aláirása s pecséte által is hitelesittetni kell;

b.) ha szóbeliek pedig ugy, hogy a végrendelkező minden kifogáson felül levő legalább két bizonyságot hivat, szabály szerint törvényhatóságabeli táblabirákat, vagy illetőleg városabeli esküdt polgárokat, éppen a végre, hogy élő szóval előadandó végrendeletét kihallgatván, azt foglalják szokott módon nevök aláirásával s pecséteikkel hitelesitett irományba. Ha ezen bizonyságok elmulatnák a meghalt végrendeletét irásba foglalni, megeskettetve arról érvényes tanuvallomást tehetnek szokás szerint; holott még az irásba foglalt szóbeli végrendeleteket is, a dolog természetével megegyezőleg, csak akkor lehetne hiteleseknek tartani, ha azok a rendelkező előtt felolvastatván, általa helybenhagyatnának, s a bizonyságok arról is bizonyitnának, hogy e megtörtént.

II.) A végrendelet nemeiről.

270. §.
A végrendeletek érvényesek vagy érvénytelenek.

A végrendeletek némely nemei saját nevekkel különböztetnek meg, melyek részint érvényesek, mint a fiók- hitbizományi s urbéresi végrendeletek és az örökbefogadás; részint érvénytelenek, mint a semmitérő, erőt vesztett, megmásolt, sikeretlen végrenedeletek.

1.) Az érvényes végrendelet különös nemeiről.

271. §.
a.) A fiókvégrendeletről.

Azon végrendelet, melylyel egy más már meglevő magyaráztatik, vagy a mely egy régibb után a nélkül kél, hogy azt megsemmisitené, vagy az abban foglaltakkal me-

ményeit, hogy azok közül egyiknek bármennyivel is több jusson, mint a többinek.

3.) A hitbizományi vagyonoknak a birtokos által tett elidegenitése. E sem veszélyeztetheti a hitbizományi alapitvány fenmaradását s épségét, azon a C. C. 4. R. 12. Cz. 1. czikke szerint törvénynyé tett elvnélfogva, hogy senki sem ruházhat másra többjogot, mint a mennyivel maga bir (nemo plus juris in alium transferre potest, quam quod habet). Nem levén ugyanis a hitbizományi vagyon az eladó tulajdona, azt hiában adta el, s végrendelet szerinti következője azt fizetés nélkül és éppen ugy viszszakötelheti, mint a H. K. 1. R. 61. cz. szerint az, a kinek részét megegyezése nélkül idegenitette el rokona, vagy a tulajdonos az őrző által eladott örzeményét.

4.) A birtokos hitelzőjének követelése. Ez ellen is védve van törvényeink által a hitbizományi tömeg, a mennyiben az a birtokos adosságaért nem követeltethetik. Nem levén ugyanis annak tulajdonosa a birtokos, az azt éppen ugy nem terhelhette, mint bérlő a haszonbéri jószágot, s törvényeink is jelesen az A. C. 4. R. 4. Cz. 1. cz. a hitelezőket az adós tulajdonára utasitván, azok követeléseiket e birtokos életében csakis a hitbizomány jövedelmei ellen intézhetik. Abirtokos halála után sem vétethetik fel adossága a hitbizományi vagyonokból, mert a C. C. 4. R. 15. Cz. szerint a meghaltak adósságait azok levén kötelesek fizetni, a kik javait örökölték: a meghalt hitbizományos következője, megelőzője adosságainak a hitbizományból fizetésével nem terheltethetik, mivel a hitbizományt nem megelőzőjétől, hanem az alapitótól örökölte, annak levén végrendeleti örököse.

273. §.

c.) Az urbéresi végrendeletről.

Az urbéresek végrendelkezhetésének szabályai:

1.) Ingó vagyonaik felett is csak a kihalófélben levő urbéresek végrendelkezhetnek a H. K. 3. R. 30. cz. k. §. szerint.

2.) Ingatlan ősi vagyonaik felett, melyek földes uraikra szállottak, nem rendelkezhettek; szerzeményfekvőiknek is csak feléről, más fele a földesurat illetvén a H. K. 3. R. 30. cz. k. és 1. §. szerint.

3.) Házasságuk ideje alatt szerzett ingó s fekvő vagyonaiknak fele része feleségöket illette, melytől azt végrendeletileg meg nem foszthatják a H. K. 3. R. 29. cz. 2. §. szerint. Ennélfogva a földesur csak azon fekvők fele részét igényelhette, melyek urbérese házasságának kezdete előtt vagy megszünése után szereztettek, a netalán elhalt feleség illetősége rokonaira szállandó levén.

4.) Az urbéri állomány földesuri tulajdon levén s az urbéres, a H. K. 3. R. 30. cz. 7. §. szerint, csupán az azokra forditott munkája béréről rendelkezhetvén: a földesur viszszakövetelhette a hagyományozott urbéri állományt, ha kifizette az 1791: 26. czikk értelmében a rendelkezőt illetett épitmények s javitások becsü szerinti árát a hagyományosnak.

5.) Ha pedig az urbéres törvényszerinti örököst hagyott maga után és ez még nem érte el kora 12-ik évét: az atya nem csak saját részéről tehetett végrendeletet, hanem azon esetre, ha örököse kimulna mig a tizenkettődik évet elérné, más örököst is helyettesithetett tetszése szerint, ugy, hogy ez örökölje netalán elhalandó fia vagyonát. De ha az örökös elérte vagy meg is haladta a felserdültség törvényes korát, az efféle helyettesités elenyészett és minden vagyon az örökös rendelkezése alá jutott a H. K. 3. R. 30. cz. 4. és 5. §. szerint.

6.) Az urbéresek végrendelete kivánatosságaira nézve a törvény nem rendelkezvén, szabályul használtattak azok, a melyek fenebb a végrendeletek alakjára nézve közöltettek, és csakis a mennyiben nem ellenkeztek az urbéres lakhelye régi szokásaival, melyek minden a végrendelkezést illethetőkre nézve törvény gyanánt megtartandóknak rendeltettek a H. K. 3. R. 30. cz. 6. §-ban.

Jóllehet ezen, az urbéresek végrendelkezését a földesurak érdekében korlátolt törvények ujabbak által sem nem módosittattak, sem el nem töröltettek; mivel mindazonáltal azon időbeli jobbágyokról szólanak, a midőn azok személyökre nézve is földesuraik tulajdonai voltak: miután az 1791: 26. czikk az örökös jobbágyságot eltörölvén, az urbéreseket a régi jobbágyokhoz még hasonlitani sem lehet: méltán állithatni, hogy az urbéresek szerzeményvagyonaik felett, földesuraik kirekesztésével, teljes szabadsággal rendelkezhettek, valamint az ősiekről is, ha törvényszerinti örököseik nem maradtak.

274. §.

d.) Az örökbefogadásról.

Az örökbefogadás is egy neme a végrendelkezésnek, a mennyiben a tulajdonos ez által is a felett rendelkezik, hogy halála után vagyonai kire szálljanak. Az örökbefogadásnak két nemét különböztetik meg törvényeink, melyek közül

1.) egyik az, a mely által az örökbefogadott olyan egybeköttetésbe lép az örökbefogadóval, mintha annak gyermeke lenne (adoptio filialis) a H. K. 1. R. 8. cz. szerint. E megeshetik érvényes végrendelet-, sőt fiókvégrendeletben is azon vagyonokra nézve, melyek felett az örökbefogadó végrendelkezhetett, az idézett törvény értelmében fejedelmi jóváhagyásra is szükség levén azon esetben a H. K. 1. R. 10. cz. 2. §. szerint, midőn a hagyományzott vagyonok adományosok volnának. Az örökbefogadott ilyen örökös csupán abban különbözik a végrendeletitől, hogy az rendszerint az örökbefogadó családi körébe fel szokott vétetni, s annak gyermeke gyanánt tartatni s neveltetni. Végrendelet levén alapja az örökbefogadás ezen nemének, mivel azt az örökbefogadónak változtatni élete fogytáig hatalmában áll: elenyészik, mihelyt az örökbefogadó végrendeletét viszszahúzta vagy megváltoztatta, valamint az által is a H. K. 1. R. 49. cz. 2. §. értelmében, ha az örökbefogadó hűtlenség vétkeért elmarasztaltatik.

2.) Másik az, a mely által két vagy több személy egymással kölcsönös örökösödési egybeköttetésbe lép (fraternalis adoptio) a H. K. 1. R. 66. cz. k. és 1. §. szerint. Létesül ez az egymást örökbefogadók egyezménye által, a mire mutat az is, hogy az örökbefogadás ezen neme az idézett törvény k. és 1. §-aiban contractusnak neveztetik, melynek csupán oly jószágok lehetnek tárgyai, melyekről az egyezkedő felek szabadon rendelkezhetnek; igy az ősi nem adományos jószágokról csupán kihalófélben levők, az adományosokról pedig azok is csak fejedelmi jóváhagyás mellett rendelkezhetvén az idézett törvény 3. és 4. §-ai szerint. Kölcsönös egyetértés utján létesült egyezmény levén alapja az örökbefogadásnak, azt végrendeleti intézkedésnek nem nevezhetni, s ennélfogva azt egyik félnek a másik beléegyezése nélkül megsemmisiteni nem

állhat hatalmában. Midőn egyik az egyezkedett felek közül hűtlenség vétkeért elmarasztaltatnék, elannyira megsemmisül ezen kölcsönös örökösödési egyezmény, hogy még fejedelmi kegyelem megnyerése által sem elevenedik meg a H. K. 1. R. 49. cz. szerint.

Csak azon örökbefogadottakat számlálhatni, a H. K. 1. R. 120. cz. értelmében, az örökbefogadó családa firokonai (agnati) közé, kik királyi jóváhagyással megerősitett végrendelet s illetőleg egyezmény erejénél fogva lettek örökösökké.

2.) Az érvénytelen végrendeletek nemeiről.

275. §.

A semmitérő, erőtvesztett, megmásolt, sükeretlen végrendeletekről.

Érvénytelenek általában mindazon végrendeletek, melyek a végrendeletek belső vagy külső kivánatosságaival nem birnak. Ezeknek a romai törvényből kölcsönözött nevek alatt megkülönböztetett nemei:

1.) A semmit érő végrendelet (t. nullum), mely már készülésekor nem birt a végrendeletek érvényességét feltételesitő kellékekkel. Ilyenek p. o. a fel nem serdült gyermekek, bolondok végrendeletei, és azok, melyekben csupán ősi vagyonok hagyományoztattak, vagy erőszak segedelmével készittettek, valamint azok is, melyek hitelesitő aláirásokkal s pecsétekkel nincsenek ellátva sat.

2.) Erőtvesztett v. r. (t. irritum). Igy neveztetik az, a mely készülésekor érvényes volt ugyan, de azután a rendelkező elvesztvén végrendelkezhetési jogát erőtlenné vált. Ilyen p. o. a hűtlenségért elitélt bünösnek még követeltetése előtt készült végrendelete a H. K. 1. R. 49. cz. azon rendeletéből következtethetőleg, mely szerint a végrendelkezés egy esetének méltán tartható örökbefogadás, legyen bár királyi jóváhagyás által is megerősitve, az örökbefogadó hűtlensége miatt elannyira érvénytelenül, hogy még királyi kegyelem nyerése által sem elevenittethetik meg.

3.) Megmásolt v. r. (t. ruptum) vagyis az, a melyet a végrendelkező vagy ujabb végrendelete által megsemmisitett, a mit halála pillanatáig, ha eszén van akárhányszor tehet, vagy készakarva elszaggatott.

4.) Sükeretlen v. r. (t. destitutum). Igy neveztetik az, a mely minden érvényessége mellett is eredmény nélküli vagy azért, mivel a hagyományos még a végrendelkező előtt elhalván, vagy azért, mivel a hagyományos az örökséget akár el nem fogadván, akár ludassága miatt el nem fogadhatván, nincs ki örökölje a végrendeletben hagyományozott vagyont.

276. §.

A mostoha végrendeletről.

Az érvénytelen végrendeletek közé szokták számlálni a mostoha végrendeletet is (t. inofficiosum) vagyis azt, a melyben a szülék gyermekeiket kirekesztették szerzeményeikből, a mi kitagadásnak (exheredatio) neveztetik. Érvénytelennek állíttatik ezen végrendelet azok véleménye szerint, kik azt állítják, hogy a szülék nem tagadhatják ki gyermekeiket szerzeményeikből, mely vélemény alaptalansága megtetszik e következendőkből:

1.) Hogy azon szabad tetszés szerinti rendelkezhetés joga, melylyel a szerző a H. K. 1. R. 57. cz. k. §. szerint úgy bir, hogy annak gyakorlatában még gyermekei ellenzése által sem gátoltathatik, a végrendeleti rendelkezhetést is magába foglalja, világos abból, hogy ezen tetszés szerinti rendelkezhetés jogából következtetőleg rendeltetik az 1-ső §-ban az, hogy a gyermekek kötelesek megnyugodni a szerző atya azon osztályos rendeletén, melyet szerzeményeire nézve halála utánra tett, és a mely nem egyéb mint végrendelet. Különben is az idézett törvény k. §. ezen kitétele: vita comite, hogy törvényeink nyelve szerint, csupán élők közti egyezkedést jelentene, bé nem bizonyittathatik, midőn a II. Lajos 7. V. 22. cz., s a H. K. 1. R. 83. cz. 1. §-ából is láthatólag, az csak ennyit jelent: míg él vagy éltében; és ha az atyát éltébeni szabad rendelkezés illeti, ugy nem csak egyezkedhetik, hanem végrendelkezhetik is tetszése szerint, a mennyiben a végrendelet is olyan rendelkezés, melyet a meghalt éltében tett halála utánra.

2.) A H. K. 1. R. 53. cz. 10. §. azon rendeléséből, hogy az atya a fiunak s viszont a fiu az atyának szerzi mindazt, a mi vagyont és jószágot szerezni képes, nem következtethetni azt, hogy az atya gyermekét szerzeményei-

ből ki ne rekeszthetné. A felhozott §. ugyanis nem önállásu feltételetlen szabály, hanem a mint a kezdő szava (quoniam) mutatja, okadási egybeköttetésben van az előtte levő §-al, melynek értelme az, hogyha az atya és fiu közötti gyöngéd viszony a H. K. 1. R. 52. és 53. czimekben elősorolt okok által nem levén megzavarva, az atya s fiu között nem kénytelen hanem önkénytes osztály történik: azok minden vagyonainak különbség nélkül fel kell közöttök osztatni. Szól tehát a kérdés alatti törvény azon esetről, midőn az egymás ellen nem neheztelő atya és fiu önkéntesen osztozni kivánnak egymással; a tehát — a törvénymagyarázás szabályainak sérelme nélkül — nem alkalmaztathatik az éppen ellenkező u. m. azon esetre, midőn a gyermekére neheztelő, attól elidegenitett s mást nálánál boldogitani inkább kivánó atya, gyermekével nem csak nem kivánja megosztani szerzeményeit, hanem azokból határozottan éppen ki is akarja rekeszteni. Ha továbbá a kérdés alatti törvényt a követelt értelemben lehetne venni, ugy a mint következtethetni abból azt, hogy az atya nem rekesztheti ki szerzeményeiből gyermekeit, éppen ugy következtethetni azt is, hogy a gyermekek sem rekeszthetik ki atyjukat szerzeményökből, a mit pedig az ellenvéleményüek sem állitnak s nem is állithatnak; mert a H. K. 1. R. 5. cz. k. és 51. cz. 9. §§. szerint a fiu hagyományozhatja szerzeményeit tetszése szerint, atyja helybenhagyása nélkül, tehát atyja kirekesztésével is, a mi eléggé bizonyitja azt, hogy a törvényhozó maga sem vette abban az értelemben a H. K. 1. R. 53. cz. 10. §., melyet annak a taglalás alatti vélemény pártolói adni kivánnak.

3.) Midőn a H. K. 1. R. 5. cz. k. §. korlátlan rendelkezhetési szabadságot enged az atyának szerzeményeire nézve, fia akarata ellen is, és azt az A. C. 3. R. 25. Cz. is helybenhagyja ezen szókkal: „a kiknek magok kereste jószágaik vannak, azokról való dispositiojok és szabadságok a decretum tartása szerint helybenhagyattatnak *azoknak gyermekei s egyéb rokonsági ellen is*“: birni kell az atyának gyermekeit kitagadhatási joggal, mint a mely csak egy neme az általános s névszerint a gyermekek ellen is megengedtetett rendelkezhetési jognak.

4.) Midőn a szülék gondoskodására méltó gyermekek boldogitására azok a természet által ösztönöztetnek, s az

ősi vagyonok elidegenitésének tilalmánál fogva törvényünk által kényszerittetnek is: a szülék szerzeményeikröli rendelkezhetését korlátolni törvényhozásunknak szándéka annyival kevesebbé lehete, mentől bizonyosabb, hogy a gyermekek szüléik iránti kötelessége teljesülésének nélkülözhetetlen biztositéka az, hogy a gyöngédtelenül megsértett szülék gyermekeik háládatlanságát kitagadásuk által büntethessék.

Ennélfogva nincs s nem is lehet helye, törvényeink szerint, az azok előtt még nevére nézve sem ismeretes mostoha végrendeletnek, kivált midőn történt gondoskodás az iránt, hogyha az atya gyermekeit illető ősi vagyonait elidegenitvén, őket szerzeményeiből is kirekesztené, a gyermekek követelhessék az atyai végrendelet által okozott sérelmök orvosoltatását a H. K. 1. R. 110. cz. nyomán; az a ki ősi vagyonait idegenitette el, mig azok ki nem egészittetnek, szerzőnek s következőleg végrendelkezhetőnek nem tartathatván. Sőt azon esetre nézve is történt gondoskodás, midőn az atya neveletlen gyermekeit szerzeményeiből kitagadásuknál fogva tápláltathatásuk eszközeitől fosztaná meg, a mennyiben a H. K. 1. R. 55. cziméből következtethetőleg kötelesek levén a szülék gyermekeik tisztességes élelméről s öltözetéről gondoskodni, rendelkezhetési jogukat csakis ezen kötelességük teljesitésének feltétele alatt gyakorolhatják, s ennélfogva a gyermekek ezen kötelesség teljesitését elmulasztó szüléik hagyományosaitól a tápláltatásukra szükségeseket méltán viszszakövetelhetik; azok a szülék vagyonaira fektetett olyan terünek képzeltethetvén, melyet birtokosaik tartoznak hordozni.

MÁSODIK PONT.

A törvényi örökösödésről.

277. §.

Ezen örököst ödésről s nemeiről általában.

Törvényinek (successio legalis) azok örökösödése neveztetik, kiket a törvény nevezett a meghalt örököseivé; még pedig ősi vagyonaira nézve általában, szerzeményeire nézve pedig azon esetre, midőn végrendeletet vagy nem hagyott, vagy az, a melyet hagyott, érvénytelen. Mivel pedig a törvény szerinti örökösök vagy olyanok, kik a meg-

holttali vérségi egybeköttetésöknél fogva vagy olyanok, kik csupán a törvény rendeleténélfogva öröklik a meghalt vagyonait: a törvényi örökösödésnek két nemét különböztethetni meg, u. m. a vérségi (successio quae fit jure sangvinis) és a csupán törvényi (successio stricte legalis) örökösödést.

A.) A vérségi örökösödésről.

278. §.
A vérségi örökösödés osztályairól.

A meghalt vagyonait nem öröklik egyszersmind annak minden életben levő vérei, hanem csak azok, kiket a törvény bizonyos megállitott rend szerint jogositott az örökségnek mások előtti igényelhetésére. A meghalt örökségét igényelhető rokonok rende azon elvre alapittatott, hogy a meghalt örökségének azokra kell szállani, kiket ő feltehetőleg mások felett szeretett, s kiket ennélfogva ha végrendeletet tett vagy tehetett volna, hihetőleg örököseivé nevezett volna ki. Mivel pedig az ember rendszerint annálinkább szokott valakit szeretni, mentől több önegyéniségéveli ugyanazonságot talál fel benne, vagyis mentől közelebbi vérrokona: méltán fel lehet tenni, hogy a meghalt azokat leginkább szerette, kik létöket tőle vették, ezek után pedig kiktől ő vette lételét, s végre azokat, kik vele ugyanazon közös törzsökszüléktől származtak. Ezen csaknem minden mivelt nemzetek polgári törvényei által méltányolt feltétellel összhangzólag határozták honi törvényeink is, hogy a meghalt közvetlen örökösei, nemzettei (descendentes) legyenek, ezekután nemzői (ascendentes), s végre mellékágbeli rokonai (collaterales). A vérségen alapuló törvényi örökösödésnek ennélfogva három osztályát különböztethetni meg, melyek közül első a nemzettek, második a nemzők, és harmadik a mellékágbeli rokonok örökösödése, mely osztályzatnak vezérszabálya az 1.), hogy az első osztálybeliek kirekesztik a más két osztálybelieket, s azok nem léte esetében a második osztálybeliek kirekesztik a harmadik osztálybelieket, kik csak azon esetben örökölnek, ha nincsenek első és második osztálybeli örökösök; kivéve azon egy esetet, midőn az osztály után elhalt örököstelen nemzett vagyonait nemzői s testvérei együtt öröklik. Ezen szabályt

deákul igy szokták kifejezni: successio magis descendit quam ascendit, magis ascendit quam divergit. 2.) Az ugyanazon osztálybeli örökösök egymást nem rekesztik ki, hanem együtt s egyszersmind örökösödnek. Ezen szabály csakugyan kifogást szenved mindenik osztályra nézve azon esetben, midőn az öröklendő vagyon csupán a fiörökösöket illetvén, ezek által nőrokonaik bár ugyan azon osztálybelik legyenek is, kirekesztethetnek. Ugy szintén kifogást szenved különösön a harmadik osztályra nézve, a mennyiben a mellékágbeli vérek közül a közelebbiek kirekesztik a távolabbiakat.

Mi előtt az örökösödés ezen három osztályai tárgyaltatnának, s előadatnék az azokba tartozó örökösöknek részesedésök mértéke is, szükség megismerkedni az örökséghez tartozó vagyonoknak az örökösödés tekintetébeni természetével, főleg azáltal levén törvényeink szerint a személyek öröklési joga feltételesitve.

279. §.
A vagyonok örökösödés tekintetébeni természetéről.

Őseink, azon okból, mivel a katonai vitézséggel szerzett hazát a H. K. 1. R. 18. cz. szerint karddal s fegyverrel kell oltalmazni, s a hazafiak jószágaikat katonai szolgálattal s vérontással szerzették, és mivel némberek és leányok fegyverrel katonáskodni s az ellenséggel küzdeni nem szoktak s nem is tudnak: kitünő kedvezéssel kivántak gondoskodni a férfiak vagyonossága biztositásáról, hogy azok az ön költségökön folytatandó honvédelmezői szolgálatra mentől alkalmatosabbak lehessenek. Ezen a régibb századok szellemével öszhangzó, s a hon akkori helyezete által is szükségesitett gondoskodás szüleménye lett az, hogy az egyébiránt jogegyenlőséget igénylő vérségi viszonyok szerint rendezett örökösödési törvények, a személyiség tekintetbe vétele mellőzésével, az örökösök jogait főleg a vagyon természete által feltételesitették; a némberek a vagyonoknak csak bizonyos nemeire nézve követelhetvén firokonaikkali jogegyenlőséget, s névszerint a fekvő vagyonok nagyobb része csupán fiörökösöket illető levén. Mivel pedig elmulatta törvényhozásunk általában jellemzeni a csupán fiörökösöket illető vagyont, és ugyanazonnemü vagyonok részint csu-

pán a fi-részint mindkétnemü örökösöket illetők lehetnek: kivált a fekvő jószágokat tárgyazó örökösödés minden egyes eseteiben, az örökségi vagyon természetének kell elhatároztatni, a mi megtörténhetik

I.) a szerzőlevelek szerint a H. K. 1. R. 37. cz. 12. §. és 73. cz. 2. §. értelmében, melyek lehetnek

1.) fejedelmi adománylevelek. Az ezekbefoglalt adományos jószágok szabály szerint csupán a fiörökösöket illetik a H. K. 1. R. 18. cz. szerint, kivétetnek csakugyan ezen szabály alól:

a.) A szent István első magyar király által adományozottak, Kálmán 1. k. 20. fejezet szerint.

b.) Azok, a melyek határozottan mindkétnemü örökösöknek (heredibus utriusque sexus) adományoztattak, a H. K. 1. R. 17. cz. szerint.

c.) Az uj adomány czime alatt adományoztattak azon esetben, midőn az adománylevél kelése előtti időkben mindkétnemü örökösök által közösön birtokoltattak a H. K. 1. R. 37. cz. 12. §. szerint.

d.) Azon adományos jószágok, melyek örökjoggal kiadott leányi negyed gyanánt birtokoltatnak a H. K. 1. R. 17. cz. 4. §. szerint, bár eredetileg csupán a fiörökösök számára adományoztattak legyen is.

e.) Azon jószágok, melyek a fiörökösök kihalása esetére a leányörökösöknek is adományoztattak, és a melyek a fiág kihalása után mindkétnemü örökösöket illetik, a H. K. 1. R. 48. cz. 4. §. szerint

2.) Magán vásári levelek, melyekbe foglalt jószágok azon pénzt képviselvén, mely érettök fizettetett, azon nemü örökösöket illetik, kiket a pénz illetett volna, ha vele jószág nem vásároltatik, a H. K. 1. R. 19. cz. értelmében. Ennélfogva a csupán fiörökösöket illetett jószág árával vásárolt jószág csak a fiörökösöket illeti, a mindkétnemü örökösöket illető akár pénzzel, akár jószág árával vásároltak pedig mindkétnemü örökösöket, csupán azon egy esetet véveki, midőn az ilyen pénzzel vásárolt jószág a szerző családa fiágát kirekesztőleg illető volt, mely a H. K. 1. R. 21. cz. 4. §. szerint csak a fiörökösöket illeti, kik azonban nőrokonaiknak a jószágért fizetett pénzbőli illetőségöket megforditani tartoznak.

II.) A szerző rendelkezése szerint, melyet az nyilvánithat

1.) magában a szerzőlevélben, a mennyiben a H. K. 1. R. 21. cz. 6. §. szerint ugy fog történni a vagyonok öröklete, a mint a szerzők vagy vásárlók leveleiket szerkesztik. A szerzők ilynemü rendelkezésére nézve azonban szem előtt kell tartani azt, hogy a midőn a H. K. 1. R. 19. cz. szerint minden pénzzel vásárolt jószágról a tétetik fel, hogy azok mindkétnemü örökösöket illetők, azokat csupán fiörökösöket illetőknek csak azon esetben tarthatni, midőn azt a szerző határozottan kinyilatkoztatta; a „heredibus et posteritatibus" határozatlan értelmü kitételnek az adományos jószágokra nézve fenebb meg állitott jelentését azért nem lehetvén a vásárolt jószágokra alkalmaztatni, mivel az adományos jószágok szabály szerint fiörökösöket illetők a H. K. 1. R. 18. cz-ből következtethetőleg. Hogy ha a pénzzel vásárolt jószágra, mely a szerzőlevél szerint mindkétnemü örökösöket illető volt, királyi jóváhagyás nyeretett, s a jószág a kiváltságlevélben csupán a fiörökösök számára adományoztatott volna: a szerző örökösei között a jószág mindkétnemü örökösöket fog illetni a H. K. 1. R. 21. cz. 4. §. értelmében; a szerzőlevél tartatván a szerzés gyökere gyanánt, a mit érthetni azon esetre is, midőn a vásárlott jószágra uj adománylevél nyeretett volna a H. K. 1. R. 37. cz. 12. §. szerint.

2.) Végrendeletben, azon szabad rendelkezési jogból, mely a H. K. 1. R. 5. és 57. czimei szerint a szerzőket illeti, önként következvén annak meghatározhatása is, hogy minő örököseire kivánja szállitani szerzeményeit. A szerző ezen örökösödést szabályozhatási joga kiterjed adományos szerzeményeire is, még pedig azon értelemben, hogy ha a csupán fiörökösei számára adományozott jószágot mindkétnemü örököseinek hagyományozta volna, azt a fiág kihalásakor a nőrokonok birtokából viszsza nem követelheti a fiscus, a kinek kihalás czime alatti követelése, mint fenebb bébizonyittatott, a kihalt birtokában voltakon s lehetteken tul nem terjesztethetik.

III.) Törvény szerint, mely azon esetekre nézve, midőn a jószág természetét nem lehetne a szerzőlevelek s végrendeletetek segedelmével elhatározni, utasitó szabályok gyanánt rendeli, hogy

1.) a cserében kapott jószág azon örökösöket illeti, a kiket a cserébe adott illetett (cambium induit naturam cambiati) a H. K. 1. R. 70. cz. 1. §. szerint.

2.) Az ingók mindkétnemü örökösöket illetők (kevés alább közöltetendő kivétellel), bárminevüek s nemüek legyenek is a H. K. 1. R. 99. és 102. cz. szerint. Ezek közé számláltatnak a fiörökösöket illető jószág letakaritott terményei és az azokból bévett pénzbeli jövedelem, de nem az ilyetén eladott jószágok ára is.

3.) A zálogczim alatt szerzett jószágok, az érettök adott és a kiváltáskor viszszafizetendő pénzt képviselvén, ingók gyanánt mindkétnemü örökösöket illetők a H. K. 1. R. 102. cz. szerint, hanemha csak fiörökösöket illető pénzzel történt volna a zálogositás, vagy a H. K. 1. R. 21. cz. 4. §. értelmében a jószág családi fiörökösöket illető volna.

4.) A H. K. 1. R. 41. cz. 3. §. azon rendeletéből, mely szerint a nővérek csak azon esetben követelhetnek részt az atyai házból, midőn azon telek, melyre az épittetett, mindkétnemü örökösöket illető, és a H. K. 2. R. 52. czimében kimondatott azon elvből, hogy a járulék a fődologhoz tartozik, következtethetni azt, hogy a fiörökösöket illető jószágokkal járuléki kapcsolatban álló épitmények, javitások, gazdasági eszközök csupán a fiörökösöket illetik, valamint az azok öregbitésére tett jószágbeli szerzemények is, a nővéreket illető pénzbeli rész megforditása mellett. Mivel azonban a H. K. 1. R. 41. cz. csakis a testvérek jogi viszonyait szabályozta, ezen pont alatti szabály nem alkalmazható az oldalágbeli firokonokra is, kik az örökölt jószág kár nélkül el nem választható járulékai becsüszerinti árát kötelesek a meghalt rokon leányainak s azok örököseinek megforditani szokás szerint is.

5.) A fitestvér pénzével vásárolt jószág a meghalt szerzőnek csupán fitestvéreit illeti a H. K. 1. R. 17. cz. 6. §. szerint.

6.) A megöletett nemes holtdija helyett adatott jószág mindkétnemü örökösöket illető a H. K. 1. R. 17. cz. 4. §. szerint.

IV.) Ősi szokás szerint az eredeti foglalás következtében birtokolt fekvők fiágot illetők levén, annak kihalása esetében általszállanak ugyan a legközelebbi nőrokonokra, de azok fiörököseit a nővérek kirekesztésével illetendőleg.

I.) A nemzettek örökösödéséről.

280. §.

Az ezen osztályba tartozó örökösökről.

Nemzetteknek neveztetnek általában mindazok, kik az örökséget hagyótól vették eredetöket akár gyermekei, akár unokái vagy ezek gyermekei s unokái legyenek is. Ezek lehetnek törvényes házasságban szülöttek (legitimi et naturales simul), a kik között örökösödési jogaik különbözőségéhez képest különbséget kell tenni a hűtlenek, székelyek s urbéresek nemzettei között; vagy házasságon kivül származottak, a kik ismét vagy törvényesittettek (legitimati), vagy nem törvényesittettek (naturales tantum).

281. §.

1.) A törvényes házasságban szülöttek örökösödéséről.

A törvényes házasságban született nemzettekre szállott örökség lehet

I.) anyai vagyis olyan, mely az elhalt anya vagy annak nemzői öröksége. Ez akár ingó akár fekvő vagyonokból álljon, egyaránt illeti mind a fi- mind a nőtestvéreket s ozok maradékait a H. K. 1. R. 19. 54. cz. 1. és 113. cz. 1. §. szerint, az anyai örökség része gyanánt tekintethetvén örökjoggal nyert leányi negyede is a H. K. 1. R. 17. cz. 4. §. szerint; valamint az anya férje azon akár zálog- akár örökczim alatti szerzeményének fele része is, melyről költ levelekbe az anya neve is bé volt igtatva a H. K. 1. R. 48. cz. 5. §. és az A. C. 3. R. 25. Cz. szerint; de nem a férj által bár házasságuk ideje alatt szerzett ingó vagyonok fele része is, melyekről a férj feleségét kirekesztőleg is rendelkezhetvén a H. K. 1. R. 99. cz. 3. §. szerint, mig a férj él, anyai vagyonoknak nem tartathatnak. Csakugyan azon adományos fekvők, melyeket az anya fiusittatása következtében vagy különben férjével együtt, nevének az adománylevélbe igtatásánál fogva nyert, csupán fiörököseire szállnak, hanemha kifejezetten mindkétnemü örökösei számára történt volna az adományzás a H. K. 1. R. 17. cz. 7. §. és 48. cz. 3. §. szerint.

II.) Atyai, melyhez tartozó vagyonok lehetnek

1.) fekvők s ezek ismét

a.) eredeti foglalás következtében birtokoltak, melyek ősi szokás szerint csupán a fiakat illetik;

b.) adományosok, melyek a már közlött kivételek mellett szabály szerint csak a figyermekek által örökölthetnek, hanemha a szerző másként rendelkezett volna. Az örökösödés megnyilásakori kétség esetében azonban a birtoklási gyakorlat szolgál ezekre nézve szabály gyanánt, mig természetök per utján bébizonyittatnék, azok a melyekben az örökséget hagyónak vagy megelőzőinek éltében nőrokonok is osztoztak, a nőtestvéreket is illetők levén a H. K. 1. R. 117. cz. k. §. szerint, azok pedig melyekre nézve a nőrokonokkali ilyetén osztály nem történt, csupán a fitestvérek által örökölthetvén a H. K. 1. R. 67. cz. 2. §. szerint, bárha ezen gyakorlat az adománylevelekkel s illetőleg a szerző rendelkezésével ellenkeznék is. Hogyha a csupán fiörökösöket illető jószág vegyes adomány mellett biratott, az érte fizetett pénzbőli részöket a nőtestvérek követelhetik; de ha a jószág az érette fizetett pénznél kevesebb értékü lenne, ezen rész a fitestvérek által a jószágnak csakis közbecs szerinti árához képest fizettetik a H. K. 1. R. 21. cz. 1. és 3. §. szerint.

c.) Vett jószágok, melyek akár az atya, akár eldődei által örök- vagy zálogczim alatt vásároltattak legyen, kivéve a fenebb már közöltetett kivételi eseteket, egyaránt illetik a szerző mindkétnemü örököseit a Kálmán 1. K. 21. f.; H. K. 1. R. 19. és 102. cz. 4. §. szerint; hanemha azok felett a szerző másként rendelkezett volna.

2.) Ingók, melyek lehetnek

a.) ősiek, vagyis olyanok, melyek az atyára törvényi örökösödés utján szállottak szüleiről. Ezeket a fi- és nővérek közösön öröklik a H. K. 1. R. 18. cz. szerint, kivévén csupán az ötven darabnál többből álló ősi ménest, mely csak a fitestvéreket illeti a H. K. 1. R. 101. cz. 2. §. szerint;

b.) atyaiak, vagyis olyanok, melyeket az örökséget hagyó atya szerzett. Ezek is egyaránt illetik ugyan a fi- és nőtestvéreket, de e következendő megszoritásokkal s illetőleg kivételekkel:

aa.) azokban az anya is osztozik fiaival s leányaival együtt a H. K. 1. R. 99. cz. 1. §. szerint.

bb.) Ha a fiak az elhalt atyával osztoztak, s a leányok

ki voltak házasitva, ezen atyai ingók csak az anyát illetik a H. K. 1. R. 99. cz. 4. §. szerint. Következtethetni ezen szabályból azt, hogy az ezekből anyjokkal egyenlő mértékben részesedő meg nem osztozott fiak kirekesztik kiházasitott nőtestvéreiket, s viszont a ki nem házasitott leányok is megosztozott fitestvéreiket; továbbá, hogyha az anya nincs életben, az atyai örökség megnyilásakor, az atyai ingókból, különbség nélkül kell részesülni minden gyermekeknek, ugy azonban, hogy az a mit az osztozott fiak s kiházositott leányok kaptak volt, osztályrészökbe tudassék; végre, hogyha az atyát tulélt anya öröksége megnyilásakor támasztatnék kérdés az atyai ingók felett, ezek az atya halálakor osztozatlan fiak s ki nem házasitott leányok és az anya közös tulajdonainak tekintethetvén, azokból osztályrészöket ezen fiak s leányok, osztozott s illetőleg kiházasitott testvéreik kirekesztésével, követelhetik ugyan az anyát illetett részből, mindazáltal mint anyai örökséggé váltból minden gyermeknek különbség nélkül egyenlő mértékben kell részeltetnie. Ezen következtetések azon okalapon nyugosznak, hogy az idézett törvény, az osztozott és nem osztozott fiak s kiházasitott s ki nem házasitott leányok örökösi jogára nézve, csak azon esetre tett különböztetést, midőn az atyai örökség megnyilásakor él az anya, mely különböztetésnek annálfogva azon esetben, midőn az anya már nem él, nem lehet helye; és hogy az anyai örökségre nézve nem teszen a törvény különböztetést az osztozott s nem osztozott fiak és a kiházasitott s ki nem házasitott leányok között.

cc.) A katonai fegyverek a H. K. 1. R. 99. cz. 2. §. szerint, és az ötven darabnál többből álló atyai ménes, az anya s nőtestvérek kirekesztésével, csupán a figyermekeket illetik a H. K. 1. R. 101. cz. 2. §. szerint; valamint a csupán figyermekeket illető jószágokbeli gazdasági eszközök s vonómarhák is a könyvtárral egyetemben, a gyakorlat szerint.

dd.) Az atya s illetőleg férj hámos lovai s jobb köntöse (potior vestis) az anyát s illetőleg a feleséget illetik kirekesztőleg a H. K. 1. R. 99. cz. 1. §. szerint.

Hogy a fenebbi megszoritások s illetőleg kivételek csupán az atyai s nem egyszersmind az ősi ingókról is erteudők, következtethetni abból, hogy az idézett törvény névszerint atyai (bonis mobilibus paternis 4. §.) és olyan ingókról rendelkezik, melyeket az atya hagyományozhatott is

volna (3. §.), az ilyenek pedig csak szerzeményiek lehettek, az ősi ingók végrendelkezés tárgyai nem lehetvén a H. K. 1. R. 101. cz. 2. §. és az A. C. 1. R. 6. Cz. 2. cz. szerint.

282. §.

a.) A kegyelmet nyert hűtlen nemesek gyermekei örökösödéséről.

Hogy a hűtlenségért elmarasztalt szülék vagyonai nem foglaltathatnak el, mig az elitéltetés előtt született gyermekek osztályrészöket ki kapják, fenebb közöltetett már. Azon esetben, midőn az elmarasztalt szülék királyi kegyelemből viszszanyervén elvesztett vagyonaikat, halnának el, örökségöket csak azon gyermekeik öröklik, a nemzettek örökösödése szabályai szerint, kik elmarasztaltatásuk után születtek; mert a szülék s előbb született gyermekeik s rokonaik közti örökösödési egybeköttetés a hűtlenség által örökre felbontatik, és csupán a megitéltetés előtt s után született gyermekek és rokonok között kötendő s királyi jóváhagyás által is megerősittetni kelletö szerződés által elevenittethetik meg az örökösödésnek előbbi kölcsönössége a H. K. 1. R. 16. cz. 1. és 2. §. szerint. Egyébiránt, ha a fejedelem kegyelmet adó levelében nem változtatta meg a viszszaengedett jószágok örökösödés tekintetébeni természetét, a mit tetszése szerint tehetne: azok a megkegyelmezettnek azonnemü örököseit illetik, a melyeket az elitéltetés előtt illettek, a fejedelmi kegyelem által az adománylevelek örökösödést szabályozó rendelete megelevenitettnek vétethetvén a H. K. 1. R. 20. cz. szerint.

283. §.

b.) A székely gyermekek örökösödéséről.

A székely gyermekek örökösödését az 1555-ik Const. következendőleg szabályozta:

1.) „Valamely embernek fia leánya vagyon, az örökség a fiat illeti; de ugy, hogy a fiu a leányt kiki a maga székének törvénye szerint kiházasitsa.“ (20. p.).

2.) „Ha két férfiu, egyember gyermeke, egyiknek fia, másiknak leánya vagyon, a leány olyan örökös az atya örökségében mint a fiu“ (21. p.).

3.) „Valamely embernek két leánya vagyon, fia nincsen, atyjokról maradott örökségek egyaránt illetik őket,

de ugy hogy a kisebbik választhasson a lakó helyben, de ugy hogy a másiknak hozzá hasonló legyen, egyaránt örökösödhessenek benne, hapedig a kisebbik a nagyobbiknak hasonlót nem adhatna, tehát az örökség kétfelé oszoljon". (22. p.).

4.) „Valamely embernek két leánya vagyon, egyik leánynak fia, a másiknak leánya vagyon, a leány is olyan örökös az anya jószágában, mint a fiu; de ha a leánynak fia és leánya leszen, a fiu a leányt kiházasitja belőle, (23. p).

A székely örökséget fitestvér nem létekor öröklő leány fiu leánynak (praefecta naturalis) szokott neveztetni, a ki az A. C. 3. R. 76. Cz. 13. cz. 4. pontja szerint, ha jobbágyemberhez ment férjhez, megfosztathatott öröksége birtokától oldalágbeli közelebb álló firokona által az igaz becs szerinti ár letétele mellett. Az idézett törvény ezen rendeletét elavultnak méltán állithatni azon okból, mivel azáltal a törvényhozó annak akarta elejét venni, hogy a székely örökségek „leányi jussal jobbágyörökséggé" ne váljanak; el levén pedig a jobbágyság az 1791: 26. cz. által töröltetve, székely örökség ma már jobbágy örökséggé semmi esetben sem válhatik, következésképen a székely fiuleány által azon esetben is birtokoltathatik, midőn nemtelen vagy zsellér emberhez menne férjhez. Világos ebből azon divatozó gyakorlat alaptalansága, melyszerint a nemtelen emberhez ment fiuleány örökségét az oldalágbeli firokonok követelhetik az idézett törvény értelmében; mert az idézett törvény csak annak akarván elejét venni, hogy a székely örökség jobbágy örökséggé ne váljék, nem tiltja el a nemtelen embert a székely örökség birtokolhatásától, melyet az mint szabados (libertinus) a törvény sérelme nélkül birtokolhat; valamint az is, melyszerint a fiuleány nemtelen férjétől született leánya az anyai örökség mind birtoklására, mind viszszakövetelhetésére csak azáltal válhatik képessé, ha székely emberhez megyen férjhez, mert ha a jobbágyörökséggé már teljességgel nem válható székely örökséget a fiuleány azért nem birtokolhatja, mivel nemtelenhez ment férjhez, s az gyermekei által is azért nem birtokoltathatik, mivel nemtelen állapotuak, miként nyerhessen a H. K. 1. R. 51. cz. 3. §. szerint nemtelen állapotu leány, székely emberhezi férjhezmenetele által, birtokolhatási képességet, másként nem képzelhetni, hanemha vagy a tétetik fel, hogy

ezen esetben a leány férjhezmenetele által megnemesül; vagy az, hogy a székely férj tulajdonává válik feleségе örökségе, melyek közül egyik éppen olyan képtelenség mint a másik.

A fenebb közlött örökösödési szabályok egyébiránt csupán az ősi örökséget vagyis családi fekvőket tárgyazzák, az ingók ugyanis, melyek közé örökösödési tekintetben az akár örök- akár zálogczim alatt a szülék vagy azok elődei által vásárolt fekvők is tartoznak, legyenek bár más székely családok székely örökségei, mindkétnemü örökösöket egyaránt illetik, akár ősiek akár végrendelet által nem szabályozott szerzemények legyenek; azon okból, mivel a székely nemzet sajátságos törvénye ezekre nézve nem tett kivételt a gyermekek örökösödését szabályozó általános honi törvények rendelése alól, a mit a gyakorlat is igazol azon kivétellel, hogy a csak fiörökösöket illető jószágok szomszédjában s azokkal együtt kezeltetendőleg vásárolt jószágnak olykor csupán árából szokták részeltetni a nőtestvéreket.

284. §.

c.) Az urbéresek gyermkei örökösödéséről.

Az urbéresek gyermekei örökösödésének szabályai a H. K. 3. R. 29. cz. szerint:

1.) Az elhalt urbéres fiai, és ki nem házasitott leányai atyjuk mind ingó mind ingatlan vagyonait közösön öröklék (k. §.), valamint az ősi ingókat is, bár ki volt legyen házasitva a leány (1. §.).

2.) A tisztességesen kiházasitott leány az atyai ingókból többé nem részesedett, azok a fitestvéreket, s ezek halála után a mellékágbeli firokonokat (1. §.) illetvén.

3.) A törvény által nem szabályozott anyai vagyonokat, az általános örökösödési törvények elve s ezt követő szokás szerint, mindkétnemü gyermekek közösön öröklötték.

285. §.

2.) A házasságon kivül születettgyermekek örökösödéséről.

A házasságon kivül született gyermekek lehetnek

I.) törvényesitettek, kiknek örökösödési joga függ a törvényesités módjától, mely a mint fenebb is közöltetett, eszközöltethetik

1.) érvényes házasság által, mely az egyházi törvény szokássá vált rendelete szerint elannyira érvényesitőleg visszaható erővel bir, hogy a törvényesitett gyermekek jogi tekintetben olyanokká lesznek, mintha érvényes házasságban születtek volna, s ennélfogva éppen azon örökösödési joggal birnak, mint a törvényes gyermekek.

2.) Fejedelmi törvényesitő levél által, mely esetben, ha

a.) a törvényesitő atya kihalófélben levő, a törvényesitett gyermekek annak minden vagyonait öröklik, mégpedig az adományosokat a törvényesitő fejedelmi levéllel nyilvánitott királyi jóváhagyásnál fogva a H. K. 1. R. 108. cz. 1. §. szerint; egyéb akár ősi, akár szerzeményvagyonokat pedig az atya végrendelet gyanánt vétethető törvényesitésénél fogva;

b.) ha pedig a törvényesittető nem kihalófélben levő, a törvényesitett gyermekek nem örökölhetik az ősi vagyonokat, melyekről még királyi jóváhagyás mellett sem szabad rendelkezni a törvényesittetőnek a H. K. 1. R. 108. cz., és a törvényesitő levelekbe igtattatni szokott ezen kikötésnél fogva: „absque tamen praejudicio juris successionalis heredum e legitimo thoro natorum aliorumque legitimorum successorum". Örökösödnek ellenben ezen gyermekek a törvényesittető szerzeményvagyonaiban, legyenek bár más törvényes örökösei is; a törvényesités örököst nevező végrendelet gyanánt szolgálván azon vagyonokra nézve, melyekről a szerző még törvényes gyermekeit kitagadólag is rendelkezhetett a H. K. 1. R. 5. és 57. cz., és A. C. 3. R. 25. Cz. szerint, s rendelkezettnek is vétethetik, mig a törvényesitő levélben nyilvánitott rendeletét akár azelőtt, akár azután született törvényes gyermekei javára, későbbi rendelete által nem módositja vagy változtatja; a törvényesitett gyermekek a szerzeményekben a végrendeleti, a törvényesek pedig az ősiekben a törvényi örökösödés szabályai szerint örökösödvén.

3.) A pápa által törvényesitett gyermekek közül csupán azok nyernek örökösödési jogot, melyek a pápa engedelménél fogva lehetségesitett házasság által törvényesittettek, s a melyek mint közvetlenül házasság által tör-

vényesittettek, az öröklési jogot éppen ugy igényelhetik, mint a törvényes házasságban született gyermekek.

II.) Nem törvényesittettek, kiket a közvélemény mind az atyai, mind az anyai örökségből kirekesztett. Ezen vélemény alaptalanságát sőt törvényellenességét is méltán állithatni, a mennyiben

1.) ki levén mondva a H. K. 1. R. 79. cz. 1. §-ban az, hogy a fiu atyja gonoszságaért lakolni nem kényszerittethetik, és a H. K. 2. R. 60. cz. 2. §-ban az, hogy a fiu atyja vétkei s kihágásai miatt sem személyében, sem birtoki jogaiban vagy más vagyonaiban el nem szokott itéltetni: minden kétségen kivüli, hogy törvényellenes azon vélemény, mely szerint ártatlan gyermekek, kiknek nem álla hatalmukban házasságban vagy azon kivül születni, fosztatnak meg nem csak személyes, hanem fenmaradhatásukra nézve nélkülözhetetlen vagyoni jogaiktól is, szüléik azon hibája miattt, hogy őket törvény által tiltott módon nemzették s illetőleg szülték.

2.) Midőn a H. K. 2. R. 62. cz. a törvénytelen gyermekeket csupán az atyai örökségből rekeszti ki, és a H. K. 1. R. 108. cz. k. §. még a vérfertőztető házasságból született gyermekeket is mindkét szüleiknek csupán fekvő vagyonaibani örökösödéstől tiltja el, s bár a H. 1. R. 17. cz. 1. §-ban az atya örököseinek csupán törvényes gyermekei neveztessenek is, nincs oly törvény törvénytárunkban, mely az anya vagyonaibani örökösödhetést gyermekei törvényessége által feltételesitené: tagadhatatlan alaptalansága is azon véleménynek, mely szerint a törvénytelen gyermekek anyjuk saját vagyonaiból (melyek közé az ősiek azon okból nem számláltathatnak, mivel azok nem az övéi, hanem családa törvényes tagjaié, rendeltetésöknél fogva) kirekesztetnek; nem levén törvény, mely azt rendelné, s a vélemény támogatására használtatni szokott törvények, mint örökösödési jogot büntetni látszólag korlátolók, szoros, azaz olyan magyarázatnak levén, hogy rendeletök a kijelelt eseteken kivül nem terjesztethetik.

3.) A törvénytelen gyermekeket atyai örökségtől elrekesztő törvényeknek alapja azon ok, hogy az atya az egyházi törvény azon elvénél fogva: „pater est quem justae nuptiae monstrant", a házasságon kivül született gyermekekre nézve bizonytalan; a mit azonban az a-

nyára nézve is nem állíthatni, az, mind a házasságban, mind az azon kivül született gyermekekre nézve egyaránt bizonyos és könnyen bébizonyitható levén.

Ezen okoknál fogva törvényeink szellemével összhangzólag, s betüivel sem ellenkezőleg méltán állíthatni, miként a kérdés alatti törvénytelen gyermekek anyjuk minden szerzeményvagyonait nemi különbség nélkül, ha volnának, törvényes gyermekeikkel együtt öröklik s örökölhetik addig is, mig az 1811-ben 75-ik szám alatt felterjesztett törvényjavaslat megerősittetnék; egyébiránt is fenálló törvényünk s névszerint a H. K. 1. R. 53. cz. 10. §. értelmében, az anya is éppen ugy köteles levén szülöttei számára vagyont szerezni, mint az atya.

286. §.
Az első osztálybeli örökösök részesedése mértékéről.

Az első osztálybeli örökösök azok levén, kik a meghalttól származtak: ezen osztálybeli örökösök a meghaltnak nem csak gyermekei, hanem az előtte elhalt gyermekeitől maradott unokái s azok maradékai is. Mindezen örökösök részesedése mértékét kimutató szabály az, hogy az első ízbeliek fejenként (in capita) azaz ugy örökösödnek, hogy mindenik az őtet neméhez képest illető vagyonból egyenlő részt kap a H. K. 1. R. 45. cz. k. §. ezen szavai szerint: „juxta numerum personarum dividi possunt"; a távolabbi ízbeliek pedig törzsökönként (in ramos) vagyis ugy, hogy az örökséget hagyó előtt meghalt első ízbeli gyermek maradékai akárhányan legyenek is, együtt csak azon részt kapják, melyet törzsökatyjuk vagy anyjuk kapott volna, ha az örökség megnyilásakor élt volna, mint együttvéve elhalt törzsökszüléjök képét viselők; a honnan örökösödési joguk képviseletinek is (jus repraesentationis) szokott neveztetni.

Azon esetben, midőn ezen osztálybeli örökösök különböző házassági egybekötteésből származtak, a közös szülék vagyonait mindnyájan, a külön szülék vagyonait pedig csak azon nemzettek öröklik, kik azoktól vették eredetöket a H. K. 1. R. 29. cz. 3. §-ából is következtethetőleg. Igy p. o. az atya két feleségétől született gyermekek közösön öröklik az őket illető atyai vagyonokat, de az anyaiakat

csak azok, kik a kérdés alá vett örökséget hagyó anyától származtak.

I.) A nemzők örökösödéséről.

287. §.

Ezen osztálybeli örökösökről.

A maradék nélkül elhaltnak közvetlen örökösei ezen osztályban:

1.) Nemzői vagyis azok, a kiktől ő származott, u. m. atyja, anyja, nagyatyja, nagyanyja sat. azon feltétel alatt azonban, hogy ha megforditott esetben a meghalt is örököse lett volna az örökségét igénylő nemzőjének, a H. K. 1. R. 56. cz. 2. §. értelmében a szülék és gyermekek közötti örökösödés kölcsönös levén; mert a mint nem örökli a törvénytelen gyermek atyja vagyonait, ugy e sem ilyen gyermeke örökségét; és a mint az anyának törvénytelen gyermeke is örököse, ugy ennek is örököse az anya. Kivétetnek ezen szabály alól csakugyan az örökbefogadó atya (pater adoptans) s a gyermekeit fejedelem által törvényesittető, kiknek vagyonait öröklöjék bár örökbefogadott s illetőleg törvényesitett gyermekeik: ezek vagyonait mindazáltal amazok nem örökölhetik azon okból, mivel mind az örökbefogadás, mind a törvényesités, kivált öröklési következéseikre nézve, az örökbefogadó s törvényesittető halála után teljesülvén a H. K. 1. R. 49. cziméből is következtethetőleg, mindkettőt végrendeleti intézkedésnek tarthatni, mely által nem eszközöltethetik örökösödési kölcsönösség a hagyományzó és hagyományos között.

2.) A megholttal még életében megosztozott testvérei, vagy előtte elhalt ily testvéreinek maradékai, bizonyos esetben.

288. §.

Az ezen osztálybeliek örökösödési jogáról.

A második osztálybeli örökösök öröklési jogára nézve két esetet kell megkülönböztetni, melyek közül az

1.) midőn a maradék nélkül elhalálozott örökséget hagyó nem osztozott sem szülőivel, sem testvéreivel. Ezen esetben az örökösödés tisztán nemzői, az elhalt testvérei az örökségből részt nem igényelhetvén, a mennyiben az örökséget tevő vagyonok közül

a.) az ősieket, melyeket a meghalt csakis szülei engedményezéséből birt, az illető szülék igényelhetik; az atyaiak az atyára, az anyaiak pedig az anyára visszszaszállandók levén a H. K. 1. R. 54. cz. 2. §. szerint, mely azt rendelvén, hogy az anyától akár életében, akár halála után kapott jószágok az anya és nem az atya családját követik, kimondotta azon elvet, hogy a gyermek szüleitől éltökben kapott jószágának arra kell, a gyermek maradék nélküli halála esetében, a szülék közül viszszaszállani, a ki azt a meghaltnak adta volt;

b.) a szerzeményeket is a szülék öröklik azon a H. K. 1. R. 53. cz. 10. §-ban látható elv szerint, hogy a fiu az atyának szerzi mindazt, a mi vagyont és jószágot szerezni képes, ha a polgári törvénytől engedett szabad rendelkezhetési jogánál fogva, meg nem változtatta a természeti jog ezen szabályát. Kivétetnek ezen szabály alól a meghalt adományos szerzeményei, melyek csak azon esetben szállhatnak a szülékre, ha azok neve is bé volt igtatva az adománylevélbe, de akkor is nem ugy szállanak mint szülékre, hanem mint adományos társakra a H. K. 1. R. 43. 1. §. értelmében. Második eset

2.) az, midőn a megholt, szüléivel s testvéreivel megosztozott volt. Ezen esetben a nemzőkkel együtt részesednek a testvérek is az örökségből, a mennyiben

a.) azon jószágai a megholtnak, melyek neki osztályrészébe jutottak volt, nem csak szüleit, hanem velök együtt osztályos testvéreit is illetik a H. K. 1. R. 47. czimében látható azon örökösödési elv szerint, hogy elhalván maradék nélkül egyik az osztályosok közül, osztályrészének azon rokonaira kell szállani, kikkel osztozott volt.

b.) Azon jószágait ellenben, melyeket a meghalt osztály után szerzett, öröklik a szülék, mégpedig a testvérek kirekesztésével, kik azokban nem levén osztályosok, nem korlátolhatják a szüléknek H. K. 1. R. 53. cz. 10. §-ában gyökerező jogigényét gyermekök szerzeménye iránt, ha az nem rendelkezett másként.

289. §.

A második osztálybeliek részesedése mértékéről.

Ezen osztálybeliek részesedésének mértéke a felvett esetekhez képest különböző. Ugyanis

1.) a meghaltnak azon ösi vagyonai, melyeket osztály nélkül csupán szülői engedményezésnél fogva birt, merőben s kirekesztőlegesen arra szállnak viszsza a szülék közül, a ki azokat átengedte volt, és ha ez az örökség megnyilásakor már elhalt volna, netalán életben levő szülői közül arra, a kitől ő is azt osztály nélkül kapta volt; mert ha az elhalt atyára vagy anyára ezen vagyonok osztály következtében szállottak volt, azok az elhalt atya vagy anya közvetlen örököseire t. i. életben levő gyermekeire s azok nem léte esetében a velök osztozott testvérekre szállanak.

2.) A meghalt nem adományos szerzeményeiben az első ízbeli szülék egyenlően részesednek, a távolabbi ízbeliek olyatén kirekesztésével, hogyha az első izbeliek közül csak az egyik volna is életben, az örökli az egészet azon okból, mivel a H. K. 1. R. 53. cz. 10. §. szerint a fiu atyjának azaz első ízbeli nemzőjének szerez vagyont. Ha pedig elhaltak volna az első ízbeli szülék az örökség megnyilása előtt, a szerzemények felerésze az atyai, más fele pedig az anyai ágon életben levő nagy szüléket illeti azon okból, mivel ezek közvetlen képviselői azon első ízbeli atyának s anyának, kiket az örökség ezen része egyaránt illetett volna, ha az örökség megnyilásakor éltek volna. Ez igy van a romai törvényt követő szokás szerint, s helyesen is azon esetben, midőn az örökséget hagyónak testvérei vagy azoktól származott rokonai nem volnának. Mert ha vannak, hogy ezek inkább tartathatnak az örökség megnyilása előtt elhalt atya és anya képviselőinek azok szüléinél, világos azon oknálfogva, hogy a törvény szerinti örökösödés szabályai szerint, ha az atya vagy anya öröksége inkább száll gyermekeikre mint szüleikre, az örökség megszerezhetése iránti atyát s anyát illető jognak is inkább kell gyermekeikre mint szüleikre szállani; ezek örökösödési tekintetben az atyától s anyától távolabb állók levén amazoknál, a mit a nemzettek örökösödésének a nemzőké feletti elsőbbsége is bizonyit.

3.) A meghaltnak osztály következésében kapott vagyonai annyi egyenlő részre oszolnak, a hány osztályosai vannak életben személy szerint vagy maradékaik által képviselten.

III.) A mellékágbeli rokonok örökösödéséről.

290. §.
Ezen osztálybeli örökösökről.

Ezen harmadik osztályba tartoznak azon örökséget hagyónak, a kinek sem nemzettei sem nemzői nincsenek, rokonai. Mivel azonban az ezen osztálybeli örökösök öröklési joga is a meghalttali vérségi egybenkötetésen kivül többnyire, s kivált az ősi jószágokra nézve, a vagyonok természete által is van feltételesitve: ezen osztálybeli örökösöknek a meghalt csakis azon rokonait tarthatni, a kiket öröksége vagy annak része mind a véréségnél, mind a vagyon természeténél fogva illet. Ennélfogva a csupán fiörökösöket illető vagyonra nézve csak a firokonok, a mindkétnemüeket illetőkre nézve a nőrokonok is; a csupán atyai vagyonokra nézve csak atyároli félrokonok (carnales), a csupán anyai vagyonokra nézve pedig, az anyáróli félrokonok (uterini); s végre az atyai s anyai vagyonokra nézve egyszersmind a teljes rokonok (bilaterales) igényelhetnek ezen osztályban örökösödési jogot, azon általános szabály szerint, hogy a II. András 4. czikke 1. §-a s I. Lajos 11. §-a értelmében a közelebbi rokonok, az örökség megnyilása előtt elhalt ugyanazon ízbeliek maradékaival együtt, elrekesztik a távolabbi ízbeli rokonokat az örökséghőli részesedéstől.

291. §.
A mellékágbeliek örökösödése szabályairól.

A megnyilt örökséghez tartozó vagyonok lehetnek

I.) ősiek, melyek öröklése szabálya a H. K. 1. R. 47. cz. 4. §. ezen szavaiban fejeztetik ki: „sola sanguinis propago et fraternalis mutua divisio efficit ex se mutuam et reciprocam bonorum in alterutrum condescensionem atque devolutionem," melynek értelme az, hogy a meghalt ősi vagyonait azon hozzá legközelebb állott rokonai igényelhetik, a kik bébizonyitják mind azt, hogy a meghaltnak rokonai, mind egyszersmind azt is, hogy a követelt vagyont a meghalt vagy eldődei, velök vagy eldődükkel végrehajtott osztály következésében birtokolták. Ha e két kivánatosság közül valamelyik hiányzik, nincs helye az örökösödésnek.

Igy p. o. a megholttali vérségi egybeköttetést bizonyitó rokonok, a meghalt vagy eldődei által, a velök vagy eldődükkel végrehajtott osztály után szerzett adományos jószágát nem örökölhetik, a kölcsönös osztály fogyatkozása miatt (2. §.); s viszont a meghalttal rokonsági egybeköttetésben nem levő idegen, bár bébizonyitotta legyen is azt, hogy a követelt jószágot egymássali osztályuk következésében birtokolta, azt mindazáltal nem örökölheti a rokonsági egybeköttetés fogyatkozása miatt (3. §.); a miből önként következik, hogy a rokonok által közösön nyert, s egy más között fel is osztott adományos jószágbeli részét a maradék nélkül elhalt egyik osztályosnak a többi vagy azok maradékai igényelhetik, bébizonyithatván mind a rokonságot, mind a kölcsönös osztályt a kihalt részét netalán viszsza követelő fiscus ellen. Figyelmet érdemelnek a következő esetek:

1.) Azon esetben, midőn a fiörökösöket illető jószágot birtokolt meghaltnak leányai maradtak, a firokonok csak azon feltétel alatt igényelhetik az eredetileg őket illető örökséget a H. K. 1. R. 67. cz. 2. §. értelmében, ha bé nem bizonyittathatik az, hogy a leányág azelőtt is osztozott a kérdés alatti jószágban; különben ugyanis a leányok mind addig birtokában maradnak annak a H. K. 1. R. 29. cz. 3. §. szerint, mig a mellékágbeli firokonok bébizonyitják követelt kirekesztőleges jogukat, s ezen esetben is követelhetik, tartásukon s kiházasittatásukon kivül, az eldődeik által tett javitások ára megtérítését; az örökös csak azt követelhetvén a H. K. 1. R. 47. cz. nyomán, a mi az ősiséget alapitó osztály tárgya volt.

2.) Azon esetben pedig, midőn az ősi szokás szerint csupán a fiörökösöket illető eredeti foglalás utján szerzett jószág tárgya az örökösödésnek, a fiág fenállásáig az öröklés ugyanazon szabályok szerint történik, melyek szerint a fiágat kirekesztőlegesen illető ősi jószágok öröklötetnek; azután pedig átszállanak a nőrokonokra még pedig azon szabály szerint, hogy a fiág utolsó tagjához legközelebb álló nőrokon fimaradéka kirekeszti a távolabb álló nőrokonokat. Ezen szabály alaposságát bizonyitja egyfelől az öröklési módnak a királyi jog érdekébeni korlátoltatása ideje u. m. az 1351-ik év előtt akkor költ öröklési törvény rendelete, midőn a birtokban volt fekvő jószágok nagyobb része eredeti foglalással szerzett volt, mely a II-ik András 4. czikke 1.

§-ban általában a kihalt birtokos legközelebbi rokonaira szállitja az örökséget ezen szókban: „propinqui sui qui magis eum contingunt obtineant;“ másfelől pedig I-ő Lajos ezen törvényczikket meghatározólag s módositólag is megerősitő 11. §-a, mely a kihalt legközelebbi rokonai közül a firokonokra szállitja az örökséget e szókban: „Inter fratres proximos et in generationes eorundem ipsorum possessiones, de jure et legitime, pure et simpliciter absque contradictione aliquali devolvantur.“

3.) Végre azon esetben, midőn a fiág kihalása esetére leányágbeli örökösöknek is adományzott ősi jószágok öröklési joga megnyilt a nőrokonokra nézve: a kihalt fiágbeli birtokos mindazon nőrokonai, kik az adományos szerzőtől származtak, igényelhetik az örökséget rokonsági ízőkre való tekintet nélkül egyszersmind azon okból, mivel az ilyen jószágokról költ adománylevélnek a H. K. 1. R. 48. cz. 4. §-ban látható ezen záradékánál fogva: „si impetratorem ipsorum bonorum heredibus masculinis carere contingat, tunc eadem bona in filias suas devolvantur“, az öröklési jog a fiág kihalásakor nem az utolsó birtokos leányaira nézve nyilik meg, hanem a szerző leányaira vagyis minden leányágbeli maradékaira nézve.

II.) Szerzemények, melyek lehetnek

1.) olyanok, melyeket a meghalt vagy eldődei még akkor szereztek volt, midőn a követelőkkel s illetőleg eldődeikkel még nem voltak megosztozva családuk ősi vagyonaiban (in statu indiviso). Ezek ismét lehetnek

a.) adományos szerzemények. Mivel az egymással még meg nem osztozott rokonok adományos szerzeményei a H. K. 1. R. 43. és 45. cz. szerint ugy tekintethetnek, mint a még fel nem osztott ősi örökségnek olyan részei, melyeket a szerző csak osztály előtt idegenithet el a H. K. 1. R. 5. cz. 1. §. szerint, s az atyai örökség osztályakor az ahoz tartozó vagyonokkal együtt osztály alá bocsátani kénytelen levén, különben meg nem tarthat maga s maradékai számára, hanemha lemond az atyai örökségből illetőségről a H. K. 1. R. 44. cz. szerint: méltán állithatni, hogy a meghaltnak ilyetén vagyonai, mint olyanok, melyeket vele éltében még meg nem osztozott rokonai akár mikor megoszthattak volna, halála után is ugy tekintethet-

nek mint ugyanazon rokonok által egymás között felosztható, következésképen mint az azokbani osztályt követelhető rokonok közös tulajdona, melyet a fiscus kihalás czime alatt annyival kevesebbé követelhet, mivel ott a hol osztály követelésére jogositott atyafiak vannak, kihalás esetéről még csak beszélni is képtelenség; és mivel törvényeink s jelesen a H. K. 1. R. 47. cz. 2. és 50. cz. 3. §§. azon okból rekesztvén el a meghalt rokonait az általa adománynyal szerzett vagyonok öröklésétől, mivel azok osztály után szereztetvén fiscust illetők, elismerik azt, hogyha osztály előtt történt volna a szerzés, nem a fiscust, hanem a meghalt rokonait illetik vala. Nem gyengiti az osztatlan rokonok ezen örökösödési jogát azon okoskodás, mely szerint az adományos jószágok csupán azon örökösöket illetvén, a kik az adománylevélben kijeleltettek, midőn az adománylevelek szokott irásmódja szerint, kivéve azon esetet midőn az adományostársak nevei is béigtatvák, rendszerint csakis az adományosnak s az attól származandó maradékoknak ajándékoztatnak, a maradékok fogyatkozása esetében a fiscus az ajándékozott jószágot akár kihalás, akár királyi jog czime alatt követelhetné, nem létezvén olyan örökös a kinek az adományozva volt. Törvény által levén ugyanis kimondva az osztozatlan rokonok kérdés alatti örökösödési joga, midőn a törvény rendelését sem módositani sem megsemmisiteni kiváltságlevelek által nem állhat a fejedelem hatalmában a H. K. 2. R. 5. cz. szerint, bármilyen legyen is a még rokonaival meg nem osztozott adományosnak ajándékozott adománylevélnek örökösöket jelelő záradéka, annak a törvény értelmében kell alkalmaztatni; annyivalis inkább, mivel ha a törvény végrehajtására köteles fejedelem, tudva az osztatlan rokonok örökösödési jogát biztositó törvény rendeletét, rokonaival még meg nem osztozott adományosnak ajándékoz jószágot, ezáltal tettlegesen alájarendelte adományát a törvény azon tekintélyének, mely alól a H. K. 2. R. 11. czikke szerint, érvényesen még kivételt sem tehet kiváltságleveleiben. Az osztozatlan rokonok ezen ellenvetés által sem gyengithető örökösödési jogát azonban a velök vagy eldődeikkel még meg nem osztozott meghalt vagy eldődei által szerzett adományos jószágokra nézve azon esetről kell és lehet érteni, a midőn a szerzés után nem történt oly osztály, melynek alkalmával a szerző vagy

maradéka lemondván az atyai örökségből illetőségéről, a szerzeményt a H. K. 1. R. 44. cz. értelmében magának tartotta; mert ezáltal a szerzemény a birtokos kirekesztőleges tulajdonává válván, megszünik a rokonok aziránti minden joga, s ennélfogva kihalásakor a fiscusra száll. Ezen egy eseten kivül, megszünik még a rokonok kérdés alatti joga azon esetben is, hogyha a szerző ezen szerzeményeit a H. K. 1. R. 5. cz. értelmében osztály előtt elidegenitette volna, mert a midőn a H. K. 1. R. 43. cz. k. §. szerint a szerzőt elidegenithetési teljes szabadság illeti azokra nézve, s azokból rokonai csak akkor követelhetnek osztályuk alkalmával részt, ha azok birtokában voltak a H. K. 1. R. 45. cz. k. §. értelmében is: hogy a jog szerint elidegenithetett jószág megszünt az osztandó örökség része s olyan lenni, melyből a szerző éltében s halála után is osztozatlan rokonainak részt követelni lehessen, világos. Kivétetik csakugyan azon eset, midőn a kérdés alatti jószágot nem maga a szerző, hanem hasonlóképen rokonaival még osztozatlan maradéka idegenitette volna el osztály előtt; mert az idegenithetési joggal a H. K. 1. R. 43. cz. k. §. szerint csupán maga a szerző (impetrans ipse) birván, a maradéka által elidegenitett jószág ugy tekintethetik, mint a még osztatlan örökség része, s mint olyant az osztatlan rokonok a H. K. 1. R. 61. cz. értelmében az elidegenitőnek mind életében, mind halála után a fiscus által korlátolhatlanul követelhetik.

b.) Nem adományos szerzemények, melyek ha a közös jószágok jövedelméből szereztettek, mint az osztatlan örökség járuléka azokkal együtt az osztatlan rokonokat illetik a H. K. 1. R. 45. cz. k. §. értelmében; ha pedig akár végrendelet, akár saját pénzzeli vásár vagy időmulás s magánajándék czime alatt szereztettek, azok felett a szerző rendelkezhetett, s ha nem rendelkezett volna a II. András 4. cz. 1. §. szerint a szerző legközelebbi rokonait illetik.

2.) Olyanok, melyeket a meghalt vagy eldődei az öröklést követelőkkel s illetőleg eldődeikkeli osztály után szerzett. Ezek is lehetnek

a.) adományosok, melyek a H. K. 1. R. 47. cz. 2. §. szerint, nem a meghalt rokonait, hanem a fiscust illetik; kivéve azon esetet, midőn a már egyébiránt megosztozott rokon neve is az adománylevélbe igtattatott volna,

ki ennélfogva a fiscus teljes kirekesztésével örökli az egész adományos szerzeményt a H. K. 1. R. 50. cz. 3. §. értelmében. Osztály utáni adományzásnak tartathatik azon eset is, midőn a család két utolsó fitagja leányaikat kölcsönös egyetértéssel, külön fiusitólevelek mellett fiusitják; azt rendelvén a H. K. 1. R. 50. cz. 1. és 2. §., hogyha az egyik maradék nélkül halna el, a fiusitás czime alatt nyert jószág ne a fiusitott nő rokonaira, hanem a fiscusra szálljon azon okból, mivel külön történvén a fiusitás, ugy tekinthetnek a fiusitott leányok, mint külön adományosok. Önként következtethetni a törvény ezen okadásából azt, hogy ha mindkét leányok egyszersmind s ugyanazon adománylevéllel fiusittatnának, a kihalt jószágának az életbenlevőre vagy maradékaira kellene szállani;

b.) nem adományosok, melyek a meghalt rokonait és nem a fiscust illetik; mivel 1.) ezek felett a szerző végrendelkezhetett volna, már pedig azon vagyonok, melyek a meghalt szabad rendelkezése alá tartoztak, ha az nem rendelkezett, a hozzá közelebb álló rokonokra szállanak a II. András 4. cz. 1. §. szerint. Annyivalis inkább, mivel 2.) azon törvények, melyek a fiscusnak az osztály után szerzett vagyonokra nézve a meghalt rokonai felett öröklési elsőbbséget engednek, névszerint csupán adományos jószágokról szólnak, mint láthatni a H. K. 1. R. 47. cz. 2. és 50. cz. 3. §-ban, az ezekben említett acquisitum és inventum bonum, a H. K. 1. R. 6. cz. 3. §. szerint adományos jószágot jelentvén.

Ezen szerzemények közül azonban a meghalt mellékágbeli firokon saját pénzével szerzett vagyonai csak a firokonokat illetik; a H. K. 1. R. 17. cz 6. §. szerint a fitestvér pénzével vásároltakból a nőtestvérek részt nem igényelhetvén, s következésképen azok maradékai sem.

291. §.

Ezen osztálybeliek részesedése mértékéről.

Ezen harmadik osztálybeli örökösök ha mind ugyanazon legközelebbi ízbeliek, fejenkint örökölnek öröklési joguk egyenlőségénél fogva; az örökösödés megnyilása előtt elhalt ugyanazon ízbeli rokonok maradékai pedig szokás szerint képviseleti joguknál fogva törzsökönként, holott törvény szerint ezek részt azért nem igényelhetnének, mivel

a mellékágbeli rokonok öröklése alapjául használt törvények, jelesen pedig a II. András 4. cz. 1. §. I. Lajos 11. §. csupán a meghalt legközelebbi rokonainak tulajdonitják az öröklési jogot, a romai törvénynyel is öszhangzólag.

292. §.
A székelyek mellékágbeli öröksödéséről.

A székely nemzet örökösödést szabályozó sajátságos törvényei csupán a nemzettekét tárgyazó levén, a mellékágbeli örökösödés szabályait csakis a régi szokás emlékezetét fentartó régibb és ujabb itéletekből merithetni, melyek szerint a nemzettek örökösödésének azon alapelve, hogy a fitestvérek nőtestvéreiket kirekesztő előjoggal birnak, és a mellékágbeli örökösödésnek azon általános szabálya, hogy a közelebb ízbeli rokonok kirekesztik a távolabb ízbelieket, ugy olvasztatott öszsze, hogy

1.) a meghalt családi székely ősöröksége az ugyanazon ág- (linea) beli hozzá közelebb álló firokonokat illeti, bár közelebb ízbeli nőrokonok legyenek is; a nőrokonokat csupán azon esetben illethetvén ezen osztálybeli örökösödési jog, ha a meghalt ágabeli firokonok nem léteznek s fiuleány sincs, mely esetben előjoggal birnak a meghalt ágára nézve a mellékágbeli firokonok felett; egyik leszármazási ág örökségeit örökölhetési jog csupán azon ág mindkétnemü tagjai teljes kihalása után szállhatván a másik ágbeli előbb fi-, s azok nem létekor a nőrokonokra is által, az 1451-ik évben Hunyadi János és Vizaknai Miklós gubernatorok által kiadott itéletek szerint, melyeket több ujabb időbeli itéletek az ősszokás hív tolmácslóinak neveztek.

2.) A meghalt birtokában volt ősi örökségen kivüli vagyonok közül, több rendbeli itéletek szerint

a.) azon fekvők, melyek a meghalt elődei által bármi czim alatt akár a fimaradékok számára szereztettek, akár ha *igy nem szabályoztattak volna is, de a székely örökséggel mintegy összeolvadottan ugy szállottak le és oszlottak az örökösök között, mint az ősi örökség, ősi örökségnek tartatnak*, s az ezt igényelhető örökösök által örököltetnek;

b.) azon fekvők, melyek a meghalt által szereztettek s nem szabályoztattak, s annak birtokában volt bárminemü ingók, a mellékágbeli örökösödés általános szabályai sze-

rint illetik a meghalt mindkét nemü közelebbi rokonait, valamint azon fekvő vagyonok is, melyek anyai de nem fiuleányi örökségnek tartathatnak.

B.) A csupán törvényi örökösödésről.

293. §.

A csupán törvényi örökösödésről.

Azon örökösök, kik nem vérségi egybeköttetésnél fogva, hanem csupán a törvény rendeléséből birnak a meghalt vagyonait örökölhetési joggal: a hitvesek, özvegyek, és a fiscus, a kik közé számlálhatni az örökbefogadottakat is, kik öröklési jogukat hasonlóképpen csak a törvény rendeletében gyökereztethetik, valamint a földesurakat, s a kihalt szomszédok és papok örököseit is.

294. §.

1.) A hitvesi örökösödésről.

Hitvesi örökösödésnek (successio conjugalis) neveztetik az örökösödésnek azon esete, midőn egyik a házastársak közül (conjux) gyermekeivel együtt örökli elhalt házastársa vagyonait. Ezen örökösödési jognál fogva:

I.) Az anya gyermekeivel együtt (tutrix relicta) örökösödik elhalt férje következendő vagyonaiban:

1.) az adományos és örök czim alatti más szerzeményeiben is, ha neve bé volt igtatva a szerzőlevelekbe, a H. K. 1. R. 43. cz. 1. §., 48. cz. 102. cz. k. és 2. §. szerint.

2.) A zálogczim alatti szerzeményekben, akár a házasság ideje alatt, akár azelőtt szereztettek legyen, a feleség gyermekeivel együtt még azon esetben is örökösödhetett a H. K. 1. R. 102. cz 3. §. szerint, ha nem volt béigtatva neve a szerzőlevelekbe, azon okból, mivel a zálog ingó vagyonnak tartathatik. Az idézett törvény ezen rendeletét azonban megváltoztatta az A. C. 3. R. 25. cz. ezen szókkal: „az inscriptios vagy zálogos jószágok állapotjában observáltassék ama juris regula, quomodo quisque formaverit literas suas (ita et bonorum suorum successionem habebit) és hogyha a defunctus possessornak levelei ad heredes et posteritates szolnának, non obstante eo, hogy egyébiránt a zálogosok pro rebus mobilibus tartatnak, de ha a relictáknak nevekin-

serálva nincsen, része is az olyan jószágokban nem különben, hanem csak dotalitio és nem successorio jure lehet". Azon véleményt, hogy a régibb törvény csupán az inscriptios jószágokra nézve szenvedett volna változtatást, melyeken az A. C. 2. R. 8. Cz. értelmében zálogczim alatt szerzett fiscalitást kellene érteni, alaptalannak lehet s kell is tartani mind azért, mivel az inscribált jószágokon törvényeink s névszerint a H. K. 1. R. 48. cz. 5. §., 68. cz. 1. §., 110. cz. 4. §. általában bárminemü zálogczim alatt szerzett jószágokat értenek, csupán a H. K. 1. R. 13. cz. 3. §-t véve ki, mely szerint vegyes adományul szerzetteket jelent; mind azért, mivel a tárgy semmi különbséget sem okozván a zálogjog természetére nézve, s a zálogtartó jogai ugyanazonok levén, akár pura fiscalitas, akár másféle jószág legyen zálogos birtokában, nincs semmi helyes ok ezen megkülönböztetésre; mind végre azért, mivel megengedve is azt, hogy az inscriptios jószág természete különbözнek más zálogos jószágok természetétől, a törvény fenebb idézett szavait még sem lehetne csak a pura fiscalitásokra szoritani, mert azok inscriptios jószágokról is, zálogos jószágokról is emlékezvén, mindenikre nézve egyiránt a feleség öröklési jogát neve béigtatása által teltételesitik. Mivel pedig a régibb törvény csupán a házasság alatt szerzett zálogokra nézve szenvedett változást, a mennyiben a házasság előtt költ szerzőlevelekbei igtatásáról a feleség nevének még szó sem lehet; és mivel a házasság ideje alatti szerzeményekre is csak azon esetre korlátoltatott a feleség öröklési joga, hogy „ha a defunctus possessornak levelei ad heredes et posteritates szólanának": a házasság előtti szerzeményzálogokra nézve, valamint azon házasság alatti zálogszerzeményekre nézve is, melyekről költ levelekben a szerző maradékairól nem tétetett említés, áll most is a H. K. 1. R. 102. cz. 3. §. azon rendelete, mely szerint azokban az anya gyermekeivel együtt örökösödik.

3.) A férj bármi nevü s nemü szerzemény ingó vagyonaiban, a fiakat illető fegyvereken és 50 darabnál többől álló ménesen kivül; a férj hámos lovait s jobb köntösét kirekesztőleg igényelhetvén a H. K. 1. R. 99. cz 1. és 2. §. 101. cz. k. 1. és 2. §. szerint. Azonban az atyjukkal

megosztozott fiakat és kiházasitott leányokat az atyai ingókból rész nem illetvén, ha osztozatlan fiak és ki nem házasitott leányok nem lennének, azokat az anya örökli merőben, s megosztozott fiait és kiházasitott leányait kirekesztőleg a H. K. 1. R. 99. cz. 4. §. szerint.

4) Az A. C. 3. R. 25. Cz. azon rendeléséből, miszerint azokat, kik szerzőtársaknak tekintethetnek, az öröklés-től nem lehet elrekeszteni, azt szokták következtetni, hogy azon törvény megváltoztatta legyen a feleség örökösödési jogát korlátoló s fenebb idézett törvényeket, s ennélfogva a feleségnek mint szerzőtársnak a férj házassága ideje alatti minden szerzeményeiben örökösödni kell gyermekeivel együtt, akár bé legyen igtatva neve a szerzőlevelekbe, akár nincs. Ezen szokássá váló félben levő állitásnak éppen az alapul használt törvénynyeli ellenkezése világos abból, hogyha a törvény a kérdés alatti vélemény szerinti rendeletét a gyermekeivel együtt örökösödő feleségre is ki akarta volna terjeszteni, azt nem rekesztette volna ki a házasság ideje alatt szereztetett zálogjószágból azon esetben, midőn neve nincs a szerzőlevélbe igtatva, s a feleség örökösödési jogát a zálogosokon kivül egyéb jószágokra nézve is nem feltételesitette volna neve béigtatása által.

Az elősorolt vagyonokbóli részesedés mértéke az, hogy a feleség gyermekeivel egyenlően osztozik az őtet is velök egyiránt illető ingó s zálogos vagyonokban a H. K. 1. R. 99. cz. 1. és 102. cz. 3. §. szerint; azon fekvőkből pedig, melyek örök- vagy zálogjogczim alatt neve béigtatása mellett szereztettek, az egésznek felét igényelheti kirekesztőleg, a más félrész gyermekeit mint atyjuk örököseit illetvén, mivel a H. K. 1. R. 43. cz. 1. §. szerint, annyi egyenlő részekre kell a szerzeményeknek osztatni, a hány személy neve igtattatott a szerzőlevélbe. Azon véleményt, hogy az anya gyermekeivel atyjok illetőségében is osztozhatnék, sem az igazság nem helyesli, sem a törvény nem rendeli; de igen ellenben azt, hogy a férj feleségét meg ne foszthassa végrendelete által azon vagyonokbóli illetőségétől, melyek neve béigtatása mellett szereztettek, az A. C. 3. R. 25. czimében láthatólag.

2.) Az atya gyermekeivel együtt örökösödik felesége azon vagyonaiban,

a.) melyek neve béigtatása mellett bármi czim alatt szereztettek a H. K. 1. R. 43. cz. 1. §. értelmében;

b.) melyek a házasság ideje alatt ugy szereztettek, hogy szerzőtársnak méltán tartathatik, az A. C. 3. R. 25. Cz. értelmében, a fekvőkben még azon esetben is, ha neve nem igtattatott volna a szerzőlevelekbe, a férj hitvesi örökösödését nem feltételesitvén törvényünk neve béigtatása által.

Ezen vagyonoknak felerészét igényelheti a férj, s illetőségétől felesége végrendelete által sem fosztathatik meg az A. C. 3. R. 25. Cz. értelmében; a másik félrész a gyermekeket illetvén, mint anyai örökség.

295. §.

2.) Az özvegyi örökösödésről.

Özvegyi örökösödésnek (vidualis successio) nevezhetni, az öröklés azon esetét, midőn gyermektelen házastársak örökösödnek egymás vagyonaiban. Örökösödik ugyanis

I.) az özvegyasszony (simplex vidua) férje következendő vagyonaiban:

1.) az adomány vagy más czim alatt örökösön szerzett fekvőkben, ha neve bé volt igtatva a szerzőlevelekbe, férje illetősége is reászállván a H. K. 1. R. 48. cz. k. és 5. §. szerint, s félrészbeli illetőségétől férje végrendelete által sem fosztathatván meg az A. C. 3. R. 25. Cz. értelmében.

2.) A házasság alatt szereztetett minden ingó és fekvő akár örök- akár zálogczimü vagyonaiban, ha szinte béigtatva sem volna neve a szerzőlevelekbe. A feleség örökösödési joga ugyanis, a H. K. 1. R. 102. cz. és A. C. 3. R. 25. czimében láthatólag, nevének a szerzőlevelekből kihagyásánál fogva csupán gyermekei érdekében levén korlátoltatva: gyermekek nem léte esetében a fen kijelelt vagyonokbani öröködéstől annyival kevésbbé lehet az özvegyet elrekeszteni, mentől bizonyosabb az, hogy a férj minden ingó vagyonai a H. K. 1. R. 98. cz. k. §. szerint őtet illetik, s örökösödési tekintetben a bárminő czim alatt szerzett fekvők is ingóknak tartathatnak, a H. K. 1. R. 19. cz. értelmében azt illetvén, a kit azon pénz, melylyel vásároltattak, mint ingó vagyon illetett volna. Mindezen ingó vagyonairól azonban a férj végrendelkezhetvén a H. K 1. R.

98. cz. k. és 99. cz. 3. §. szerint, azokból feleségét ki is tagadhatja, kivéve csakugyan azokat, melyekre nézve a feleség szerzőtársnak tekintethetik, a mennyiben azoknak felerészétől férje végrendelete által sem fosztathatik meg a H. K. 3. R. 29. cz. 2. §., és az A. C. 3. R. 25. Cz. értelmében.

3.) Mindazon ingó s fekvő vagyonokban, melyek a férj által bármi czim alatt házassága előtt szereztettek, melyek nem csak azon okból illetik az özvegyaszszonyt, mivel örökösödési tekintetben ingóknak tartathatnak, hanem azon okból is, mivel a H. K. 1. R. 48. cz. 1. §. az özvegyet, örökösödési tekintetben, férje szerzeményvagyonaira nézve, még a férj testvéreinek is elébe teszi (plus quam frater esse reputatur); és mivel a H. K. 3. R. 29. cz. 2. §-ban is a maradék és végrendelet nélkül elhalt férj minden szerzeményei közvetlen örökösének özvegye neveztetik. Ezen vagyonokból csakugyan a férj kitagadhatja özvegyét merőben, végrendelkezhetési jogánál fogva; az özvegy azokra nézve szerzőtársnak nem tekintethetvén.

4.) Az özvegyet illető azon ingók közül, melyeket a férj a házasság ideje alatt vagy előtt szerzett, ki szokták venni a fegyvereket és 50 darabnál többből álló ménest, mint általában a férj firokonait illetőket. Ezen vélemény alaptalansága megtetszik a fegyverekre nézve a H. K. 1. R. 99. cz. 3. §-ából, melyben azok azon esetben, midőn a férjnek figyermekei vagy vele még nem osztozott firokonai nem volnának, az özvegyet illetőknek neveztetnek; és a ménesre nézve a H. K. 1. R. 101. cz. 2. és 3. §-aiból, melyek szerint a mellékágbeli firokonok, figyermekek s osztozatlan fitestvérek nem létezésekor, csupán az ősi ménesből igényelhetik azon részt, melyről a férj nem végrendelkezett s nem végrendelkezhetett. Méltán állithatni ennélfogva, hogyha a férjnek figyermekei s osztozatlan fitestvérei sem maradtak: özvegye örökli szerzeményfegyvereit s bármekkora ménesét is, ha azokról a férj, felesége szerzőtársi joga sérelme nélkül, nem végrendelkezett.

5.) Azon esetben, midőn a férjnek sem nemzettei, sem nemzői, sem mellékágbeli rokonai nincsenek: özvegye örökli bármi nevü akár szerzemény, akár ősi nem adományos vagyonait. Ezen vagyonairól ugyanis a kihalófélben levő férj rendelkezhetett volna, s ha nem rendelkezett, azoknak a

II. András 4. cz. 1. §. szerint arra kell szállani, a ki a meghalttal legközelebbi viszonyban áll, e pedig a felvett esetben a kihalt felesége, a kit a H. K. 1. R. 48. cz. 1. §. a kihalthoz még testvéreinél is közelebb állónak nevez. Az özvegyet ezen örökösödési joga gyakorlatából a fiscus még azon okból sem rekeszthetí el, mivel a kérdés alatti vagyon pénzzel szerzettnek s annálfogva ingónak tekintethetvén a H. K. 1. 19. cz. értelmében, az ingó vagyonra nézve a feleségnek fiscus feletti elsőbbsége határozottan ki van mondva az A. C. 3. R. 25. czimében.

6.) Különösön az urbéresek özvegyei öröklötték végrendelet nélkül elhalt férjök minden a házasság ideje alatt szerzett vagyonait, azok felerészétől a férj végrendelete által sem fosztathatván meg a H. K. 3. R. 29. cz. 2. §. szerint. Az urbéri ingatlan állomány a földesurat illette, a ki tartozott az urbéres javitásainak becsüszerinti árát az özvegynek kifizetni az 1791: 26. cz. értelmében. Hajdon a jobbágyság idejében a földesur igényelhette az ingók kétharmadát is az A. C. 3. R. 30. Cz. szerint.

Az özvegyi örökösödés utján kapott vagyonok elannyira tulajdonai az aszszonynak, hogy azokról szabadon rendelkezhetik; hapedig özvegységben s végrendelet nélkül halt el, a sz. István 2. K. 24. f. 2. §. szerint férje szüleire szállottak hajdon, most pedig legközelebbi véreire, az idézett törvény változást szenvedvén a II. András 4. cz. által.

II.) Az özvegy férj (simplex viduus) örökli feleségének következő vagyonait:

1.) Azon bármi czim alatt szerzett fekvőket, melyekről költ szerzőlevelekbe neve bé van igtatva a H. K. 1. R. 48. cz. 2. és 5. §. szerint, ezek felerészéből ki sem tagadtathatván felesége által, a H. K. 1. R. 43. cz. 1. §., és az A. C. 3. R. 25. Cz. szerint.

2.) Minden ingó és ingatlan szerzeményeit, bár nincsen is a szerzőlevelekbe igtatva neve, a mennyiben elhalt felesége vérei által a H. K. 1. R. 100. cz. 2. §. és az 1791: 134. ideiglenes czikk szerint csupán a hozomány, ősi ingók és fekvők visszszaadására követeltethetik. Kitagadtathatik azonban ezen szerzeményből, a feleség végrendeletében, ha házasság előtt vagy ugy szereztettek, hogy a férj szerzőtársnak nem tekintethetik, merőben; hapedig a férj segedelmével szereztettek, félrészben az A. C. 3 R. 25. Cz. értelmében.

3.) A hozományok közül is viszszatartoztathatja a férj mindazt, a mit mátka korában ő maga ajándékozott volt feleségének, ha az arról másként nem rendelkezett a H. K. 1. R. 100. cz. 4. §. szerint.

296. §.

3.) A fiscus örökösödéséről.

A fiscus a kihaltak örökösének neveztetik a H. K. 1. R. 27. cz. 1. §-ban, és egyszersmind meg is különböztetik örökösödési joga a vérszerinti örökös (propagativus heres) jogától, a mennyiben csak azon vagyonokra szorittatott, melyeket a hihalt birt vagy birhatott, névszerint elrekesztetvén azon vagyonok követelhetésétől, melyeket a kihalt még sajátjává nem tett, hanem a pernek még csak kétes állásában remélt megnyerhetni; a miből következtethetni azt, hogy annyival kevesebbé igényelheti azokat, a miket a kihalt még perelni sem kezdett volt. A fiscus ezen öröködési jogánál fogva igényelheti, az idézett törvény értelmében, a kihalt halálakor birtokában találtatott jószágokat, és ezeken kivül még azon vagyonokat is, melyeket a kihalt vagy elődei tulajdonosi jogaikróli lemondás nélkül idegenitvén el, polgárilag birtokolni nem szüntek meg mindamellett is, hogy mások által birtokoltatnak tettlegesen zálog- hitbér- s leányi negyed- vagy más ezekhez hasonló s a viszszaválthatási jogot fentartó czimek alatt. Ezen a fiscus által örökösödési jogánál fogva igényelhető vagyonok közt is azonban különböztetést kell tenni, mert azok lehetnek

1.) nem adományosok, melyek csak azon esetben illetik a fiscust, ha a kihaltnak sem felesége (A. C. 3. R. 25. Cz.), sem végrendeleti örököse, sem bármely ízbeli rokonai (II. András V. 4. cz. 1. §.) nincsenek. Sőt még ezen esetben is elrekesztetik a fiscus az örökösödhetéstől, a székely örökségekre s azok járulékaira nézve a szomszédok által ősi szokás szerint, az urbéres vagyonaira nézve a földesur (H. K. 3. R. 30. cz. 2. §.) és a városi vagyonokra nézve a közönség (szokás szerint) által. Ezen vagyonok örökölhetése esetében is pedig köteles a fiscus a kihalt adósságait fizetni a C. C. 4. R. 15. Cz. 1. cz. szerint, s ezen törvény elvéből következtethetőleg viszszaadni az illetőknek mindazt, a mit azok az örökséget hagyótól jogszerint követelhettek volna. Tartozik továbbá a fiscus azon jószágokat,

*

melyek a kihalt vagy eldődei által a tulajdonosi jogróli lemondás záradékának béirása nélkül szereztettek, az eladónak vagy örököseinek viszszabocsátani a H. K. 1. R. 69. cz. szerint, valamint azon jószágokat is, melyeket a kihalt vagy eldődei időmulással sajátitottak el; azon okból, mivel a fiscus ezen czim alatt tulajdont nem szerezhet, mint fenebb megmutattatott, magát időmulással a jószágot perrel követelők ellen sem védheti. A fiscus által igényelhető vagyonok lehetnek

2.) adományosok, melyeket azon esetben követelhet, midőn az örökségethagyó maga adományosszerző vagy utolsó volt a szerző azon maradékai közül, a kiknek ezen jószágok adományoztattak a H. K. 1. R. 10. cz. 2. §. szerint, mint fenebb a kihalás czime alatti adomány tárgyalása helyén terjedelmesen közöltetett. A fiscus ezen vagyonokbani örökösödésére nézve meg kell jegyezni itt is még e következendőket:

a.) Tartozik az ezen jószágokért netalán fizetett pénzt s az azokban az adományos vagy örökösei által tett épitmények, ültetmények s javitások becsüszerinti árát fizetni, még pedig ahozképest, a mint azokat ősieknek vagy szerzeményeknek tarthatni, a kihalt közelebbi véreinek s illetőleg feleségének vagy hagyományosainak az örökösödés általános szabályainak utmutatása szerint. Kihalás czime alatt ugyanis csak azt igényelheti a fiscus, szemben a nevezett örökösökkel, a mi adományozva volt, a H. K. 1. R. 10. cz. 1. §. szerint és a mire alkalmazható az A. C. 4. R. 12. Cz. 6. cz. ezen jellemző kifejezése: „redeál ad fiscum regium.“

b.) Az adományos jószágokban találtatott bármi nevü s nemü ingó vagyonok a kihalt feleségét illetik az A. C. 3. R. 25. Cz. szerint, s ha a nem volna, a hagyományosokat s ezeknek sem létekor a közelebbi rokonokat a II. András 4. cz. 1. §. szerint. Kivétetnek ezen szabály alól csakugyan azon ingók, melyekre nézve az adománylevélben is kifejezett jogfentartás történt; ezek a fiscust illetvén az A. C. 3. R. 25. Cz. ezen szavai szerint: „az ingó jókban jus regium nincsen különben, hanem per expressam donationique insertam reservationem.“

c.) Köteles a fiscus az örökségen fekvő adósságokat kifizetni, a mennyiben a kihalt ingó vagyonai, szerzeményjószágai s épitményei által nem fedeztethetnének; még pedig azon esetben, midőn az adományosokon kivül még egyéb ősi jószágokat is hagyott volna, azok örököseivel együtt az örökösödés mértékéhez képest a C. C. 4. R. 15. Cz. értelmében; ellenkező esetben pedig egyedül is, azon megkülönböztetéssel csakugyan, hogy a kihalt ősi adósságait, melyekkel eldődei az adományos jószágokat is terhelhették, merőben hordozza, a kihalt saját adósságainak pedig csak az örökölt jószág közbecs szerinti árához egyenlő részét; ennél többel a kihalt adományos jószágait fejedelmi jóváhagyás nélkül nem terhelhetvén a H. K. 1. R. 10. cz. 2. §. értelmében.

d.) Tartozik végre a fiscus, a kihalt feleségét s leányait azon törvényszerinti illetőségekre nézve, melyek alább közöltetni fognak, kielégitni a H. K. 1. R. 29. és 30. cz. értelmében.

297. §.

4.) Az örökbefogadottak örökösödéséről.

Az örökbefogadottak öröklik

1.) szüleik s rokonaik vagyonait a vérség szerinti örökösödés szabályai szerint; az örökbefogadtatás által nem enyészvén el azokkali vérségi egybeköttetésök s abból folyó örökösödési jogaik;

2.) örökbefogadóik vagyonait, mint azoknak a H. K. 1. R. 27. cz. 4. §.; 49. cz. 1. §. szerint csupán törvényi de nem valóságos örökösei (successores legitimi non tamen veri heredes), melyekre nézve csakugyan két esetet kell megkülönböztetni, u. m. azt

a.) midőn az örökbefogadó családa utolsó ivadéka volt. Ezen esetben az örökbefogadottra szállanak a kihaltnak minden szerzemény- és ősi nem adományos vagyonai a H. K. 1. R. 57. cz.; II. András 4. cz. 1. §. szerint, valamint az adományosok is, ha az örökbefogadás alapjául szolgáló végrendelet vagy egyezmény fejedelmi jóváhagyással megerősittetett a H. K. 1. R. 8. 10. és 66. czimei szerint; a fejedelmi jóváhagyásnál fogva csakis annyit igényelhetvén, a mennyi különben a fiscust illette volna, a II. K. 1. R. 27. cz. 4. §. szerint;

b.) midőn az örökbefogadó nem volt kihalófélben levő. Ezen esetben az örökbefogadott, örökbefogadójának csupán szerzemény-, nem adományos vagyonait igényelheti, mint végrendeleti vagy egyezmény szerinti örököse; rendelkezése az ősiekre nézve a H. K. 1. R. 58. cz.; A. C. 3. R. 25. Cz. szerint, az adományosokra nézve pedig, a mennyiben azokról fejedelmi jóváhagyás mellett is örökbefogadólag csak a kihalófélben levő rendelkezhetik a H. K. 1. R. 66. cz. szerint, érvénytelen levén. A szerzeményvagyonokat illető ezen örökösödési jogától még azon esetben sem fosztathatik meg az örökbefogadott, midőn az örökbefogadtatásakor kihalófélben volt örökbefogadónak azután törvényes örökösei születnének; követelheti ugyanis mindazt, a miről örökbefogadója rendelkezhetett, még pedig ha az örökbefogadás kölcsönös örökösödési szerződés utján létesült, az egyezmény erejénélfogva a H. K. 1. R. 66. cz. 1. §. értelmében, azt az örökbefogadó egyoldalulag még ellenkező rendelet vagy viszszahúzás által sem semmisithetvén meg, mivel az A. C. 3. R. 11. Cz. 2. cz. szerint kinek kinek irott törvénye a maga kötése; ha pedig az örökbefogadás végrendelet utján történt, ezen végrendeletnélfogva; azt, ha a végrendelkező maga meg nem változtatta, senki sem ellenezhetvén, midőn még a gyermekes atya is szabadon s érvényesen rendelkezhetik szerzeményeiről a H. K. 1. R. 57. cz. szerint.

Elenyészik az örökbefogadottak örökösödési joga akár végrendelet, akár egyezmény legyen is örökbefogadtatásuk alapja, azon esetben, midőn örökbefogadójuk hűtlenségi vétkeért elmarasztaltatott, elannyira, hogy még kegyelem utján viszszanyert vagyonait sem igényelhetik habár fejedelmi jóváhagyással volt is az örökbefogadás megerősitve, a H. K. 1. R. 49. cz. szerint, hanemha a kegyelemnyerés után az az örökbefogadás megujittatott.

298. §.

5.) A földesur örökösödéséről.

A földesur öröklötte végrendelet nélkül kihalt urbéresének mind ingó mind ingatlan vagyonait; köteleztetvén annak eltemettetéséről gondoskodni s adósságait is kifizetni a H. K. 3. R. 30. cz. 2. és 3. §. szerint. Azon okból azonban, mivel voltak tapasztalás szerint földesurak, kik gyer-

mektelen urbéreseiket kihaltaknak kivánták tartani, voltak legyen bár más földesurak szolgálatában volt rokonaik, szükség megjegyezni, hogy kihaltnak, az idézett törvény értelmében (rusticus una et singularis persona existens), csak azon urbérest lehetett tartani, a kinek sem gyermekei, sem rokonai nem maradtak; a földesuri örökösödésnek helye nem lehetvén akkor, midőn az elhaltnak bárminő állapotu s bárki szolgálatában levő rokonai voltak, kiket illetett az örökség vérségi egybeköttetésöknél fogva.

299. §.

6.) A szomszéd örökösödési jogáról.

Mivel azon jószágoknak, melyeket a fiscus kihalás esetében örököl, adományoztatni kell a C. C. 4. R. 12. Cz. 14. cz. szerint, az adományzásnál fogva pedig a jószág a H. K. 1. R. 10. cz. 1. §. értelmében fejedelmi jog tárgyává lesz, hogy az eredeti foglalás utján szereztetett székelyföld a fejedelmi jogtól tisztán s menten tartathassék, a kihalt tulajdonosnak székelyföldi jószágai nem a fiscusra, hanem szomszédjára szállanak ősi szokás szerint. Irott törvényeink az örökösödés ezen sajátságos neméről nem emlékeznek; az a mi a székelyföldön kihalt pap örökségére nézve az A. C. 1. R. 6. czimében rendeltetik, ezen örökösödést tárgyazó intézkedésnek azon okból nem tartathatván, mivel mint alább közöltetni fog, a szerint a szomszédnak inkább megválthatási, mint örökösödési jog tulajdonittatik, s örökösnek valojában az eklésia nézethetik, a melynek a szomszéd a jószág örökbecs szerinti árát fizetni tartozik. Midőn mind a belső jószágoknak, mind azok külső járulékainak több és különböző szomszédai lehetnek, kérdés alatt van, hogy ezek közül melyik és mennyi részben igényelheti az örökséget? Az ősi szokás ezen kérdést döntetlenül hagyta; addig is azonban, mig az örökösödésnek ezen különös neme irott törvény által illőleg szabályoztatnék, ezen örökösödési jogban részeltetni lehetne egyenlő mértékben a kihalt nemesi laka (curia nobilitaris) minden szomszédait, s ugyanazok között osztani fel annak minden akár belső akár külső fekvőkbeli járulékait a H. K. 2. R. 52. cz. 3. §. szerint, a járulékok a fődolog után járók levén.

300. §.

7.) A kihalt pap vagyonainak örökléséről.

A végrendelet nélkül kihalt pap vagyonai öröklésének szabályai az A. C. 1. R. 6. Cz. 2. cz. szerint:

1.) Ingó vagyonai a helybeli eklésiát illetik.

2.) Székelyföldi ingatlan javai a közelebb való szomszédokat illetik; örökbecs szerinti árukat letevén az eklésia számára.

3.) Vármegyei jószágai az azon helységbeli nagyobb részt biró patronusra (földesurra) szállanak; kifizetvén a helybeli eklésia számára azok igaz becs szerinti árát. Az ezen ponthoz ragasztott ezen záradéknak: „absque tamen praejudicio dominorum terrestrium" értelme az, hogyha a pap jobbágy gyermeke volt, örökségét földesura igényelhette, a minek azonban már most, a jobbágyság el levén töröltetve, nem lehet többé helye.

4.) A városi vagyonokra nézve arra utasittattak a város birái, hogy ezenmódot tartsák, nincs azonban meghatározva, hogy melyiket; a mi annál kivánatosabb lett volna, minél szembetünőbb az, hogy azon mód, mely a vármegyei jószágra nézve ezen utasitást közvetlenül megelőzőleg határoztatott, minden városokra nem alkalmaztatható; azokban nagyobb részt biró patronusokról csak azon esetben lehetvén szó, ha feldesuri felsőbbség alatt levők.

5.) Ha a kihalt pap nemesi kiváltsággal birt magára s utódaira és nem eklésiára szállható jószágokat vagy örökségeket, azoknak állapota alkalmaztassék a haza közönséges törvényéhez.

MÁSODIK CZIKK.

Az örökösödés következéseiről.

301. §.

Általában.

Mihelyt meghalt az örökségethagyó, az örökösödés megnyiltnak szokott neveztetni (hereditas delata). Az örökösödés megnyilása után történik az örökség kézhezvétele (acquisitio hereditatis), és annak ha az örökösök többen volnának, azok közti felosztása, az örökséggel egybeköttetett terhekkel egyetemben. Ennélfogva ezen czikk fel-

adata, külön a végrendeleti s törvényi örökösödésre nézve, előadni az örökség kézhezvétele s felosztása szabályait, valamint az örökséggel egybeköttetett terheket is.

ELSŐ PONT.

A végrendeleti örökösödés következéseiről.

302. §.

A végrendeleti örökség kézhezvétele s felosztása szabályairól és terheiről.

A végrendeleti örökség megnyilása után, még az örökségethagyó eltemettetése előtt, innepélyesen fel szokott olvastatni a végrendelet a végett, hogy nyilván legyen kit illessen az örökség feletti intézkedés joga. Ezt követi rendszerint, az örökséget hagyó eltemettetése után,

1.) az örökség kézhezvétele, a mi ahoz képest a mint az örökség szabadon, vagy valakinek birtokában van, megesik annak tettleges birtokbavétele, vagy az örökséget letartoztató s megintetése után is kiadni nem akaró birtokosnak a végrendelet teljesülését eszközlő per utjáni követeltetése által; kötelesek levén az illető törvényszékek a minden kellékekkel ellátott érvényes végrendelet teljesülését rendelni; mert ugy kell a H. K. 1. R. 21. cz. 6. §. szerint történni a vagyonok örökletének s háromlásának, mint az azokat tárgyazó levelek szerkesztettek, és a szt. István 2. K. 5. f. 1. §. szerint, a rendelkezésre jogositottnak végrendelete halála után senki által sem rontathatik meg. Az örökség kézhezvétele tettleges bizonysága az örökség elfogadásának, s az azzal egybeköttetett terhek elvállalásának, s éppen azért megfontolást igénylő tény, mely bár mikor történjék is, az örökösnek ugy kell tekintetni jogaira s kötelezteteséire nézve, mintha birtoka a rendelkező halála pillanatában kezdődött volna; az örökséget azután talált történetes károkat szenvedni tartozván, s az ahoz járult nyereségeket tulajdona járulékai gyanánt igényelhetvén.

2.) Az örökség osztály alá akkor kerül, midőn egynél több örökös van kinevezve a nélkül, hogy részök névszerint is ki volna jelelve; mely esetben az egész örökséget annyi egyenlő részekre kell felosztani, a hány örökös van, azon a H. K. 1. R. 43. cz. 1. §-ában látható elv

szerint, hogy a bármely levelekben foglalt vagyont mindig annyifelé kell osztani, a hány személy van azon levelekben különösön kijelelve. Az osztály megeshetik vagy békésen, vagy közegyetértéssel választott osztoztatók közbejöttével, vagy per utján. Bárminémű hajtatott is legyen végre az osztály, az annálfogva nyert végrendeleti vagyonok nem válnak ősiekké. Az ősiség ugyanis a H. K. 1. R. 47. cz. 4. §. szerint csupán a törvényi örökösödést követő vérségi kölcsönös osztálylyal születvén, a végrendeleti osztály utján szerzett vagyonok szerzeményeknek tartathatnak a H. K. 1. R. 57. cz. 2. §. értelmében, melyekről az örökös szabadon rendelkezhetik, ha ezen joga gyakorolhatására nézve az örökséget hagyó által nem korlátoltatott. Azon esetben, midőn a végrendelkező több örökösei közül mindenik részét határozottan kijelelte, osztályt egyik sem követelhet; a hagyományozó rendeletén a H. K. 1. R. 57. cz. 1. §. értelmében megnyugodni köteles levén, s ezen esetben csupán a kijelelt részek elkülönitésének s az örökség terhei azok mennyiségéhez képesti arányositásának lehet helye.

3.) A végrendeleti örökséggel egybeköttetett terhek vagy olyanok, melyekkel maga a végrendelkező terheli örököseit, milyenek az elejökbe szabott feltételek s mások számára tett hagyományok; vagy olyanok, melyekkel már maga a végrendelkező is terhelve volt, milyenek saját s elődei reászállott adósságai és az örökségen fekvő bármely tartozások. Az örökség ezen terhei átszállanak azon örökösökre, kikre azokat a végrendelkező névszerint ruházta; az örökség elfogadása által tettlegesen kötelezvén magát mindenik végrendeleti örökös az illetőségével feltétel gyanánt egybeköttetett terheknek is elvállalására. Ha pedig nem tett volna a végrendelkező öröksége terheire nézve határozott rendelést, azokból az örökösök illetőségük mértéke szerint részesülnek; a vagyon ugyanis a H. K. 1. R. 82. cz. 10. §. értelmében teherrel megy által, és a C. C. 4. R. 15. Cz. szerint, „ha a debitorok deficiáltak, azokra száll az adósság, kikre a debitorok javai szállottak.“ Kivétetnek csakugyan azon terhek, melyek az örökség valamelyik örökösnek névszerint hagyományozott részén feküdtek, melyek mint azon rész járulékai a megnevezett hagyományost illetik azon okból, mivel ha a végrendelkezőnek a lett volna aka-

rata, hogy az közös tehernek tekintessék, azt kifejezni el nem mulatta volna, és mivel a H. H. 3. R. 16. cz értelmében a fődolgot tárgyazó intézkedés járulékaira is kiterjesztettnek vétetik, ha azokra nézve nem történt kivétel.

MÁSODIK PONT.

A törvényi örökösödés következéseiről.

A.) Az örökség kézhezvétele módjáról.

303. §.

Ez megtörténhetik tettlegesen és perutján.

Ha a törvényi örökös joga elannyira világos, hogy azt senki sem hozza kétségbe, tettlegesen béül az örökségbe, s azt birtokolni kezdi, minden törvényes igtatás és egyéb törvényes eljárás nélkül a H. K. 1. R. 67. cz. 1. §. szerint. Ellenben ha az örökös joga nem nyilvános, mert p. o. az örökséget hagyóvali vérsége s a kérdés alatti vagyonokbani osztályossága bizonyitást igényel s ellenzésre talál, az örökséget per utján kell követelnie az idézett törvény 3. §. értelmében. Hogy az örökség kézhezvehetésében annál kevesebbé gátoltassanak az örökösök, jogosittattak a H. K. 1. R. 68. czimében arra, hogy azt, a ki az őket közvetlenül illető örökséget elfoglalná, egy esztendő bételése előtt erőhatalommal is kivethessék annak birtokából; a tettleges fellépés ezen esete, az A. C. 3. R. 8. Cz. 1. cz. szerint, büntetést érdemlő hatalmaskodási ténynek nem tekintethetvén. Ha pedig nem kivánnák az örökösök használni ezen a polgártársasági élet természetével s rendeltetésével különben is ellenkező s a tapasztalás szerint vészteljes következésüvé könnyen fajulható tettleges föllépést, perrel is követelhetik a foglalót, épen ugy mintha az az örökséget kezeik közül vagyis birtokukból vette volna el, a H. K. 1. R. 68. cz. 1. §. szerint; még pedig mint a maga helyén alább közöltetni fog, egy év bételése előtt panaszos (processus spolii), azután pedig rövid hatalmaskodási perrel.

B.) Az örökség felosztásáról.

304. §.
Az örökség felosztása esetéről s eszközlése módjáról.

Megnyilván a törvényi örökösödés, ha több jogegyenlőségi viszonyban álló örökösök vannak, illetőségöknek osztály utján kell kiszakasztatni, melyet közülök egyik ellenállása sem akadályoztathat meg a H. K. 1. R. 45. cz. k. §. szerint, annak mindamellett is végrehajtatni kelletvén az 1791: 133. ideiglenes czikk értelmében még azon esetben is, ha az örökösök a felosztandó vagyonoknak részint, de nem osztály, hanem az örökséget hagyó engedményezése következtében birtokában volnának is. Létesittethetik az osztály az illetők egyetértéséből akár békésen egymás között, akár a végre választott közbirák (arbiter) közbejöttével; kötelezvén magukat a felek egyezményökben (compromissum) az azok által létesitendő osztályoni megnyugvásra. Ha pedig ezen időt s költséget kimélő uton az osztály nem sikerülhetne, eszközöltethetik az per utján is e következendő szabályok szerint:

1.) Ha az örökség az ingókon kivül csupán a magyarföldön fekvő jószágokból áll, két esetet kell megkülönböztetni, u. m.

a.) midőn egymással első vagy második ízbeli rokonok osztoznak. Ezen esetben létesül az osztály fejedelmi osztoztató parancs (mandatum divisionale) segedelmével, mely ha a jószágok egynél több törvényhatóságokban feküsznek, az itélőmesterhez, különben pedig azon törvényhatóság fő- vagy alispanjához és főbirájához intéztetik, melyben az örökség fekszik; és még pernek sem nevezhető (non processu litis) legrövidebb eljárással hajtatik végre a H. K. 1. R. 45. cz és az 1791: 133. ideiglenes czikk szerint;

b.) midőn az osztozni akarók, a másodiknál távolabb ízbeli rokonai egymásnak. Ezen esetben az osztály rendes per utján eszközöltetik, a királyi tábla vagy megyei derékszék elébe idéztetés következtében, ahozképest a mint az osztandó jószágok több vagy csak egy megye körületében feküsznek.

2.) Ha az örökség az ingókon kivül csupán székelyföldi jószágokból áll, azon esetben

a.) midőn a jószágok egynél több székekben feküsznek, az osztály eszközöltetik fejedelmi osztoztató parancs mellett itélőmester által, vagy rövid perrel királyi tábla elébe idéztetés következtében ugy, mint a magyarföldi jószágokra nézve közöltetett, ahozképest a mint az osztozók egymásnak első s másod vagy távolabb izbeli rokonai, az 1791: 133. ideiglenes czikk szerint. Azon esetben pedig,

b.) midőn a jószág ugyanazon egy szék körületében fekszik, az idézett czikk által is helybenhagyott székelyföldi szokás szerint, az osztozó vérek vérségi egybeköttetése izeinek tekintetbevétele nélkül létesittetik az osztály, az azt követelő osztályos kérelme következtében, a kebelbeli al- (csupán Marosszéken a derék-) széktől kinevezett osztoztató birák által legrövidebb per utján. Végre

3.) ha az örökség, az ingókon kivül, olyan jószágokból áll, melyek részint magyar- részint székelyföldön feküsznek, az osztály vagy az itélőmester által fejedelmi parancs mellett, vagy a királyi tábla által, rendes rövid per utján létesittetik, ahozképest a mint az osztozók első s másod vagy távolabb izbeli rokonai egymásnak az 1791: 133. ideiglenes czikk szerint.

Az idézett törvények szerinti osztálynak csakis rokonok között lehetvén helye, ha az örökösök közül valamelyik eladta volna idegennek illetőségét, még annak osztály utjáni kiszakasztatása előtt, az azt megvásárolt idegen osztályt annyival kevesebbé követelhet saját neve alatt, mennyivel bizonyosabb különben is, hogy a H. K. 1. R. 27. cz. szerint nem követelheti a vásárló maga nevében a megvett de más birtokában levő jószágot. Ugyenezen okból nem követelhetnek osztályt az osztály előtt meghalt adósnak hitelezői is, annak rokonai ellen.

305. §.
Az osztály alól kivett némely dolgokról.

Mindamellett is, hogy a H. K. 1. R. 45. cz. k. §. értelmében szabály szerint minden az örökséghez tartozó, s az örökösök által közösön szerzett dolgoknak a jogegyenlőség viszonyában álló személyek száma szerint kell felosztatni, vannak több oly az örökséghez tartozó s illetőleg az örökösök által szerzett dolgok, melyek ki vannak vé-

ve részint általában, részint bizonyos tekintetben az osztály alól. Ilyenek:

1.) A természetök szerint használható részekre nem darabolható ingó dolgok, melyek ha nagyobb becsüek mintsem hogy másnemü dolgok által egyensulyoztathassanak a nyilban, meg szoktak becsültetni; sorshuzás utján döntethetvén el az, hogy az osztályosok közül melyik fizesse ki a többi illetőségét pénzzel.

2.) Az atyai lakház, mely ha nem nagybecsü, a legifjabb fiut illeti a H. K. 1. R. 40. cz. 2. §. szerint még azon esetben is, ha a telek nővéreket is illető levén, annak nálánál ifjabb leány testvére volna a H. K. 1. R. 41. cz. 2. §. szerint; azon feltétel alatt mindazáltal, hogy a többi osztozó testvéreknek is az atyaihoz hasonló nemesi lakházak épittessenek a H. K. 1. 40. cz. szerint szabad választásuk szerinti akár nemes (2. §.) akár urbéri (6. §.) telekre, s a közösből mindenik lakház után annyi szántóföldet erdőt s kaszálót kell szakasztani, a mennyi az atyai lakházhoz tartozik (3. §.). Ha pedig a közös földekből erdőkből s kaszálókból a szükséges mennyiség nem telnék ki, az atyai házhoz tartozóknak annyi részekre kell osztatni, a hány nemesi lak fog épittetni; bétudván az urbéri telkekre épitettekhez tartozandók közé azon külsőket is, melyek azokhoz az előtt tartoztak (4. 5, 6. §.), mely esetben azok nemesi szabad vagy majorságföldekké válnak. Ellenben, midőn az atyai ház kőből, téglából, vagy másképen is költségesen épittetett, és ha oly nagy becsünek itéltetnék, hogy olyanokat mindenik örökös számára nem lehetne a közös jövedelemből épittetni, két esetet kell megkülönböztetni. Ezek közül egyik az, a midőn a legifjabb fiu még nem érte el a törvényes kort, mely esetben az atyai házat, biró embere által, kőfaragó- kőmives- és ácsmesterek hozzájárultával lelkiismeretesen meg kell becsültetni, s a hány testvér van annyi részre kell a becsü szerinti összeget osztani, és a legifjabb fiu az őt illető részhez ingyen fog jutni, de a többi testvérek osztályrészét a becsüár szerint nekik kifizetni tartozik. A másik eset az, a midőn a legifjabb fiu törvényes vagy nagyobb koru, mely esetben az ily költséges épületet egyaránt kell felosztani a testvérek között a H. K. 1. R. 41. cz. szerint. Mivel pedig az utolsó esetbeni osztály nem létesithető, a házakat részekre darabolni vagy felosztva hasz-

nálni egyaránt káros levén, az atyai ház ezen felosztása ugy eshetik meg, hogy sorsvonás utján eldöntetvén az, hogy melyik legyen a ház tulajdonosa, az annak becsü szerinti árából kifizeti testvéreit, kik közé e részben a leányok csak ugy számláltathatnak, ha a telek, melyen a ház fekszik, őket is illeti; a H. K. 1. R. 41. cz. 3. §. a leányok atyai ház iránti igényét az által feltételesitvén, hogy azon jószág melyen az atyai ház van, a leányágat is szintugy mint a fiuit illesse.

3.) Az oklevelek, melyeket a legidősbbik fiunak kell örzésül átadni még azon esetben is, ha a leányokat is illető jószágokról szólók volnának, s idősb leánytestvér volna is a H. K. 1. R. 42. cz. k. §. szerint; ki ha téboly odott, tékozló volna, vagy többi testvéreit az atyai és ősi jószágokból vagy a magáéból is kitagadni világoson igyekeznék, a levelek tartását s örzését az atyai származás ágazatához közelebb álló más fivérre kell bizni (1. és 2. §.). Ezen levéltartó fivér kötelessége, osztály előtt, folytatni a közös pereket, közös költséggel (4. §.). A leányok a mindkét ágat illető jószágokat tárgyazó leveleknek s irományoknak is csak teljes hitelességü másolatát igényelhetik, s a fivérek ezek kiadására köteleztetnek (3. §.).

4.) Az atya hámos lovai és jobb köntösei, melyek csak az anyát és a fegyverek, melyek csak a fiakat s firokonokat illetik a H. K. 1. R. 99. cz. szerint, valamint az ötvenes számat tulhaladott ménesbeli lovak is a H. K. 1. R. 101. cz. 2. §. szerint.

5.) Az atyai ingók általában olykor, melyekből az atya életében megosztozott fiak s a jószágból férjhezadott s kiházasitott leányok részt nem vehetnek; azok csupán az anyát illetvén a H. K. 1. R. 99. cz. 4. §. szerint.

6.) Az a mit az osztozó vérek közül valamelyik az örökség elidegenitett részéből magához váltott mindaddig, mig örökös társai tőle ki nem perlik éppen olyan perrel, a milyennel kellett volna az általa képviselt idegentől visszakövetelni az elidegenitett jószágot.

7.) Nem tartoznak osztály alá bocsátani az örököstársak azon vagyonukat, melyeket osztály előtt s az örökség megnyilása után, akár végrendelet akár saját pénzökkeli vásár utján szereztek, a mennyiben törvényeink az osztály előtt szerzettek közül névszerint csupán azokat rendelik osztály alá, melyek adomány czime alatt szereztettek a H. K.

1. R. 43. cz. 5. §-ában, és a melyek az örököstársak által közösön (p. o. a még osztatlan jószág jövedelméből) szereztettek a H. K. 1. R. 45. cz. k. §-ban láthatólag; a H. K. 1. R. 43. cz. 4. §-ának azon rendelése, mely szerint az osztozatlan testvéreknek, osztály ideje előtt, nyereséget és kárt egyaránt kell kapniok és szenvedniök, a még osztatlan örökséget tárgyazó levén, s a kérdés alatti szerzeményekre annyival kevesebbé vitethetvén, mennyivel bizonyosabb az, hogy a H. K. 1. R. 44. cz. is osztály előtti adományos szerzeményről szól, annak a H. K. 1. R. 18-dik czimeiveli összehasonlításából következtethetőleg.

306. §.
Az osztály végrehajtása módjáról.

Megállittatván akár köz egyetértéssel, akár a közbirák vagy az illető törvényszékek itéletében általában, hogy kiket és mennyiben illessen osztályosság az örökségre nézve, az örökösödés szabályai szerint: az örökségnek annyi egyenlő részekre kell daraboltatni a H. K. 1. R. 45. cz. k. §. értelmében, a hány jogegyenlőség viszonyában álló személy vagy törzsök van. Ezen osztályrészek, melyeknek mennyiségi milyenségi s kényelmi tekintetben a lehetségig mentől egyenlőbbeknek kell lenni, az osztály alá tartozó tömeg összeiratából külön kiiratnak, illetőleg a felek, közbirák vagy az osztályos perbeli itéletek végrehajtói által, s *nyilczédulák*nak szoktak neveztetni. Kit melyik nyilczédulabeli vagyonok illessenek az osztozók közül, azon esetben ha a felett az illetők meg nem egyezhetnek, ugy szokott elhatároztatni, hogy a számjegyekkel is megkülönböztetett nyilczédulák külön papirdarabkákra vagy golyócskákra irt számai a sorsvonás módja szerint rendre kihúzatnak, a húzást szokás szerint a legifjabb osztályos kezdvén s utána a többi folytatván ugy, hogy az ifjabbat a nyilhúzásban az idősbb feletti elsőbbség, s az utoljára maradott nyil a leg idősebbet illeti. Megesvén a nyilhúzás, az osztályosok közül az, a ki az osztályos perbeli itélet végrehajtója által készitett nyilját a többiénél kisebbnek, vagy magát a végrehajtói eljárás által jogellenesen terheltnek érzi, innepélyes béjelentés mellett fentarthatja a hiba orvosoltatása iránti jogát, a mit *reportatio-jelentésnek* szoktak nevezni, s nem gátolhatja a nyilak szerinti osztályrészeknek az illető osztályosok ke-

zébe adatását, a mit kézbesitésnek assignatio) hívnak, és a közbiróság, vagy illető törvényszék itélete végrehajtói s olykor a végre kibocsátott táblai s főkormányszéki irnokok által létesittetik. Az osztályrészek kézbesitésével bévégzett osztály végrehajtása módját kimutató s az azt végrehajtók által készittetni szokott iromány osztálylevélnek neveztetik (litterae divisionales a H. K. 1. R. 46. cz. k. §. szerint), s igen nagy becsü oklevél, nem annyira az a szerint birtokolható vagyonok számon tarthatására s védelmére nézve, mint a vérségi egybeköttetés s osztályosságnak a H. K. 1. R. 47. cz. értelmébeni bébizonyithatására nézve.

307. §.

Az osztályigazitás-és uj osztályról.

Végrehajtatván az osztály az azáltal megkárositttatott fél, a hibák okainak különbözőségéhez képest, különböző módon orvosoltathatja sérelmét, mert

1.) azon esetben, midőn a hiba nem annyira az osztálynak örökösödési szabályok szerinti elveit, mint az elvek tettleges alkalmazását tárgyazza, a mennyiben olyan is felosztatott, a minek az osztályos itélet szerint nem kellett volna felosztatni, s viszont nem osztatott fel, a minek fel kellett volna osztatni, vagy a H. K. 1. R. 45 cz. 1. §. értelmében az egyik osztályos része kisebb s hasznavehetetlenebb mint a másiké: ezen esetben osztályigazitásnak (rectificatio divisionis) van helye, a mi eszközöltethetik

a.) legrövidebb perrel, mely az illető törvényszék osztályos perbeli itélete végrehajtójának hibái orvosoltatása végett indittatik s reportatios pernek szokott neveztetni. Ezen per, melynek tárgya a felfejtett hibák kigazitása, az itélet szerinti osztálynak épségben tartatása mellett, csak azon feltétel alatt indittathatik, szokás szerint 32 év bételése előtt, ha az aziránti jog fentartása innepélyesen béjelentetett s az osztálylevélbe is igtattatott.

b.) Rövid rendes per utján segithet magán a sérelmes vagy örököse, a H. K. 1. R. 45. cz. 1. §-a szerint, azon esetben, midőn az orvoslást igénylő hibát az osztoztató biró s illetőleg törvényszék követte el, és ezen pernek inditása nincs sem szokás sem törvény által az idő tekintetében korlátolva. Ezen per utján, az idézett törvény értelmében, az osztálybeli hibáknak az osztály ismétlése által kel-

lene kiegyenlittetni, a mit azonban a szokás oda módosított, hogy a már megtörtént osztály épségben tartása mellett, a biró elhatározza a felfejtett hibák kiigazitása, s az okozott károsodás pótlása módját. Ezen per utján a békésen létesült osztály hibái is kiigazittathatnak, hanemha a felek azt kirekesztették, a mit azonban csakis magukat kötelezőleg tehettek a nélkül, hogy örököseik orvoslást követelhetési joga azáltal korlátoltnak tekintethetnék.

2.) Azon esetben, midőn a hiba lényeges és az osztály elveinek megsértésében áll, a menyiben a sérelmes osztályrészébe oly vagyonokat kapott, melyek tőle merőben elpereltethettek a H. K. 1. R. 45. cz. 1. §. szerint, vagy az osztály a jószágok természetére ügyelet nélkül hajtatván végre, azáltal az osztályosoknak s örököseiknek tetemes kár, s a nyilak között jogi különbség okoztatott, p. o. midőn az egyiknek főleg ingók, a többinek fekvők, egyiknek többnyire szerzemények s a többinek ősiek, egy résznek nagyobb részint mindkét ágat, a más résznek csak a fiágat illetők jutottak osztályrészébe; mely szokás által megállitott esetekhez számláltatik a H. K. 1. R. 46. cz. 1. és 2. §. szerint még az is, midőn a többinél hatalmasabbá lett atyafi, a helyes osztály után, a másik osztályrészének némi részét erőszakoson elfoglalta volna és a tehetetlenebb atyafi nem levén képes a hatalmasabb erőszakosságának ellenállani, ujra igazságos osztályt követelne. Ezen esetben uj osztálynak (nova divisio) van helye, mely igy azért neveztetik, mivel az idézett törvény 2. §. szerint az osztálynak ujra kell történni, az osztály alá tartozó örökségnek összesitése és annak olyan felosztása által, mintha a felsem lett volna osztva. Követelhetni az uj osztályt, az idézett törvény és a szokás szerint is, hoszszu perrel, csupán azon egy esetet véve ki, midőn azon okból követeltetnék, mivel a követelőtől osztályrésze merőben elpereltetett, ez esetben rövid pert rendelvén a H. K. 1. R. 45. cz. 1. §. Rövid perrel követelhetni az atyafi által elfoglalt osztálybeli részt is a H. K. 1. R. 46. cz. 4. §. szerint, ha a per nem uj osztály eszközlésére, hanem csak az elfoglalt rész viszszaadatására van intézve, mely esetben, ugyanazon törvény 5-k §. szerint, a pert 32 év eltelése után meg nem indithatni. Mivel pedig az idézett törvény, az ugyanazon osztályost illető uj osztályi s hatalmaskodási perek közül, csu-

pán az utolsóra nézve ad helyet az idősületnek: következtethetni azt, hogy uj osztályra pert kezdhetni bármikor az idősület éveinek eltelése után is.

308. §.
Az osztály saját következéseiről.

A megtörtént osztálynak saját következései:

1.) Osztály után többé nem lehet osztálynak helye, kivéve az uj osztály már közlött eseteit. Nem elég azonban pusztán állittani vagy tanuk által bizonyitani azt, hogy az osztály megesett; hanem elő kell mutatni az osztálylevelet, vagy ki kell mutatni azon határjegyeket, melyek által az osztályosok részeiket meg is különböztették, a mi csakugyan nem rekeszti ki az örökösödhetés kölcsönösségét a H. K. 1. R. 46. cz. k. 7. 8. §. szerint.

2.) Az ősiség vagyis a megosztott vagyonoknak azon sajátsága, mely szerint a vérségi jog szerint történt osztály következésében nyert vagyon, kihalván maradékai az egyik osztályosnak, kétszáz s több év mulva is a többi osztályosok maradékaira száll, s a családnak, kevés eseteket kivéve, elidegenithetetlen tulajdonává lészen, mint fenebb már közöltetett. Ezt azonban csak azon nemesi (s szokás szerint városi) vagyonokról kell érteni, melyek az osztozottakra nézve atyai vagy nagyatyai vagyonoknak neveztethetnek, a H. K. 1. R. 47. czime az örökösödés emlitett kölcsönösségét azon vagyonokra terjesztvén ki, melyek a H. K. 1. R. 45. cz. szerint kerültek osztály alá, azon törvényben pedig csupán atyai s nagyatyai vagyonokról, s azok jövedelmeiből közösön szerzett jószágokról van emlékezet. Ősiekké válnak pedig az atyai s nagyatyai megosztott nem csak fekvő, hanem ingó vagyonok is, még pedig abban az értelemben, hogyha valamelyik az osztályosok közül szerzeményeiről végrendelkeznék, az ősi elidegenitett ingók s elköltött pénzek értékéhez képesti részét a szerzeményeknek osztályos rokonai az ősi fekvőkkel egyetemben követelhetik. Hogy a csupán törvényi örökösödés következésében történt osztály utján nyert vagyonok ősiekké nem válhatnak, világos, midőn azokat az osztályosokra nézve sem atyai sem nagyatyai vagyonoknak nem lehet tartani.

3.) A kölcsönös szavatosság (mutua evictio) vagyis azon köteleztetése az osztályos véreknek, melynélfog-

va egymást minden per utján háborgatók ellen az osztályrészökbe kapott vagyonok birtokában védelmezőleg megtartani, s ha ez nem sikerülhetne, kármentesiteni is tartoznak a H. K. 1. R. 45. cz. 1. §-ra alapitott szokás szerint, még azon esetben is, ha az osztozott vérek magukat arra nem kötelezték volna. Ezen kötelesség teljesitésére fel kell szólittatni osztályosainak a perrel megtámadtatott által, még pedig a derekas védelem megkezdése vagyis a per elvállalása (litis contestatio) előtt az A. C. 4. R. 1. Cz. 26. cz. szerint, és vesztés esetében az is egyszersmind meg szokott itéltetni, hogy az osztályosok mennyi részben köteleztessenek a vesztő kárát pótolni; a mi a perben költ itélet végrehajtása folytában (eodem executionis actu) teljesittetik is. Hogy ha elmulatta volna is a perrel követeltetett felszólitani osztályosait kölcsönös szavatossági kötelességök teljesitésére, netalán szenvedett kára pótlását eszközölheti a H. K. 1. R. 45. cz. §. nyomán rövid perrel; követelhetvén akár uj osztályt akár csupán kárpótlást, ahoz képest a mint osztályrészét merőben vagy csak részint vesztette el.

309. §.
Az osztály rendkivüli eseteiről.

Rendszerint meghalt személy öröksége levén osztály tárgya, az osztály azon eseteit, melyekben életben levők vagyonai kerülnek osztály alá, méltán nevezhetni rendkivülieknek. Ilyenek

I.) az atya s fiai közti önkéntes osztály, melynek a felek egyetértéséből kell történni s kiterjed, a H. K. 1. R. 53. cz. 9. §. szerint, az osztozók minden, s tehát nem csak ősi, hanem szerzeményvagyonaira is. Ezen osztálynak következése az is, hogy a fiak ezáltal, és csupán csakis ezáltal szabadulhatnak ki atyjuk életében az atyai hatalom alól a H. K. 1. R. 51. cz. 1. §. szerint. Azonban az atya s fiainak szerzeményvagyonai ezen osztálynálfogva ősiekké nem válnak, mind azért, mivel azt a törvény nem rendeli, sőt éppen az ellenkezőt következtethetni a H. K. 3. R. 29. cz. 3. §-ból, mely szerint az urbéres fiának az atyávali osztály utján nyert ingó s ingatlan vagyonokra nézve tetszés szerinti rendelkezhetés engedtetik elég bizonyságául annak, hogy a törvény szerzeményeknek kivánja tartatni az atya ezen osztály utján fia birtokába jutott vagyonait; mind azért, mivel

a H. K. 1. R. 47. czime szerinti fogalma az ősiségnek, ha a „hujusmodi bona“ szókban rejlő utasitásnálfogva összefüggésben vétetik a H. K. 1. R. 45. czimével, oly vagyonokat tárgyaz, melyek törvény szerinti örökösödés következésében az atya vagy nagyatya halála után osztattak fel; mind végre azért is, mivel ősi vagyonok a H. K. 1. R. 58. cz. szerint azok levén, melyeket atyaiaknak vagy nagyatyaiaknak lehet nevezni, megengedve is azt hogy a fiak birtokába ezen osztály utján jutott atyai szerzemények az ősiség ezen kellékével birnak, de ugyanazt állitani nem lehet a fiaknak atyjuk birtokába jutott szerzeményeire nézve is.

II.) Az atya s fiak közti önkéntelen osztály (coacta divisio), melyre az illető felek egymást kényszerithetik, még pedig

1.) az atya osztályra kényszeritheti fiát, de csak miután az a törvényes kort elérte, a H. K. 1. R. 52. czimében elősorolt közvetkezendő esetekben:

a.) ha a fiu hatalmaskodva szüleire támad, vagy más terhes és nevezetes méltatlanságot követ el rajtok;

b.) ha szüleit oly bünért vádolja, mely a fejedelem vagy az egész ország veszedelmeztetésével nem jár;

c.) ha szülei élete ellen méreggel vagy másképpen leselkedett;

d.) ha gonosztevőkkel vagy más istentelen életü emberekkel atyja akarata ellen czimboráskodik, gonoszul vesztegetvén az atyai jószágokat;

e.) ha fogságba esett atyját az ellenség kezéből vagy a tömlöczből, midőn tehette volna, ki nem váltotta s ki nem szabaditotta, vagy érette kezességet vállalni vonakodott.

2.) Viszont a bár atyai hatalom alatt álló fiu kényszeritheti atyját a jószágoknak és vagyonoknak megosztására, a H. K. 1. R. 53. cz. szerint, ezen esetekben:

a.) midőn az atya tékozló, s a maga és fiainak is jószágait nem szükségből és helyes okból, hanem inkább álnokul elidegnitette, vagy világoson elidegeniteni akarja és ilyetén szándéka a fiunak nyilvános tudomására jő;

b.) midőn jóllehet örökségét és jószágait el nem idegenitette, vagy nem is igyekezett elidegeniteni, de azokat nem kellőképen miveli vagy oltalmazza, hanem elpusztulni hagyja;

c.) ha az atya fiát igazságos ok és tetemes vétke nélkül gonoszul és kegyetlenül megfenyiti;

d.) midőn az atya fiát a törvényszerinti kornak bétöltése után házasságra lépni nem engedi;

e.) végre ha fiát vétkezni kényszeritené az atya. Ezen esetek közé számlálhatni még

f.) a H. K. 1. R. 54. cz. szerint azt is, hogy a fiu, miután atyja helybenhagyásával törvényes feleséget vett, atyját annak módja és törvény szerint osztályra kényszeritheti. Ezen törvényt nem lehet alkalmaztatni az atya megegyezésével férjhezment leányra is, mivel a csak fiakról szól és mivel azon ok az alapja, hogy a megházasodott fiunak feleségét rangjához illőleg tartani kell, holott a leányt férjének kelletvén tartani, nincs rendszerint ugy reászorulva örökségére, mint a megházasodott fiu.

Az elősorolt esetekbeni kényszeritett osztály alá csupán az ősi vagyonok tartoznak a H. K. 1. R. 53. cz. szerint, akár a fiu kényszeritse az atyát (7. §.) akár az atya a fiut (8. §.); kivéve az utolsó vagyis azon esetet, midőn az atya helybenhagyásával megházasodott fiu szorgalmazza az osztályt, melyben mind az atyának mind a fiunak jószágaira és javaira nézve egyenlően kell az osztályt végrehajtani; csupán azon vagyonok vétethetvén ki, melyekhez a fiu anyai jogon, az anyának akár éltében akár halála után jutott; az ilyetén jószágokat azon okból nem tartozván atyjával megosztani, mivel e részben csak az anya s nem az atya családját követik a jószágok a H. K. 1. R. 54. cz. szerint.

Az ősi vagyonok osztálya által eszközöltethetvén, a H. K. 1. R. 51. cz. 1. §. szerint, a fiak atyai hatalom alóli felszabadulása: az elősorolt eseteket ugyis lehet tekinteni, mint a melyekben az atya, szeretetére méltatlan fiát hatalma köréből kiüzheti, s viszont a fiu magát kiszabadithatja a jogaival viszszaélő atya hatalma alól. Kérdésbe szokták ennélfogva tenni azt, hogy kényszeritheti-e ugyanazon esetekben az ősi vagyonok osztályára az atya leányát is, az anya gyermekeit és viszont? Ezen kérdésre tagadólag felelhetni, mivel a kérdés alatti osztályt rendelő törvények csupán atyáról s fiakról szólanak; és mivel büntető vagy legalább büntetni akaró törvények levén, szoros magyarázatuak vagyis olyanok, melyeket betüszerinti értelemben kell venni.

Egyébiránt nem lehet érintetlen hagyni azt, hogy Verbőczink a kényszeritett osztály eseteit többnyire a romai törvényből kölcsönözte, mely szerint azok okul használtathattak arra, hogy az atya fiát s viszont a fiu atyját kitagadhassa az őtet törvény szerint illető részéből az örökségnek (legitima). Hogy ezen okoknak az ősi vagyonok osztályára kényszerités eseteivé tétele által tetemes hiba követtetett el, egyebeket mellőzve, szembetünő csak abból is, hogy az istentelen emberekkel társalkodó s atyja vagyonait vesztegető fiut, a törvényeink által olykor még a jog s méltányosság sérelmével is féltékenyen örzött ősi vagyonokban kényszeritőleg részeltetni, csaknem a nevetségessel határos képtelenség. Miként kerülhette legyen ki törvényhozóink figyelmét törvénytárunk ezen szenyfoltja, megfoghatatlan volna, ha ki nem magyaráztathatnék azon körülményből, hogy a nép igazság- s méltányosságérzete, a törvény használásának elmulasztása által, megelőzte az annak alkalmazásától elválaszthatatlan botrányt.

C.) Az örökség terheiről.

310. §.
Ezen terhek nemeiről.

A törvény szerinti örökösödés utján szerzett örökséggel járó terhek vagy olyanok, melyek a csupán fiágbeli fiörökösöket illető jószágokon feküsznek, p. o. a leányi negyed (quarta puellaris, quartalitium), hajadonok illetősége (jus capillare), és az özvegyaszszony kiházasitása; vagy olyanok, melyek mind a csupán fiágbeli fiörökösöket, mind a leányágbeli örökösöket is egyszersmind illető vagyonokra fektetvék, p. o. az özvegyaszszonyok illetősége (jus viduale) és az adósságok többnyire.

I.) A csupán fiágbeli fiörökösöket illető terhekről.

311. §.
1.) A leányi negyedről.

A leányi negyed a H. K. 1. R. 88. cz. 1. §-ban ekként határoztatott meg: „Quartalitium est jus possessionarium puellis et mulieribus, de bonis ac juribus paternis hereditariis, in signum parentelae propagationis,

non perennali vel hereditaria, sed redemtibili lege conditioneque deputatum." Ezen meghatározást kimeritőnek nem tarthatni, a mennyiben a leányi negyed rendszerint pénzzel s csak ritkán fizettetik jószággal; s midőn jószággal fizettetik is, a nem mindig viszszaváltható, levén eset, melyben kiadott jószágbeli negyede örök s maradékaira is átszálló tulajdona a leánynak; s végre nem is fizettetik a negyed csupán atyai jószágokból, hanem néha anyaiakból is, a mint mindezek fel fognak fejtetni.

312. §.

A leányi negyed fizettetik csupán fiágat illető jószágokból, az azokat öröklők által.

A H. K. 1. R. 6. cz. 4. §-ból következtethetőleg leányi negyed nem követeltethetvén azon jószágból, melyből a leányágbeli örökösöket rész illeti, az idézett törvény 3. §. és a H. K. 1. R. 18. cz. értelmében azon, még pedig adományos jószágokból kell a leányi negyedet fizetni, melyek csupán a fiágbeli örökösök számára adományoztattak, a mit a H. K. 1. R 29. cz. 4. és 6. §.; 89 cz. 1. §. is igazolnak. Ennélfogva azon jószágokból, melyek a H. K. 1. R. 48. cz. 4. §. szerint a fiörökösök kihalása után, leányágbeli örökösöket is illetendőleg adományoztattak, leányi negyed nem követeltethetik. És mivel az idézett törvény szerint az anyától is örökölhetni csupán a fiágat illető adományos jószágot, hogy a leányi negyed nemcsak az atyai, hanem olykor az anyai jószágból fizettetik, világos. A fiágbeli örökösöket kirekesztőlegesen illető adományos jószágokra fektetett terü levén a leányi negyed, azt fizetni tartoznak mindazok, kik ilyen jószágot örökölnek, a fiágbeli rokonok kihalása esetében még a fiscust s adományost sem véve ki, a H. K. 1. R. 29. cz. 6. §; és 89. cz. 2. §-ai szerint. Mivel azonban a H. K. 1. R. 88. cz. 1. §. szerint a leányi negyed szülői nemzés avagy a szüléktőli leszármazás jeléül (in signum parentelae propagationis) fizettetik: negyedet a nővérek a fiágat illető csak azon jószágból követelhetnek, mely szüleikről szállott fivéreikre s következésképen a mellékágbeli rokonok örökösödése rendén kapott fiágat illető örökségből az örökösök nővéreiknek negyedet adni nem köteleztetnek.

313. §.

A leányi negyed kifizetése módjáról.

A leányi negyed kétképpen fizettethetik ki, u. m.

1.) jószággal, még pedig ugy, hogy a fiágat illető adományos jószág negyede általadatik az azt igényelhető leánynak. Igy adatik ki negyede azon leánynak, a ki nem nemes (H. K. 1. R. 30. cz. 2. §. ignobilis), vagy jószágtalan (H. K. 1. R. 29. cz. 7. §. impossessionatus), vagy paraszt (Zsigmond 6. V. 20. cz. rusticus) emberhez megyen férjhez azon atya vagy fivérek megegyezésével, kik ilyen negyedeket fizetni tartoznak, a H. K. 1. R. 30. cz. 8. §. szerint; az ezek megegyezése nélkül igy férjhezment leány negyedében jószágot nem követelhetvén a H. K. 1. R. 29. cz. 9. §. szerint. Hogy az ezen esetben negyedi illetőség gyanánt nyert jószág viszszaválthatatlan s öröktulajdona a leánynak, bizonyitja mind a H. K. 1. R. 29. cz. 7. §. azon rendelete, mely szerint a leánynak az az ilyen leányi negyed örökös jogában és uralmában örökülnie és maradnia kell; mind különösön a H. K. 1. R. 17. cz. 4. §, mely szerint a leányi negyed megtéritése fejében kiadatott jószág a fi- és leányágbeli örökösöket illető örökség gyanánt száll által a kifizetett leány maradékaira is, kik a Mátyás 6. V. 26. cz. 11. §-ban megnemesitetteknek neveztetnek, és ezen egyetlenegy esetben, öröklési tekintetben, változást szenved az adományos jószág természete fejedelmi jóváhagyás nélkül.

2.) Pénzzel fizettetik ki a leányi negyed, az első pontban közöltetett eseten kivül mindenkor, még pedig ugy, hogy az örökölt fiágat illető jószágnak s az ahoz tartozóknak negyede, csupán az urbéri telkek szántóföld- és rétbeli járulékait véve ki, megbecsültetik s annak közbecs szerinti ára felosztatik a negyedet igényelhető leányok között, közülök mindenik illetőségét készpénzzel kelletvén fizetni a H. K. 1. R. 89. cz. és 134. cz. 2. §. szerint. Ha pedig nem volna pénze az örökösöknek, sem e végre a H. K. 1. R. 101. cz. 3. §. szerint használható ménesbeli lovaik, melyeken kivül minden egyéb eladható dolgok kirekesztettek a H. K. 1. R. 89. cz. k. §-ában: kiadathatik a jószág negyede is, de közbecs szerinti áron akármikor viszszaválthatandólag zálog gyanánt, a H. K. 1. R. 27. cz. 2. §., és 88.

cz. 1. §. értelmében. A leányok közül mindenik külön is követelheti a maga negyedbeli illetőségét, de az örökösök vigyázók legyenek, hogy egynek ne fizessenek annyit, a mit többnek kell fizetniök a H. K. 1. R. 89. cz. 2. §. szerint. Azonban, mivel a negyedbeli illetőség elfogadása, a jószág fiágat illetősége tettleges elismerésének tekintethetik, hogy azáltal a leányok nővéreiknek kárt ne okozhassanak, a H. K. 1. R. 90. cz. megengedi a negyedöket még ki nem vett nővéreknek, hogy a törvényszék előtt az örökség iránt perelhessenek azzal, a kit érdekel, s megkisérthessék, hogy a jószág illeti-e a nőnemet vagy sem. A negyedbeli illetőség kifizettetéséről nyugtatvány (litterae expeditoriae) szokott adatni, mely mint fenebb közöltetett, ha régibb 100 esztendősnél, elégséges a nemesség megbizonyitására a H. K. 1. R. 6. cz. 2. §. szerint.

314. §.

Mikor követeltethetik a leányi negyed?

A leányi negyed követelhetésének ideje nem levén tisztán meghatározva törvény által, csaknem uralkodóvá lett azon vélemény, mely szerint a kérdés alatti negyed, leányokat illető örökség, s ennélfogva akkor követeltethetik csupán, midőn az atya s illetőleg az anya halálával a fivéreket illető jószágokra nézve megnyilik az örökösödés. Megis engedve azonban azt, hogy a jószágbeli részben követelhető leányi negyed hasonlit az örökséghez, és a H. K. 1. R. 29. cz. 7. §-ban is azt a leány örökölni (succedere) mondatik; mivel mindazáltal a leányi negyednek az örökséghez hasonló volta mellett, a H. K. 1. R. 30. cz. 8. §-ban láthatólag, az atya is azok közé számláltatik, a kik a negyedet fizetni tartoznak, s a kitől ennélfogva még éltében követelhetni a negyedet; és mivel a H. K. 1. R. 89. cz. k. §. azon módot szabályozván, mely szerint a nemesek akár egy, akár tiz vagy több leányaikat negyedbeli illetőségekre nézve kielégithetik, felteszik annak lehetségét, hogy a negyed leányaik által tőlük éltökben s ennélfogva a vagyonaikbani örökösödés megnyilása előtt követeltethessék: az idézett törvények értelmében méltán állithatni, miként a férjhezment, s épen azért a H. K. 1. R. 111. cz. 8. §. szerint önjoguvá lett s az atyai hatalom alól kiszabadult leány, az őtet illető negyedbeli illetőséget atyjától s illetőleg anyjától is követelheti.

315. §.

Hányszor követeltethetik a leányi negyed?

Ezen kérdés tárgyazhatja

1.) a követelő személyeket, melyekre nézve igaz az, hogy a leányi negyed csupán egyszer követeltethetik, mert ha a már egyszer kielégitett leány vagy maradékai a negyed követelését ismételnék, a H. K. 2. R. 70. cz. 3. §. szerint, patvarkodás (calumnia) bünébe esnek;

2.) azon jószágot, melyből a leányi negyed fizettetik. E tekintetben szokássá vált azon gyakorlata a törvényszékeknek, mely szerint a fiágnak adományozott jószágból csak egyszer követelhetni leányi negyedet, és ha az egyszer kifizettetett, a követelés nem ismételtethetik mig azon jószág viszszaszállván a fiscusra, ismét adományzás tárgyává leszen. Ezen gyakorlat alapja gyanánt szokott használtatni a H. K. 1. R. 89. cz. k. §. azon rendelése, mely szerint, ha valakinek akár egy, akár tiz s több leánya van is, azokat a leányi negyed egyszeri fizetésével kielégitheti, minden leányok egy s ugyanazon fizetéssel (una et eadem solutione) kifizettethetvén. Ezen gyakorlat azonban

a.) alaptalan, a mennyiben az idézett törvényszerinti egyszeri fizetés értelme nem az, hogyha egyszer megtörtént a negyed kifizetése, többé ugyanazon jószágból negyed nem követeltethetnék; hanem az, hogy akármennyi leány legyen is, azok összesen egy negyedet kapnak, s például ha tiz van, azok közül mindenik csak az egy negyedből illetőségét, vagyis annak tizedét igényelheti.

b.) A leányi negyed rendeltetésével ellenkező, a mennyiben a szerint, ha az adományos szerző leányai kifizettettek, fimaradékinak leányai negyedet nem követelhetnek. A leánynegyed ugyanis kárpótlás levén a leányokra nézve a fitestvéreket illető jószágbóli természetellenes kirekesztetésökért, azt igényelhetik az adományosnak minden nőnemü maradékai, azon jószág nagyságához képest, melyben kirekesztetésök miatt nem örökösödhetnek, mindannyiszor, valahányszor előfordul a természeti jog sérelmének kárpótlásra méltatott esete.

c.) Ellenkezik törvényeinkkel is, a mit állithatni mind azért, mivel azok a leányi negyedet általában nemes leányt s tehát minden nemes leányokat illető jognak

nyilvánitván, olyan nemes leányokról, melyeket negyed nem illetne, említést sehol sem tesznek; mind azért, mivel rendeléseikből a kérdés alatti gyakorlattal ellenkezőt következtethetni, a mennyiben jelesen a H. K. 1. R. 88. cz. 1. §. szerint a leányt negyede, szüleitőli származása jeléül illetvén, mindazon leányoktól igényeltethetik, kik csupán fitestvéreikre néző adományos jószágot birtokló szüléktől származtak; a H. K. 1. R. 89. cz. k §. nem csak egy, hanem általában minden atyákra nézve szabályozza, az ennélfogva minden ilyen atyától származott leányok által követelhető negyed kifizetése módját; a H. K. 1. R. 29. és 30. czimei általánoson rendelik azt, hogy a kihalt atya fiágat illetett jószágából fizesse ki a fiscus a leányok negyedét, melyet azok ennélfogva azon esetben is követelhetnek, midőn azon jószágból más leányoknak már negyed fizettetett volna; a H. K. 1. R. 96. cz. 3. §. szerint a leányoknak atyjuk jószágaiból negyedet kell nyerniök; a H. K. 1. R. 101. cz. 4. §-ban a rendeltetvén, hogy a leányok kiházasittatásukon felül leányi negyedöket is megkapják, ki van mondva az, hogy a negyed mindazon leányokat illeti, kik kiházasittatást igényelhetnek, s már a midőn a kiházasittatást követelhetik minden arranézve még ki nem elégitett leányok, a leányi negyedet is követelhetniök kell minden arranézve ki nem elégitett leányoknak.

316. §.

A leányi negyed elvesztése esetéről.

Elveszti az aszszony nagyobb hatalmaskodási ténye büntetéseül leányi negyedét is a H. K. 2. R. 43. cz. 4. §. szerint, a mit azonban azon esetre kell érteni, midőn a már birtokába jutott; mert ha még ki nem kapta volna, azt miként követelhesse a sérelmes az aszszony atyjától vagy fivérétől, nem képzelhetni, kivált midőn a férfiak által elkövetett hasonló tény büntetése is csak azon vagyonokra terjesztethetik ki, melyek már birtokukban voltak a H. K. 1. R. 16., 2. R. 55. cz. értelmében, azokat melyek még nem szállottak reájok nem érdekelhetvén.

317. §.

2.) A hajadon leányok jogairól általában.

Hajadonoknak neveztetnek a még férjhez nem ment leányok (puellae in capillis constitutae H. K. 1. R. 91. cz.;

puellae quae capillos adhuc velamine nudatos gestant H. K. 1. R. 92. cz. k. §.). Az ezeket, mint olyanokat, illető jogok hajadon leányok jogainak (jura capillaria) szoktak neveztetni, és állanak a tartásból (capillaris intertentio), és kiházasitásból (emaritatio).

318. §.

a) A hajadon leányok tartásáról.

A szülék halálakor még férjhez nem ment leányok tartásukat igényelhetik, a mi a H. K. 1. R. 67. cz. 2. §. értelmében áll az élelmezésükre, ruházatukra s neveltetésükre szükséges költségek kiszolgáltatásában. Ezen költségeknek a fiágat kirekesztőleg illető jószágok jövedelméből kell fedeztetni a H. K. 1. R. 29. cz. 4. és 6. §; 67. cz. 2. §; és a 92. cz. szerint. Az ezen czim alatt követelhető költségek mértékére nézve meg kell különböztetni e következendő eseteket:

1.) Midőn a hajadon leányok atyja, a fiágat illető adományos jószágok tekintetében kihalván, a tartásról gondoskodni a fiscus vagy az arra viszszaszállott atyai jószágokat megnyert adományos tartozik. Ezen esetet szabályozta a H. K. 1. R. 29. cz. azt rendelvén, hogy a leányok férjhezmenetelökig maradjanak az atyai lakházban, s birtokolják az atyai jószágok egynegyedét leányi negyedül; férjhezmenetelök után pénzzel elégittetvén ki negyedi illetőségükre nézve (5. és 6. §). Ha a hátramaradott hajadon leányok az atyai háznál tartatnak, közösön használják az atyai jószág birtokukban hagyatott negyede jövedelmét. Ha pedig akár mind, akár csak valamelyik közülök az atyai házon kivül tartozkodnék, a tartási illetőség pénzben ugy határoztathatik meg, hogy a fiscusra szállott jószág közép jövedelmének negyede elosztatván a leányok számával, az igy kiszámitott egy évi illetőség soksoroztatik azon évek számával, melyeket a követelők, atyjuk halála napján kezdve férjhezmenetelökig eltöltöttek.

2.) Midőn az atya nem halt ugyan ki, de fiai nem maradván, fiágat illető jószágai mellékágbeli firokonaira szállottak, a kiktől leányai tartásukat követelik. Ezen esetet szabályozta a H. K. 1. R. 67. cz. 2. §. mely szerint az atyai jószágot öröklő firokonok tartoznak a hátramaradott leányokat férjhezmenetelökig éppen azon módon, miként a meg-

halálozott atya míg élt, eleséggel, ruházattal s az életre minden megkivántatókkal az örökölt jószágok erejéhez képest nevelni, ellátni s tartani. Az idézett törvénynélfogva követelhető tartási költség mennyisége az örökölt jószágok erejéhez képesti levén (juxta bonorum illorum exigentiam), ha az érdekelt felek a felett meg nem egyezhetnének, azt esetenként a birónak kell elhatározni, a kinek, az idézett törvény értelmében, sinormértékül kell használni mind azon módot, melyet az elhalt atya leányai tartásában s nevelésében követett, mind az örökölt jószágok tiszta jövedelmének közép mennyiségét.

3.) Midőn az elhalt atyának fiai maradtak, a kiktől hajadon leányai tartatást követelnek. Ezen esetet szabályozta a H. K. 1. R. 92. cz. azt rendelvén, hogy a leányok éppen azon módon maradjanak az atyai lakháznál s jószágokban, mint azon esetre nézve rendeltetett, a midőn a kihalt atya fiágat illető jószágait a fiscus örökli. Ennélfogva ezen esetben a leányok, férjhezmenésök idejéig, az atyai házbani lakhatást, s a fiágat illető jószágai negyede jövepelmét igényelhetik bár hányan legyenek is. Nincs ugyan az idézett törvényben kifejezve az, hogy éppen a fitestvérektől lehetne a szerint követelni a leányi tartást; midőn azonban a kihalás és fimaradék nélküli elhalás eseteit külön törvények szabályozták, s azokon kivül csak is a kérdés alattit képzelhetni: az idézett törvényt mind ezen oknál, mind általánosságánálfogva a kérdés alatti esetet szabályozónak lehet és kell is tartani; annak elismérése mellett csakugyan, hogy két elannyira különböző esetet ugyanazon szabály alá szoritani, az igazság s méltányosság sérelme nélkül nem lehet. Törvényhozónk feladata volna ennélfogva, gondoskodni a kérdés alatti eset czélirányosabb s méltányosabb szabályozásáról, valamint arról is általában, hogy a leányi tartás mértéke meghatározásában mennyiben vétethessék tekintetbe azon jövedelem, melyet, a leányok saját vagyonaikból remélhetnek; mert törvényünk szelleméből nem oknélkül állithatni azt, hogy a fiörökösök nővéreik tartásával terheltetésének oka abban rejlik, hogy a szabály szerint nemes leányaink, fekvő adományos jószágokat nem örökölhetvén, jószágtalanok.

A leányi tartást szabályozó minden törvényeink szerint, annak kiszolgáltatására a fiágat illető jószágok örökö-

sei levén kötelezve, azon esetben, midőn a leányok atyjának fiágat illető jószága nem volt, azok tartást sem igényelhetnek fivéreiktől.

319. §.

b.) A hajadon leányok kiházasitásáról.

A H. K. 1. R. 101. cz. 3. §. azt rendelvén, hogy a fitestvéreknek s rokonoknak kell a leányokat az atyai jószágokból kiházasitani s férjhezadni, és a H. K. 1. R. 67. cz. 2. §. a fimaradék nélkül elhalt atya fiágat illető jószágait öröklő rokonoknak tevé kötelességőkké azt, hogy az örökséget hagyó rokonuk leányait az örökölt jószágok erejéhez képest tisztességesen adják férjhez: csaknem szokássá vált ezen törvények azon magyarázata, hogy a midőn a csak most idézett 67. cz. a kiházasitás czime alatt követelhető mennyiséget határozatlanul hagyta, arra nézve csak annyit rendelvén hogy az atyai jószág erejéhez képest legyen tisztességes, annak mennyiségét, ha az érdekelt felek a felett meg nem egyezhetnének, esetenként kellene a biró által meghatároztatni; valamint az is, hogy a kiházasitásra szükséges pénzbeli mennyiséget a fivérek tartoznának a fiágat illető atyai jószág erejéhez képest fizetni, s ugyanazokból követelhetnének az atya által nem eléggé tisztességesen kiházasitott leányok pótlékot. Midőn azonban a H. K. 1. R. 99. cz. 4. §. azt rendeli, hogy a kiházasitott leányok az atyai felkelhetőkből ne részeltessenek, s viszont a H. K. 1. R. 101. cz. 3. és 4. §. azt rendelik, hogy ha a leányok atyjuk halála után ingó vagyonaikból részesültek, ezen ingókbóli részök kiházasitásul szolgálván, őket fivéreik kiházasitani nem tartoznak: a szokássá vált kérdés alatti véleménynyel ellenkezőleg méltán állithatni azt,

1.) hogy a kiházasitás mértéke meg van a törvény által határozva, a mennyiben az idézett törvények értelmében, a kiházasitott leány atyai ingókból részt nem követelhetvén, s az atyai ingókból részesült leány kiházasitást nem igényelhetvén, sőt határozattan ki levén az is mondva, hogy az atyai ingókban osztozott leány része kiházasitásul szolgál: a leány kiházasitási illetőségének lehet és kell is tartani az atyai ingók azon részét, mely a leányt osztály szerint illetné, és ha az azt kiházasitásul elfogadni nem akarná, annak igaz becsü szerinti árát;

2.) hogy a midőn kiházasitásul szolgáló vagyon gyanánt az atyai ingókat jelelte ki a törvény, s azok a H. K. 1. R. 99. cz. 1. §. szerint mindkétnemü örökösöket illetők: törvényellenes azon állitás, mintha a kiházasitás a csupán fiágat illető ingatlan örökségre lektetett terü volna, és a H. K. 1. R. 67. és 101. czimei azon rendelését, mely szerint a fitestvérek nővéreiket kiházasitani tartoznak, ezen állitással öszhangzásba hozhatni ugy, hogy a fitestvérek kötelessége a kiházasitásra használtatandó atyai ingókbeli részt kezelni, nővérök férjhezmeneteléig s akkor azt vagy annak becsü szerinti árát kiadni s illetőleg fizetni kiházasitásul. Ezen állitás ellenére nem használhatni erősségül a H. K. 1. R. 67. cz. 2. §. azon rendeletét, mely az atya fiágat illető jószágait öröklő mellékágbeli firokonnak kötelességévé teszi a leányoknak az örökölt vagyonok erejéhez képesti kiházasitását, mind a mellett is hogy azok a firokon által nem is igényelhető atyai ingókat a H. K. 1. R. 99. cz. 1. §. értelmében örökölhették. Az idézett 67. cz. ugyanis csak azon kérdésekre nézve használtathatik sinormérték gyanánt, melyekre nézve hasonló érvényességü törvény által kivétel nem tétetett; már pedig a H. K. 1. R. 101. cz. 3. és 4. §-aiban nem csak a fitestvérek, hanem minden törvényes örökösök is feloldoztattak a kiházasitás kötelessége alól azon esetben, ha a leányok az atyai ingó vagyonokból részt kaptak.

3.) hogy a midőn mind a nemesekre, a felhozott törvények szerint, mind a nem nemes állapotu urbéresekre nézve a H. K. 3. R. 29. cz. 1. §-ában névszerint az atyai ingók jeleltettekki kiházasitásul szolgálandó vagyon gyanánt, és a midőn azokról az atya a H. K. 1. R. 99. cz. 3. §. szerint is szabadon rendelkezhetik, s azokból ennélfogva gyermekeit s névszerint leányait tetszése szerinti mértékben részeltetheti: hogyha az atya valamelyik leányát kiháza, sitotta, vagyis annak illetőségét ingó vagyonaiból kiadta, az atya halála után pótlékot annyival kevesebbé követelhet, mentől bizonyosabb az, hogy egy törvény sem határozván meg az atyára (hanem csak a fivérekre) nézve a kiházasitási illetőség mennyiségét, a kiházasitott azzal, a mit atyjától kapott megelégedni kénytelen, mind azért mivel mint gyermek köteles megnyugodni azon rendelésen, melyet atyja szerzeményeire nézve tett a H. K. 1. R. 57. cz. 1. §. szerint a mit a H. K. 1. R. 99. cz. 4. §. is bizonyit, a men-

nyiben a kiházasitott leányt általában elrekeszti az atyai ingókbóli részesedéstől kiházasittatása minőségének tekintetbevétele nélkül; mind azért, mivel a törvény az örökösök kötelességévé csak a hajadon leányok kiházasitását tette, a kik közé az atya által már kiházasitott leányt nem számláihatni. Az atya által kiházasitottnak azonban a leány csak azon esetben tartathatik, midőn a férjhezmenetelkor atyjától kapottak neki névszerint kiházasitás gyanánt adattak, azok hitelesitett jegyzéke (emaritationale instrumentum) bizonyitása szerint, az atyától ez alkalommal nyert javak különben ajándéknak tekintethetvén.

4.) Mindamellett is, hogy törvényeink az atyai ingókat jelelték ki kiházasitásra használandó vagyon gyanánt, s mindamellett is, hogy az atyát rendelkezhetési jog illeti ingó vagyonaira nézve: azon esetben mégis, midőn az atya végrendeletében kirekesztette volna hajadon leányait ingó vagyonaiból, nem lehet azoktól megtagadni a kiházasitást, mert törvényeink nem ruházták fel az atyát azon hatalommal, hogy leányait kiházasittatási illetőségöktől megfoszthassa; jogositották ellenben a H. K. 1. R. 101. czimében az atyai ingókból nem részesült leányt arra, hogy atyja örököseitől kiházasitást követelhessen. Ezen esetben kiházasitási illetősége a leányoknak az atyai ingók azon részének becsü szerinti ára, melyet azok kaphattak volna ki nem rekesztetésök esetében.

5.) Midőn a H. K. 1. R. 101. cz. 4. §. szerint az atyai jószágok örökösei csak azon esetben nem tartoznak kiházasitani az elhalt atya hajadon leányait, ha azok részesültek az atyai ingókból: azon esetben, midőn az elhalt atyának semmi ingó vagyonai sem maradtak, az atyai jószágokból (de juribus paternis) kell kiházasitani s férjhezadni a leányokat ugyanazon törvény 3. §. szerint; és mivel a kiházasitási illetőségnek mennyisége, az atyai ingók fogyatkozása miatt, nem tudathatik, ha a felett az érdeklett felek meg nem egyezhetnének, annak a biró által kell meghatároztatni, még pedig a H. K. 1. R. 67. cz. 2. §. utasitása szerint az örökölt jószágok erejéhez képest. Ezen, és csakis ezen egy esetben lehet a kiházasitást a fiágat illető jószágokra fektetett terünek tartani.

6.) A kiházasitást szabályozó minden törvények szerint azt csupán azon örökösöktől (kik közé kihalás esetében a

fiscus, örökbefogadott és fiusitott leány is mint törvény szerinti örökösök tartoznak a H. K. 1. R. 101. cz. 3. §. értelmében) lehetvén követelni, kik az atyai, leányokat nem illető jószágokat örökölték: hogy az atyától és azon fiváektől, kik őket kirekesztőlegesen illető jószágokat nem örököltek, nem lehet kiházasitást követelni, világos.

A közlötteket csupán az adományos nemesek leányaira terjeszthetni ki, mert a székely leányok kiházasitásáról csak az 1555. C. 20 pont emlékezik, ebben is csak annyi rendeltetik, „hogy a fiu a leányt kiki az ő székének törvénye szerint kiházasitsa"; a városi leányok kiházasitási illetőségét törvény nem szabályozza, s az urbéresek leányaira nézve is az A. C. 3. R. 30. czimében csak annyi rendeltetik, hogy köntösöken kivül, urok engedelme nélkül, egyéb vagyonok nem adathatnak a leányokkal, s az is, mint a már eltöröltetett jobbágysági viszonyokban gyökerező rendelet, használhatatlanná váltnak méltán tartathatik.

320. §.

3.) Az özvegyaszszony kiházasitásáról.

Az özvegyaszszonyt kiházasitás csupán azon egy esetben illeti, midőn a fimaradék nélkül elhalt atya jószágait, leányai kirekesztésével, mellékágbeli firokonai öröklik a H. K. 1. R. 67. cz. 2. §. szerint. Ezen kiházasitási illetőség mennyiségét nem határozta meg ugyan a törvény, mivel azonban az idézett helyen az özvegy kiházasitására az örökösök éppen ugy köteleztetnek azon esetben, ha neki férjhez menni tetszik (arra nem kényszerittethetvén a szt István 2. K. 24. f. k. §. szerint is), mint a leányokéra (uxorem autem si voluerit nuptui pariter tradere): állithatni, miként az özvegyet is akkora kiházasitás illeti, mint egyiket a leányok közül, azon megjegyzés mellett, hogy nem levén a férj ingó vagyonai e végre használandóknak rendelve, annak a férjtől örökölt jószágból kell fizettetni még azon esetben is, midőn az özvegy, férje halála után, a H. K. 1. R. 99. cz. szerint annak ingó vagyonaiból részesült volna. Azon esetben, midőn az özvegyaszszony gyermekeit elhagyni akarólag kivánna férjhezmenni, az árvák vagyonaiból semmit sem igényelhet egyebet, hanem csak *illő* köntösöket (congrua sibi vestimenta), a szt István 2. K. 24. f. 1. §. szerint.

II.) Mind a csupán fi- mind a fi- s leányágbeli örökösöket közösön illető terhekről.

321. §.

1.) Az özvegyaszszony jogairól.

Az özvegyaszszonyi jogok (jura vidualia) neve alatt értetnek a hitbér (dos, dotalitium), hozomány (allatura, paraphernum)' és özvegyitartás (intertentio vidualis), melyeket mind a csupán fiágat, mind azt a leányággal egyszersmind közösön illető örökségre fektetett terheknek tarthatni azon okból, mivel azoknak hordozására mind a fiágbeli örökösök, a H. K. 1. R. 67. cz. 2. §. 101. cz. 3. §. szerint, mind a fiágbeli örökösökkel egyetemben a leányágbeli örökösök is a H. K. 1. R. 102. cz. 1. és 2. §. szerint kötelezteknek.

322. §.

a.) A hitbérről s fizetése módjáról.

A hitbér misége kifejeztetik a H. K. 1. R. 93. cz. 2. §. ezen szavaiban: „dotalitium est merces foeminarum legitime conjugatarum, ob debitum matrimonii, de bonis et juribus possessionariis maritorum, juxta status illorum exigentiam dari consveta". Ennélfogva a hitbér csakis olyan aszszonyok bére vagyis jutalma, a kik férjökkel törvényes házasságban élvén, a házassági tartozást és kötelességeket teljesitették. Mennyiségét a törvény nem csak a férj rangjához s állapotához, hanem jószága mennyiségéhez képest is határozta meg, még pedig a magyarországiakra nézve a H. K. 1. R. 93., az erdélyiekre nézve pedig a H. K. 3. R. 3. czimében azt rendelvén, hogy a zászlós urak özvegyei annyit követelhessenek, mint Magyarhonban (5. §.) t. i. száz girát azaz 400 mforintot, minden girát négy magyar forintba számitván; más özvegyek pedig 66 mforintot, de csak azon esetben, ha férjök jószágainak közbecs szerinti ára annyi girára megyen, mert ha a jószágok kevesebb értékűek, az özvegyeknek hitbérül kevesebb adatik. A hitbér mennyisége ugy vétetik fel a H. K. 1. R. 93. cz. 5. és 134. cz. 3. §. szerint, hogy megbecsültetvén csupán a belső jószág, az ahoz tartozó szántóföldek, rétek, erdők s más külső járandóságok

s jövedelmek nélkül, ha azok közbecs szerinti ára 66 girára vagy többre rug, a hitbér 66 mforintban állittatik meg; ha pedig a jószág értéke annyira nem menne, aránylagoson kevesebbre, azaz annyi forintra szabatik, a hány girára ment a jószág becsü szerinti ára. Száll azonban a hitbér ezen módon számitott mennyisége mindannyiszor, valahányszor az aszszony ujabb házasságra lépett, a mennyiben a H. K. 1. R. 96. cz. szerint első férjétől az egész hitbért, a másodiktól fél, a harmadiktól egynegyed, negyediktől egynyolczad sat. hitbért követelhet. Az illő hitbért fizethetni kétharmad részben kész pénzzel, egyharmad részben pedig ingó s eladható javakkal is a H. K. 3. R. 3. cz. 9. §. szerint, de a melyek közül kizárattak a varott köntösök, fegyverek, sánta lovak s ökrök és egyéb ilyetén marhák a H. K. 1. R. 95. cz. 1. §. szerint, a fiágbeli örökösök által örökölt ménes e végre csakugyan használtathatván a H. K. 1. R. 101. cz. 3. §. szerint, valamint azon juhok, ökrök, lovak, kecskék, tehenek, borjuk és sertések is, melyek könnyen mozoghatnak egy helyről másikra s a mindennapi vásárban elkelhetők a H. K. 1. R. 95. cz. 2. §. szerint. Kész pénz s illetőleg ingók helyett jószág is adathatik hitbérül, mely a H. K. 1. R. 27. cz. 2. §. szerint zálognak tartatik, s a H. K. 2. R. 24. cz. szerint bármikor is viszszaváltathatik a hitbér kifizetése mellett.

A székelyföldi aszszonyok hitbére, a férj vagyonossága tekintetbe vétele nélkül, annak állapotához képest fizettetik, a primorok vagyis főrendek özvegyét e czim alatt 24, a lófőkét 12, a darabantokét 6 és az urbéresét 3 mforint illetvén, az 1555: C. 70-ik pontja szerint.

A városiak s magyarföldi urbéresek feleségei hitbért nem igényelhetnek, aziránti követelésöket egy törvényben sem gyökereztethetvén.

323. §.
Kik által fizettessék a hitbér?

A hitbérnek a férj azon jószágaiból kelletvén fizettetni, melyekre vitetett az aszszony, a H. K. 1. R. 96. cz. 2. §. szerint, azt tartoznak mindazok fizetni, kik azon jószágokat birtokolják, névszerint mind a fiágbeli (H. K. 1. R. 67. cz. 2. §.), mind azokkal együtt a leányágbeli (H. K. 1. R. 102. cz. 2. §.) örökösök, még pedig az örökösödés mérté-

ke szerint, ha a jószágok részint csupán fiágbeli, részint leányágbeli örökösöket is illetők volnának; továbbá zálogtartók (kik közé számlálhatni a férj azon hitelezőit is, kik adósságaiért elfoglalt jószágait zálogczim alatt birtokolják) is azon esetben, midőn a férj jószágait szükség által kényszerittetve elzálogositotta volna kivált felesége beléegyezése nélkül; kiváltáskor a hitbér megtéritését viszsza is követelhetvén a H K. 1. R. 103. cz. szerint; végre a fiscus s illetőleg az adományos is akár a férj kihalása, akár a férj hűtlensége czime alatt jutottak legyen jószágai birtokába a H. K. 1. R. 29. cz. 4. §. és 104. cz. szerint; a feleség hitbérétől férje bárminemü vétkének büntetése következtében sem fosztathatván meg a II. András 12. cz. II. Ulászló 1. V. 64. cz. szerint.

324. §.

Mikor és kik által követeltethetik a hitbér?

Mivel a hitbér házassági kötelesség betöltéseérti bére a törvényes feleségnek, a H. K. 1. R. 93. cz. 2. §. szerint is azon kötelesség teljesitése akkor tekintethetik bévégzettnek, mikor a házassági egybeköttetés megszünt; mig a férj él és a házasság fenáll, hitbérét a feleség nem követelheti. Megszünvén a házasság, a feleség mig él, maga követelheti hitbérét mind férjétől mind annak törvényes örökőseitől s azoktol, kik azt fizetni tartoznak, a már idézett törvények szerint. Meghalván pedig a feleség, hitbérét a követelheti, a ki hozzá rokonsági ágban közelebb áll, a H. K. 1. R. 93. cz. 6. §. szerint.

325. §.

A hitbér iránti jog megszünése eseteiről.

A hitbér iránti jog megszünik:

1.) ha azt a feleség elengedte férjének, a mit a H. K. 1. R. 109. cz. szerint szabadságában áll nem csak akkor, a midőn a férj felesége jószágát öregbitette, arra költött, vagy az idvességéről gondoskodást azért elvállalta halála utánra; hanem más esetekben is, csak hogy az arróli lemondás minden erőltetés nélkül önkéntesen történjék, főleg a feleség halálos órájában, midőn a férjtőli félelem s rettegés gyanujának nincs helye; azon elengedés, melyet a férj életben s egésséges állapotban levő feleségétől erőszak utján

csikart ki, az aszszony törvényes visszszahúzása s megmásitása által (legitima retractatione) érvénytelenné tétethetvén;

2.) ha a feleség bünténye büntetéseül fosztatik meg attól, melynek esetei:

a.) az aszszony nősparáznasága, ha azt elválás is követte; mert ha a férj a vétek elkövetése után felesége erkölcsét tudva helyeselné, vele együtt lakván, a hitbér kiadása meg nem tagadtathatik a H. K. 1. R. 105. cz. k. és 1. §. szerint. Mivel azonban a parázna feleség hitbér iránti joga, ezen esetben, hűségtelenségének férje általi elnézése által feltételesitettik az idézett törvényben, következtethetni azt, hogy ha a férj felesége paráznaságát el nem nézve vele lakni megszünt s ellene váló pert inditott, bár meg nem történhetett legyen is az elválás, a férj vagy felesége közbejött halála miatt, a hitbér követelésének hely nem adathatik;

b.) ha tudva lépett az aszszony vérfertőztető házasságra a H. K. 1. R. 106. cz. 2. §. szerint, ezen tiltott egybeköttetésben álló aszszony törvényes feleségnek nem tartathatván;

c.) midőn az aszszony férje hitbérül vagy özvegyi tartásul birt jószágát, hitbérével s hozományával megkináltatása után sem bocsátaná az illető örökösök birtokába, a H. K. 2. R. 24. cz. 7. §. szerint;

d.) nagyobb hatalmaskodásérti elmarasztaltatása, a H. K. 2. R. 43. cz. 4. §. szerint, de csak midőn már a tett elkövetésekor hitbére birtokában volt; mert hogy az aszszony által megsértetett fél a férjtől felesége hitbérét is követelhesse, melyet az, mig a házasság fenáll, még felesége követelésére sem tartozik kiadni, meg nem engedhetni.

Ezen eseteken kivül még azon esetben sem enyészik el a feleség hitbér iránti joga, ha vétke büntetéseül fővesztéssel büntettetnék a II-ik Ulászló 1. V. 64. cz. szerint.

326. §.

b.) A hozományról.

Hozománynak neveztetnek, a H. K. 1. R. 93. cz. 1. §. szerint, mindazon ingó javak, melyek az aszszonynak akár férje, akár szülei, atyafiai, vagy bárki más által a mennyegzői vagy eljegyzési s kézfogási ünnepély alkalmával adattak, s ennélfogva jegyajándéknak is szoktak neveztetni. Mindezek elannyira sajátjai az aszszonynak, hogy azokat

férje halála után gyermeivel sem tartozik megosztani, és ha második házasságra lépne is, vagy másként gyermekeivel együtt lakni nem akarna is, azokat szabadon megtarthatja maga számára a H. K. 1. R. 100. cz. k. és 1. §. szerint. A feleség halála után hozományai szállanak, a csak most idézett törvényszerint, vegrendeleti örököseire, s ha végrendelet nélkül halt volna el, gyermekeire (3. §.), s ezek nem léte esetében szüleire, vagy közelebbi rokonaira (1. §.); a férj magának csupán azokat tarthatván meg, melyeket mátkás korában maga ajándékozott volt, de ezeket is csak ugy, ha felesége azokat másnak nem hagyományozta (4 §). A férj és örökösei csakugyan nem követeltethetnek azon hozományi javak árának megtérítése iránt, melyek a házasság fenállása alatt elköltek, azokból a k. §. szerint is a feleséget csak azok illetvén, melyek fen- vagy megmaradtak (si quae ex illis restabunt).

Ha a férj, felesége hozományát s névszerint atyja vagy előbbi férje házától nyilván és sokak tudtára magával férjéhez vitt pénzét, drágaságait, gyöngyeit, ékszereit, arany- s ezüstneműit nyilván vagy jószágvételre s viszszaváltásra, vagy halastók s malmok előállitására, vagy házak épitésére fordította, azok becsü szerinti árának megtérítését követelhetik mind maga a feleség elhalt férje örököseitől a H. K. 1. R. 67. cz. 2. §, s válás esetében magától férjétől is, mind törvényes és illetőleg végrendeleti örökösei akár férjétől akár annak törvényes örököseitől a H. K. 1. R. 110. cz. 3. §. nyomán; az elhalt férjnek netalán birtokukban levő jószágát mindaddig az örökösök birtokába bocsátani nem tartozván, mig a hozomány ára meg nem fordittatik a H. K. 2. R. 24. cz. 4. §-ából következtethetőleg. A hozomány ezen esetbeni követelhetése annak mennyisége s értéke bébizonyitása által levén feltételesitve, azt hitelre méltó tanuk által kell bébizonyitani, a férj elismerése ugyanis kielégitőnek nem tartathatik, mivel a H. K. 1. R. 110. cz. felteszi róla, hogy felesége iránti szerelme s kedvezése, vagy örökösei iránti gyülölség miatt hajlandó lehet a csalárdságra s ennélfogva kivánja azt, hogy a követelt hozománynak mind a férj házához vitele, mind annak a férj általi felhasználtatása, nyilván sokak tudtára történt legyen.

327. §.

A hozomány iránti jog elenyészéséről.

Hozomány iránti jogától csupán egy esetben fosztatik meg az aszszony, midőn t. i. férje hitbérüi vagy özvegyi tartásul birtokolt jószágát, hitbérével s hozományával megkináltatása s perbeidéztetése után sem bocsátaná viszsza az illető örökösöknek, helyes és törvényes ok nélkül, a H. K. 2. R. 24. cz. 7. §. szerint.

328. §.

c.) Az özvegyaszszonyok illetőségéről.

A nemesek özvegyei követelhetik férjök örököseitől azt, hogy őket özvegységök ideje alatt illő lakházzal s tartással lássák el. A mi illeti

1.) az özvegyi lakhelyet, ez azon ház, melyben az özvegy férjével együtt lakott és a melyből, mig férje nevét viseli, azaz férjhez nem megyen, ki nem mozdittathatik sem gyermekei, sem férje rokonai, sem a fiscus által a H. K. 1. R. 102. cz. 1. §., 30. cz. 7. §. szerint. Csakugyan ha a férj lakhelye vár volna, a férjnek más a váron kivül valahol helyezett háza mutattathatik ki az özvegynek lakhelyül; ha pedig a férjnek lakhelyül használt sok várai maradtak volna, várat is lehet az aszszonynak lakásul kimutatni a H. K. 1. R. 98. cz. 4. és 5. §. szerint.

2.) Özvegyi tartást igényelhet a feleség férje jószágaiból, e czim alatt azoknak használati birtokában maradhatván, mig elhunyt férje neve alatt tölti özvegysége idejét s más házasságra nem megy által a H. K. 1. R. 98. cz. 1. §. szerint. Csakugyan azon esetben, midőn a férj jószágai, kiterjedési s jövedelmi tekintetben, özvegye hitbérét sokkal tulhaladni láttatnak, azokból az özvegy számára illő rész szakasztathatik ki az örökösök által (3. §.), még pedig ahozképest, a mint gyermekes vagy gyermektelen az özvegy, különböző. A gyermekes özvegy tutrix relictának, a gyermektelen pedig dotalistának neveztetik az A. C. 3. R. 25. czimében, s annak illetőségét hitvesi, ezét pedig özvegyi tártásnak nevezhetni, a szükséges megkülönböztethetés végett. A mi illeti

a.) a hitvesi tartást (intertentio conjugalis). Ezt a H. K. 1. R. 102. cz. k. és 1. §-ai szabályozták, azt ren-

delvén, hogy a feleség mig férje neve alatt él, birtokában maradjon a fiait s leányait illető még azon jószágoknak is, melyeket a férj a házasság ideje alatt felesége nevének a szerzőlevelekbe igtatása nélkül vásárolt; de csak azon feltétel alatt, ha nincs ok illő része kiszakasztására. Az illő rész kiszakasztathatásának esete, melyre az idézett törvény hivatkozik az, a midőn a férj jószágai sokkal tulhaladnák a feleség hitbérét; azon esetben a H. K. 1. R. 98. cz. 3. §. szerint azokból, a feleség számára, használhatás végett csak annyinak kelletvén kiszakasztatni, mennyit a hitbér mennyisége kivánni fog, ugy tudniillik, hogy a H. K. 1. R. 134. cz. 4. §-ban látható utasitás szerint, az aszszony birtokában csak annyi hagyatik a nemesi udvarhelyekből, népes és puszta urbéri telkekből, szántóföldekből, erdőkből, gyümölcsösökből, kaszálókból s malmokból, a mennyinek közbecs szerinti ára annyi, mint a hitbér. A hitvesi tartás mennyisége meghatározásának ezen módja azonban nincs gyakorlatban; csaknem szokássá vált ugyanis, hogy az anyának hitvesi tartásul férje mind a csupán fiait mind a leányait illető jószágaiból annyi hagyassék használati birtokában, a mennyit azokból egyik kap gyermekei közül. A mi illeti

b.) az özvegyi tartást (intertentio vidualis). Ezt (merőben megváltoztatván a H. K. 1. R. 98. cz. 3. §-át) szabályozta az A. C. 3. R. 25. Cz., mely szerint férje halála után az özvegy, esztendő bételése előtt, senki által sem háborittathatik férje jószágainak birtokában, kivéve hogy ha a jószágot pusztitaná a panaszló örökösök kérésére kiküldendő emberek által megintethetik, és hogy a C. C. 4. R. 11. Cz. 1. cz. szerint a férj örököseit illető okleveleket a vármegye- s illetőleg székbeli tisztek még a férj eltemettetése előtt is elpecsételhetik, temetés után annak, a kit a levéltartás illet, kezébe szolgáltatandólag; az özvegyet erős hittel meg is eskethetvén az iránt, hogy a levelekből egyet is el nem rejtett, el nem vesztett s meg nem semmisitett. Eltelvén a férj halála után egy esztendő, hogyha az özvegy meg nem elégednék az örökösök által ajánlott hitbérrel, s a jószágok mennyiségéhez képest illendő részszel, azon vármegye vagy szék elébe terjesztik ügyöket az örökösök (reportálják processusokat), melyben a derekasabb jószág fekszik, s azáltal meghatároztatván hitbére, s jószág-

beli része (mely gyakorlat szerint fele az örökségnek), az minden menedékek kirekesztése mellett az özvegy kezébe, a többi jószágok pedig a hit szerint előadatandó levelekkel együtt (ha azok eleve a C. C. 4. R. 11. Cz. 1. cz. rendelése szerint, nem szólgáltattak volna a levéltartó kezébe), az örökösök birtokába adatnak, az özvegy által gyászesztendeje alatt tett károk, vagy a neki jutott részből vagy egyéb javaiból egyszersmind megtérittetvén. Ha a jószágok több törvényhatóságokban fekünnének, azon vármegyének és tiszteknek átirata mellett (authenticum rescriptum jokra), melyben a per elláttatott, más vármegye- vagy székbeli tisztek, vagy fejedelmi parancs (mandatum) mellett itélőmesterek, vagy káptalanbeli személyek tartoznak kimenni és végrehajtani a megitélt dolgot. Az özvegyi tartás kiszakasztásának ezen módja, az A. C. idézett 25. Cz. szerint, nem használtathatik azon özvegyek ellen, a kiknek a férj jószágaira nézve az özvegyi tartáson kivül egyéb követelésök is lehet, és a kiket idézés melletti rendes perrel kell követelni; valamint azon hitvesek ellen sem, a kiknek gyermekei öröklik a jószágokat; sőt még a gyermektelen özvegyek sem követeltethetnek ezen módon a fiscus által, a miből a divatozó szokással is megegyezőleg következtethetni azt, hogy a kihalt özvegyének férje minden jószágait birtokában kell hagyni, a fiscust özvegyi tartás kiszakasztását követelő felperesség azon okból sem illethetvén, mivel azt az ezen tárgyat szabályozó minden törvények csupán a férj vérszerinti örököseinek tulajdonitják.

Mind a hitvesi, mind az özvegyi tartás czime alatt kiszakasztatott jószág iránti joga a feleségnek csupán birtoklási és használati levén, hogyha azokat özvegysége ideje alatt az örökösök kárával terhelné, vagy azokból valamit elidegenitene, az özvegynek azok felett kötött minden egyezményei semmitérők levén, az özvegyi tartás szükségessége megszüntével, azokat az örökösök az idegenektől is épen azon joggal követelhetik, mint az özvegytől, az idézett törvény szerint.

329. §.

Az özvegyi lak és tartás joga megszünésének eseteiről.

Az özvegyi lak és tartás iránti jog megszünik

1.) merőben, még pedig

a.) az özvegy halála esetében, mivel az csak élethoszszáig használható személyes jog a H. K. 1. R. 67. cz. 2. §. (quousque vixerit), és a H. K. 1. R. 102. cz. 1. §. (vita sua comite) szerint;

b.) az özvegy férjhezmenetele által, mivel megszünt özvegy lenni, és mivel attól megfosztathatik, mihelyt férje nevét változtatta a H. K. 1. R. 98. cz. 2. és 102. cz. 2. §. szerint, mely esetben ha az özvegyi illetőségében birtokolt jószágot, hitbérével s hozományával megkináltatása után sem bocsátaná viszsza a férj örököseinek, arra per utján is kényszerittethetik, hitbére s hozománya elvesztésével lakolván a H. K. 2. R. 24. cz. 7. §. értelmében. Ugyanezen büntetés alá esnek a meghalt özvegy örökösei is hasonló esetben, az A. C. 3. R. 25. Cz. azon rendeléséből következtethetőleg, mely szerint másoktól is épen ugy lehet követelni az özvegyi illetőségben birt jószágot, mint az özvegytől. Vannak azonban esetek, melyekben a férjhezment aszszony vagy annak örökösei is viszszatartoztathatják a kérdésben forgó jószágokat. Ilyenek, midőn a férj felesége hozományát nyilván és sokak tudtára saját jószágaira ruházta volna fel, s azt az örökösök megtériteni nem akarnák, a jószág viszszabocsátásának követelhetése, az idézett törvények szerint, a hozomány viszszaadása által levén feltételesitve, a mit a férj azon adósságaira is kiterjeszthetni, melyeket az aszszony saját pénzével fizetett ki, ha azok az örökösök ellen is követelhetők lettek volna. Továbbá midőn az aszszony férjét a rabságból saját maga jószága árával vagy pénzével váltotta ki, a váltságpénz mennyiségeig az aszszonynak s illetőleg örököseinek joga levén férje jószágaihoz a C. C. 4. R. 7. Cz. 1. cz. szerint. Mindezen s más hasonló esetekben, a tartásul birt jószágokat viszsza nem bocsátó özvegy s illetőleg örökösei nem büntettethetnek, mivel a közlött büntetést a H. K. 2. R. 24. cz. 7. §. is csak azon esetre rendeli, midőn a jószág viszszatartoztatásának helyes oka bé nem bizonyittatnék (responsionem suam bono modo probari non poterit). Megszünik az özvegyi lak és tartás iránti jog

2.) csak bizonyos tekintetben, a mennyiben t. i. az A. C. 3. R. 25. Cz. szerint azon özvegy kezéből ki lehet venni az illetőségében birt jószágot, a ki

az udvarházak és jószág pusztitásától esztendő eltelése s megintetése után sem szünnék meg, és az illető vármegye vagy szék által meghatározott s az illető örökösöktől évenként szolgáltatandó pénz- és terménybeli mennyiséggel megelégedni kénytelen, azon kivül a jószágot nem erőltethetvén. Az idézett törvény az özvegyekről szól ugyan, kiterjesztetik mindazáltal a hitvesekre is az ok ugyanazonságánál fogva, mely az örökösöket illető jószágpusztitás elleni biztositásnak szükségessége.

330. §.

2.) Az örökölt adósságokról.

Az adósságok öröklésének szabályai ezek:

1) Az adósság az örökséggel együtt száll az örökösökre, mint annak járulékaa C. C. 4. R. 15. Cz. ezen szavai szerint: „ha pedig a debitorok deficiáltak volna, azokra száljon az adósság, kikre a debitornak javai szállottak.“

2.) A csak most idézett törvény rendelése szerint az adósságnak kifizetésére előbb az ingó vagyonoknak kelletvén használtatni, ha az örökösök azokat eladni s árukat adósság fizetésére használni nem akarnák, az osztályrészében kapott ingók értékéhez képest kell részesülni mindenik örökösnek az örökölt adósságban.

3.) Ha az ingók által nem fedeztethetnének az örökölt adósságok, az ingók értéke feletti adósságnak az 1791: 51. czikk értelmében, a szerzemény vagyonokkal kelletvén fizettetni: a kik és a mennyiben részesülnek a szerzeményekben, azok és annyiban részesülnek az ingók által nem fedeztethetett adósságokban is. Ennélfogva ha a szerzemények, melyek közé az épitmények s pénzbe került javitások is tartoznak, csak a fiörökösöket illetők volnának, az adósság azok értékéhez képesti részét is ők hordozzák kirekesztőlegesen.

4.) Azon esetben, midőn az örökölt adósságok a szerzemények által sem fedeztethetnének, a fedezetlen maradott résznek az idézett 1791: 51. czikk szerint ősi jószágokkal s vagyonokkal kelletvén fizettetni: midőn az örökölt ősi jószágok egyenlően illetik az örökösöket, a fedezetlen adósságokban is egyenlően osztoznak; midőn pedig az ősi jószágok egy része csupán a fiágbeli örökösöket, más része

megint a leányágbelieket is velök együtt illeti; az adósságnak az örökölt ősi vagyonok arányában kell felosztatni a fi- s leányágbeli örökösök között, még pedig ugy, hogy a mennyidrésze az örökségnek a fiág illetősége, annyidrészét az adósság tömegének csak a fiágbeli örökösök fizessék, és a mennyidrésze az örökségnek a leányokkal is közös jószág, annyidrészét az adósságnak a fi- és leányágbeli örökösök fizessék, mindkét rendbeliek részesedésök mértékéhez képest. Midőn ugyanis a C. C. 4. R. 15. czime a meghalt adósságait azon okból szállitja az örökösre, mivel annak vagyonát örökölte, azon elvet is kimondotta egyszersmind, hogy azon mértékben szálljon az örökösökre a meghalt adóssága, a mely mértékben azok vagyonait örökölték. Ezen pont alatti szabályt azonban csak azon adósságokra nézve lehet és kell is alkalmaztatni, melyekre nézve nem lehet tisztán tudni, hogy minő örökösöket illessenek; azon adósságokat ugyanis, a melyekről bizonyosan tudatik az, hogy fiágat illető jószág viszszaváltására vagy javitására s azokon feküdött vagy azokra törvény által fektetett terhek (p. o. leányi negyed, kiházasitás sat.) s tartozások fizetésére használtattak, a fiágbeli örökösök tartoznak fizetni, ezen szabály szerinti illetőségükön kivül.

5.) Az idézett törvény szerint köteles levén a meghalt adósságait fizetni az, a kire javai szállottak, az örökség megnyilásakor s elfogadásakor tudva volt adósságokat az örökséget elfogadó örökös saját vagyonaiból is fizetni tartozik azon esetben, midőn azok még az örökölt ősi jószágokkal sem fedeztethettek volna, azon okból, mivel az örökség elfogadása tettleges elvállalása azon terheknek is, melyek az örökséggel járuléki egybeköttetésben voltak az örökös tudása szerint is. Ellenben

6.) ha az, a kire a meghalt öröksége akár törvény, akár végrendelet szerint néz, azt el nem fogadja, adósságai által sem terheltethetik azon okból, mivel reája a meghalt vagyonai nem szállván, az idézett törvény értelmében, adósságai sem szállottak reá.

7.) Az özvegyaszszony jogait sem hitbérére, sem hozományára, sem özvegyi illetőségére nézve nem korlátolhatják férje adósságai azon okból, mivel az özvegyet ezen jogai, férje akaratától s rendelkezésétől függetlenül, törvény rendeléséből illetvén, minthogy a hitelezők csupán a férjtől

engedményezett jognál fogva indithatnak keresetet, a férj pedig több jogot, mint a mennyiről rendelkezhetik, a C. C. 4. R. 12. Cz. 1. cz szerint, azoknak nem engedményezhetett, azok által az özvegy, az őtet törvény rendelése szerint férje akarata ellen is illető javadalmaitól meg nem fosztathatik, azokróli lemondása esetén kivül, milyen lenne az is például, midőn férje adóssági leveleit aláirta volna.

ÖTÖDIK FEJEZET.

A kötelezettségről.

331. §.

A kötelezettség létesüléséről s nemeiről.

Kötelezettségnek (obligatio) neveztetik két vagy több személynek azon egymás iránti jogviszonya, mely szerint egyik köteles a másiknak adni vagy teljesiteni valamit. Mivel pedig az emberek, mint olyanok, egymásra nézve jogegyenlőségi viszonyban állanak, s ennélfogva a jog eredeti képzete szerint is egymástól nem követelhetnek egyebet, mint hogy ezen egyenlőségi viszony meg ne zavartassék: arra, hogy ezen viszony sérelme nélkül egymást, valaminek adása vagy teljesitése végett követelhessék, az eredeti viszonyt módositó bizonyos oly ténynek kell történni, melynélfogva épen azáltal sértetnék meg a jogegyenlőség ember s ember közti viszonya, ha egyik nem adná vagy teljesitené azt, a mit a másik tőle követelhet. Az ilyen kötelezettségi viszonyt létesitő tények vagy olyanok, melyeket az illető felek törvény által is megerősitett önkéntessége, vagy olyanok, melyeket csupán a törvény kényszeritő ereje tett kötelezettség alapjává, a mennyiben törvényeink szerint is a két vagy több személy közti kötelezettségi viszony vagy ugy születik, hogy egymást a felek törvény által megengedett önkéntes egyezés utján valaminek adására vagy teljesitésére kötelezik; vagy ugy, hogy egyik fél a másik jogát sértő tényt követvén el törvény tilalma ellenére: a törvény kényszeriti önkénytelenül is a sértőt arra, hogy a jog megzavart sulyegyene helyreállitásán kivül, adjon vagy teljesitsen valamit még büntetésül a megsértettnek, a mit az tőle különben nem követelhetett volna. Az első esetben a felek megegyezése, a másodikban pedig egyik fél bünténye levén a kötelezettség oka s alapja,

amazt nevezhetni egyezményi, ezt pedig büntényi kötelezettségnek (obligatio e contractu et ex delicto).

ELSŐ CZIKK.

Az egyezményi kötelezettségről.

I.) Az egyezményről általában.

332. §.

Az egyezményről s kivánatosságairól.

Egyezménynek (pactum, contractus) neveztetik, két vagy több személy ugyanazon tárgy feletti megegyezésének kötelezettséget alapitó eredménye. Törvényeink, az A. C. 3. R. 11. Cz. 2. czikkében láthatólag, az egyezményt kötésnek nevezik, mely ha irásba foglaltatik, kötlevélnek szokott neveztetni. A kötések érvényessége, vagyis az, hogy azok kötelezettség alapjául használtathassanak, feltételesitve van az egyezkedett személyek képessége, a tárgy alkalmatos volta, a felek megegyezése s annak határozott kifejezése által.

333. §.

1.) Az egyezkedő felek képességéről.

Egyezkedni, egy bizonyos czél tiszta felfogása s az akaratnak a szerinti elhatározása nélkül nem lehetvén, csak azon személyek birhatnak egyezkedhetési képességgel, kik elegendő észbeli tehetséggel s törvény által nem korlátolt szabad akarattal birnak. Ennélfogva érvényesen nem egyezkedhetnek

1.) félszegségöknél fogva, a bolondok és holdkorságosok a H. K. 1. R. 55. cz. k. 124. cz. 4. §. szerint, valamint, az ok ugyanazonságánál fogva, az öntudat nélküli állapotban levő betegek és részegek is.

2.) Akaratuk korlátoltságánál fogva azok, a kik atyai, gyámnoki és gondnoki hatalom alatt vannak, mint a kik kivétettek azon személyek közül, kik önkötelezhetési képességgel birnak az 1792: 2. cz. 1. pontja által; csakugyan mivel ezen mások hatalma alatt álló személyek közül csupán a törvényes kort még el nem ért gyermekek olyanok, kik a H. K. 1. R. 126. cz 2. §; 132. cz. k. §. szerint még akarattal sem birnak jogi értelemben; és mivel a felserdült kiskoruakat a H. K. 1. R. 111. cz. értelmé-

ben illető rendelkezhetési jog, az 1791 : 52 czikkre alapitott gyakorlat szerint is, csupán azon vagyonokra nézve korlátoltatott, melyek azok gondnokainak kezelése alá bizattak; s végre mivel az atyai hatalom alatt levők rendelkezhetési képessége a semmi ujabb törvény által meg nem változtatott H. K. 1. R. 51. cz. 4. és 9. §-ban saját szerzeményeikre nézve nyilván elismertetett és csupán az atya vagyonaira nézve tagadtatott meg: méltán állithatni, miként az 1792 : 2. czikkben kijelelt személyek közül csupán az atyai vagy gyámnoki hatalom alatt levő még fel nem serdült gyermekeket tarthatni olyanoknak, kik korukhoz képest észbeli fejlettségöknélfogva sem képesek érvényes egyezkedésre, a felserdült akár atyai akár gondnoki hatalom alatt levőket ellenben olyanoknak lehet és kell is tartani, a kik bár atyjuk vagyonait tárgyazó s illetőleg gondnoki felügyelete alatti vagyonukat el nem idegenithetik, atyjuk s illetőleg gondnokaik és az ezekért is az 1791: 52. cz. szerint felelös főtisztek s azok felett örködő főkormányszék helybenhagyása nélkül: szabadon s érvényesen is egyezkedhetnek mindazáltal, mind a vagyonszerzést eszközlő tisztességes szolgálatok, mind a szolgálat és tudományos miveltség által szerzett vagyonuk (peculium castrense et quasi castrense H. K. 1. R. 5. cz. k. §) elidegenitését tárgyazó kötések felett, a H. K. 1. R. 51. cz. 9. §. szerint.

3.) Törvény tilalmánálfogva a.) a bár teljes kort elért hajadon leányok, a mennyiben a H. K. 1. R. 91. cz. szerint magukra vagy örököseikre nézve káros sem örökös sem ideiglenes kötésekre nem léphetnek; b.) az idegenek, a mennyiben, mig nem honositattak, jószágot nem birtokolhatnak az A. C. 3. R. 41. Cz. 1. cz. szerint; c) az eklésiák és egyházi rendbeli személyek, mint olyanok, a mennyiben ingatlan semminemü jókat örökösképpen az örökösök vagy fiscus joga sérelmével nem szerezhetnek az A. C. 1. R. 6. Cz. 2. cz. szerint.

334. §.

2.) A tárgy alkamas vóltáról.

Mivel minden kötésnek lenni kell bizonyos tárgyának, annak csak olyan dolgok és cselekedetek lehetnek tárgyai, melyek felett a felek egyezkedhettek, különben ugyanis azok nem tekintethetvén a kötés tárgyainak, a kötés tárgy

nélkülivé válik vagyis megsemmisül. Kötés tárgyai nem lehetnek

1.) általában, azaz ugy, hogy azok felett senki és semmi módon sem egyezkedhetik érvényesen:

a.) Az erkölcsi törvénynyel ellenkező tények, mivel a törvény tiltja az illetleneket az E. b. 6. cz. 2. és 3. §. még pedig elannyira, hogy még a törvényt is érvénytelennek nyilvánitja a 7. §-ban, ha az isteni törvénynyel, vagyis az E. b. 2. cz. 6. §. szerint, a józan okosság törvényével ellenkezik.

b.) A nem létező dolgok, mivel a mi nincs, kötés tárgya sem lehet, tárgy nélkül kötést pedig nem képzelhetni; és mivel a nincsen felett, a C. C. 4. R. 12. Cz. 1. cz. értelmében, nem rendelkezhetni. Egyezkedhetni csakugyan nemlétező dolgok felett is ugy, hogy a midőn a természet rendes folyama szerint (p. o. a jövő évbeli gabona- bor- sat. termés), vagy történetesen (p. o. a sorstól függő nyereség) létesülni fognak, követeltethessenek akár általában, akár részint. Nem csak az életben fordulnak ugyanis elő naponta ilyetén rendelkezések, hanem elvileg ismeretesek azok törvényeink előtt is, a mennyiben rendelkezhetik a fejedelem adomány, zálog, fejedelmi jóváhagyás czime alatt azon joga felett, mely még az ajándékozáskor nem létez, azon esetre, midőn az jövendőben létezni fog, a H. K. 1. R. 64. czime szerint.

c.) Azon jog és vagyon, mely nem az egyezkedő személyeket, hanem mást illet. Ugyanis a C. C. 4. R. 12. Cz. 1. cz. szerint több jogot nem ruházhat senki másra, mint a mennyivel bir; és a H. K. 1. R. 76. cz. 1. §. szerint mást illető jogot s jószágot el nem adhatni.

2.) Bizonyos tekintetben, azaz ugy, hogy azok felett az illetők egyezkedhetnek ugyan, de csak a törvény által ki nem vett esetekben és czimek alatt. Ilyenek:

a.) A pura fiscalitasok, a mennyiben az 1657-ik év olta örökösön el nem idegenittethetnek az A. C. 2. R. 8. Cz. és C. C. 5. R. 27. E. szerint, az ország rendei jóváhagyása nélkül az 1791: 11. cz. 2. pontja szerint.

b.) Az ősi jószágok, a mennyiben azok felett szabadon egyezkedhetnek ugyan azoknak teljes koru tulajdonosai, de csak az azok eladását s idegenitését tárgyazó törvényszerinti feltételek megtartása mellett a H. K. 1. R. 111. cz. 6. és 7. §. szerint; az eladóra nézve a H. K. 1. R. 77. cz. értelmében érvényes kötés, a ki nem vett esetekben,

érvénytelenithető levén család tagjaira nézve a H. K. 1. R. 58. és 59. cz. szerint.

c.) Minden nemesi s városi fekvő birtok, a mennyiben a szomszédok elővásári joga (jus praecmtionis) sérelmével, érvényesen elnem adattathatik a H. K. 1. R. 60. cz. 10. §; A. C. 3. R. 76. Cz. 16. cz. 1. pontja szerint.

335. §.

3.) Az egyezkedő felek megegyezéséről.

A kötés csak azon esetben tartathatván a felek megegyezése eredményének, midőn annak tárgyai iránt mindenik tiszta és a valóságnak megfelelő ismerettel birt; és a midőn mindeniknek, az előttük egyaránt ismeretes tárgyra nézve, akarata ugyanaz és önkéntes volt: a kötést érvénytelenné teszi mind az, a miből következtethetni, hogy az egyezkedett felek tárgy iránti akár ismerete akár akarata különböző volt; egyezésről még szó sem lehetvén ott, a hol ilyetén különbség van. A kötések érvényességét feltételesitő megegyezés akadályai ennélfogva

1.) a tévedés (error), vagyis a lélek azon állapota, midőn nem az a valóság, a mit annak tart. Ennek két neme emlittetik törvénytárunkban a 1792: 2. cz. 4. pontjában láthatólag u. m.

a.) dolgot, vagyis a kötés tárgyát érdeklő tévedés (error in re), melynek esetei, midőn a felek közül egyik nem azt tartja kötés tárgyának, a mit a másik; midőn ugyanazt tartják a felek egyezésök tárgyának, de tévednek jó hiszemüleg a tárgy lényeges és az egyezést feltételesitő tulajdonsága felett, aranynak tartván p. o. azt, a mi valósággal csupa réz; midőn a tárgy árába az egyik kevesebbet igér mint a másik elfogadott p. o. pengő pénzbeli forint helyett váltó czédulabeli forintot; midőn az egyezéskor már nem létezett, vagy illetőleg éppen a vásárló tulajdona volt; midőn a tévedés a kötés czime felett van, azt hivén a felek közül egyik, hogy örökösön vette meg azt, a mit a másik zálogczim alatt kiván eladni, sat.

b.) Személyt tárgyazó tévedés (error in persona), melynek esetei közül csak azokat lehet a kötést érvénytelenitőnek tartani, midőn a személy egyénisége, vagy kikötött tulajdona által van az egyezés feltételesitve, mint p. o. az érdem jutalmául tett igéretekben, bizodalmon ala-

puló szolgálati s fizetési kötésekben, mestermivek megrendelésében s házassági kötésekben, sat.

2.) Csalárdság (dolus) vagyis azon tette az egyezkedő feleknek, mely által egyik a másik előtt nem csak eltitkolván, hanem még megegyyezésre ingerlő csalfa szinbe is öltöztetvén a dolog valódi állását, nyereséget eszközöl magának az egyik, a másik kárával. Hogy a csalárdság által létesült kötésben kölcsönös megegyezésről szó sem lehet, világos, midőn a megcsalatott fél tévedése nyilvános; és hogy az ilyen módon eszközölt kötéseket nem lehet érvényeseknek tartani, tagadhatatlan, midőn a közigazsággal ellenkeznék megengedni azt, hogy valaki az álnokságot használhassa eszközül más kárávali gazdagulásra, a mit törvenyeink is ellenzenek, a mennyiben a H. K.1 R. 71. czimében láthatólag, a ravaszság s csalárdság által létesitett kötést felbonthatónak nyilvániták és kimondák a H. K. 2. R. 83. cz. 5. §-ban azt, hogy a ravaszság és csalárdságnak senkit sem kell védenie.

3.) Erőszak (vis) mint olyan tény, mely által valamelyik fél megegyezése vagy tettlegesen kicsikortatik p. o. midőn a gyengébbnek kezét az erősebb a kötlevél aláirására akarata ellen használta, vagy a kötésnélfogva szenvedendő kárnál nagyobbtóli félelem segedelmével ijesztés utján (metus) eszközöltetik. Az erőszaknak s félelemnek, a leg zsarnokibb kényszeritésen kezdve az akarat elhatározására használt tekintély gyöngédségéig, felszámithatatlan fokozatai s ezeknek a megegyezés előidézésére éppen olyan különböző befolyásai lehetnek, melyeket azonban az azok segedelmével létesitett kötések érvénytelensége meghatározhatása végett elősorolgatni nincs szükség. Midőn ugyanis törvényünk a Mátyás 3. V. 26. czikke ezen szavaiban: „quod nulla fassio invite facta vel faciendo vires habeat", minden önkéntelenül létesült kötéseket érvényteleneknek nyilvánit, azon kötést érvénytelennek lehet és kell is tartani, a kényszerités fokozatára való tekintet nélkül, melyre nézve bé lehet bizonyittani azt, hogy a felek közül valamelyiknek akarata a megegyezésre ugy határoztatott el, hogyha a végre bizonyos tény eszközül nem használtatik, a kötésbe egyezés sem történt volna meg; a kötések érvényességét feltételesitő megegyezést a felek akaratának önkéntessége nélkül még csak képzelni sem lehetvén.

*

4.) Szinlelés (simulatio), melynek két esetét különböztethetni meg, melyek közül egyik az, a midőn az egyezkedő felek tettetik magukat, mintha kötésre léptek volna, holott azt nem tették; másik az, midőn a megnevezett kötés szine alatt valósággal más czimü kötésre léptek egymással. Hogy az első esetben szó sem lehet kötésről, világos, a mennyiben a felek akarata nélkül köztük kötés nem létesülhet; a másik esetben pedig azon kötést, mely a szinlelt által elpalástoltatott, a feleket kötelezőnek tarthatni azon okból, mivel abban öszpontosult megegyezésök, kivéve csakugyan azon esetet, midőn a szinlelés azért történt volna, hogy a csalárdság az alatt elpalástoltassék (ut fraus ipsa palliaretur), mert ezen esetben a felek megegyezéséből valósággal megtörtént kötés is érvénytelen leszen, mint p. o. a csere szine alatt létesitett eladása az ősi jószágoknak a H. K. 1. R. 71. cz. szerint.

336. §.

4.) A megegyezés nyilvánitásáról.

A kötést létesitő megegyezés egynél több személyek akaratának öszpontosulása levén, arról tudomása sem a feleknek, sem másnak nem lehet, mig mindenik akarata nyilvánitása által azoknak öszhangzása nem nyilvánul. A felek akaratának nyilvánitása megeshetik megegyezést tolmácsoló intés, beszéd és irás által. Bármelyik módon nyilvánittatott legyen is az akarat, a kötelezettség alapjául szolgáló egyezmény mégis csak akkor mondathatik létesültnek, midőn az, a miben a felek akarata öszpontosult, tisztán, érthetőleg s félremagyarázhatlan határozottsággal is ugy nyilvánittatik, hogy azt az egyezkedett felek mindnyájan közakaratuk eredményének tartják és vallják is egyszersmind. Mivel pedig az igy létesülő egyezmény által a felek jogviszonyai, még pedig természeti szabadságukat korlátlólag, szabályoztatnak, hogy a korlátok áthágására ösztönző érdekeknek a jogviszonyok biztositása végett elannyira szükséges zabolán tarthatása a közakarat értelmében eszközöltethessék: a közakarat tolmácslásának ugy kell megtörténni, hogy arról mind az egyezkedett feleknek, mind rajtuk kivül bárkinek is, minden kétségtől ment tudomása lehessen. Nem elég ennélfogva a közakarat eredményét csupán szóval tolmácsolni, mely közbeszéd szerint is repülő természetü levén, ha elhangzása után kérdés támadna értelme

felett, húzamocska idő mulva könnyen bébizonyithatlanná válik; kivált midőn azoknak értelme még a kevesek által észrevehető, s a dolog állásával ismeretlenek által nem is érthető hangejtéstől is függ. Ehez járul még azon nehézség is, hogyha magok a felek hasonlanának meg szavaik jelentése felett, lehetetlen lenne elitélni azt, hogy melyik állitson igazat, saját ügyében egyik sem levén elfogadható bizonyság; az idegenek pedig az ismételhetetlenül elhangzott szónak mind felfogásában, mind értelmezésében könnyen csalódhatván. A közakaratot tehát irásban kell tolmácsolni, melylyel a szót ugy köthetni meg, hogy annak megegyezés szerinti határozott jelentése nyilván legyen, még pedig mind a felek, mind mások előtt egyaránt, s a melyet minden időben teljes bizonyossággal nemcsak a felek hanem a biró is értelmezhet; az igy megkötött szó, a felek meghasonlása esetében, ellenök is bizonyság gyanánt használtathatván.

Mindamellett is, hogy a H. K. 2. R. 6. cz. k. §. szerint, hazánk jogi szabályai eredetileg a romai törvényekből vették eredetöket, az a szerint teljes érvényességü szóbeli kötések mindazáltal törvénytárunk előtt merőben ismeretlenek, elég bizonyságául annak, hogy törvényeink az egyezkedők közakarata tolmácsának az irott kötéseket ismerték el; a mit, bár kifejezetten nem nyilvánittatik is azokban, következtethetni abból is, hogy valahányszor egyezményből folyó jogi viszonyokról emlékeznek, kötlevelekre hivatkoznak többnyire. Mivel azonban még most sem lehet feltenni azt, hogy minden egyezkedő felek képesek lennének akaratuk irásbani nyilvánitására, e bajon azáltal kivánt föleg a szokás segiteni, hogy a felek szóval nyilvánitott akaratának az arróli bizonyságtételre felhatalmazott személyek iratávali tolmácslatát épen olyan érvényesnek tartja, mintha azt a felek maguk foglalták volna irásba. Az egyezkedett felek megegyezését, kötelezettséget alapitólag s hitelre is számitólag, tolmácsló kötlevelek, törvényes szokás szerint, készülhetnek ugy,

1.) hogy azt magok a felek személyesen vagy azok nevében teljhatalmu biztosaik, mint olyanok, irják vagy iratják, de mindenesetre nevök sajátkezökkeli aláirásával és szokott pecsétjöknek reányomásával egyszersmind bizonyitólag is elismerik azt, hogy egymással kötött egyezményö-

ket azon kötlevél tolmácsolja. Az ezen módon készült kötlevél, szokás szerint, tárgykülönbség nélkül teljes érvényességü, holott a H. K. 2. R. 13. cz. 4. §. szerint a magánosok pecséte alatt költ levelek semmi örökiséget nem foglalhatnak magukban, vagyis ily kötéslevelekben örökidőkig fenmaradandó jogi viszonyok felett nem szerződhetni;

2.) hogy magok az egyezkedő felek vagy teljhatalmu biztosaik szóval vagy irásban előadják egyezményöket a közhiteleségü személyek vagy testületek előtt, s azok arról szokott módon bizonyságot tesznek, a gondviselésökre bizatott közhitelességü pecsét által megerősitett irományban; annak hasonmását szóról szóra az ugy neveztetni szokott vallományi könyvbe (liber fassionum) igtatván. Az igy készült kötlevél teljes hitelü s érvényességü a H. K. 2. R. 13. cz. 3. § szerint, kivéve a városi telkőket tárgyazó örökvásári bévallásokat, melyek csak ugy érvényesek, ha a városi biró vagy két esküdt polgár mint bizonyságok által hitelesittettek a H. K. 3. R. 13. cz. szerint;

3.) hogy az egyezkedett felek egymással megegyezésüket szóval az e végre felszólitott s hitelre méltó két bizonyság előtt előadják, s azok arról annak részleteit is előterjesztő igaz hitök szerinti bizonyitványt készitenek, azt nevök aláirásával és szokott pecséteikkel is hitelesitvén. Kik lehessenek ilyen kötlevelek készitésére használható bizonyságok, azt sem a törvény, sem a szokás illőleg meg nem határozta s e részben csak annyit mondhatni, hogy telkő jószág felett költ egyezményekre nézve hitelre méltóbbaknak szoktak tartatni azon törvényhatóság táblabirái, melyben a kötlevél tárgya fekszik. Mily tágas mezőt nyitott legyen a szokás az ily módon készült kötlevelek érvényesitése által, nemcsak a felek közakaratát elég hiven nem tolmácsoló, hanem az épen hamis kötleveleknek is készithetésére s használhatására, a mindennapi tapasztalás eléggé bizonyitja. Addig is, mig ezen a jog bátorságát naponta mind inkább inkább ingadoztató kötlevélkészitési mód törvényhozás utján szabályoztatnék, szükség volna legalább annyit kivánni meg a bizonyságoktól, hogy azok bizonyitványukat az illető felek előtt olvassák fel, s abban arról is említést tegyenek, hogy azok a felolvasás után azt szóról szóra helybenhagyták legyen.

337. §.

Az egyezmények kötelező erejéről.

Nemcsak lehetetlen, hanem az egyének eredeti szabadságát szükségtelett korlátozó is levén, minden lehetséges jogi viszonyokat törvény által szabályozni; hogy a törvény által nem szabályozott jogok is bátorságosittathassanak, s hogy az egyéni szabadság elannyira szükséges mozgékonyságának a lehetségig szabad mező a nélkül hagyassék, hogy az a polgárzat rendeltetésével ellenkezőleg használtathassék: azáltal kivánták eszközölni törvényeink, hogy szabadságot engedtek ugyan az egyéneknek, a kijelelt korlátok között, szabályozhatni tetszésök szerint jogi magánviszonyaikat; de kimondották egyszersmind azt is, hogy a tetszésök szerint megállitott szabályokat nem álland hatalmukban tetszés szerint sértegetni is, hanem azok iránt kötelesek épen olyan engedelmességgel viseltetni, mint a törvény iránt, az egyezkedett felek közti egyezmény által alapitott jogi viszonyok felett támadott kérdések törvénye, mind a felekre, mind a biróra nézve, az egyezmény levén. Ezt bizonyitják Mátyás 6. V. 17. cz. ezen szavai: „secundum quod se quispiam obligavit, judicium et justitiam recipiat;“ nem különben az A. C. 3. R. 11. Cz. 2. cz. ezen szavai is: „kinek kinek irott törvénye a maga kötése,“ a mi ismételtetik az 1792: 2. cz. ezen szavaiban: „contractus contrahentibus legem ponit.“ Ki levén az idézett törvényekben mondva az, hogy az egyezmény az azt kötött felekre nézve törvény erejével bir, hogy ha valamelyik közülök az abban elvállalt kötelességet teljesiteni, ugy a mint arra magát kötelezte, a kötlevél mása közöltetése melletti megintetése után is elmulatná, a teljesitésre (ad complementum contractus), a kötéslevélben meghatározott módon, vagy ha abban arról intézkedés nem történt volna, legrövidebb per utján is kényszerittethetik a T. U. 93-ik §-a értelmében, ha az egyezményben a menedékekkeli élhetés névszerint is ki volt rekesztve.

338. §.

Az egyezményi kötelezettség átruházásáról.

Jóllehet a kötlevelek s az idézett törvények szavai szerint is, az egyezmények kötelező ereje csupán az egyezke-

dett felekre vonatkozónak láttassék, midőn tagadhatatlan az, hogy az egyezmény által szerzett jog az illető fél vagyonának egyrészét teszi; és hogy az arról, ha szerző, kivéve a személyétől elválaszthatatlanokat, rendelkezhetik is: ki lehet az egyezménylevelek kötelező erejét más abban meg nem nevezettekre is terjeszteni, még pedig ugy, hogy azok épen olyan jogositottakká s illetőleg kötelezettekké váljanak, mint magok az egyezkedett felek. Az egyezményen alapult jog s illetőleg kötelezettség ezen átruháztatásának esetei:

1.) Midőn valamelyik az egyezkedett felek közül, vagy mindenik is ugy egyezkedett, mint másnak képviselője a H. K. 1. R. 126. cz. 1. §. értelmében keletkezett szokás szerint, p. o. a biztos megbizója, a gyámnok és gondnok a gondviselésük alá bizottak, a testületek képviselői a képviseltek nevében és képében, kiknek határozottan ki kell fejezni azt, hogy mint olyanok (qua tales) vettek legyen részt az egyezkedésben; mert különben a szerzett jog s elvállalt tartozás nem fognak általszállhatni a képviseltekre.

2.) Midőn a szerzett jog s elvállalt tartozás az egyezkedett fél halála után általszáll örökösére, a ki mint az örökséget hagyó képviselője, örökli az örökség részét tevő jogokat s tartozásokat is, a C. C. 4. R. 15. czime értelmében.

3.) Midőn a rendelkezés jogával biró fél az egyezmény által szerzett jogát ugy ruházta által másra, hogy azt épen ugy illesse, mint őtet illette. Az átruházásnak ezen neme engedményezésnek (cessio) neveztetik, s inkább a szokáson mint törvényen alapul, törvénytárunk előtt merőben ismeretlen levén. Az, a ki jogát igy másra ruházta, engedményezőnek (cedens); az, a kire igy jog ruháztatik által, engedményesnek (cessionarius); az átengedett jog pedig engedményezettnek (jus cessum) szokott neveztetni. Az engedményezés miként történése rendszerint az engedményező által hátiratilag (indorsative) szokott iratni a kötlevélre; a miről egyébiránt külön iromány is készittethetik, mindenik esetben azon következéssel, hogy az engedményes az átengedett jogot, az annálfogva követelhető személy beléegyezése nélkül is, épen ugy használhatja, mint azt az engedményező használta vagy illetőleg használhatta volna.

4.) Midőn az egyezmény által kötelezett személy tartozását, a jogositott megegyezésével, más elvállalja (expro-

missio), kötelezvén magát annak teljesitésére s illetőleg fizetésére, az eredeti adós helyett. Az átruházás ezen neme is szokáson alapul.

339. §.

Az egyezmények nemeiről.

Az egyezmények nemeit megkülönböztethetni, inkább a szokás mint törvény szerint,

1.) a személyekre nézve, a mennyiben e tekintetben lehetnek az egyezmények a.) olyanok, melyekben egy a jogositott és egy a kötelezett személy. b) Olyanok, melyekben többek akár a jogositott, akár a kötelezett, akár mind a kétféle személyek, s ezek ismét vagy olyanok, hogy a jogositottak közül mindenik csak a maga illetőségét követelheti, s a kötelezettek közül mindenik csak a maga illetőségét tartozik fizetni (obligatio pro rata seu in partem); vagy olyanok, hogy a jogositottak közül követelheti akármelyik az egész tartozást (obligatio correalis activa), s viszont a kötelezettek közül akármelyik szorittathatik az egész tartozás fizetésére s illetőleg teljesitésére (obligatio correalis passiva), ugy mindazáltal, hogyha egyik a jogositottak közül az egész tartozást elfogadta, a többiek semmit sem követelhetnek, s viszont ha a kötelezettek közül valamelyik az egész tartozást kifizette s illetőleg teljesitette, a többi is mind felszabadul a köteleztetés terhe alól (obligatio in solidum). c.) Olyanok, melyek által szerzett s illetőleg elvállalt jog és kötelezettség vagy csupán az egyezkedett feleket tárgyazza, személyöktől külön választhatatlanul (contractus stricte personalis), vagy más személyekre is átszállitható s illetőleg ruházható (contractus realis), mely inkább vagyont mint személyt tárgyazó.

2.) Tárgyukra nézve, a mennyiben az egyezmények lehetnek vagy egytárgyuak (contractus singulares), vagy többtárgyuak (contractus plurales), ahoz képest, a mint azoknálfogva egy vagy több dolgokat s illetőleg tartozásokat követelhetni. A több tárgyuak ismét lehetnek vagy olyanok, melyeknél fogva mindeniket egyszersmind (contractus copulativi), vagy a több közül csak egyiket (contractus alternativi) kell teljesiteni s illetőleg adni a választás jogával kifejezetten felruháztatottnak tetszése szerint. Ugyancsak a tárgy tekintetében szokták

osztani az egyezményeket kétoldaluakra (bilaterales), melyeknél fogva mindkét egyezkedő fél ad vagy teljesit valamit, p. o. a vásár, csere, sat., és egyoldaluakra (unilaterales), melyeknél fogva csak egyik fél ad vagy igér s teljesit valamit, p. o. az ajándék.

3.) Érvényességökre nézve, a mennyiben azon egyezmények, melyek a törvény s illetőleg szokás által megállitott, fenebb közöltetett, kellékekkel birnak, érvényeseknek; azok pedig, a melyek azokkal vagy azok közül valamelyikkel nem birnak, érvénytelenéknek szoktak neveztetni. Az egyezmény érvényességének következése az, hogy annálfogva mind követelhetni az azáltal szerzett jogot, mind védelmezhetni annak birtokát. Az egyezmény érvénytelenségének következése pedig függ a hiányzó kellékek fontosságától, melyekhez képest lehetnek az érvénytelen egyezmények

a.) semmitérők (contractus nulli), melyekben az egyezmény lényegét tárgyazó kellékek is elannyira szembetünőleg hiányzanak, hogy azokat egyezményeknek még nevezni sem lehet. Ilyenek p. o. azon egyezmények, melyeket az egyezkedésre merőben képtelen személyek kötöttek; melyeknek tárgya olyan, hogy a felett akár általában nem lehet s nem szabad egyezkedni, akár névszerint a felek semmi esetben sem egyezkedhettek; ugy szintén a melyekre nézve hiányzik a felek megegyezése, akár tévedés, akár csalárdság, akár erőszak vagy szinlelés miatt; s végre azok is, melyek sem az egyezkedett felek, sem szokás szerinti bizonyságok aláirása által nem hitelesitett kötlevélbe foglaltattak. Ezen semmitérő egyezményeknél fogva sem jogot nem követelhetni, a mennyiben a lényeges hiányt felfejtő fél a kereset alól feloldoztatik; sem birtokot nem védelmezhetni, a mennyiben bébizonyittatván a követelő által az egyezmény semmitérősége, az egyezmény által szerzett dolognak viszsza kell adatni, s illetőleg az annak következtében gyakorolt jognak meg kell szünni.

b.) Érvénytelenithetők (contractus invalidabiles), melyekben a hiányzó kellékek nem lényegesek annyira, hogy azokat nyilván semmitérőknek lehetne tartani, s lehetvén oly eset is, melyben fenállhatnak, érvényeseknek tartathatnak mig az ellenkező bébizonyittatnék. Ilyenek azon főleg ősi vagyont tárgyazó egyezmények, melyek törvény tilalma el-

lenére költek ugyan, ugy mindazáltal, hogy azokat a törvény semmitérőknek nem csak nem nyilvánitja, sőt a mennyiben pert rendel érvénytelenitésükre s eseteket jelel ki, melyekben felbonthatatlanokká válhatnak, érvénytelenségüket birói itélettől függőkké tette. Ezen egyezményeknélfogva követelhetni a jogot, a mennyiben a törvény tilalmára hivatkozó követelt fél elvállalt tartozása teljesitésére szorittatván, a kérdés alá hozott egyezménynek külön perreli érvénytelenitésére utasittatik; birtokot azonban nem védelmezhetni, a mennyiben bébizonyittatván az egyezmény törvényellenisége, az kivéve a törvény által névszerint kivett eseteket, itéletesen feltöretik, azaz érvénytelennek nyilvánittatik; az azáltal védelmezett dolog kiadása, s illetőleg a gyakorlott jog megszüntetése rendeltetvén.

II. Az egyezményekről különösön.

340. §.

Az egyezmények osztályzata.

Azon jogok különbféleségéhez képest, melyeket egyezmények által szerezhetni, lehet azokat osztani birtoklási, használati és tulajdonosi jogot alapitó egyezményekre.

A.) A birtoklási jogot alapitó egyezményekről.

341. §.

Az örzeményről s birói zárról.

Csupán birtoklási jogot alapitó egyezmény az,

1.) a melynélfogva magát valaki arra kötelezi, hogy a nála letett dolgot megörzi. A letett dolog örzeménynek (depositum) neveztetvén, ezen egyezményt lehet nevezni örzeményi kötésnek (contractus depositi), melynélfogva az örző birtoklójává leszen a dolognak, s jogositva van mindenkinek attóli elrekesztésére, azt különben meg nem őrizhetvén, jogát azonban az örzésre nézve szükséges birtokláson tul nem terjesztheti. Az örző s a tulajdonos közti viszonyok még nincsenek törvény által illőleg szabályozva, csupán annyi levén rendelve az E. b. 2. cz. 4. §-an, hogy az örzeménynek viszsza kell adatni, és a C. C. 4. R. 10. Cz. 1. czikkében, hogy az örzeményt a tulaj-

donoson kivül másnak még a fejedelem parancsolatára sem lehet kiadni, kivéve azon esetet, midőn az törvényszerüen költ itélet mellett követeltetnék, 200 mftal büntettethetvén az, a ki a városi tiszteket azért perelné, hogy az örzeményt kiadatni elmulasztották, az idézett törvény 2-ik cz. szerint. A szerződő felek tetszésétől függ ennélfogva jogi viszonyaik szabályozása, minek elmulasztása esetében is a dolog természetéből foly az örzőnek azon köteleztetése, hogy a vigyázatlansága miatt történt károkat megtériteni, magát a dolog használásától eltartoztatni, s a dolgot a tulajdonos kérésére, a kitüzött idő eltelése előtt bármikor is, viszszaadni tartozik; a tulajdonos szenvedvén a történetes károkat, s az örzés költségeit megforditani köteles levén. Csupán birtoklási jogot alapitó egyezmény az is,

2.) a mely mellett valaki, az arra hivatalánálfogva jogositott tiszt vagy törvényszék által, gondviselése alá bizott vagyonnak örzését s illetőleg kezelését is elvállalja. A más vagyona feletti ilyetén hivatalos intézkedés zárnak (sequestrum) neveztetik, s birói zárnak (judiciale sequestrum), midőn azt törvényszék rendelte; azon személy pedig, kire a gondviselés bizatott, zárgondviselőnek (sequestri curator) hivatik. Zár alá szoktak rendeltetni a többek által követelt dolgok, hogy a mig itéletesen elhatároztatnék az, hogy kit illessenek, pusztulás, pusztitás s elidegenités ellen biztosittathassanak. A zárnak törvénytárunkban előforduló esetei e következendők:

a.) A per tárgyává tett pénz a káptalan vagy konvent levéltárába örzés végett letétethetik, a vesztő fél tartozván az örzésért a letett pénz kilenczedét és tizedét (decimam et nonam partes) fizetni, a Zsigmond 2. V. 9. cz; II. Ulászló 1. V. 95. cz. 15. §. szerint.

b.) A H. K. 1. R. 29. cz. 1. §. szerint, a kihalás kihirdettetése azon esetében, midőn kétség támadott a felett, hogy a kihirdetett és birtokos nélkül maradott örökség a fiscust vagy a meghalt rokonait illesse, az illető vármegye közgyülésének joga s kötelessége is egyszersmind, a közrangu és nem hatalmasabb nemesség közül egy alkalmatos közép rendü nemest választani, s annak gondviselése alá bizni a követelt örökséget ugy, hogy az azt örizze s kéznél tartsa legkisebb kárositás nélkül; kivévén, hogy annak szokott jövedelmeiből mérsékelt költségeket húzhat s tehet

számolás terhe alatt, mig eldöl az, hogy kit illessen az örökség.

c.) A H. K. 1. R. 125. cz. 1. §. szerint a gyámgyermekek minden vagyonai zárgondviselő felügyelete alá bizatnak (ad manus communes dantur), mig az ezen vagyonok kezelésétől eltiltott gyanus gyámnok ellen támasztott ügy elintéztetik.

d.) Az 1791: 30. cz. szerint, a megyei tisztek kötelességévé tétetett, a per alatti erdőket zár alá tétetni, azok pusztitás elleni bátorságositattása végett.

Hogy a zárgondviselő mindezen esetekben hivatala elvállalása által egyezményi s abból folyó kötelezettségi viszonyba lép, s hogy annálfogva csak is birtoklásra s főleg kezelésre van jogositva, világos.

B.) A használati jogot alapitó egyezményekről.

342. §.

Ezeknek nemeiről.

Birtoklási s egyszersmind használati jogot is alapitó egyezmények, részint törvény, részint szokás szerint, melyek által kölcsön (mutuum), zálogositás, bérbe adás (locatio rerum et operarum), haszonkölcsön (commodatum), érdemdijazás (inscriptio ob fidelia servitia) és ideiglenes csere eszközöltetik.

343. §.

1.) A kölcsönről.

Kölcsönnek neveztetik azon elhasználás nélkül nem használható ingó vagyon, a melyet az adós (debitor) nyert a hitelezőtől (creditor) azon feltétel alatt, hogy meghatározott idő mulva ugyanazon nemü s értékü ingókat adjon viszsza. A kölcsönadott ingó használata vagy ingyen vagy fizetésért engedtetik meg, s első esetben ingyen kölcsönnek (mutuum gratuitum), a másodikban pedig kamatos kölcsönnek (mutuum onerosum) neveztetik. Törvényeink a kölcsönnek csak azon nemét szabályozták, melynek pénz a tárgya, adósság nevezete alatt. Az adósság, az 1791: 136 ideiglenes czikkszerint, tisztának (debitum liquidum) hivatik, ha a szokott innepélyességgel készült kötlevelen alapul, s a hitelező személye nem hozatha-

tik kétség alá; nem tisztának pedig az ellenkező esetben, és ha 32 esztendő alatt egyszer sem sürgettetett a tőkének (summa capitalis) vagy a kamatnak (interusurium) fizetése. Mind kétféle adósság lehet továbbá biztositott és nem biztositott. Biztositani lehet az adósságot

1.) ugy, hogy az adósság bátorságositására lekötött, s a kölcsön pénznél többet érő jószágába az adósnak a hitelező béigtattatik az illető törvényhatóságtól a végre kirendelt biztosok által, s azoknak az igtatás végrehajtását tanusító bizonyitványa a kötlevéllel egyetemben szóról szóra béiratik az illető törvényhatóság jegyzőkönyvébe (intabulationis protocollum). Az ilyen adósságok bétáblázottaknak szoktak nevezteini, s azáltal vannak biztositva, hogy az adóstól a lekötött jószágot senki sem szerezheti meg különben, hanem csak a hitelező teljes kielégitése után; az arra tektetett kölcsön azzal együtt járó terü levén. Az 1792: 2. cz. emlékezik bétáblázott adósságokról a nélkül, hogy a bétáblázás módját szabályozta volna.

2.) Ugy, hogy a lekötött s irt módon igtatás által is biztositott jószágot a hitelező birtokába is vevén, viszszabocsátja az adós birtokába azon feltétel alatt, hogy azt haszonbérlő gyanánt használhassa, haszonbérül a kölcsön vett pénz kamatját fizetvén. A biztositás ezen módja által, a kölcsön zálogositássá s az adós haszonbérlővé változik, s abban rejlik a hitelező biztositása, hogy a jószágot mind a fizetésben pontatlan adóstól, mint bárkitől is, a kinek az adós netalán általaadta volna, viszszaveheti, a jószágban mind addig gyökerező zálogjogánál fogva, mig a tőle, az érette adott pénz letétele mellett, viszszaváltatnék.

344. §.
Az adós kötelességéről és a hitelező jogáról.

A kölcsön által létesült jogviszonynál fogva

1.) az adós köteles: a kamatot fizetni ugy, a mint arra magát kötelezte. Azon esetben, midőn a kötlevélben a kamatfizetésről emlités nem tétetett volna, az adós kamatot fizetni nem tartozik ugyan, de csak azon időpontig, mig a hitelező pénzét nála kamat nélkül hagyni késznek nyilvánitotta, mely idő pont szokás szerint a tőke viszszafizetésének a kötlevélben kitüzött ideje, vagy ha a sem volna

kijelelve, azon nap, melyen a hitelező az adóst pénze kamatostóli viszszafizetésére megintette. Köteles továbbá az adós, a tőkét is viszszafizetni a kötlevélben kitüzött időben, vagy ha az abban kijelelve nem volna, mihelyt arra a hitelező által törvényszerü intés utján felszólittatott, a tőke mennyisége, ha a kötlevélben meg nem határoztatott volna, tanuk által is (humanis) bébizonyitható levén, a C. C. 4. R. 15. Cz. szerint.

2.) A hitelező jogositva van, adósától kamatot venni (ha az annak fizetésére magát kötelezte, vagy késedelmeskedése által kötelezetté vált); de csak törvényes mennyiségben, bármennyi igértetett legyen is. A kamat törvényes mennyisége, az alvinczi ana resolutionak (mely hogy az országgyülés által is elfogadtatott s ki is hirdettetett, az 1698: octoberben költ 9-ik czikk bizonyitja) 3-ik pontjára alapitott szokás szerint, 5. s legfeljebb 6. száztólira levén határozva: többet a hitelező nem követelhet, azon esetben ha száztól tiznél többet követelne, akár pénzül akár terményekben, az 1695: februariusban költ 11. czikk szerint, az 1691: decemberben költ 12. cz. rendeléséből a tőke elvesztésével büntettetik. Jogositva van továbbá a hitelező a tőke viszszafizetésének követelésére is, de csak a kötlevélben kitüzött idő eltelése után a T. U. 70-ik §. szerint, mely ha nem lett volna meghatározva, bármikor is; a késedelmeskedő adóst mind a törvényes kamat, mind a tőke fizetésére a törvény vagy kötlevél által kijelelt módon kényszerithetvén is a C. C. 4. R. 15. Cz. szerint.

345. §.
Az adósság követelése módjáról.

Az adósság követelése módja függ annak minőségétől. Ugyanis

1.) a nem tiszta adósság rendes rövid perrel követeltethetik az 1791: 136. ideiglenes czikk szerint; még pedig szokás szerint vagy ugy, hogy az adós illő törvényszék elébe idéztetik a hitelező által, ugy hogy a tartozást tiszta adósság gyanánt követelni kezdett s törvény rendes utjára utasitott hitelező a végrehajtást ellenállással megakadályoztatott adósát illő törvényszéke elébe idézteti ellenállása okai előadása végett. Hogy az adós törvény utjáni követelésének ezen második módja törvényellenes, világos ab-

ból, hogy az ilyen perek a T. U. 104. §. szerint legrövidebb természetüek, holott az 1791: 136. ideiglenes czikk a nem tiszta adósság követelésére rendes rövid pert rendelt.

2.) A tiszta adósság követeltethetik a kötlevélben meghatározott módon, a C. C. 4. R. 15. Cz. ezen szavai szeriet: „ha ki pedig kötés és kezes levele szerint akar procedálni, authoritásában hagyatik a creditornak". Azon esetben pedig, midőn a felek nem határozták meg a felvétel módját, követni kell az 1791: 136. ideiglenes czikkben leirt utat, mely szerint, ha a kötlevél másolatának közlése mellett törvényesen megintetett adós 15. nap alatt tartozását bé nem fizetné, értesittetik a felől, hogy 8 nap mulva vagyonaiból fog az, a rendes végrehajtás utján (executione mediante) felvétetni, és ha azon 8 napi idő alatt sem fizetne, elpróbáltatik a végrehajtás az illető törvényhatóság alispánja vagy alkirálybirája által, melyet ha az adós megakadályoztatna, a vármegyék és székek főtisztei vagy azok helyettesei joga s kötelessége is egyszersmind, a hitelező kérésére, polgári hatalomkart (brachium civile) rendelni, s annak segedelmével a hitelezőt mind a tőkére, mind annak fizetetlen kamataira, mind költségeire s fáradsága dijára nézve teljesleg kielégittetni, a törvénytől szabott büntetés terhe alatt, mely a C. C. 4. R. 15. czimében eként fejeztetik ki: „és ha a tiszteken mulnék el, hogy nem extorquealnák, toties quoties in poena articulari (200 fl.) convincáltassanak és a director exequáltassa is rajtok azon poenát, ezen articulusnak erejével, minden remediumokat ebből ki kötvén." Ha pedig a tartozásnak ezen hatalomkarrali felvétetését is megakadályoztatná az adós, az A. C. 4. R. 1. Cz. 33. czikkére alapitott szokás szerint, az illető főtiszt ajánlása következtében a főkormányszék által rendeltetni szokott katonai hatalomkar (brachium militare) segedelmével az adós vagyonaiból ellenállhatatlanul felvétetik tartozása.

3.) Azon adósság, melynek alapja váltólevél (litterae cambiales), ha az kereskedési ügyben adatott ki (questus causa) bárki által is, a levél betü szerinti értelmében követeltethetik, az adósnak még személyére nézve is, annak rendszerinti birája előtt; más váltólevelek pedig csak rendes kötlevelek gyanánt használtathatnak, az adósságnak a

honi törvények (közelebbi pontban közlött) rendelése szerinti követelésére, az 1791: 37. cz. szerint.

4.) Azon adós, a ki lemondván azon jogáról, mely szerint csak illető honi törvényszék előtt követeltethetik (cum renunciatione fori proprii), magát az örökös tartományokbeli törvényszékek hatósága alá adta; valamint az is, a ki az örökös tartományok váltótörvényszékei alá tartozó kereskedőkkel lépett kereskedelmi társaságba: ezen külföldi törvényszékek előtt s azok törvénye szerint követeltethetik ugyan, ugy azonban, hogy a kereset megkezdése előtt elégséges s félévnél nem kevesebb idővel, az illető törvényszékek által megtaláltatandó főkormányszék az adóst illető törvényhatósága utján értesitse, idéztetéséről bizonyitványt is készittetvén az idézők által, az 1792: 2. cz. szerint.

5.) Azon rabok adósságainak, kik arra elégtelenek, felvétele a helybeli tisztekre bizatott a C. C. 4. R. 7. Cz. 2. czikkében.

346. §.

Az adósság fölvétele szabályairól.

A tartozását kifizetni nem akaró adósnak vagyonaiból végrehajtás utján vétetik fel az adósság járulékaival egyetemben; még pedig, hogyha a felek kötlevelökben (melynek szem előtt tartását a C. C. 4. R. 15. czime határozottan rendeli) másként nem intézkedtek volna, e következendő szabályok szerint:

1.) Az idézett törvény szerint mindeneknek előtte az adós ingó vagyonainak kell a tartozás mennyiségéhez képesti értékökig elfoglaltatni s a hitelező kezébe is adatni; még pedig az A. C. 4. R. 4. Cz. ezen szavai értelmében: „az elégtétel pedig nem valami haszontalan és többire semmire kellő gaz marhából légyen, hanem az adósnak örökségén kivül, ha találtatnak ezüst- arany- és pénzbeli javai, bora és buzája, azokból légyen; melyeknek is elbecsülésére a becsüsök hittel legyenek kötelesek, kik akár in excessu, akár in defectu ha fogyatkozást tesznek, azon helybeli tisztek előtt exponálván a dolgot, mindjárt peremtorie megitéljék és ha comperiáltatik a vétség, in flor. 200 convincáltassanak külön külön, melynek két része a biráké, harmada a panaszló félé legyen, insuper a melyik felnek kárt tesznek az ö igaztalan becsüjökkel, az is refundáltassék toties

quoties.“ Azon esetben, ha az ingók becsü szerinti ára nem volna elégséges az adósság s járulékai fedezésére,

2.) a C. C. 4. R. 15. czime szerint az adós fekvő vagyonai becsültetnek el ugy, a mint az előbbi pontban közöltetett; azok közül, az 1791: 51. cz. értelmében, az elégtételnek előbb a szerzemenyekből, melyek többre nem becsülthethetnek, mint a mennyin vásároltattak, kelletvén történni; az ősiek, mig szerzeményfekvők vannak, nem használtathatván a hitelező kielégitésére, a ki az ily módon birtokába bocsátott fekvőket csak zálogczim alatt birhatja s idegenitheti el, az adós vagy örökösei által, a rájok fektetve volt pénzletétele mellett, elannyira viszszaválthatólag, hogy ha a birtokos azokat viszszabocsátani nem akarná, azon büntetést szenvedi, melyet a törvény a zálog eltartoztatói ellen rendelt.

3.) Hogyha az adósnak több törvényhatóságokban volnának jószágai, azon esetben, midőn az egyikben megkezdett végrehajtás utján az abban volt minden vagyonai elfoglaltattak a nélkül, hogy a hitelező teljesleg kielégittetett volna, a félbenmaradott végrehajtás tovább folytattathatik az adós más megyebeli vagyonaiban; kötelesek levén azon megyebeli tisztek, átirás mellett, a hitelezőt kielégiteni az A. C. 2. R. 12. Cz. 3. cz; 3. R. 46. Cz. 4. cz; 47. Cz. 12. czikk értelmében divatozó e részbeli szokás szerint.

4.) A hitelezők összeütközésekor, vagyis azon esetben, midőn a több hitelezők által követelt ugyanazon vagyonból mindnyájan ki nem elegittethetnek, közöttük az elsöbbséget ezen szabályok szerint határozhatni el:

a.) Ha a hitelezők egyaránt mind kötlevelesek (creditores chirographarii), azaz, ha követelésöknek csupán adósági kötlevél az alapja: a régibb adósságnak elsőbbsége van az ujabb felett, az 1792: 2. czikk szerint.

b.) Azon hitelező, a kinek biztositása végett a kérdés alatti vagyon névszerint le volt kötlevélben kötve, elsőbbségi joggal bir azon hitelezők felett, a kiknek az adós vagyonai általánoson voltak lekötve bár régibb kötlevelekben, azon okból, mivel szokás szerint a lekötött vagyon a hitelező birtokában zálog gyanánt létezőnek tartathatik, holott a zálogjogalapitás természetével öszhangzó romai törvény szerint is, a vagyon általános lekötése után, annak egy részét sem lehetne érvényesen sem lekötni másnak, sem

elidegenitni a vagyon egyetemével biztositott hitelező joga sérelmével.

c.) A bétáblázott adósságnak elsőbbsége van a bé nem táblázott régibbek felett, a bétáblázottak között is pedig a régibbeknek az ujabbak felett az 1792: 2. czikk szerint.

5.) A jószág- és vagyontalan papok adósságai lefizetésére a birtokukban levő egyházi jószág jövedelmét is fordithatni ugy, hogy az elfoglalandó jószág mindaddig a hitelező számára jövedelmezzen, mig az adósság a jövedelemmel részenkint letörlesztethetik a H. K. 2. R. 45. cz. 1. §. szerint; a mi szokás szerint nem az egyházi jószágnak a hitelező kezébe adása, hanem a papi jövedelem zár alá tétetése által eszközöltetik. Azon tisztviselők adósságai pedig, kiknek fizetésökön kivül egyéb vagyonuk nincsen, előljáróik által fizetésökből fizettethetnek ki, az A. C. 3. R. 46. Cz. 4. cz. értelmében; szokás szerint az illető előljáróság által határoztatván meg az, hogy az adós fizetéséből mennyi fordittassék adóssága törlesztésére, s mennyi hagyassék szükségei fedezésére.

6.) Azon esetben, midőn az adósnak sem vagyona, sem jövedelme, sem fizetése nem volna, bármi rangu s állapotu legyen is, elfogattathatik az elégtételre kiszállott végrehajtók által, a megkezdett de a vagyon fogyatkozása miatt bé nem végezhetett elégtételt folytatólag is, a C. C. 4. R. 15. czime ezen szavai szerint: „az olyan helybeli tisztek, a hol comperiáltatik a debitor, de facto contentálják a creditort de rebus mobilibus, illis vero non sufficientibus, etiam de rebus immobilibus, ha az is nem lenne, magát is a debitort meg foghassák". Ha pedig a végrehajtók az adóst elébbállása miatt le nem tartoztathatnák, a hitelező adósa személye elleni követelését ott vétetheti teljesedésbe, a hol azt feltalálhatja a C. C. 4. R. 16. Cz. 2. cz. szerint. Elfogattatván az adós, hitelezője kezébe adatik, ki őtet 15 napig fogságban tarthatja; személyében egyébiránt, dija fizetése terhe alatt, meg nem sérthetvén. Ezen idő alatt, ha tartozását az adós ki nem fizethetné, mihelyt magát esküvel kötelezi arra, hogy annak a mit munkája vagy koldulása által szerzend, harmadát hetenként a hitelező kezébe szolgáltatja, mig a tartozás részenkint kifizettetnék, a hitelező szabadon bocsátani tartozik, de ha igéretét nem teljesitené, ujból letartoztathatja s fogságban tart-

hatja adóssága teljes lefizetéséig a H. K. 3. R. 28. cz. szerint.

7.) A külföldi törvényszék előtt elmarasztalt adós tartozása felvételére nézve e következendők rendeltetnek az 1792: 2. czikkben:

a.) Az örökös tartományi illető törvényszék ítélete a főkormányszékhez küldetik s annak rendelése következtében vétetik teljesedésbe, az adós törvényhatósága által, a fenebb közlött szabályok szerint.

b.) Az atyai, gyámnoki és gondnoki hatalom alatt levők tartozásai ilyen uton fel nem vétethetvén, mihelyt az adós ilyetén állapotáról felvilágosittattak a végrehajtók, kötelesek a végrehajtást félbenhagyni, s a főkormányszéket utasitást kérőleg értesiteni a felől.

c.) Mások joga bátorságositása végett, köteles a külföldi hitelező, azon esetben, ha a végrehajtás alkalmával bé-jelentés tétetett, jótállani a végrehajtók előtt az iránt, hogy mihelyt a jelentő követelt joga, vagy kötlevele s illetőleg azok bétábláztatása (intabulatio) régibbségénél fogva állitott elsőbbsége a honi illető törvényszék által megitéltetik, eleget fog tenni.

d.) Az ily módon elfoglalt fekvők birói zálog gyanánt tekintendők levén, ha nemesiek bármikor is, a városiak pedig a helyhatósági törvényhez képest viszszaváltathatnak.

e) A végrehajtás ellenállással is gátoltathatik, ha a végrehajtó előtt akár a személyt, akár a dolgot tárgyazó tévedés (error in re vel in persona) bizonyittatik bé.

347. §.

A városiak adósságáról.

A városiak adóssága csupán követelése módjára nézve különbözik más adósságtól, az 1791: 136. ideiglenes czikk a városiakat régi szokásuk és helyhatósági törvényök mellett hagyván, melyek szerint p. o. M. Vásárhelyen az adósságok idézéssel kezdett rendes rövid perrel követeltetnek. Egyébiránt a mennyiben a városiak adóssága követelése módjára nézve helyhatósági változtatás nem történt, szabályul szolgál az A. C. 4. R. 4. Cz. 1. czikke, melyszerint az adós birája elébe idéztetvén s a követelés valósága bébizonyittatván, a párvételek s a pert halasztó kifogások mellőzésével, kötelesek a birák mindjárt elégtételt szolgáltatni

15 napi haladék is csupán a homályos esetekben engedtethetvén. Az elégtétel a már közlött szabályok szerint történik, a C. C. 4. R. 15. Cz. is mind a városi, mind a nemesi rendre egyaránt alkalmaztatható levén. Ezen törvény szerint a tartózásnak kötlevél vagy tanuk által kelletvén bébizonyittatni, ezen ujabb törvény által megváltoztatott a H. K. 3. R. 17. cz. azon rendelése, hogyha a hitelező keresetét bé nem bizonyitaná is, a városi adós csak eskü által szabadulhasson a keresettől. Ugyanazon törvény szerint továbbá föl levén hatalmazva a hitelező adósának kötlevele szerinti követelhetésére, az ezen jogával most is élhet; mert ha a törvény ezen rendelését az azzal ellenkezett szokást s helyhatósági törvényt megerősitő 1791: 136. ideiglenes czikk megváltoztatta volna is, ismét helyreállitotta az annál ujabb 1792: 2. cz., a mennyiben mind a nemesekre mind a városiakra nézve kimondotta azt, hogy az egyezkedett feleket kötlevelök törvény gyanánt kötelezi, ezen szókban: „contractus contrahentibus legem ponit."

348. §.

A bukott városi adósok hitelezői csődéről.

Bukottnak neveztetik azon adós, a kinek tartozása olannyira felülmulja vagyonai összegét, hogy hitelezőit sem kész pénzzel kifizetni nem képes, sem azokat biztositó vagyont mutatni nem tud. Fenálló törvényeink eléggé szigoruan büntetik ugyan az ilyeneket, a mennyiben elfogattatásukra is felhatalmazzák hitelezőiket, mint fenebb közöltetett: elmulatták mindazáltal gondoskodni arról, hogy a bukásnak indult adósok, mig merőben vagyontalanokká lennének, ugy szorittathassanak hitelezőik kielégitésére, hogy azok jogai fokozata igazsággal s mélytányossággal is megegyezőleg tekintetbe vétetvén, egyik a hitelezők közül el ne foglaltathassa maga számára azt, a mire nézve más jogositottabb volt; vagy a minek igénylésére rajta kivül még többen állanak jogegyenlőségi viszonyban. Törvényeink ezen fogyatkozásán a kormány kivánt segiteni egy 1772. julius 4-én költ udvari rendeletben, mely cridalis normának szokott neveztetni, és a bukott adósok hitelezői csődének (concursus creditorum) s kielégittetésük módjának szabályait foglalja magában. Ezen ország szerte ki is hirdettetett rendelet, mint az abban több helyeken emlegetett ősi nemes vagyo-

nokróli intézkedés bizonyitja, ki volt terjesztve minden honi bukott adósokra rang- s állapoti különbség nélkül. Mivel azonban a nemesség, jogviszonyainak törvényhozás utján kivüli szabályozását, s az idegen t. i. romai törvény elveinek honi viszonyokra alkalmazását a féltékenyen örzött alkotmányos szabadság sérelmének tekintette: ezen rendelet csupán a városi s főleg kereskedői rendre alkalmaztatható szokás alapjává válhatott, s mint olyan a városiakra nézve az 1791: 136. ideilenes czikk által meg is erősittetett.

349. §.

a.) A csőd elrendelésének szabályairól.

Csődnek van helye, mihelyt az adós megbukott vagyis nem fizethetési állapotba jutott. A csőd elrendelését kérheti az illető bíróságtól

1.) maga az adós, a ki tartozik egyszersmind minden vagyonai értéke s minden tartozásai hiteles és részletes kimutatását is bémutatni, annak tanusitása végett, hogy bukását nem azért szinleli, hogy megijesztett hitelezőit alkudozásra birhassa. Elhatározván az illető bíróság (mely szokás szerint a városi tanács) a csődöt, az adós hitelezői összehivatnak, megjelenésökre 14 napi vagy négy héti határidő szabatván, ahozképest a mint többnyire honiak vagy sokan közülök külföldiek, s azokkal az adós vagyona- s tartozásainak jegyzéke a végett közöltetik, hogy azt az adós esküjével is hitelesitendő könyveivel egybevetvén, bilanxot (mely az adós vagyonait tartozásaival szembeállitólag kimutató iromány) készitsenek, vagy ha tárgyavatottak nem volnának, két a végre rendelt kereskedő által készittessenek, melynek a bíróság elébe terjesztetésekor, ha a bukás csak szinleltnek találtatott, az adós tartozásai fizetésére vagy legalább biztositására szorittatik s csalni akarásáért megbüntettetik; ha pedig a hitelezőknek a követelt mennyiség tekintetébeni többsége késznek nyilatkoznék akár időhaladék engedésére, akár bizonyos rész elengedésére, abba a bíróság, a hitelezők kevesebbségének ellenzése daczára is, beléegyezhetik, kivéve azon esetet, midőn ezen kisebbség zálogjoggal biró hitelezőkből állana, a kiket csak időhaladék engedésre lehet kényszeriteni, de nem arra is, hogy követelésökből valamit elengedjenek. Midőn az adós kereskedő, s a bilanx azt mutatná, hogy a hitelezők 12 száztólinál több-

bet vesztenek, köteles a bíróság a hitelezők alkuja ellenére is elhatározni a csődper megnyitását, a mit azoktól, nyilvánitott kivánságukra sem tagadhat meg. Kérheti

2.) a hitelezők többsége, ha az adós bukottsága nyilvános a bilanx szerint, vagy a hitelezők által elfogadható biztositást nem képes nyujtani. A hitelezők kérelme közöltetik az adóssal a végett, hogy 14 nap alatt vagyonai s tartozásai hiteles jegyzékét adja bé s mutasson biztositékot hitelezői kielégitése vagy biztositása végett. Az adós előterjesztése közöltetik a hitelezőkkel a végre, hogy 14 nap vagy 4 hét alatt, ahozképest, a mint mindnyájan honiak vagy közülök némelyek külföldiek, lehető kifogásaikat magok vagy biztosaik által a kinevezett bizottmány előtt, mely elébe az adósnak is idéztetni kell, tegyék meg; a bíróság tiszte levén azokhoz képest a csődper megnyitását elhatározni, vagy az adóst illő elővigyázattal, de saját feleletök terhe alatt, vagyonai birtokában meg is hagyni.

3.) A bíróság, mely önhatalmulag is elhatározhatja a csődöt, ha az adós tetemes adósság hátrahagyásával megszökött, vagy annak halála esetében tapasztaltatnék, hogy adósságainak mennyisége felülmulja vagyonai értékét, és ha a hitelezők által készitett bilanxból azoknak 12 száztólinál több vesztesége nyilvánulna. Különösön mihelyt valamely kereskedő bizonyos napra kiadott váltólevele értékét kifizetni, vagy más kötlevele szerint elvállalt tartozásért eleget tenni nem tudna, boltját azonnal köteles a birósag elpecsételtetni s vagyonait zár alá tenni; az igy megnyilt csőd után a hitelezők közül egyik sem nyerhetvén bármi czim alatt is kielégittetést külön.

350. §.

b.) Az elrendelt csőd kihirdetéséről s a tömeg és csődper kezelése módjáról.

A csőd kihirdetésének, s a tömeg és csődper kezelésének szabályai e következendők:

1.) Elhatároztatván a csőd szükségessége, a bíróság elkészitteti a minta szerinti hirdetményt, abban a hitelezők megjelenésére két vagy három hónapi határidőt tüzvén ki ahoz képest, a mint azok honiak vagy közöttök külföldiek is volnának, s azt gyülése helyén és Szebenben a középület ajtaira ragasztatja; azon esetben pedig, ha külföldi hitele-

zők is volnának, a főkormányszék útján az udvari cancellariához küldi, mely azt a bécsi hirlapokba igtattatja.

2.) Megesvén a csőd kihirdetése, az illető bíróság összehivatja legalább a honi hitelezőket a végre, hogy akár magok, akár három a bíróság által kijelelt birtokos s a gazdaságban jártas polgárok közül az adós vagyona kezelésére gondnokot (bonorum curator) válaszszanak, magát esküvel kötelezendőt a vagyon utasitvány szerinti kezelésére, ki ellen ha azután megérkezett külföldi hitelezőknek vagy biztosaiknak alapos kifogása leendene, helyébe szózatok többsége által más gondnok választathatik. Ezen gondnok kérésére a hirdetmény felragasztatása utáni napon, az adós tömegéről lelettárt, és arra meghütölt becsüsök közbejöttével, becsülevelet is kell készittetni, az illető kebelbeli törvényszék tagjai közül kinevezendő két csődbiztos jelenlétében, azoknak a bíróság elébe adatása utan általában minden ingó s fekvő, főleg romlékony vagyonoknak a biztosok jelenlétébeni eladatása végett közárverés rendeltetik; az ezen eladatott ősi nemes vagyonok az adós rokonai által azután is viszszaválthatók levén; s a bégyült pénznek zár alá tétetni vagy kamatra adatni kelletvén.

3.) A hitelezők megjelenésére kitüzött határnapon kezdve, a megjelent hitelezők béjelentéseinek elfogadására kinevezett két csődbiztos azokat ugy jegyzi fel, hogyha egynek többféle követelései volnának, azok külön számok alatt igtattassanak bé; az ilyetén béjelentések, a határidő eltelése után is, az osztályzó itélet kimondásáig bármikor is elfogadhatók levén. Ezen jegyzék, a hitelezők követeléseit támogató oklevelek másolataival együtt, a biztosok által a törvényszék elébe terjesztetvén, az pergondnokot nevez ki (curator litis) az adós tömege védelmére, kinek tiszte a hitelezők követelései ellen kifogásokat tenni, a tömeget tárgyazható minden törvényes ügyeket és a csődpert is a tömeg érdekében kezelni.

351. §.

c.) A hitelezők osztályozása szabályairól.

Miután a pergondnok és hitelezők felelgetéseiket a szabályozott módon bévégezték, a per, előadás végett, a törvényszék által átadatik egyiknek a csődbiztosok közül, s az vélekedését irásban vagy szóval előadván, a törvényszék min-

den tagjainak szózattöbbsége szerint készittetik el a csődperbeli osztályzó itélet (sententia classificatoria), e következendő elvek szerint:

1.) Osztályon kivül (extra classes) külön soroztatnak azok, a kik tulajdonosi joguknál fogva követelhetik, hogy az adós tömegébe foglalt vagyonuk adassanak viszsza. Ilyenek: 1.) valamely örzemény tulajdonosa, ha az maga meg van; mert ha el volna idegenitve, árát a kötleveles hitelezők közt követelheti; 2.) a meglevő zálog tulajdonosa az érte kapott pénzt lefizetvén; 3.) az osztozatlan rokonok, de csupán a nemesi vagyonra nézve a H. K. 1. R. 61. cz. értelmében, ha nem állottak a bukottal kereskedelmi társaságban, vagy az adósság csinálásába meg nem egyeztek. Ezek közé számláltatnak 4) az 1831: 2215 szám alatti udvari rendeletre alapitott szokás szerint, azon hitelezők is, a kik a lekötött jószágot, zálog gyanánt, béigtatás utján kezökhez vevén, azt az adósnak birtokába viszszabocsátották, a kamatnak haszonbér gyanánti fizetése feltétele alatt, kik jogositottak a csődper megnyitása után is, az igy lekötött jószágot a rendes végrehajtók által elfoglaltatni, s magokat azokból kielégittetni; tartozván csakugyan ennek a követelt mennyiség feletti részét a tömeg gondnoka kezébe szolgáltatni.

2.) Első osztályba tartoznak azok, kik általános vagy helyhatósági törvény és szokás és ezek fogyatkozása esetében a romai törvények szerint, előjogot s elsőséget igényelhetnek, a milyenek 1.) a tartományi s kamarai kincstár a közadóra s egyéb tartozásokra nézve, valamint az adós által maga számára elhasznált közpénzre nézve is; 2) a cselédek s munkabéresek (mercenarii) a bukott által igért fizetésökre nézve, ezek közé nem számláltathatván sem azon cselédek, kik gazdájuktól akár neki kölcsön viszszaadott, akár meg nem kaphatott fizetésökért kötlevelet fogadtak el, sem azon tanitók, kik a bukott házához tanitás végett órákat adólag jártak, mindezek mint kötleveles hitelezők a negyedik osztályba tartozván; 3.) a dijazó hivatal (officium taxatoratus) és a törvényszékek, az adós által bé nem fizetett dijakra s törvényszéki költségekre nézve; 4.) a vagyont s pert kezelő gondnokok mind a már megtett s tétetendő kezelési költségekre, mind az ügy bévégeztetésekor a biróság által meghatározandó fizetésökre nézve; 5.) a netalán

meghalt adósnak temetési költségei; 6.) az orvosok, sebészek s gyógyszerárusok, az elhalt adós utolsó betegségében tett szolgálat dijára s adott orvosságok árára nézve; az orvosok s gyógyszerárusok régibb még fizetetlen követeléseikre nézve a 4-ik osztályba tartozván; 7.) az adós feleségе a H. K. 1. R. 103. cz. szerint követelhető hitbérére s hozományaira nézve, ha magát férje adósságai fizetésére nem kötelezte, férje kötleveleit alá nem irta, hitbéréről önként le nem mondott. Hogy ezen pont a nemesek feleségéről szól, világos.

3.) A második osztályba soroztatnak azok, a kik akár kötlevelöknél fogva, akár törvény rendeléséből a bukott tömegére nézve zálog joggal birnak (expressam vel tacitam seu legalem hypothecam habent in bonis cridatarii). Az utolsók közé számláltatnak: 1.) a feleség (romai törvény értelmébeni) dosára, contradosára s hozományára nézve. Ezen pont a polgári rangu feleségről szól, a kinek dosa az, a mit férje házához a háztartás költségei fedezésére használandólag vitt; contradosa pedig az, a mit a férj feleségének dosát viszszonzólag annak mértékéhez képest saját vagyonaiból igért. 2.) A gyámgyermekek s kiskoruak gyamnokaik s illetőleg gondnokaik vagyonaira nézve elannyira, hogy azok a gyámi hivatal kezdete után költ kötleveleknél fogva zálogjogot követelő hitelezők feletti elsőbbséggel is birnak. 3.) Az eklésiák, megbukott gondnokaik kezelése alá bizott s tőlük ennélfogva követelhető pénzre nézve, mely közé nem tartozik az, a melyet a gondnokok másnak adtak ki kölcsön. 4.) Azon hitelezők, kik birtokában vannak a bukóktól adott zálognak (melyet kielégittetésökig még az általános de későbbi zálogjoggal biró hitelezőknek sem tartoznak kiadni);de csak a zálog értéke szerinti mennyiségig, mert az adósságnak a zálog értéke feletti részére nézve a negyedik osztályba soroztatnak. 5.) Azon hagyományok s alapitványok követelői, melyeket a bukottnak eldődei rendeléséből kellett volna fizetni, a bukott saját alapitványait követelők az utolsó osztályba tartozván. Ezen osztályba sorozott hitelezők zálogjoguk régibbsége szerinti elsőbbséggel birnak egymás között, előttük még az eklésiák sem elégittethetvén ki az adós végrendeleténél fogva követelhető hagyományaikra nézve.

4.) A harmadik osztályba tartoznak a személy szerint kiváltságos hitelezők, milyenek 1.) a meg nem levő

örzemény tulajdonosa annak árára nézve, kivéve azon esetet, midőn annak használatát megengedvén, az kölcsönné vagy haszonkölcsönné változott volna, mely esetben a tulajdonos a 4-ik osztályba soroztatik. 2.) Azon váltólevelek birtokosai, melyek akár egy helyből más helyre utalványozott pénzről szólanak (cambium formale); akár hitelbe kapott árukért adattak pénz helyett ki ugy, hogy a fizetés ugyanazon helyen történjék, a hol az adós és hitelező laknak (cambium siccum), ha a gyárnok azokat a bukás előtt legalább egy évvel fogadta el; akár a gyárnokok által adattak ki s intéztettek más kereskedőkhöz, csakhogy azokért a pénz, a gyárnok bukása előtti utolsó évben kölcsönöztetett legyen.

Ezen osztálybeli hitelezők, ha a tömeg mindenik kielégitésére elégséges nem volna, mint egymás között jogegyenlőség viszonyában allók, aránylagoson (pro rata) elégittetnek ki, t. i. egyik annyid részét kapja a tömegnek, a hányad részét teszi az általa követelt összeg a minden követelések összegének.

5.) A negyedik osztályba soroztatnak a kötleveles hitelezők (creditores chirographarii) megeskettetvén az iránt, hogy a kötlevelökben irt öszvegből semmi sem volt kifizetve, és hogy az adóstól semmi zálogot nem kaptak. Ezek közé tartoznak azon kereskedők s iparmüvesek is, a kik a bukottnak hitelbe árut adtak vagy illetőleg dolgoztak, árjegyzékükön kivül könyveiket is előmutatni s esküt is tenni tartozván aziránt, hogy semmi részben sincsenek kielégitve; valamint azon a második osztálybeliek között a zálog értékeig kielégitett zálogjogos hitelezők is, a kik követelésöknek a zálog értéke feletti részét igénylik. Sőt olyan követelők is soroztathatnak ezen osztályba, a kik sem kötlevelet sem árjegyzéket nem mutathatnak elé, ha követelésöket egyébiránt illőleg (p. o. tanuk által, a C. C. 4. R. 15. Cz. értelmében) bébizonyitják.

Mindezek a tömeg még fenmaradott részéből aránylagoson elégittetnek ki mind tőkéikre mind az azokkal összesitendő kamatokra nézve, melyek a kielégittetésig szakadatlanul folynak, ha kötelezve voltak. Sőt ha nem voltak is, azon esetben, midőn a fizetés kitüzött ideje elteltével megszólittatott adós fizetni elmulatta volna.

6.) Az ötödik osztályba igtattatnak, a kik csu-

pán nyereséget igénylenek (de lucro captando certant). Ilyenek 1.) a bukott örökösei, hagyományosai, hitbizományosai; örökségről addig szó nem lehetvén, mig az örökséget hagyó adósságai nincsenek kifizetve; 2.) a bukott adományosa és felesége a moringóra (morgengabe) nézve.

7.) Azon hitelezők, a kik magukat a csődper folyama alatt bé nem jelentették, követelhetési jogukat örökre elvesztik, a minek az itéletben ki is kell mondatni; valamint annak is, hogy azon hitelezők, a kik magukat bejelentették, de a tömeg fogyatkozása miatt teljesleg ki nem elégíttethettek, követelhetik a megbukott adóst, mihelyt vagyonra teend szert.

8.) Az osztályzó itélet által megterheltetett azon hitelezőnek, a ki egy vagy több elébe tett hitelezők feletti elsőbbségét állitaná, jogigénye bebizonyithatására 14 naptól 4 hétnél tovább nem terjeszthető határidő tüzetik ki, az itélet egyébiránt a kérdés alá nem hozatott hitelezőkre nézve mindamellett is teljesedésbe vétethetvén.

352. §.

d.) Az osztályozó itélet végrehajtása módjáról.

Az itélet teljesedésbe vétele módjának szabályai:

1.) Azon hitelezők, kik az itéletben követelésük további bizonyitására vannak utasitva, addig ki nem elégittetnek, mig azt nem teljesitik; a végre honiaknak 14 nap, a külföldieknek pedig 4 hét tüzetvén ki.

2.) A tömeg itélet szerinti felosztásakor, ha az előbbálló hitelezők közül valamelyik még nem teljesitette volna azt, a mi az itéletben kötelességévé tétetett, vagy elsőbbsége felett még el nem döntött kérdés támasztatott volna: a hátrább álló hitelezők illetősége ki adathatik ugyan, de csak ugy, hogy félre tétessék azon előbbálló hitelezők illetősége, a kikre nézve az itélet végrehajtását felfüggesztő kérdés van még döntetlen.

3.) A hitelezőket osztályzatuk rende szerint kész pénzzel kell kielégiteni, ha telik. Ha nem telik és elnem adhatott ingó s ingatlan vagyonok s fel nem vehetett pénzek maradtak fen, főleg a még ki nem elégitett zálogjogos és kiváltságolt hitelezőknek azon vagyonok, illetőségök mértékéhez képest, becsü szerinti áron átadatnak, szabadságuk-

ban állván a fekvőket maguk közül választandó biztosuk vagy a tömeget kezelt gondnok által ugy kezeltetni, hogy a jövedelem osztassék fel időnkint közöttük. Azon esetben, midőn a fenmaradott vagyonok a nevezett hitelezők kielégitésére nem volnának elégségesek, a hiány fel nem szedhetett pénzzel pótoltatik; ha pedig a kielégités után még vagyonok maradnának fen, azok a kötleveles hitelezők kielégitésére használtathatnak, valamint azon maradék is, a mely a zálogjogos és kiváltságolt hitelezők kielégitése után a kün levő pénzekből fenmaradott volna.

4.) Midőn fel nem szedhetett künlevő pénzekkel történik a kielégités, azokat nem kell az illető hitelezők között egyenkint felosztva adni ki, hanem általában mindnyájuknak összesen kell átadni az őket illető mennyiséget; mert különben megeshetnék az, hogy egyik hitelezőnek bajoson s talán épen fel sem vehető pénz jutván, inkább károsittatnék, mint a többi vele jogegyenlőségi viszonyban álló hitelezők.

335. §.

Az árjegyzéki adósságról.

Árjegyzéki adósságnak (debitum auszugale) neveztetik az, a melylyel valaki a kereskedőknek, iparmüveseknek (opifices) tartozik hitelbe vett árukért s illetőleg munkákért. Ezekre nézve, az 1771: 8438 udvari szám alatt költ rendeletben gyökerező szokás szerint, e következendők használtatnak szabály gyanánt:

1.) A nagy kereskedők és bankárok árjegyzéki követelésöket vezetni szokott könyveikkel félignyire bizonyithatják, mely bizonyitás maguk vagy örököseik pótló esküje által válik teljessé. Félig bizonyitó erővel is azonban könyveik csak ugy birnak, ha

a.) maga a kereskedő s bankár jó hirü s nevü és feddhetetlen életü ember;

b.) az áruk jegyzéke a naplóból maga a kereskedő vagy a végre tartott könyvvezetője saját kezével iratott bé a könyvbe, és abban ugyanazon időszakokban különböző kéziratok nem találtatnak. Ha

c.) a könyvekbe a kiadások s bévételek, azok napja s esztendeje, valamint az is, hogy ki által és kinek adatott légyen valami hitelbe, rendre bé van irva;

d.) kereskedelmi tárgyakon kivül egyéb azon könyvbe nincs igtatva semmi.

2.) A kisebb, azaz olyan kereskedők árjegyzékeire nézve, a kik áruikat singenként s fontonként szokták adni, valamint azon iparmüvesekéire nézve is, a kik müveiket s gyártmányaikat maguk árulják, rendeltetett:

a.) hogyha azok az adós által elismerőleg aláirattak, tiszta adósság gyanánt vétethetnek fel;

b.) azon árjegyzékek, melyeket egy év alatt aláiratni elmulasztott a hitelező, adósságot bizonyitó erővel nem birnak, s a hitelezőnek pótló eskü sem itéltethetvén, a hitelező törvény rendes utjára utasittatik, ha az adós tartozását tagadja;

c.) ha az adós a hitelbe vett áruk jegyzékét felszólittatva nem akarná aláirni, a hitelező jogositva van a szabály szerinti év bételése előtt követelni illő birája előtt az adóst, s árjegyzékét pótló esküvel hitelesitvén, kielégitést kérni. Az örökösök elhalt elődeik árjegyzékét esküvel nem hitelesithetik. Megkülönböztette a szokás ezektől, az idézett udvari rendeletben különben sem emlitett gyógyszerárusokat, kiknek árjegyzékei pontonként hitelesitve levén az illető orvosok és sebészek rendelményei (receptjei) által, ugy vétethetnek fel, mint tiszta adósságok.

354. §.

2.) Az elzálogositásról.

Kétképpen határoztatik meg az elzálogositás (impignoratio) a H. K. 1. R. 81. cz. k. §-ában u. m. a zálogbaadóra nézve ezen szokban: „impignoratio est juris proprii, necessitate cogente, temporalis ad utendum alteri concessio“; és a zálógbavevőre nézve ezen szokban: „impignoratio est juris alieni cum fructuum perceptione et capitalis summae repetitione ad tempus detentio“. Neveztetik pedig zálogba adónak (dans, pignorans) az, a ki jószágát bizonyos mennyiségü pénzért ideig óráig más használati birtokába bocsátotta; és zálogba vevőnek (recipiens, pignoratarius) az, aki bizonyos mennyiségü pénze használatát másnak jószágért és ugy engedte által, hogy a mig pénze viszszafizettetnék, a jószág jövedelmét használhassa. Szokták a zálogbaadót adósnak és a zálogba

vevőt hitelezőnek is nevezni, a mi a zálognak a kölcsönneli azon atyafiságára mutat, mely szerint ez attól csak annyiban különbözik, hogy az adós a kölcsönvett pénz használatáért kamat helyett jószága jövedelmét engedi által. Az elzálogositásnak a kölcsönneli ezen atyafiságából magyarázhatni ki Verbőczinek a H. K. 1. R. 80. czimében látható azon ellenszenvét, melynél fogva a zálogbirtokát a 81. cz. k. §-ban „perniciosa damnabilisque detentionak" bélyegzi azt állitván, hogyha a zálogjószág jövedelmét a tőke törlesztésébe nem számitja a hitelező, uzsoráskodás bünébe esik (2. és 3. §.). A zálog elleni ezen szenvedélyes kikelésnek oka lehetett egyfelől annak tapasztalása, hogy a hitelezők kölcsönadott pénzök kamatjánál nagyobb jövedelmet húztak a zálogbavett jószágokból; másfelől pedig figyelembe nem vétele annak, hogy a pénznek is lehet használ venni épen ugy, mint a jószágnak, és hogy az adósnak engedett haszonvételéért a pénznek, a hitelezőt kárpótlás illeti, melyet az a zálogbaadott jószág jövedelméből ennélfogva méltányoson igényelhet.

355. §.

A zálogbaadónak kötelességéről s jogairól.

A zálogbaadónak

1.) kötelessége azon esetben, midőn ősi jószágot akar elzálogositani,

a.) mindazokat kináltatólag megintetni, kik azon jószágra nézve örökösödési joggal birnak, mint a kiknek idegenek feletti előjoguk van a jószág megválthatására nézve a H. K. 1. R. 60. cz. 1. §. szerint. A megkináltatás elmulasztása esetében a zálogbaadó gyermekei s rokonai, ellennem állhatván az idegennel kötött egyezmény, követelhetik a jószágot bármikor is legrövidebb perrel, a mit a megkináltatott s előjogokkal élni nem akart rokonok, csak a netalán kikötött esztendők eltelése után tehetnek; mindkét esetben azonban a jószágért fizetett pénzösszegnek lefizetése feltétele alatt. A H. K. 1. R. 60. cz. 1. 2. 5. §-ai azon rendelését ugyanis, mely szerint a meg nem kináltatott rövid perrel s a jószág közbecs szerinti ára letétele mellett, a megkináltatott pedig hoszszu perrel s az egész pénzösszeg fizetésének feltétele alatt juthatott a jószághoz, megváltoztatta az 1791 : 135. ideiglenes czikk, a zálogjószág

követelésére nézve, minden megkülönböztetés nélkül, legrövidebb pert, és az egyezmény szerinti pénzösszeg lefizetését rendelvén. Ha megkináltatást igényelhető rokonok akár nem lennének, akár a megkináltatottak jogukkal élni nem akarnának,

b.) köteles a zálogbaadó, elzálogositandó jószágát a más idegenek feletti előjoggal biró szomszédoknak engedni, az idegenektől megajánlott feltételek alatt, ha azok készségöket törvényes intés utján nyilvánitották a H. K. 1. R. 60. cz. 10. §. szerint; valamint olyan nőrokonainak is, a kik azon jószágra nézve örökösödési joggal nem birnak s a kik még a szomszédok felett is elsőbbséget igényelhetnek, ugyanazon cz. 9. §. szerint.

2.) Jogai a zálogbaadónak ezek:

a.) Jószágát bármennyi összegért is elzálogosithatja. Ezen jogával ősi jószágaira nézve csak ugy élhetett, hogy ő maga a kiváltáskor azon pénzösszeget tartozott viszszafizetni, melyet a jószágért kapott volt, de gyermekei s örökösödési joggal biró rokonai azt csupán a közbecs szerinti ár letétele mellett válthatták ki a H. K. 1. R. 60. cz. 8. §. és a 83. cz. szerint. Az idézett törvények ezen rendelését azonban megváltoztatta az 1791: 135. ideiglenes czikk, a mennyiben azt rendelte, hogy a zálogtartó csak akkor tartozik a jószágot mind a zálogbaadónak, mind örököseinek viszszabocsátani, midőn az azért fizetett egész pénzmennyiség kifizettetik. A kihalófélben levők csakugyan most is még korlátolva vannak ezen jogra nézve, a mennyiben a H. K. 1. R. 10. cz. 2. §. szerint, adományos olyan jószágukat, melyet ők magok vagy eldődeik nyertek, kihalásuk után a fiscus közbecs szerinti áron váltja ki. Korlátolva vannak a „hadban szolgáló székely emberek" is, a mennyiben örökségöket a tisztek hire s engedelme nélkül és az általok meghatározott áron felül el nem zálogosithatják; különben a zálogbaadók a jószág becsü szerinti ára fizetésével, a zálogbavevők pedig a jószágért adott pénzök elvesztésével büntettethetvén az A. C. 3. R. 76. Cz. 16. cz. 4. pontja szerint, mely hogy csakis azon személyeket tárgyazza, a kik az ősi szabadság értelmében katonáskodnak, kétségfeletti.

b.) Elzálogosithatja jószágát tetszése szerinti ideig viszsza nem válthatólag. Ezen jogát azonban ily általános ér-

telemben, csupán szerzeményjószágaira nézve gyakorolhatja, mert az ősi jószágokra nézve lehet is kell is különböztetést tenni. Lehet ugyanis, azok idő előtti kiválthatására nézve, szó vagy magáról a zálogbaadóról, a ki mig a ki tüzött idő el nem telik, jószágát nem követelheti, kötlevele reá nézve törvény erejével birván az 1792: 2. cz. szerint; vagy a jószágra nézve örökösödési joggal biró rokonairól, a kik vagy olyanok, kik meg voltak intetve a jószág elzálogositásakor, ezek a zálogbaadó által kitüzött idő eltelését bévárni azon okból tartoznak, mivel a jogukkal élni nem akarás által tettlegesen helybenhagyták az elzálogositó kötlevelét, és mivel különben a megkináltatott és meg nem kináltatott rokonok jogai között semmi különbség sem lenne; vagy olyanok, kik nem voltak megintve, ezek a kitüzött idő eltelését bévárni nem tartoznak, a jószágot előjoguknálfogva bármikor is követelhetvén a H. K. 1. R. 60. cz. 2. §. szerint. Lehet szó végre, a kitüzött idő előtti kiváltás tekintetében, az örökösödési joggal nem biró rokonokról és a szomszédokról, kik az idő eltelése előtt csak azon esetben követelhetik a jószágot, ha az elzálogositáskor neg nem kináltattak, s magok a megváltás iránti készségüket intetés utján nyilvánitották is a H. K. 1. R. 60. cz. 10. §. szerint és a 2. R. 24. cz. 6. §-ból is következtethetőleg, a mennyiben ebből is kitetszik, hogy a szomszédok is kiválthatási joggal birnak

c.) A kitüzött idő eltelése után bármikor is viszszaválthatja jószágát s ezen jogát maradékaira is általbocsáthatja, annak használatát még az időmulás sem gátolhatván H. K. 1. R. 82. cz. 3. §. szerint. Ugyan ezen jognálfogva és zálogperrel követeltethetik azon birtokos is, a ki a jószágot a zálogtartótól örökösön megvette, az örökjogczim azon okból nem használtathatván kifogásul a zálogper ellen, mivel ha a tulajdonos bébizonyitja azt, hogy tőle vagy eldődeitől a jószág zálogczim alatt idegenittetett el, csak azon esetben utasittathatik más per kezdésére, midőn a követelt birtokos bébizonyitja azt, hogy a jószágot a követelőtől vagy eldődeitől örökösitette meg a H. K. 1. R. 82. cz. 3. és 5. §. szerint, és mivel azon C. C. 4. R. 12. Cz. 1. czikke által tövénynyé vált mondatból, hogy senki sem ruházhat több jogot másra, mint a mennyivel bir, önként folyván az is, hogy mástól szerzett jogánálfogva sen-

ki sem követelhet többet, mint a mennyit a követelhetett, a kitől a jog szereztetett, annak birtokát, a ki a zálogtartótól általa csak is zálogczim alatt birtokolt jószágot vásárolt, bármi czim adatott legyen is annak a kötlevélben, nem lehet egyébnek mint zálogosnak tartani.

d.) Jószágát még a kitüzött idő bételése előtt is eladhatja örökösön, mind a zálogtartónak, a kinek birtokczime azonnal megváltozik a H. K. 1. R. 81. cz. 5. és 6 §. szerint; mind másnak, a kinek tulajdonosi joga azonnal születik ugyan, a jószágot mindazáltal nem követelheti a kitüzött idő bételése előtt azon okból, mivel a bizonyos ideig már elidegenitve volt használati jogról az eladó nem rendelkezhetett, s azt ennélfogva a jószág eladásakor a vásárlóra sem szállithatta által; a C. C. 4. R. 12. Cz. 1. cz. szerint több jogot másra szállitani nem lehetvén, mint a mennyivel az átszállitó maga birt.

356. §.

A zálogba vevő jogairól s kötelességeiről.

A zálogbavevőnek

1-ör jogai a következendők:

a.) Az elzálogositott jószágot nem csak birtokolhatja, hanem használhatja is a H. K. 1. R. 81. cz. k. §. szerint, a gyümölcsök vagyis jövedelmek bévételére jogositva levén.

b.) A zálogot másnak átengedheti, de csak zálogczim alatt (jus suppignorandi), és érette adott pénze mennyiségeig, a C. C. 4. R. 12. Cz. 1. cz. szerint nem ruházhatván másra több jogot, mint a mennyivel bir.

c.) Magát a zálog birtokában a kitüzött ideig még a tulajdonos ellen is védheti, kötlevele és a H. K. 1. R. 81. cz. k. §. értelmében.

d.) Követelheti a zálog fentartására szükséges költségei megtérítését, mivel azokat a H. K. 1. R. 81. cz. 2. §. szerint még a tulajdonosnak is meg kellett volna tenni; valamint azon költségei megforditását is, melyek által a jószág jövedelmezőbbé tétetett azon okból, mivel az 1791: 135. ideiglenes czikk 3-ik pontjában a javitások ára is azon pénzösszeg részének iratik, melyet a kiváltáskor fizetni kell; és mivel az A. C. 3. R. 76. Cz. 16. cz. még a székely jószágokra nézve is, melyeket törvényeink a tulajdonosi jog szem-

bettűő korlátolásával is védeni kivántak minden a kiváltást nehezitő intézkedések ellen, azt rendeli, hogy az épitmények ára a tisztek által meghatározott mennyiségben fordittassék meg a zálogtartónak. Kivétetik azon eset, midőn a kötlevélben határozottan korlátolva volt a zálogtartó az épités- és javitásra nézve, a mire a jószág épsége s használhatósága koczkáztatása nélkül azért van szükség, mivel különben az épitmények becsü szerinti árával annyira neveltethetik a kiváltáskor fizetendő pénzösszeg, hogy annálfogva a jószág viszszaválthatatlanná lészen a zálogbaadóra s örököseire nézve.

2-or K ö t e l e s s é g e i a zálogtartónak:

a.) A záloglevélben foglalt jószágot az időmulás ideje eltelése előtt kézhez venni, mert különben a záloglevél elannyira érvénytelenné lesz, hogy a mellett a jószág nem követeltethetik a H. K. 1. R. 82. cz. 4. §. szerint. Ezen kézhezvételnek azon esetben, midőn a jószágért 50. forintnál több fizettetett, egy év alatt végrehajtatandó innepélyes igtatás utján kell megesni, a H. K. 1. R. 63. cz. 1. §. szerint.

b.) A zálogjószágot épségben tartani, kártérités terhe alatt. A zálogtartó ugyanis csak használója levén a zálognak, olyan állapotban tartozik a jószágot viszszaadni, a milyenben volt akkor, a mikor azt kezéhez vette volt; különben használati joga elhasználhatási joggá változnék, melylyel csak a tulajdonos birhat. Ezt a H. K. 1. R. 81. cz. k. §. is igazolja, a mennyiben a zálogtartónak csak letartoztatási (detentio) és gyümölcsbévételi (cum fructuum perceptione) jogot tulajdonit; a tulajdonosi jog a H. K. 1. R. 103. cz. szerint a zálogbaadót illetvén. Mivel a zálogtartó ezen kártéritési kötelességét a törvény határozottan ki nem fejezte, s annyival kevesebbé szabályozta: a záloglevelekben arról mulaszthatlanul említést kell tenni, s ki is fejezni azt, hogy az idő s az emberi erő által fel nem tartoztatható események (villám, vizár, földrengés sat.) által okozott károkon kivül, minden más károk becsü szerinti árát a zálogtartó tartozik fizetni, a kiváltáskor annyival kevesebb fizettetvén neki.

c.) Eltelvén a kitüzött idő, azt a zálogbaadónak vagy örököseinek (s ha ezek kiváltani nem akarnák a H. K. 2. R. 24. cz. 6. §. szerint, még a szomszédoknak is), a fizetendők lefizetése mellett, a jószágot kibocsátani, magát időmulással sőt még azzal sem védhetvén, hogy azon jószá-

got királyi jogczim alatti adománynyal megnyerte, lehető bárminemü jogait a zálog kibocsátása után csak birtokon kivül követelhetvén a H. K. 1. R. 82. cz. 3. és 4 §. szerint, csupán azon egy esetet véve ki, midőn a zálogjószágot a tulajdonostól vagy annak örököseitől megörökösitette volna, azáltal előbbi birtoklásának zálogczime örök tulajdonná változván (5. és 6. §). Ha a zálogtartó ezen kötelességét megintetése és a jószágon fekvő pénzével (vagy ha annak mennyisége nem tudatnék, a kisebb összeggel (minor summa, mely szokás szerint 3 mforint) a törvényszék szine előtt is ismételt megkináltatása után sem teljesitené: a tulajdonos vagy örökösei kérésére azzal büntettetik, ha késedelmeskedésének (morositas) helyes okát nem adhatná, hogy a jószágot ingyen kibocsátani s még egyszer annyit fizetni tartozik, mennyit a jószágért fizetett volt a H. K. 2. R. 24. cz. 4. és 5. §. és az 1791: 135. ideiglenes czikk szerint. Ezen késedelmi büntetés (poena morositatis), melyet a szomszédok H. K. 2. R. 24. cz. 6. §. szerint nem követelhetnek, egészen a követelőt illeti a birák kirekesztésével; mind azért, mivel a törvény azt éppen a felperesnek adatja, mint láthatni Mátyás 6. V. 25. cz. „contra partem alteram," az Ulászló 1. V. 65. cz. „parti adversae obligatus sit," és a H. K. 2. R. 24. cz. 5. §. „contra partem adversam" szavaiban; mind azért, mivel a H. K. 3. R. 7. cz. 3. §. a zálogos pert azok közé számlálja, melyekben birót illető birságnak nincs helye. A késedelmeskedő zálogtartó szokás szerint büntettethetik még aval is, hogy a jószág kibocsátása iránti megintetése ideje után vett jövedelmek árát téritse meg a követelőnek, ha helyes okát nem tudná adni késedelmeskedésének; mivel eltelvén a kitüzött idő, mihelyt a tulajdonos vagy annak örököse kiváltás iránti szándékát tudatja s a jószágon fekvő pénzzel is megkináltatja, megszünik a zálogtartónak használati joga s éppen azért a jogellenesen vett jövedelem nem őtet, hanem azt illeti, a kinek különben kellett volna a jövedelmet bévenni. Ezen esetben azt sem kivánhatja a zálogtartó, hogy a jószágon fekvő pénzének kamatja az elvesztett jövedelem helyett kárpótlásul számitásba vétessék javára; annak ugyanis, hogy pénze kamatját nem használhatta, nem a követelő volt oka, a ki fizetési készségét a pénzzeli megkináltatással eléggé tanusitotta, hanem maga a zálogtartó, a mennyiben azt el-

nem fogadta, ki ha kárt szenvedett a maga késedelmeskedésének levén az következése, szenvedni kénytelen, az ő önmagának kárt okozó tényért más nem lakolhatván.

d.) A jószágon fekvő pénznek mennyiségét bébizonyitani, kisebb summávali megkináltatása esetében, ha a követelő egyszersmind készségét nyilvánitotta aziránt, hogy a jószágon fekvő pénznek több részét is kész letenni az 1791: 135. ideiglenes czikk 3-ik pontja szerint.

c.) A tulajdonos özvegye hitbérét, ha annak egyéb jószága nem maradott volna, kifizetni, mely a jószág kiváltásakor megtérittetik, mint arra fektetett pénz a H. K. 1. R. 103. cz. szerint.

f.) A jószágra, ország-vagy megyei közgyülés végzése következtében kiiratott rovatalokat fizetni, azoknak is megtérítését a kiváltáskor követelhetvén a C. C. 5. R. 34. E. értelmében.

357. §.

A zálogos birtok nemeiről.

A zálogczimü birtoknak következendő nemeit szokták megkülönböztetni:

1.) Egyezményi (pignus conventionale), mely a tulajdonos és zálogbavevő között költ egyezményen alapul. Ez, az 1791: 135. ideiglenes czikk szerint, tisztának neveztetik azon esetben, midőn a felek között költ záloglevéllel vagy más hiteles oklevéllel, mind a birtoknak zálogczimét (pignoris realitas), mind a zálogba adott jószágnak és az érette fizetett pénznek is mennyiségét tisztán bélehet bizonyitani; az ellenkező esetben pedig, midőn t. i. akár a birtok zálogczime, akár a jószág és az érette fizetett pénz mennyisége felett kétség támadott, homályosnak szokott hivatni. E kettő között csupán követelési tekintetben van különbség, a mennyiben az idézett törvény szerint, a tiszta zálognak azon törvényszakaszon, melyen a per megkezdetett, ki is kell itéltetni, s az itéletnek megakadályoztathatlanul teljesedésbe is kell vétetni; a homályos zálog kiitélése ellenben a második törvényszakaszig is elhalasztathatik és az itélet ellen annak végrehajtása előtt egy feljebbvitel (unica intra dominium appellatio) engedtetik. Szokás szerint a határozott czim nélküli elidegenitések, kivált az ősi vagyonokra nézve, zálogositásnak tartatnak.

2.) Törvényi (pignus legale), mely törvény rende-

léséből birtokoltatik zálog gyanánt a nélkül, hogy az illető felek a felett ugy egyeztek volna meg. Igy p. o. az özvegyi s hitvesi tartásul nyert jószágot a férjhezment özvegy, vagy a meghaltnak örökösei zálog gyanánt birtokolják a hitbér és hozomány értékeig, s annak viszszaadása iránt is éppen ugy követeltetnek, mintha zálogtartók volnának a H. K. 2. R. 24. cz. szerint; a negyedi illetőségre nézve pénz helyett jószággal kielégitett leány is zálog gyanánt birtokolja a firokonaitól kapott jószágot; azt viszszabocsátani tartozván, mihelyt annak közbecs szerinti árával megkinálták a H. K. 1. R. 29. és 88. cz. k. §. szerint; a nagyobb hatalmaskodásért elfoglalt fekvő jókat is a biró és a sérelmes, közbecs szerinti áruk letétele mellett viszszaválthatólag, zálog gyanánt birtokolják a H. K. 2. R. 43. cz. és 56. cz. 1. §. szerint.

3.) Birói zálog (pignus judiciale), melyen a pénz helyett becsü szerinti árban végrehajtás utján elfoglalt jószág értetik. Ilyen az adós azon jószága, mely a hitelező számára foglaltatott el az 1792: 2. cz. 3-dik pontja szerint, valamint azon udvari tiszt ősi jószága is, mely tartozásaiért foglaltatott gazdája számára, az 1791: 51. cz. szerint, bár ezen törvény kelése előtt történt legyen is az elfoglalás; nem különben azon fekvők is, melyek a biró számára az őtet illető pénzbeli büntetés- vagy birságért foglaltattak el az I. Lajos 10. czikke szerint. A birói zálog bármikor is viszszaváltathatik az azon fekvő pénz lefizetése mellett, melyet a zálogtartó magának a tulajdonosnak vagy örököseinek, a fenebb közlött késedelmi büntetés terhe alatt, kibocsátani tartozik az 1791: 51. czikkből következtethetőleg.

358. §.

A férj és feleség közötti elzálogositásról.

A férj feleségének, s a feleség viszont férjének le nem kötheti ősi jószágait zálog gyanánt különben, hanemha bébizonyittatik, hogy a zálogbavevő házastársnak sokak tudása szerint (ad notitiam multorum) kész pénze és drágaságai voltak, melyeket a zálogbaadó házastárs jószág vásárlásra s váltásra, halastók ásatására, malmok s lakházak épittetésére elhasznált, nyilván és minden alattomos csalárdság nélkül a H. K. 1. R. 110. cz. szerint. Ennélfogva mivel ezen törvény szerinti jószáglekötésnek s zálogositásnak

kölcsön az alapja, azon esetben, midőn a férj feleségének s viszont kötlevelet adott a tőle kölcsönvettnek elismert pénzről, az adós örökösei követeltetésökkor megkívánhatják, hogy a hitelező vagy örökösei ne csak azt bizonyitsákbé, hogy a kötlevél szerinti pénz valósággal leszámlálva volt, hanem azt is, hogy a leszámlált pénz valósággal a hitelezőt külön illető vagyon volt.

359. §.

3.) A bérbe adásról.

Bérbeadásnak neveztetik azon egyezmény, melylyel egyik az egyezkedett felek közül vagyonát vagy munkáját használat végett, bizonyos ideig és meghatározott fizetésért másnak átengedi. A vagyon s illetőleg munka tulajdonosa bérbe adónak (locator rei vel operarum), az azok használatát szerző bérbevevőnek (conductor rei vel operarum), a használatért igért fizetés bérnek (census, merces) neveztetik. Ezen egyezménynek tárgyai:

1.) Fekvők, melyek lehetnek

a.) mezei gazdaság folytatására használható jószágok, mivelhető földek, marhatartásra alkalmatos kaszálók s legelők, veteményes, gyümölcsös, virágos és szőllős kertek. Ezeknek bérbeadása neveztetik rendszerint arendának, s az érettük igért bér haszonbérnek (arendatitius census, arenda), mely kész pénz vagy meghatározott mennyiségü s minőségü termény is lehet. Nem levén törvényeink által meghatározva a bérbeadónak s bérbevevőnek jogai s kötelességei, azoknak a felek egyezményében kell szabályoztatni, melynek főbb feladata a bérbeadottakat elrontás s pusztitás ellen mentől inkább biztositani, s ugy intézkedni, hogy az igért haszonbér mentől pontosabban fizettessék. A bérbevevő, a ki haszonbérlőnek (arendator) szokott hivatni, a kitüzött ideig jogositva levén a kötlevél szerinti használatra, azt másnak is átengedheti (subarendatio) anélkül azonban, hogy azáltal a tulajdonos iránti kötelezettsége legkisebb változást szenvedne. A bérbeadó viszont tulajdonosi jogánáltogva, mely a haszonbéri kötlevél által csupán a használati jog gyakorlatára nézve van és csak is bizonyos ideig korlátolva, vagyona felett a haszonbér ideje alatt is rendelkezhetik ugyan, de csak a haszonbérlő joga sérelme nélkül; több jogot másra a C. C. 4. R. 12. Cz. 1. cz. ér-

telmében nem ruházhatván által, mint a mennyivel bir. Ezen egyezmény alapja, a dolog természete szerint, a tulajdonosnak aziránti bizodalma levén, hogy haszonbérlője a bérbeadottakat károsittatása nélkül használni s a bért pontosan fizetni, az ellenkező esetben pedig teljes kárpótlást szolgáltatni kész is képes is: ezen egyezménynek mindkét felek vagy közülök valamelyiknek halála esetében meg kellene szünni, mert a volt tulajdonos bizodalmát, s az azt megérdemlett haszonbérlői készséget s képességet, mint egyéniség által feltételesitett tulajdonokat, az örökösökre is átszállithatóknak tartani nem lehet.

b.) Épületek, melyek lakás, gyár vagy raktár végetti használásra szoktak bérbeadatni, a felek jogi viszonyait szabályozó kötlevelek mellett, melyeknek feladata főleg a bérbeadottak romlás elleni biztositása, s a házbér pontos fizetésének eszközlése. A tulajdonos tartozik az épületet a bérbeadott használatra alkalmatos állapotban tartani, a közadót fizetni, kéményeket sepretni szokás szerint, ha szinte ezekről a kötlevélben említés nem tétetett volna is. A bérlő viszont csakis a kötlevélben kijelelt végre használhatja az épületet, ezen jogát másra is átbocsáthatván (sublocatio); s bészállitott portékái, műszerei sat. a fizetetlen bérért zálog gyanánt letartoztathatnak kiköltözésekor a tulajdonos által, szokás szerint azon esetben is, ha ezekről a kötlevél hallgatna. A bérlet folytattathatik a kikötött idő eltelése után is, valamelyik fél felmondásáig (tacita locatio).

Ha a bérbeadott fekvők történetes ok miatt merőben használhatatlanokká válnának, a kitüzött idő előtt is felmondhatja a bérlő az egyezményt, a szerinti kötelezettsége a dolog használhatósága által levén feltételesitve. Azon esetben pedig, ha a történetes ok miatt a használat csupán csökkenést szedvedne, a dolog használhatósága fenmaradása mellett, kárpótlást a haszonbérlő csak akkor igényelhet, ha a kötlevélben ki volt kötve a bérnek a szenvedett kár mennyiségéhez képesti elengedése (relaxatio), szokás szerint azon okból, mivel igazság- s méltányossággal megegyeztethetőleg csak azon feltétel alatt lehet kivánni a tulajdonostól az igért bérnél kevesebb haszon pótlását, ha a haszonbérlő is részeltetné őtet a bér mennyiségét s fáradsága díját felülmuló haszonból.

2.) Ingók, még pedig olyanok melyeket lehet a nél-

kül használni, hogy föleméstetnének, a bérbeadott dolgoknak viszsza kelletvén a használat idejének eltelése után adatni. A felek egyezménye szabályozza ezekre nézve is a jogi viszonyokat, mely szokás szerint többnyire szóbeli levén, azon elővigyázatot igényli, hogy szükség esetében használható bizonyságok előtt történjék. A bérlett dolog csupán a tulajdonosa által megengedett czélra és módon használtathatik; a vigyázatlanság miatt történt károkat a bérlő, a történeteseket pedig a tulajdonos szenvedvén, a ki tartozik a dolog épségben tartására szükséges költségeit is a bérlőnek megtériteni. A bérlő köteles az egyezés szerinti bért fizetni.

3.) Jogok, melyeknek használata jövedelmet hajt; ilyenek p. o. a korcsoma s mészárszék tarthatása, vadászat s halászat, legeltetés, makkoltatás, vámszedés sat. joga.

4.) Szolgálat (locatio conductio operarum et operis), mely állhat naponkénti bérért teljesitendő s ennélfogva napszámosinak neveztetni szokott munkákban, vagy évenkénti bérért fogadott szolgálatokban, sőt azon munkák összegében is, melyek egy meghatározott dolognak (p. o. épületnek, töltésnek) létesitésére megkivántatnak. A napszámos munkák szokás szerint szóbeli egyezménynyel béreltetnek, s ha történetes akadály p. o. az idő viszontagságai vagy betegség miatt nem teljesittethetnének, aránylagos bérszállitásnak van helye. Évenkénti bérért szolgálnak a cselédek, udvari tisztek, magántanitók, kiknek kötelességeit s jogait kötlevélben kell meghatározni mentől tisztábban, mert a törvény szabályozni elmulatta, kivéve csupán a cselédekre nézve annyit, a mennyit az A. C. 5. R. 83. és 84. edictumában, és az 1791: 26. cz. 10-dik pontjában láthatni, melyekben fizetésök felvétele, elbocsáttatásukat tanusitó bizonyitvány nyerése, s a megszökött szolgák követelése módja szabályoztatott ugy, a mint fenebb már közöltetett. Az egész munkák elvállalása s bérbeadása is (conductio locatio operis) egyezmény és kötlevél mellett szokott történni, az épittető (locator operis et conductor operarum), és az épitő (conductor operis et locator operarum) jogi viszonyainak törvénye kötlevelök levén.

A munkabérlésnek egy esete az is, midőn valaki peres dolgai folytatását ügyvédre bizta, a mit bizonyit a T. U. 273. §-a is, a mennyiben az ügyvéd munkája törvény szerinti bérét azon legrövidebb uton vétetheti fel, mely az

A. C. 5. R. 84. edictumában a cselédek bére felvételére nézve határoztatott; és a T. U. 274. §., mely az ügyvédek évenkénti fizetés melletti fogadását ügyvédbérlésnek (procuratorum conductio) nevezi. Hasonló munkabérlés esete az is, midőn valaki mást megfogad a végett, hogy akár gazdasági, akár törvénykezési, akár mindkétnemü dolgait mint személyese (mandatarius) vagy teljes hatalmu biztosa (plenipotentiarius) ügyelje s folytassa, meghatározott fizetésért. A munkabérlés ezen esetekbeni módja, jogi eredményeivel egyetemben, alább fog tárgyaltatni.

360. §.

4.) A haszonkölcsönről.

Haszonkölcsönnek neveztetik azon egyezmény, mely mellett a tulajdonos (commodans) ingó s a használat által föl nem éleszthető tulajdonát másnak (commodatarius) használat végett ingyen engedi által azon feltétel alatt, hogy a meghatározott idő eltelése után adja viszsza. Ezen egyezménynek még csak nevére sem találhatni törvénytárunkban; az abból folyó jogokat s kötelességeket ennélfogva a felek kötlevele által kell szabályozni, a dolog természete szerint is önként értetvén annyi, hogy a használó minden hibája által okozott károkért felelős, s a történeteseket a tulajdonos szenvedi, a ki a dolog fentartására szükséges költségeket is hordozza.

361. §.

5.) Az érdemdijazásról.

Érdemdijazásnak szokott neveztetni, a hűséges szolgálatnak fekvő jószággali megjutalmaztatása, a mi, hogy hazánkban eleitől fogva szokásban volt, bizonyitják a H. K. 1. R. 43. cz. k. §., és 69. cz. 1. §. Az érdemdijazásnak azon esete, midőn a megjutalmaztatott személy tulajdonosa lesz a jószágnak, ajándéknak neveztethetvén, a használati jogot alapitó egyezmények közé azon eseteit kell számlálni, melyekben a megjutalmaztatott, tulajdonosnak nem tartathatik. Ilyenek, midőn a jutalmazó a jószágot akár meghatározott ideig, akár a megjutalmazott élte fogytáig (ad dies vitae), akár egy vagy több embernyomokra (generatio, melyen szokás szerint 30 év értetik) engedi által használat végett; kikötvén, hogy a kitüzött idő eltelésével a jószág

ingyen, vagy meghatározott mennyiségü pénz fizetése után szálljon viszsza reá vagy örököseire. Ha a jószág nem oly szerzemény, mely felett a jutalmazó szabad rendelkezési joggal birt, vagy ősi, bár örökre s viszszahívhatatlanul ajándékoztatott is a megjutalmaztatottnak, csupán használati jogot alapitó érdemdijazásnak tartathatik, mivel az ősi vagyont örökösön elajándékozni csupán a család utolsó tagjának lehet, s ha az adományos jószág, annak is csak királyi jóváhagyás mellett a H. K. 1. R. 10. cz. szerint.

362. §.

6.) Az ideiglenes cseréről.

Ideiglenesnek neveztetik a csere azon neme, mely szerint az egyezkedő felek közül egyik jószága használatát a másnak átengedi, annak jószága használhatásáért, bizonyos meghatározott ideig. Ezen birtoklási s egyszersmind használati jogot is alapitó egyezményről nincs ugyan gondoskodás törvénytárunkban, szokásban van mindazáltal, s a felek kötlevele által szabályoztatik; annyi a dolog természete szerint is önként értetvén, hogy az idő eltelésével megszünik az egyezmény ereje, ha meg nem ujittatik akár kifejezetten, akár a birtoklás és használás felmondás nélküli folytatása által tettlegesen; és hogy mindenik a hibája által okozott károkat megtériteni tartozik, a történeteseket pedig ki ki maga mint tulajdonos szenvedi.

C.) A tulajdonosi jogot alapitó egyezményekről.

363. §.

Ezeknek nemei.

A birtoklási és használati jogon kivül, még tulajdonosi jogot is eszközlő egyezményeknek törvényeink által szabályozott s egyszersmind szokásban is levő nemei: az ajándékozás (donatio privata), örökvásár (fassio perennalis, emtio, venditio), csere (cambium), öröklési egyezmény (contractus, mutua fassio), perközti békekötés (transactio).

364. §.

1.) Az ajándékozásról.

Ajándékozásnak neveztetik azon egyoldalu egyezménye a tulajdonosnak, melylyel vagyona iránti tulajdonosi jogát másra ingyen szallitja által, vagy igéri, hogy át fogja szálitani. Az ajándékozásnak két neméről emlékeznek törvényeink, melyek közül egyik az, a melylyel a fejedelem törvényszerü innepélyességgel, mint fejedelem ajándékoz fekvő nemesi jószágot s azzal együtt nemességet is, és a mely adományzásnak szokott neveztetni; másik az, a melylyel a magánosok ajándékoznak vagyont tárgyazó tulajdonosi jogot, s a milyen lenne a fejedelemnek is azon ajándéka, melyet ugy ad mint tulajdonos, törvényszerü innepélyesség nélkül, az ilyen ajándék ugyanis nemesitő erővel nem bir és az ilyen módon nyert jószág tulajdona lehet ugyan a megajándékozott személynek, de adományos jószágnak nem tartathatik. Ezek közül csupán az ajándékozást lehet az egyezmények közé sorolni; az adományzás mindamellett is, hogy általában a C. C. 4. R. 12. Cz. 14. cz. szerint fejedelmi kötelesség teljesitése, kegyelem eredményének tekintethetvén az adományosra vitelesen, mind az adománylevelek szokott kifejezései, mind a Leop. dipl. 6-ik pontja szerint. Elmulatták ugyan törvényhozóink illőleg szabályozni az ajándékozást, annyit azonban mindamellett is a vagyon fölötti rendelkezést s vagyonbirtokolhatási képességet szabályozó törvények elveiből folyónak állithatni, hogy az ajándékozhat akár ingó akár fekvő vagyont, a ki a feletti szabad rendelkezhetés jogával bir; és csak az ajándékoztathatik meg főleg fekvő jószággal, a ki annak birtokolhatásától nincs törvény által eltiltva, mint p. o. a külföldiek, eklésiák s egyházi személyek, mint olyanok. Egyébiránt maga az ajándékozó ajándékát viszsza nem veheti; meg levén tőle tagadva az, hogy annak birtokosát ő maga követelhesse a H. K. 1. R. 77. cz. czimsorában láthatólag; a miből viszont következtethetni azt, hogyha az ajándékozó igéretét nem teljesitené, főleg ha azt irásban nyilvánitotta, annak teljesitésére perrel is szorittathatik annyival is inkább, mivel az ajándék elfogadott igérése is kötés, mely az illetőket törvény gyanánt kötelezi az A. C. 3. R. 11. Cz. 2. cz. szerint.

365. §.

2.) Az örökvásárról.

Örökvásárnak neveztetik azon egyezmény, mely által a tulajdonos vagyona iránti lehető minden jogait, meghatározott mennyiségü pénzért, a vásárlóra örökösön átszállitja, a mit röviden ezen szóval is szoktak kifejezni: eladja. Ezen egyezménynek tárgyai lehetnek tulajdonosi joggal birtokolható minden dolgok. Mivel azonban törvényeink kiváltképen az ősi s főleg adományos fekvő jószágokat tárgyazó örökvásárt szabályozták, az eladás egyéb lehető tárgyaira nézve (kivéve némely alább közlendő ingókat), az örökvásárból folyó jogviszonyok törvénye a felek egyezménye, az ősi s főleg adományos jószágranézve pedig szabályul elannyira a törvény tüzetett ki, hogy a felek annak rendeletével ellenkező egyezménye érvénytelen a H. K. 1. R. 111. cz. 6. §-ból következtethetőleg, a mennyiben abban a teljeskoruvá lett tulajdonosnak jószágát eladhatási, cserélhetési s elidegenithetési joga, a jószágok eladását s elidegenitését tárgyazó törvény rendeletei- s feltételeinek megtartása által van korlátolva. A törvényszabta feltételek megtartása mellett pedig köttethetik örökvásár nemcsak az idegenek s rokonok, hanem a H. K. 1. R. 110. cz. k. §. szerint a házastársak között is.

366. §.

a.) Az ősi s adományos jószágok örökvásáráról s kellékeiről.

Az ősi s főleg adományos jószágot tárgyazó örökvásár törvényszerinti kivánatosságai:

1.) Csupán közhitelü személyek előtti bévallás utján és közhitelü pecsét alatt költ vallomány mellett létesülhet törvényszerüen; a magános személyek pecsétei nem levén hitelesek s ennélfogva azok alatt örökvallományok nem kelhetvén a H. K. 2. R. 13. cz. 4. §. szerint. Ezen, Magyarhonban most is fenálló, s a hamis örökvásári levelek gyártása nehezitésére nézve üdvteljes intézkedését törvényünknek a honi szokás merőben megváltoztatta, a mennyiben akár az egyezkedő felek, akár két hitelre méltó bizonyság s szabály szerint két megyei vagy széki táblabiró aláirásaival s szokott pecséteivel hitelesitetett örökvásári levelek érvényeseknek tartatnak.

2.) Meg kell innepélyesen kináltátni az eladó gyermekeit s azon rokonait, kik az eladandó jószágra nézve közvetlen örökösödési joggal birnak; azok mindenek felett vásárlási elsőbbséget igényelhetvén a H. K. 1. R. 60. cz. 1. §. szerint. Hogy az eladó nem köteles mindazokat megkináltatni, kik az eladóvá tett jószág ősiségénél fogva, azokra nézve valaha örökösödési joggal birandanak, azt következtethetni az idézett törvény azon rendeléséből, miszerint névszerint megnevezi a megintetendő személyeket u. m. az eladó fiait, leányait s testvéreit (filiorum aut filiarum vel fratrum) s okát is adja, hogy miért kell azokat megintetni, még pedig azt, hogy az eladóvá tett jószág öröklése az eladó után őket illeti s reájok néz (ad quos successio spectare dignoscitur, és a kiken a H. K. 1. R. 113. cz. 5. §. szerint is frater propinquior értetik) elég bizonyságául annak, hogy az eladásban azoknak levén sérelme, a kik az eladónak közvetlen örökösei, a törvény a távulabb álló örökösöket megintetni nem kivánta, s nem is kivánhatta azon okból, mivel a jószág el nem adatása esetében nem reájok, hanem a náluknál közelebb álló örökösökre szállván, az eladás által ejtett jogsérelem nem őket, hanem a közelebb álló örökösöket érdekli Következtethetni ugyanazt továbbá abból is, hogy az ezen törvényre egyszersmind magyarázólag is hivatkozó A. C. 3. R. 76. Cz. 16. cz. 1. pontja határozottan kifejezi, hogy „az országnak közönséges bévett törvénye és decretuma szerint a közelebb való véreket" kell megintetni; közelebb való véreknek pedig, örökösödési jog tekintetében, azok tartathatnak, kik az eladónak közvetlen örökösei. Támogatja az idézett törvények ilyetén értelmezését még azon ok is, hogyha az ősiségnél fogva örökösödési jogot igényelhető minden rokonokat meg kellene kináltatni, azáltal szerfelett nehezittetnék az ősi jószágok törvényszerü eladhatása, sőt lehetetlenné is válnék olykor, a mennyiben az eladó századok olta elágazott széles kiterjedésü család mindazon tagjait, kik az eladóvá tett jószágokra nézve valaha örökösödési jogot igényelhetnének, nem is ismerheti, holott a H. K. 1. R. 60. cz. 6. §. szerint, a törvény nem kivánta szerfelett nehezíteni az ősi jószágok helyes oku eladását. Mind ezeknélfogva nem kell ugyan a távulabb álló örökösöket megintetni, azok mindazáltal az ősiségnélfogva megváltha-

tási joggal birnak az idegenek felett; de csak ugy, hogy ha az eladás végrehajtása előtt az eladót megintették; őket a megkináltatás elmulasztásánálfogva a vásár felbontására felperesség nem illethetvén. Ezen távulabb álló örökösök után vásárlásbeli elsőbbség illeti az eladónak azon rokonait is, kik az eladóvá tett jószágra nézve örökösödési joggal nem birnak, s ezek után szomszédait is más idegenek felett, ha maguk részéről az eladót megintettették, tudatván vele vásárlási készségüket a H. K. 1. R. 60. cz. 9. és 10. §. szerint; melyet azonban módositott a szomszédokat illetőleg az A. C. 3. R. 76. Cz. 16. cz. 1. pontja a székelyföldi jószágokra nézve, a mennyiben örökvásár esetében ezeknek is az eladó általi megintetését ország közönséges törvénye szerint kivánja meg. A megkinálás következése az, hogy ha a megkináltatott a vásárhoz szólani nem akart, vagy arra késznek nyilatkozván nem tette le a jószág árát a biró által kitüzött időre, az eladott jószághoz csak hoszszu perrel s a jószágért fizetett pénzösszegnek letétele mellett juthat a H. K. 1. R. 60. cz. 5. és 7. §. szerint. A megkinálás elmulasztásának pedig következése az, hogy az elsőbbséget igényelhetők az eladott jószágot rövid perrel, még pedig az örökösök a közbecs szerinti árnak (2. §), a többi pedig a kötlevél szerinti árnak (10. §) letétele mellett követelhetik. Módosult az idézett törvény ezen rendelete, a mennyiben szokás szerint az elsőbbséget igényelhetők minden különbség nélkül csak a kötlevél szerinti összeg letétele mellett juthatnak az eladott jószághoz, ha meg voltak kinálva hoszszu, különben pedig rövid perrel. A szükségbeli eladás alább közöltetendő eseteiben az elsőbbségi joggal birók megkináltatása nélkül is érvényesen megtörténhetik a jószág eladása, a H. K. 1. R. 60. cz. 3. és 4. §. szerint.

3.) A kihalófélben levőktől vásárolt adományos jószágra nézve királyi jóváhagyást is kell nyerni; azt különben a kihalás után a fiscus, közbecs szerinti ár letétele mellett, követelhetvén a H. K. 1. R. 10. cz. 2. és 65. cz. k. §. szerint, csupán a szükségbeli eladás esetét véve ki a H. K. 1. R. 59. cz. 8. §. szerint.

4.) Az örökvásárt esztendőnek bételése előtt innepélyes igtatással is meg kell erősiteni, kivéve azon esetet, midőn az rokonok között és olyan jószágokra nézve köttetett volna, melyekben a felek kölcsönös örökösödési joggal bir-

nak a H. K. 1. R. 63. cz. k. és 1. §. szerint. Ha a vásárt királyi jóváhagyással is meg kell erősiteni, az igtatásnak a királyi jog megnyerése napjától számitandó egy esztendő alatt kell megtörténni (3. §.). Ha pedig a vásárló még a vásár előtt birtokában volt a megvett jószágnak (p. o. mint zálogtartó vagy haszonbérlő), vagy ha az eladótól azonnal tettlegesen kézhez kapja, az igtatás esztendő eltelése után is akár mikor megtörténhetik (2. §.), a királyi jóváhagyással megerősitett vásár esetén kivül.

367. §.
Az örökvásár nemeiről.

Az örökvásárnak következendő nemeit különböztetik meg a H. K. 1. R. 58. és 59. czimei:

1.) Ok nélküli (venditio simplex) vásár, midőn az eladó minden helyes ok nélkül, eszemiszomságból (gulose), vagy örökösei iránt viseltető gyülölségből idegeniti el ősi jószágát (H. K. 1. R. 59. cz. 1. §. szerint.)

2.) Helyes oku (venditio rationabilis) vásár, midőn az eladónak helyes oka volt az elidegenitésre, mert azért adta el p. o. jószágát, hogy annak árával más jószágát kiválthassa, vagy hogy többi jószágait az azokon tekvő hitbér, hozomány s leányi negyed fizetéseinek terheitől megszabadithassa, vagy hogy szükséges halastókat, malmokat, lakházokat épitetthessen, vagy hogy az eladott jószág árával jövedelmezőbbet vásárolhasson, cserélhessen, egyszóval midőn ugy idegenittetik el az ősi jószág, hogy abban az örökösöknek haszna van (quae filio vel fratri in lucrum hereditatis succedunt) a H. K. 1. R. 59. cz. 2. 3. 4. §. szerint. Hogy az ősi jószág eladása a kijelelt ezen eseteken kivül is lehet helyes oku, és hogy ezen okok csak példának okáért soroltattak elő az idézett törvényben, bizonyitja a H. K. 1. R. 60. cz. 6. §. azon rendelése, hogy a jószágok eladóit okszerü és megengedhető esetekben nem kell annyira korlátolni és megszoritani, hogy jogaikat s vagyonaikat kellőképen ne használhassák.

3.) Szükségbeli (venditio necessaria) vásár, midőn végső szükség általi kényszerittetés következése, a mennyiben az eladott jószág árával, vagy annak átengedése által szabaditja meg magát a nagyobb hatalmaskodás fővesztéssel járó büntetésétől, vagy akármely ellenség fogságából a

H. K. 1. R. 59. cz. 6. §. szerint. Az eladás ezen neme az ok sürgető s a késedelem veszélyes voltánál fogva, a többi felett azáltal is ki van tüntetve, hogy arra még a kihalófélben levőnek sem kell királyi jóváhagyást nyerni (8. §.) és az örökösök s szomszédok megintése nélkül is érvényesen megtörténhetik a H. K. 1. R. 60. cz. 3. és 4. §. szerint. A szükségbeli vásárnak a felhozottakon kivül több esetei nem lehetnek azon oknál fogva, mivel ezeket ugy tekinthetni mint névszerint kijelelt kivételeket a H. K. 1. R. 58. czimében kifejezett azon általános szabály alól, mely szerint az ősi jószágok elidegenithetetlenek, a kivételek pedig legszorosabb magyarázatuak s megerősitik a szabályt a ki nem vett esetekre nézve.

368. §.

Az örökvásár biztositásáról.

Az ősi jószágok, mint a család tulajdonai, az azokra nézve örökösödési joggal biróknak beléegyezése nélkül örökösön el nem idegenittethetvén, s ennélfogva a megtörtént elidegenitések a maradékok által felbonthatók levén szabály szerint, hogy a vásárlók el ne rettentessenek az ősi jószágok vásárlásától, a mi főleg azok tulajdonosaira nézve lenne káros, vagyonuknak szükségükhöz képesti hasznát, azok el nem adhatása miatt, nem vehetvén: törvényeink kivántak gondoskodni a jószágszerzésre hajlandókat ősi jószágok vásárlására is bátoritó némi biztositásokról, melyek e következendők:

1.) Az örökösök terhe felvállalása (oneris assumtio), mely a H. K. 1. R. 59. cz. k. §. szerint, némi kezességnyujtás valamely jószág vásárlójának az atya vagy atyafi általi elidegenités megtartása iránt. Ezen biztositásnak hatása az örökvásár közlött nemeihez képest, különböző volt. Ugyanis

a.) az oknélküli vásár egyenesen és egyszerüen (de plano et simplici) feltörethetik, az érvénytelen teher felvállalása által feltartoztathatlanul, a H. K. 1. R. 59. cz. 1. §. szerint, melyet a szokás ugy magyarázott, hogy az örökösök a vásárpénz letétele mellett minden egyéb teher nélkül a jószágot viszszakövetelhetik; ingyen csupán azon esetben juthatván ahoz, a midőn a vásár az eladónak veszte-

getővé itéltetése s országszerte kihirdettetése után történt volna.

b.) A helyes oku örökvásárra nézve kétképen eshetik meg a teher felvállalása, u. m. általánoson, a nélkül t. i. hogy azon örökösök, a kikre nézve az eladó biztositani kivánta vásárosát, megneveztetnének; és az örökösök névszerinti kinevezésével. Az első esetben a teherfelvállalásnak nincs semmi hatása, azaz akármely örökös a vásárt, a felvállalt teher fizetése nélkül, felbonthatja; a második esetben pedig a névszerint kijelelt örökös felbonthatja ugyan a vásárt, de csak azon feltétel alatt, hogy az eladó által felvállalt terhet is fizesse, mely áll az életben levő eladó dijának és minden fekvő jószágai közbecs szerinti árának fizetésében; az eladó halála után dijfizetésnek helye nem lehetvén a H. K. 1. R. 59. cz. 4. és 5. §. szerint. Ennélfogva az idézett törvény a helyes oku vásárt, bár teherfelvállalás által biztositott legyen is, mindkét esetben felbonthatónak nyilvánitja, még pedig a H. K. 1. R. 60. cz. 5. §. szerint a kötlevél szerinti összegnek letétele mellett; azon kivül csak a teherfelvállalásban megnevezett örökösök tartozván a terhet is fizetni. A törvény ezen valódi értelmével ellenkezőleg alaptalanul állittatik, mintha a H. K. 1. R. 59. cz. 9. §. ezen szavainak: „rationabilis vero aliquando valet aliquando retractatur" a volna az értelme, hogy a helyes oku vásár néha felbonthatatlanul érvényes, néha felbonthatólag érvénytelen volna. Ezen állitás alaptalanságát bizonyitja ugyanis mind az, hogy a törvényhozó méltóságával ellenkezik a törvényt ugy magyarázni, hogy az maga magával ellenkezőt rendeljen; mind az, hogy az idézett §. az azt megelőzőkből következtetés levén, mint azt „corollarium" czimzete is bizonyitja, midőn az egész 59. czim, czimsorából is láthatólag, a teherfelvállalásról szól, a józan következtetés szabályai szerint is a kérdés alatti állitás alapjául használt szók csupán a helyes oku vásárhoz, biztositás végett, kapcsolt tehervállalást tárgyazzák, s ugyanazon czim 4. és 5. §-val összhangzólag azt jelentik, hogyha a teherfelvállalásban a jószágot követelő meg volt nevezve, a teherfelvállalás érvényes (aliquando valet), azaz a terhet is fizetni tartozik; ha pedig a teherfelvállalás általános volt, az érvénytelen (aliquando retractatur), azaz a követelő a terhet nem tarto-

zik fizetni; mind az végre, hogyha lehet eset, melyben a helyes oku örökvásár felbontathatik, ugy az minden esetben is felbontathatik, a helyes oku vásárnál helyesebb oku vásár törvényeink előtt merőben ismeretlen levén. Egyébiránt a különben felbontható helyes oku vásár is felbonthatlan azon követelőre nézve, a ki az eladott jószág árával vásároltatott jószágot (a szokás szerint egy évig birtokolván) használta, annak jövedelmét tudva és ellenmondás nélkül kézhez vevén; mert a H. K. 1. R. 62. cz. k. §. szerint a tettleges használat által a jószág eladásában megegyezni látszik.

c.) A szükségbeli vásárt biztositó teherfelvállalás soha sem húzathatik viszsza a H. K. 1. R. 59. cz. 6. §. szerint, azaz a vásárt a teher megfizetése mellett sem lehet felbontani a H. K. 2. R. 57. cz. 8. §-ából is következtethetőleg; csupán azon egy esetet kivéve, midőn a kiváltott rabnak megegyezése nélkül adatott volna el örökösön jószága, a ki haza térvén, jószágát viszszaperelheti, mert a vásár felbonthatatlanná csupán a rab helybenhagyása által válhatik a C. C. 4. R. 7. Cz. szerint.

Egyébiránt a szokás szerint a teherfelvállalás általában eredmény nélkülivé vált, és az azzal biztositottan elidegenitett ősi jószágok csupán a kötéslevél szerinti ár letétele mellett követeltethetnek s itéltetnek ki.

2.) Az eladónak, az eladott jószágot tárgyazható minden jogáról lemondása, ami a H. K. 1. R. 69. cz. k. §. szerint azáltal esett meg, hogy a kötlevélbe igtattattak hajdon ezen szók: „nullum jus nullamve juris et dominii proprietatem pro se reservando.“ Ezen nil juris clausula s nullum jussali eladás nevezetek alatt emlegettetni szokott biztositásnak, az idézett törvény szerint, csupán annyi levén következése, hogy az a mellett eladott jószág a vásárló kihalása esetében a fiscusra s nem az eladóra száll, midőn különben arra s örököseire szállott volna viszsza, s ennélfogva annak minden hatása csupán a vásárló kihalása után születvén: látnivaló, hogy abban a vásárlónak semmi biztositást sem lehet keresni s találni, mint a ki az eladó ellen a H. K. 1. R. 77. cz. czimsorai által különben is biztositva van, az eladó örökösei által pedig épen ugy köve-

teltethetik a H. K. 1. R. 59. cz. értelmében, mintha az eladáskor a kérdés alatti záraték bé nem igtattatott volna.

3.) A vásárlási előjoggal birók megkináltatása, de csakis a mennyiben a vásárló a megkináltatottak által hoszszu perrel követeltethetvén a H. K. 1. R. 60. cz. 5. §. szerint, a vásárlott jószág birtokában hoszszasabb ideig maradhat, ha a hoszszu perrel járó minden törvényes menedékeket illőleg használ védelmére.

4.) Az időmulás, mely a vásárlót az eladó örökösei ellen teljesleg biztositja, annak közbejöttével azoknak követelési joga örökre elenyészvén a H. K. 1. R. 78. cz. 1. §. szerint, ha nemcsak a perfolyamot, hanem a vett jószág birtoklását is tárgyazza. Mig az ősiség fenáll, az időmuláson kivül teljes biztositást a vásárlók egyébben sem nem kereshetnek, sem nem találhatnak, s ezen egyetlenegy is mennyire meggyengittetett legyen a szokás által, a visszahúzhatási jognak a törvény által kijelelt határokon tul terjesztetésénél fogva, fenebb már közöltetett.

369. §.
Az osztatlan ősi jók örökvására eseteiről.

Az osztatlan ősi vagyonok elidegenitésének következendő eseteit különböztetik meg törvényeink:

1.) Midőn az atya gyermekeivel, és a rokon rokonaival még meg nem osztott közös jószágot ok nélkül idegenitett el. Ezen esetben a még meg nem osztozott gyermekek és rokonok része ingyen, az eladó része pedig, annak közbecs szerinti ára letétele mellett szereztethetik viszsza rövid per utján, a teher felvállalás tekintetbevétele nélkül, a vásárló kára ugyanazon per rendén, az eladó egyéb jószágaival — általa vásárlevele feltételei alatt birtokolhatandólag — pótoltatván; azon esetben pedig, midőn az eladónak egyéb jószága nem volna, a kárt a vásárló szenvedni kénytelen levén a H. K. 1. R. 61. cz. 1. és 2. §. szerint.

2.) Midőn az atya gyermekeivel, vagy a rokon rokonaival még meg nem osztott közös jószágot helyes okból idegenit el. Ezen esetben hasonló módon szereztethetnek viszsza a jószágok egyébiránt, csak hogy a teherfelvállalásban megnevezették a terhet is tartoznak megfizetni a vásárlónak, hogy kára a mennyiben lehet azáltal is pótoltassék, ugyanazon cz. 3. §. szerint.

A törvény ezen két pontban közöltetett rendelését a szokás oda módositotta, hogy a vásár neme és a teher felvállalás tekintetbe sem vétetvén, a gyermekek atyjuk által elidegenitett s osztatlan közös vagyonnak el nem ismert jószágbóli illetőségüket, valamint atyjuk illetőségét is, az azokon fekvő kötlevél szerinti pénzösszeg letétele mellett, szerezhetik viszsza; a rokonok pedig rokonuk által elidegenitett illetőségükhöz ingyen juthatnak ugyan, de az elidegenitő illetőségéhez csak ugy, ha a kötlevél szerinti egész összeget kifizetik.

3.) Midőn az atya gyermekeivel osztatlan ősi jószágát szükségbeli vásárral idegeniti el, ezen elidegenitésre az eladó, atyai hatalmánálfogva, jogositva levén a H. K. 1. R. 51. cz. 6. §-ában, azon megnyugodni kénytelenek gyermekei.

Egyébiránt ki levén, a C. C. 4. R. 12. Cz. 1. czikkében törvény gyanánt mondva azon elv, hogy senki másra több jogot át nem ruházhat, mint a mennyivel bir, ki van egyszersmind mondva törvény gyanánt az is, hogy a ki bárminemü mással közös vagyont ad el, csupán a maga részét adhatván el, tulajdonostársai a megegyezésük nélkül eladatott illetőségüket ugy követelhetik, mintha el sem lett volna adva, s fizetés nélkül viszszaszerezhetik; a vásárlónak viszkeresheti joga az eladó ellen fenmaradván, ha megcsalatásában tudva belé nem egyezett.

370. §.

b.) A székelyörökség örökvásáráról.

A székelyföldi nemességen (kiken a primorok és adományosok értetnek) kivüli vitézlő rend (melybe lófő s darabant rendü székelyek tartoznak) öröksége örökvásárára nézve, az A. C. 3. R. 76. Cz. 16. czikkében a következendők rendeltetnek szabályul, annak csakugyan fenhagyása mellett, hogyha a fejedelmek a székelységre nézve károsoknak tapasztalnák, tetszésök szerint eltörölhetők:

1.) Előbb a közelebb álló rokonokat, ezek után a szomszédokat is meg kell kináltatni, s csak azon esetben adathatik el a jószág, a midőn azok megvenni nem akarnák; tilalmas levén az elsőbbségi joggal birók kirekesztésére intézett megszoritása az időnek s olyan pénz nemébeni fizetésnek kivánása, a milyennek szerét tenni nem lehetne.

2.) A jószágot értéke feletti áron eladni nem szabad,

s ha azon felül adatnék el, az eladó vérei az igaz becsü szerinti árnak letétele mellett viszszaválthatják.

3.) Hadban szolgáló vitéz földét és örökségét örök áron semmiképpen el nem adhatja, 500 frt. büntetés terhe alatt.

Megszünvén a székely vitézlő rendnek az idézett törvény kelésekori hadi szolgálata, tulajdonosi joguk azáltal szükségesitett korlátoltatása is megszüntnek méltán tartathatik; a mit a szokás szerinti gyakorlat is igazol, kivéve a határszéli katonáskodásra kényszeritett székelységet, mely a főhadivezérség beléegyezése nélkül fekvő jószágait nem adhatja el.

371. §.

c.) A városi fekvők örökvásáráról.

A városi jók örökvásárára nézve törvényeink e következendőket rendelik:

1.) A városi akár ingó akár fekvő jók feletti örökvásári kötlevélnek a főbiro vagy két esküdt polgár előtt kell készülni, a közhitelességü személyek előtt készültek erőtlenek levén a H. K. 3. R. 13. cz. szerint, mely ma is gyakorlatban van, de csak fekvőkre nézve.

2.) A vásárolt fekvők birtokába bé kell igtattatni a vásárlót két esküdt polgár jelenlétében a H. K. 3. R. 14. cz. k. §. szerint, a mit a gyakorlat odamódositott, hogy a két esküdt polgáron kivül, a kik közül egyik tanácsnok (senator), még hét birtokos polgárnak (commetaneusoknak) is jelen kell lenni. Megesvén az igtatás a főldologban, járulékaiban is végrehajtatottnak tartatik, a H. K. 3. R. 16. cz. szerint.

3.) A három egyesült nemzet tagjai közül senkit sem rekeszthet el a város házak vásárlásától; különben ugyanis vármegyei jószágaitól, s ha ezek nem volnának kiváltságától fosztatik meg, ezen utolsó esetben a vásárló ingyen jutván a ház birtokához, s az eladót kármentesiteni a város tartozván az A. C. 3. R. 81. cz. 3. pontja szerint.

372. §.

d.) Az urbéresek örökvásairól.

Az urbéresek földesuraiktól kapott telkeiket s azok járultságait, mint földesuraik tulajdonát, örökösön el nem adhatták, s ha eladták, a földesurak azokat viszszavehették,

csupán az eladó azokra tett épitményei- s javitásainak becsü szerinti árát tartozván megfizetni, a H. K. 3. R. 30. cz. és az 1791 : 26. cz. szerint. A székelyföldön az, a ki zsellérektől földesuraik megegyezése nélkül örökséget vásárolna, 500 forinttal büntettetik az A. C. 3. R. 76. Cz. 16. cz. szerint. Ellenben a maga saját akár ingó akár fekvő tulajdonát eladhatta az urbéres, szabad tetszése szerint, azokról a H. K. 3. R. 29. és 30. cz. szerint rendelkezhetvén.

373. §.

c.) Némely ingók örökvásáráról.

Elmulatta törvényhozásunk az ingók eladása módját szabályozni, s csak is némely ingókra nézve intézkedett az idők szerinti szükségekhez képest. Ilyen intézkedések:

1.) A H. K. 3. R. 34. cz. 3. §-ában az, a mely szerint a marhát vásárló, ha felszólittatva szavatost (evictorem, expeditorem) nem állithat, sem gazdát vagy más valakit, ki az áldomáskor (mercipotus) a vásárhoz szokás szerint szerencsét kivánt, nem mutathat, tolvajnak tartatik.

2.) Az A. C. 2. R. 9. Cz. 2. cz. szerint azok, kik kénesöjüket fiscus tárházába nem szolgáltatják meghatározott áron, valamint azok is, a kik fiscus tárházán kivül egyebünnen vásárolnának kénesőt, annak elvesztésén vagy ára fizetésén kivül, 500 frttal büntettetnek, melynek mind az adón mind a vásárlón külön kell felvétetni.

3.) Az A. C. 3. R. 50. Cz. szerint, a salétrommal előbb meg kell kinálni a fiscalis arra rendeltetettt tiszteket, s annak elvesztése terhe alatt csak akkor szabad másnak eladni, midőn annak igaz árán való megvételére nincs a fiscusnak szüksége; azok, a kik a salétromot külföldieknek adnák el, az eladott salétrom ára megforditásán kivül, 200 frttal is büntettetvén.

4.) A. C. 3. R. 32. Cz. C. C. 3. R. 6. Cz. szerint bort és sert azon helységekben, melyekben a korcsomárlási jog arányositva van, kisebb mértékekkel árultatni a tulajdonosnak csak az őtet illető idő alatt szabad, a hordó elvétetésén vagy bévágattathatásán kivül még 12 frt büntetés terhe alatt. Egyébiránt bort az ilyen helyeken is lehet árulni hordónkint; a vásár ezen nemére nézve az A. C. 3. R. 84. Cz. azt rendelvén, hogy az alkunak veder szám szerint kell történni, s negyvenes hordóra nézve fél vedernyi

fogyatkozást a vevő, az azon felülit pedig az eladó szenvedi, a mérésnek biró vagy esküdtek előtt kell történni, kik a vásáros kárát megtérittetik, s azon felül 12 forintot is vesznek fel az eladón, melynek két része a károsé harmada pedig a végrehajtóké.

5.) Az. A. C. 5. R. 50. E. szerint rezet az országból kiküldeni csak akkor szabad, ha itt ben vásárosa nem találtatnék, és ha az idegenek kivitel végett rezet vásárolnának, azt akármely honfinak utközben is átengedni tartoznak, mihelyt árát leteszi. Ezen szabály elavult.

6.) Az A. C. 5. R. 36. E. szerint mézet s viaszot kereskedés végett vásárolni szabad nem volt, az azokkali kereskedés a fiscust illetvén. Ezen törvény azonban megváltoztatott a C. C. 3. R. 3. Cz. 1. cz. által, melyben a haza fiainak szabados kereskedés engedtetik mindenekkel, csupán a kénesőt és aranyport véve ki.

7.) Az A. C. 5. R. 100. E. szerint a vasat külföldre vinni eladás végett nem szabad, hanemha ben a hazában semminemü helyben s városokon el nem kelne igaz árán; különben az elkoboztatván. Ezen szabály is elavult.

8.) Az 1747. 9. cz. szerint, a termesztett aranyot s ezüstöt tartozik mindenki meghatározott áron a fiscus váltó házába szolgáltatni, másnak el nem adhatván 200. mfrt. és az arany elvesztése terhe alatt.

9.) Az A. C. 5. R. 35. edictumából láthatólag, hajdon gyakorlatban volt minden áruk árának szabályozása (limitatio), vagyis annak törvényczikkbeni meghatározása, hogy az ingó s főleg az élet szükségei fedezésére megkivántató dolgok minő áron árultathassanak; az adók magukat ahoz alkalmaztatni büntetés terhe alatt kötelesek levén. Ezen a jozan nemzetgazdászat elveivel homlokegyenest ellenkező s az ipar fejlödését csaknem elfojtó intézkedés szokás szerint megszünt; kivéve azt, hogy a városok kebelében a nyers hús árának az illető tanács általi szabályozása most is gyakorlatban van.

374. §.

3.) A cseréről s kellékeiről.

A csere a H. K. 1. R. 70. cz. k. §. szerint, két vagy több fél jószágainak egymás közti megcserélése. Ezen egyezmény utján ennélfogva jószág szereztetik jószággal

még pedig ugy, hogy a cserélő felek, egymásnak viszonlagoson átadott jószágukkal együtt, egyszersmind azok iránti tulajdonosi jogukat is általszálitják egymásra. Ezen egyezménynek tárgyai lehetnek mindazon dolgok és jogok, melyek adásvevés tárgyai lehetnek; mivel azonban törvényeink csak a fekvő s főleg ősi nemes jószágok cseréjét szabályozták, minden egyéb tárgyak feletti cserének törvénye, a felek egyezménye. Csere által az átadott jószág helyét pótló más jószág szereztetvén, azt törvényünk nem tartja elidegenitésnek, s az oly féltékenyen őrzött ősi jószágokra nézve is megengedi, csakhogy

1.) a csere által eszközöltessék békésebb birtoklás, vagy a jövedelem gyarapitása a H. K. 1. R 70. cz. 1. §. szerint;

2.) a. cserelevélben megnevezett jószágok valósággal is birtokába jutottak s tulajdonaivá is váltak legyen a cserélő feleknek, a H. K. 1. R. 71. cziméből következtethetőleg;

3.) a cserélt jószágok értékükre nézve legyenek egyenlők, vagy legalább pénzzel egyenlősittessenek, a H. K. 1. R. 73. cz. értelmében.

375. §.

A csere nemeiről.

A csere törvény által megkülönböztetett nemei ezek:

1.) Igaz csere (cambium verum), vagyis az, a mely a törvényszabta kellékekkel bir. Ilyen cserét minden birtokos tehet szabadon, fiainak leányainak s atyafiainak ellenmondása őt egyáltalában nem gátolhatván, a H. K. 1. R. 70. cz. 3. §; 71. cz. k. §. szerint.

2.) Törvényellenes csere, mely általában azon neme a cserének, mely által csere czime alatt elidegenités történik a család karára, az ősi jószágok mennyiségének csökkentésével. Ilyenek névszerint:

a.) Akáros csere, melylyel jószág cseréltetett ugyan jószággal, de a cserének a H. K. 1. R. 70. cz. 1. §-ában kifejezett czéljával ellenkezőleg ugy, hogy a cserébe kapott jószág birtokát békésen folytatni nem lehet, vagy az adottnál szembetünőleg kevesebb jövedelmet hajt szorgalmas gazdáskodás mellet is.

b) Szines csere (palliatum cambium), mely ugy létesül, hogy az ősi jószágot elidegeniteni akaró tulajdonos a végre hogy örökösei követelése ellen a vásárlót biztosit-

sa, a kötlevélbe azt iratja hogy az átadott jószágért cserét kapott, és hogy csalárdsága elpalástoltathassék (ut fraus ipsa interea palliaretur) a cserébe kapottnak irt jószágot birtokába is veszi, de azt rövid idő mulva a vásárlónak ingyen visszaboesátja, a H. K. 1. R. 71. cz. k. §. szerint.

c.) Csalárd csere (fraudulentum cambium), mely a szines cserétől csak annyiban különbözik, hogy a cserébe kapottnak irt jószágot az elidegenitő soha sem veszi birtokába; az örökre a vásárlónál maradván a H. K. 1. R. 71. cz. k. §. szerint.

3.) Kiegyenlitett csere (cambium adaequatum), mely által a különben káros csere igazzá tétetik, pénzzel egyenlittetvén ki a cserélt jószágok, a H. K. 1. R. 73. cz. k. §. szerint. Mennyid részben használtathassék pénz a csere kiegyenlitésére a nélkül, hogy a csere eladássá változzék, a törvény nem határozta meg; szokás szerint azonban eladásnak tartatik a cserének azon esete, midőn az egyik fél cserébe adott jószágát több pénzzel pótolta, mint a mennyit a kipótolt jószág ér.

376. §.

A csere következéseiről.

A csere törvény szerinti következései:

1.) A cserébe kapott jószág örökösödési tekintetben olyanná lesz, a milyen a cserébe adott volt (cambium induit naturam cambiati) azaz, azon jószág, mely cserébe adatott, a cserélő atyafinak halála után, osztályos atyafiaira háromlik azon jószág gyanánt, melylyel cseréltetett a H. K. 1. R. 70. cz. 4. §. szerint. Azon esetben, midőn a cserébe adatott csupán fiörökösöket illető jószág nővéreiket is illető pénzzel pótoltatott, a cserébe kapott egész jószág csak a fivéreket fogja ugyan illetni, ezek mindazáltal tartoznak nővéreiket kielégiteni a pótlékul fizetett pénzből illetőségükre nézve, a H. K. 1. R. 73. cz. 1. §. szerint.

2.) Az igaz csere felbonthatatlan, legyen tárgya bár ősi jószág, azon okból, mivel a törvény az ősi jószág tulajdonosát arra, gyermekei s rokonai ellenmondása által sem akadályoztathatólag jogositotta, a mit láthatni a H. K. 1. R. 70. cz. 3. §-ában. Mivel azonban az idézett törvények szerint is a cserébe kapott jószág birtokosát a csere igazságossága csak a cserélő gyermekei s rokonai ellen biztosithatja,

és mivel a H. K. 1. R. 10. cz. 2. §. szerint a kihalófélben levő, királyi jóváhagyás nélkül, család adományos jószága felett örök joggal semmiképpen sem rendelkezhetik: a kihalófélben levő által ilyen jószágokra nézve kötött bár igaz csere, a fiscus által felbontathatik, a ki ellen biztositást csupán a királyi jóváhagyás megnyerésében találhatni.

3.) A káros cserét felbonthatják azon rokonok, kik a cserébe adott ősi jószágokra nézve örökösödési joggal birnak, mivel törvényünk szerint csupán az igaz csere felbonthatatlan. Mivel pedig a H. K. 1. R. 70. cz. 3. §. az ősi jószág tulajdonosát maga magára nézve hasznos cserére jogositotta (concambium sibi utile et proficuum), a csere felbontását követelőre nézve elég azt bizonyitani, hogy a csere magára a cserélőre nézve volt káros.

4.) A szines és csalárd cserét az illetők felbonthatják rövid perrel, a cserébe adott ősi jószág közbecs szerinti árát fizetvén a H. K. 1. R. 71. cz. 1. §. szerint, melyet a szokás módositott, a mennyiben a kötlevél szerinti pénz viszszafizetése mellett itéltetnek ki az illető örökösöknek a csalárdul, csere szine alatt, elidegenitett jószágok, a csalárdság szembetünő pártolásával; mivel az idézett törvény tisztán kifejezte, hogy azért kap csak közbecs szerinti árt a követeltetett fél, hogy az álnokság és csalárdság ne láttassék valakinek kedvezni.

5.) A különben felbontható csere is felbonthatatlanná válik azon örökösre nézve, a ki a cserébe kapott jószágot ellenmondás nélkül használta; a H. K. 1. R. 72. cz. szerint a valóságos használat átengedés és megegyezés gyanánt vétethetvén. Szokás szerint e részben egy évi birtoklás kivántatik, holott az idézett törvény szerint a megegyezés nyilvánittatik, mihelyt a cserébe kapott jószág jövedelme kézhezvétetett, a mi rövidebb birtoklási idő alatt is megtörténhetik.

6.) Ha a csere tárgya csupán szerzeményjószág, hogy az a cserélő felek örökösei által semmi esetben sem bontathatik fel, kétségfölötti a feleket illető szabad rendelkezhetési jognálfogva, a H. K. 1. R. 57. cz szerint.

7.) A kihalófélben levőtől királyi jóváhagyás mellett cserében kapott jószág, kihalás közbejöttével, adományos jószággá lesz.

8.) Ha bé volt igtatva a cserelevélbe az, hogy a felek a cserébe adott jószág iránt illetőlegesen semmi jogot sem tartottak fen maguk számára, egyik fél kihalása esetében annak cserébe kapott jószága a fiscusra száll, midőn az ellenkező esetben viszsza szállott volna arra, a ki cserébe adta volt azt, vagy annak örököseire, a H. K. 1. R. 69. cz. szerint.

377. §.

4.) Az örökösödési egyezményről.

Örökösödésinek neveztetik azon egyezmény, melyben a felek a felett egyeztek meg, hogy egyiknek halála után, a másik örökölje vagyonait tulajdonosi joggal. Ennek törvény által is szabályozott nemei:

1.) Az idegenek közti, mely a H. K. 1. R. 66. czime szerint contractusnak s fraternalis adoptionak is neveztetik, s jelenti bármely idegen személynek valaki által, törvényes örökösök nem létében, jószágai öröklésébeni megengedőleges helyettesitését. A testvérül fogadásnak ezen értelmezését azonban azon esetről kell érteni, midőn az egyezmény tárgyai ősi vagyonok, melyekről csak kihalófélben levő (4. §.) rendelkezhetik. Egyébiránt ha az egyezmény tárgya nem adományos szerzemény, köttethetik az akármely szerzők között királyi jóváhagyás nélkül is, s annálfogva az életben maradott fél, a meghaltnak örökségét egyszerüen maga számára éppen ugy elfoglalhatja s birtokába veheti, mintha a meghalt neki osztályos testvére volt volna; az egyezményt egy év betelése előtt innepélyes igtatással érvényesiteni köteles levén (1. és k. §).

2.) A házastársak közti (mutua fassio), mennyiben a házastársak a H. K. 1. 110. cz. szerint, kölcsönös örökösödési egyezményre léphetnek mindazon vagyonaikra nézve, melyekre nézve szabad rendelkezhetési joggal birnak, elannyira, hogy azokat idegeneknek is hagyományozhatnák, a milyenek a szerzett vagyonok, és ősi nem adományos vagyonai is a kihalófélben levőnek. Az idézett törvény szerint ezen egyezmény kivánatosságai:

a.) hogy köttessék a gyermekeknek s rokonoknak sérelme nélkül (1. §). Sérelmes volna pedig az egyezmény azon esetben, midőn tárgya ősi jószág volt, s csak tetszőleg tartathatnék szerzeménynek, a mennyiben a törvényes örökösöket illető ősi jószág árával szereztetett;

b.) hogy legyen önkéntes, azaz olyan, mely nem eszközöltetett erőszak vagy ijesztés által, különben ugyanis az erőltetett fél ellenmondása (reclamatio) következtében, erőtlenné válik (nullius erit firmitatatis 2. §).

378. §.

5.) A perközti békekötésről.

Perközti békekötésnek (transactio, litis intermedialis compositio) neveztetik azon egyezmény, mely az egymással pert folytató felek között a per megszüntetése végett köttetik. Ezen egyezménynek törvényszabta kívánatosságai:

1.) Hogy a per kimenetele annak kelésekor még kétséges és bizonytalan volt legyen a H. K. 1. R. 62. cz. 3. §. szerint. Ennélfogva a tiszta s nyilván igazságos keresetet megszüntető egyezményt, ezen törvény értelmében perközti s felbonthatatlan békekötésnek nem lehetne tartani. Azonban mivel a per kimenetele, a követelt jog igazságosságán kivül, még a biró bélátásától és sokféle formaságoktól is függvén, a T. U. 269. §. minden pert általában kétséges kimenetelünek nevez: akármely pert megszüntető egyezményt felbonthatatlannak szoktak tartani. Elmulatván a törvény meghatározni azt, hogy a pernek minő állásában köttethessék érvényesen a perközti béke, az akármikor is érvényesen köttethetik a per megkezdése vagy a törvényszék előtti perfelvétel után annak bévégeztetéséig, vagyis azon végső itélet keléséig, melynek menedékek által megakadályoztathatatlanul végre kell hajtatni mint megitélt dolognak. Perfelvétel előtt ugyanis a felek közti ügyet még nem lehet pernek nevezni, s annyival kevesebbé kétségesnek tartani kimenetelét annak, a mi még nincs, mert még meg sem kezdetett. Végitélet után pedig, a per bé levén már végezve, annak kimenetele bizonyos s kétségesnek nem tartathatik.

2.) Hogy a per tárgyából részeltessenek a perlekedett felek, ugyanazon törvény szerint. A részesedés mértékét a törvény meg nem határozván, annak bármi részben részeltettek legyen is a felek, elégtétetett; annyival is inkább, mivel a szerint is a feleknek nem csak rész hanem részecske (particula) is adathatik.

Az ezen kellékekkel ellátott béke az idézett törvényben mindenkor megtartandónak és soha meg nem másitha-

tónak nyilvánittatván általánoson: azon esetben sem bontathatik fel, ha a felek közül valamelyik annak megköttetése után oly adatok s erősségek birtokába jutna, melyek jogát kétségfelettivé tették volna, ha azokat annak idejében használhatja; mert a törvény általánossága minden ilyen eseteket kirekesztett, csupán azokat véve ki a dolog természete szerint, melyekben a békét nem lehet a felek megegyezése eredményének tartani, az erőszak, tévedés, csalárdság és szinlelés miatt.

III.) Az egyezményi kötelezettség biztositásáról.

379 §.

A biztositó eszközökről.

Az egyezmények biztositására használható eszközök részint törvény, részint szokás szerint: a bánatpénz (vinculum), kezesség (fidejussio), szavatosság (evictio), zálog (pignus), jószágleköté s (hypotheca).

380. §.

1.) A bánatpénzről.

Bánatpénznek neveztetik azon pénzösszeg, melyet az egyezmény szerint fizetni tartozik az egyezkedett felek közül az, a melyik elvállalt kötelességét nem teljesitette hibáztathatólag. Bánatpénzről csupán az A. C. 4. R. 1. Cz. 11. czikke emlékezik a nélkül, hogy annak kötése módját s következéseit meghatározta volna, csupán a rövid perek közé sorolván azt, a melylyel bánatpénz követeltetik, a miben egyszersmind a bánatpénz követelhetősége is elismertetik. A felektől függ ennélfogva a bánatpénz mennyiségének s azon eseteknek is meghatározása, melyek által követelhetését feltételesitik; sőt a midőn az A. C. 3. R. 11. Cz. 2. cz. szerint „kinek kinek irott törvénye a maga kötése," a felektől függ a bánatpénz felvétele módjának elhatározása is; a vinculáris pernek rövid folyamu perek közé, a fenebb idézett törvény általi sorozutásából csak annyit lehetvén következtetni, hogy a midőn a felvétel módját a felek meghatározni elmulatták volna, a bánatpénznek azon törvény rendelése szerinti perrel kell követeltetni. Szokás szerint kétképen használhatni a bánatpénzt az egyezmény biztositására: vagy ugy t. i. hogy a

kötelességét nem teljesitő fél a bánatpénz lefizetése által a kötelezettség terhe alól felszabaduljon; vagy ugy, hogy a késedelmeskedő s illetőleg az egyezmény ellen szegülő felen a bánatpénz mindannyiszor felvétethessék, valahányszor egyezmény elleni tényt követne el, s mindamellett mégis maga az egyezmény minden pontjaira nézve a feleket egyaránt kötelezőleg sérthetetlenül fenálljon s maradjon. Hogyha az egyezmény tárgya a felek rendelkezése körébe tartozó s egyszersmind örököseikre is átbocsátható, a bánatpénz fizetésének terhét érvényesen kiterjeszthetni az örökösökre is, mint örökségi de az általok örökölt szerzeményvagyonok értékét felül nem haladható terhet, mely által csakugyan azoknak az elidegenitett ősi vagyon viszszakövetelhetését tárgyazó joga azon okból nem korlátoltathatik, mivel azon vagyonok felett a H. K. 1. R. 110. cz. k., 111. cz. 6. §. szerint törvény rendelésével ellenkezőleg nem egyezkedhetni érvényesen.

381. §.

2.) A kezességről.

Kezességnek neveztetik azon kötelezetés, melynélfogva valaki a más tartozását fizetni s illetőleg teljesiteni tartozik azon esetben, midőn az azt fizetni s teljesiteni kész vagy képes nem volna. Az A. C. 3. R. 11. Cz. 2. czikke szerint: „a kezesség állapotában is kinek kinek irott törvénye a maga kötése levén", és a C. C. 4. R. 15. Cz. szerint a hitelező tetszésétől függvén az „ha kezes levele szerint akar procedálni": a kezes kötelességei s jogai kezeslevéllel szabályoztathatnak a felek tetszése szerint, ugy mindazáltal, hogy a mennyiben a kezesség elfogadása személyes tulajdonok által feltételesitett bizodalom következése, mint személyes kötelezettség a kezes halálával megszünik, hacsak az elvállalt tartozását adósság gyanánt vagyonaira nem fektette, örököseire is általszállitandólag, mert ezen esetben mint örökségi teher szerzeményi örökségével együtt általszáll maradékaira is a C. C. 4. R. 15. Cz. értelmében.

382. §.

3.) A szavatosságról.

Szavatosságnak (evictio, expeditoria cautio, cau-

tio de evictione, tutoria cautio a H. K. 1. R. 74. cz. k. §. szerint) neveztetik azon köteleztetése a jogát másra szállitónak, mely szerint az átszállitott jog birtokosát minden per utján háborgatók ellen védelmezni, s ha azt nem tenné vagy nem tehetné, kármentesiteni is tartozik. Ezen köteleztetés alapja lehet

1.) a törvény, mely valakit szavatosságra kényszerit még azon esetben is, ha magát arra nem kötelezte volna. Ilyen annak szavatossági köteleztetése a H. K. 3. R. 34. cz. és az A. C. 4. R. 11. Cz. 1. czikke szerint, a ki mást illető leveleket tartoztatna le, az azok kiadását réndelő itélet kimondatása után is, mint alább a maga helyén közöltetni fog. Törvényen alapultnak neveztethetik az osztályos vérek szokás szerinti kölcsönös szavatossága is, a mennyiben egymástól a per utján szenvedett kár pótlását a H. K. 1. R. 45. cz. 1. §. rendeléséből követelhetik.

2) Egyezmény, mely szerint valaki magára szavatosságot vállal akár általánoson, azaz mindenesetre, akár a kijelelt feltételek alatt, melyek kötelezettségének megtartandó szabályai a H. K. 1. R. 74. cz. 1. §. szerint. Egyezmény által szerzett jogokra s vagyonokra nézve szavatosságot igényelni másként nem lehet, hanemha az kifejezetten el volt vállalva; a mint láthatni ugyanis az idézett törvényből és a H. K. 1. R. 76. cziméből is, a törvény a szavatosság követelésének azon esetben és annyiban ad helyet, a midőn és a mennyiben az a követelt személy által kifejezetten el volt vállalva.

383. §.
A szavatos kötelességeiről.

A szavatos köteleségei:

1.) Az átadott dolog vagy jog birtokosának védelmezése, de nem a tettleges, hanem csupán a per utján megtámadók ellen, és azon feltétel alatt, a H. K. 1. R. 75. cz. szerint, ha a per védelmére felszólittatott a követelt jószág vagy jog birtokosa által. A védelem elmulasztása, vagy nem sikerülése esetében pedig

2.) a szavatosság igénylésére jogositottnak kármentesitése, még pedig ugy, a mint arra magát kötelezte a H. K. 1. R. 74. cz. 1. §. szerint, vagy

ha a szavatosság elvállalása általános volt, ugy a mint a törvény az esetek különbségéhez képest rendelte, névszerint

a.) a cserébe adott jószágra nézve: köteles viszszaadni az érette cserébe kapottat, vagy ha azt viszsza sem válthatólag idegenitette volna el, más oly jószágot tartozik adni, mely a cserébe kapotthoz egyenlő mennyiségére, értékére és jövedelmére nézve, a H. K. 1. R. 74. cz. k. §. szerint.

b.) Az eladott jószágra nézve: tartozik ahoz egyenlő jószágot adni a vásárlónak, ugyanazon törvény 2. §-a szerint, a mit a szokás odamódositott, a dolog természetével öszhangzóbban, hogy azon pénzöszszeget köteles viszszaadni, melyet a jószág árában kapott volt.

c.) Az eladott vagy cserébe adott jószágtól elitélt részekre nézve: azokhoz egyenlő jószágrészeket tartozik adni, de csak azon esetben, ha magát arra kötelezte, hogy a vásárlót s illetőleg cserélőt, a jószág átadásakori határai között fogja megtartani; mert ha magát csak arra kötelezte volna, hogy az átadott jószághoz jog szerint tartozó haszonvételeknek s illetőségeknek birtokában fogja megtartani, kárpótlással azért nem tartozik, mivel az elitélt részek jog szerint nem tartozván a jószághoz, azokra nézve nem vállalt vala szavatosságot.

A szavatos ezen esetekbeni kármentesités kötelességétől nem teheti magát mentté a jószágnak azon ürügy alatti viszszakövetelése által, mintha a birtokos azokra nézve védelmezni nem tudná, a H. K. 1. R. 77. cz. szerint.

d.)A mást illető levelek eltartoztatásáért szavatosságra itéltnek kötelessége védelmezni a követelőt azon jószág birtokában, melyről a levelek szólanak, s vesztés esetében kármentesiteni is, az A. C. 4. R. 11. Cz. 1. cz. szerint.

e.) Az osztályos vérek, szavatossági kötelességöknél fogva, kötelesek osztályos társuk per utján szenvedett kárát azáltal pótolni, hogy az osztályrészökbe kapott vagyonokat uj osztály alá bocsátják, a H. K. 1. R. 45. cz. 1. §. szerint, melyet azonban a szokás odamódositott, hogyha a perrel megtámadtatott osztályost az általa védelmére (ad coëvictionem) felszólittatott osztályos vérei meg nem oltalmazhatnák, ugyanazon perfolytában a biró által meghatároztatik, hogy a szenvedett kárt az osztályosok miként pótolják, s ezen határozat az itélet végrehajtói által teljesedésbe is

vétetik (eodem executionis actu); szokás szerint is fenmaradván a kárt szenvedettnek aziránti joga, hogy osztályosait, az idézett törvény értelmében, követelhesse azon esetben, midőn szavatossági kötelességük teljesitésére felszólitani elmulasztotta volna, ezen elmulasztásért aval lakolván, hogy a jószág elvesztését, a szokás szerint nyomba követő elégtétel helyett, költséges és hoszszadalmas perrel s megkárositattása után későre nyerhet kárpótlást.

384. §.
4.) Az ingó zálogról.

Zálognak szoros értelemben neveztetik azon ingó vagyon, melyet az adós a kölcsönvett pénz viszszafizetésének biztositásául hitelezője birtokába ugy bocsát, hogy abból az magának eleget vehessen, vétethessen, ha a kölcsön kitüzött idejében viszsza nem fizettetnék. Az ezen értelemben vett zálogról törvényeink mélyen hallgatnak, használata azonban csaknem mindennapi. Ennélfogva az ezen zálogot tárgyazó jogviszonyok törvénye, az illető felek kötése, kik a szerzeményingók felett tetszésök szerint s még ugy is rendelkezhetnek, hogy a fizetésbeli pontatlanság esetében, a zálog viszszahívhatlan tulajdonává legyen a hitelezőnek, bármennyitérő volt legyen is; az ősi ingókra nézve ellenben, az adós maradékainak a kölcsön lefizetése melletti viszszaválthatási jogát még az időmulás sem korlátolhatja, annak a zálogra nézve helye nem lehetvén.

385. §.
5.) A jószág-lekötésről.

Jószág-lekötésnek neveztetik a hitelezőnek azáltali biztositása, hogy az adós kijelelt de birtokába át nem bocsátott akár fekvő, akár ingó vagyonaiból, a kölcsön viszszafizetésének elmulasztása esetében, eleget vehessen, vétethessen magának. Ezen törvényeink előtt csaknem merőben ismeretlen, de az életben mindennap előforduló biztositási mód szokás szerint lehet

1.) általános (generalis hypotheca), mely az adós minden vagyonainak lekötése. Ezen a romai törvény szerint legkielégitőbb biztositást a szokás meggyengitette egyfelől azáltal, hogy az adósnak megengedtetik lekötött jószágainak érvényes elidegenithetése s ezáltal azoknak a hite-

lezőt illető jogtóli megszabaditása; másfelől pedig azáltal, hogy az elégtételkori kijelelés jogát az adósnak tulajdonitván, az azt hitelezője kárositására is büntelenül használhatja.

2.) Különös (hypotheca specialis), mely az adós némely névszerint is megnevezett vagyonainak lekötése, és illő biztositást csak azon esetben nyujt, ha a hitelező magát a lekötött jószágba innepélyesen beigtattatja még pedig ugy, hogy az igtatás hajtassék végre hivataloson kirendelt biztosok által, eljárásukat tanusitó bizonyitványuk, a kötlevéllel egyetemben, a törvényhatósági jegyzőkönyvbe iratván (intabulationis protocollum); és főleg ugy, hogy az adós azon jószága birtoklását haszonbérlő gyanánt folytathassa, a kölcsön kamatát bér gyanánt fizetvén. Ezen jószágot ugyanis más addig meg nem vásárolhatja, mig a hitelező a kölcsönre nézve ki nem elégittetik; az adós arról, mindamellett is, hogy tulajdonosa, a hitelezőjének átengedett jog által korlátoltatva, csupán annak sérelme nélkül rendelkezhetvén a C. C. 4. R. 12. Cz. 1. czikke szerint. Viszont a hitelező, mig a névszerint lekötött jószág tenáll, elégtételt az adós más vagyonaiból nem követelhet, hanemha eziránti jogát fentartotta volna; azon okból, mivel a kötlevélhez mint irott törvényéhez köteles magát alkalmaztatni. Ha a lekötött jószág akár elveszett volna, akár nem lenne elégséges a hitelező kielégitésére, követelheti a hitelező teljes kielégittetését az adós egyéb szabad jószágaiból is, a mennyiben a C. C. 4. R. 15. Cz. a hitelezőnek az adós minden vagyonaiból kielégittetését általában, s ennélfogva azon esetre is rendeli, midőn az jószágait biztositásul le nem kötötte volna.

3.) Szabad választás szerinti (hypotheca optionalis, juxta selectum), mely a hitelezőnek aziránti biztositásában áll, hogy az adós lekötött minden jószágaiból kielégittetésekor tetszése szerint választhatja a számára elfoglaltatandókat. Ez azon esetben, midőn az adósnak hitelezője kielégitésére alkalmatos vagyonai vannak, teljes biztositást nyujtana, ha a hitelező a becsüsök kicsapongásai ellen az A. C. 4. R. 4. Cz. 1. czikkében határozott büntetés bizonyossága által védelmeztetnék, és ha kielégitőnek neveztethetik azon biztositás, mely pénz helyett többnyire el sem adható s illetőleg minden órában viszszaváltható ősi jószágot szólgáltat a hitelező kezébe.

A hitelezőre nézve csak azt lehetvén valódi biztositás-

nak nevezni, mely által az, és pedig mentől rövidebb idő alatt eszközöltetik, hogy pénzét ugyanazon mennyiségben s minőségben kapja viszsza, járulékaival együtt, melyben kölcsönadta volt: hogy a biztositás közlött nemei kielégitőknek éppen nem tartathatnak, szembetünő, s ennélfogva annak szükségessége is, hogy a törvényhozás kielégitőbb biztositási módokról gondoskodjék az elannyira szükséges hitel biztositása végett.

IV.) Az egyezményi kötelezettség megszünéséről.

386. §.

Ennek eseteiről.

Az egyezményi kötelezettség megszünésének esetei:

1.) A halál, mindazon személyes tartozásokra nézve, melyek a magát kötelezett fél személyétől elválaszthatatlanok levén, örököseire át nem szállittathatnak.

2.) A fizetés, mely széles értelemben teljesitése az elvállalt bárminémü tartozásnak. Mind a fizetés, mind annak elfogadása rendelkezhetési jog által levén feltételesitve, azokat érvényesen csak az azokra képes személyek tehetik. A fizetés elfogadására képes személy elfogadhatja azt mástól is, adósa ellenzése által sem gátoltathatólag; de az adós csupán hitelezőjének, vagy annak teljes hatalmu biztosának fizethet érvényesen, azaz ugy, hogy azáltal tartozása lefizetettnek tekintethessék. A hitelező továbbá fizetés gyanánt csak azt tartozik elfogadni, a minek adására s illetőleg teljesitésére magát adósa kötelezse volt; kivéve azon esetet, midőn az adós tartozása törvényes végrehajtás utján vétetik fel, melyben pénz helyett kénytelen a számára elfoglalt dolgokat becsü szerinti árukban elfogadni. A fizetésnek végre kötlevél szerinti időben és helyen kell megtörténni, s ha abban ezekről említés nem tétetett volna, szokás szerint az időt a jogositott személy innepélyes felszólitás utján jelelheti ki, a helyre nézve pedig a méltányosság igényli azt, hogy a viszszaadás feltétele alatt általvett dolog ott adassék viszsza, a hol átvétetett, egyéb fizetések pedig oda szolgáltattassanak, a hol a jogositott személy lakik. Azt, hogy a fizetés megtörtént, bizonyithatja az adós s illetőleg kötelezett fél a kezébe viszszakerült kötlevelével, azon eseteken kivül, midőn azt bébizonyithatólag roszlelküleg keritette volna

magához, és a jogositott személy nyugtatványával (litterae expeditoriae seu quietantiales a H. K. 1. R. 82. cz. 10. §. szerint, apocha) vagyis azon irományával, melyben elismeri, hogy a tartozásban fizetetteket kezéhez vette, melyek azonban az idézett törvény szerint is eltévesztethetők levén, mihelyt a tartozás teljesleg le van fizetve, a kötlevelet is viszsza kell kérni, hogy a tartozás követelése későbbi időben ne ismételtethessék,

3.) A tartozásnak biró kezéhezi letétele (depositio judicialis) azon esetben, midőn a jogositott nem akarná elfogadni a kötelezett által illő időben, helyen s egyezmény szerinti mennyiségben s minőségben ajánlott fizetést. Mihelyt a hitelező által helyes ok nélkül el nem fogadott tartozás letétetett az illető biró kezéhez, a fizetés elannyira megtörténtnek vétetik szokás szerint, hogy azon tul a letett tőkepénz után az adós kamatot fizetni nem tartozik és a letett dolgot érő történetes kárt a késedelmeskedő jogositott személy s illetőleg hitelező szenvedi.

4.) A jog és kötelezettség ugyanazon személybeni öszpontosulása (confusio) azon okból, mivel senki sem lehet maga magának adósa. Ennek esetei, midőn a jogositott a kötelezettnek s viszont, vagy egy harmadik személy mind a kettőnek örökösévé lesz. Lehet azonban eset, melyben az öszpontosulas után ismét helyre áll az azelőtt volt kötelezettségi viszony, p. o. ha a feleség ad kölcsön pénzt férjének csupán fiörökösöket illető jószág vásárlására, öszpontosulás történik, midőn a fiok mindkettőjük örökötsévé lesz; de helyreáll a régi kötelezettségi viszony, midőn ezen fiu halála után vagyonait fiai s leányai öröklik, a mennyiben a leányok követelhetik fivéreiktől, hogy a fijószágban fekvő, őket illető nagyanyai pénzből illetőségöket fizessék ki a H. K. 1. R. 21. cz. értelmében, mivel ha a nagyanyai pénz azon jószág vásárlására nem fordittatott volna, ők abból részt igényelhettek volna.

5.) A névszerint meghatározott dolognak történetes elveszése (casualis rei interitus) azt a mi nincs, adni nem lehetvén a C. C. 4. R. 12. Cz. 1. cz. szerint is, és a történetes kárért felelettel senki sem tartozhatván, ha annak sem hibája sem késedelmeskedése által okozója nem volt. Csakugyan azon esetben, midőn a jogositott személy több részint megmaradott dolgok közül

választhatott volna, a kötelezett tartozik a megmaradottakból igéretét teljesiteni, némelyeknek történetes elveszésével magát nem menthetvén.

6.) U j i t á s (novatio), mely egy régibb kötelezettségnek ujabb általi elenyésztetése. A felek megegyezésén kivül megkivántatik annak kifejezése is, hogy az ujitás által a régibb egyezmény elenyésztetik, mert különben mind a kettő fenálland; és az, hogy a régibb helyébe léptetett egyezmény érvényes legyen. Ennek esetei:

a.) Midőn a személyek nem változván, csak az egyezmény tárgya valtozik, p. o. pénz helyett munka igértetik. Ujitás a fizetés idejének s helyének megváltoztatása is.

b.) Midőn a kötelezett helyébe más lép, akár csak a jogositott személy megegyezésével, a kötelezett személy akarata ellen is (expromissio), akár ugy, hogy a kötelezett személy tartozását a jogositottnak is megegyezésével másra ruházta által (delegatio debitoris).

c.) Midőn a jogositott személy helyébe lép más, akár a kötelezett fél megegyezésével, akár a nélkül (delegatio creditoris), a mi szokás szerint jogi következéseire nézve megegyezik az engedményezéssel.

Mindenik esetben elenyészvén a régibb egyezmény szerinti jogviszony, a felek jogviszonyainak törvénye az ujabb egyezmény, melyben fentartathatik a régibb adós vagy hitelező elleni viszkereset is (regressus).

7.) Elenyészik, a közlött eseteken kivül, még az egyezményi kötelezettség azáltal is, ha a jogositott a tartozást a kötelezettnek ajándékozta, vagy kötelezetése alól végrendeletében (legatum liberationis) vagy kötlevélben (pactum de non petendo) feloldozta, vagy ha a kötelezett kivánságára az egyezmény érvénytelennek nyilvánittatik, vagy ha mindkét fél egyetértőleg eláll az egyezménytől.

MASODIK CZIKK.

A büntényi kötelezettségről.

387. §.

A b ü n t é n y e k r ő l.

B ü n t é n y n e k neveztetik azon cselekedet vagy elmulasztás, melyet a törvény büntetés terhe alatt tilt. Ezen bün-

tények vagy olyanok lehetnek, melyeknek elkövetői ellen a törvényszabta büntetés végrehajtását az e tekintetben közfelperesnek neveztetni szokott fiscus követeli még azon esetben is, a midőn a bünös megbékéllett volna a sérelmessel az A. C. 3. R. 47. Cz. 2. cz. azon rendelésénél fogva, mely szerint: „a kimind az Isten parancsolatjával s mind az országnak erős edictumával nem gondolván, azok ellen vakmerőképpen cselekszik, nincsen hatalmában a káros embernek, hogy az ő megbékéllésével az Isten, ország s fejedelem ellen cselekedett vétekből a gonosztevőt absolválhassa;" vagy olyanok, melyeknek elkövetése által csupán a megsértett személyt érdeklő kötelezettség létesittetvén, ennek áll hatalmában a magánjogsértésérti elégtételül szolgáló büntetést, mind követelni mind el is engedni. Amazokat ennélfogva lehetne közkövetelésü bünöknek (delicta criminalia), ezeket pedig magán követelésü bünöknek (delicta civilia) nevezni.

A közkövetelésü bünök külön szoktak ugyan tárgyaltatni, mint a fenyitő törvénytan (jus criminale) körébe tartozók; mivel azonban némelyek azok közül a magánjogtan körébe tartozó jogok létesülése s megszünése czimei gyanánt szolgálnak; s mivel az azokat s büntetésüket szabályozó törvények törvényhozásunk által is a magánjogi viszonyokat szabályozó törvények közé széljelszorva, magán személyek kötelességeit tárgyazók gyanánt kezeltettek; s végre, mivel fogyatkozásaiknál fogva, valamint eddigelő nem méltattattak még arra, hogy fenyitő törvénytan alakjában rendezetten előadassanak, vagy még kevesebbé remélhetni azt, hogy jövendőben ilyen alakban világ elébe juthassanak, mind azért, hogy multunkat kiáltólag jellemző adatok gyanánt emlékezetben tartathassanak, mind azért, hogy az ezek és a magán követelésü bünök összehasonlitása könnyitésével büntényi törvényhozásunk szelleme kitünőbbé tétethessék: czélirányosnak látszott, itt mindkét rendbeli bünténeket tárgyalni.

A.) A közkövetelésü bünökről.

388. §.

A közkövetelésü bünök kétfélék.

A köz követelésü bünök lehetnek irányozva vagy a polgári társaság (polgárzat), vagy a polgári egyének (polgárok) ellen; amazokat nevezhetni polgárzat, ezeket pedig polgárok elleni bünöknek (delicta criminalia publica et privata).

I.) A polgárzat elleni bünökről.

389. §.

Ezen bünök képzete s nemei.

Polgárzat elleni bünöknek neveztetnek azon cselekedetek vagy elmulasztások, melyek a polgári egyesület lételét, bátorságát, jóllétét közvetetlen eszközlő és biztositó törvények sérelmével követtetnek el. Ezen bünöknek törvénykönyveinkben előforduló nemei: 1.) A fejedelem és haza elleni hűtlenség. 2.) Közcsend-háboritás. 3.) Vallássértés. 4.) Hitszegés. 5.) Közhivatallali viszszaélés. 6.) Közkötelesség elmulasztása. 7.) Közhitel csonkitása. 8.) Közkincstár kárositása. 9.) Széktörés. 10.) Az igazság kiszolgáltatásának gátlása. 11.) Közkereskedés gátlása.

390. §.

1.) Haza s fejedelem elleni hűtlenség.

Ezen bünnek azon nemei, melyek nota eseteinek neveztetnek s a halálon kivül vagyonvesztéssel is ugy büntettetnek, hogy az elitélt jószágok királyi adomány czime alatt megnyerhetőkké válnak, fenebb (207-ik §) már közölve levén: itt a haza s fejedelem elleni hűtlenség azon esetei tárgyaltatnak, melyek a fejedelem s haza iránti kötelesség megsértésével elkövetett olyan bűntények, melyek többnyire a törvényben nota eseteinek nem neveztetnek, bár a bünösnek büntetésül elvesztett vagyonai adományozhatokká válnak is. Ilyenek:

1.) Hódolás elmulasztása, mely azáltal követtetik el, hogy a honfi a fejedelem béigtatása alkalmával, a végre kinevezett biztosok előtt, vagy azután is 20 esztendős korán tul külön kenyeres gazdaságra jutván, helyes ok nélkül elmulasztaná a fejedelem iránti hűségre megesküdni.

Büntetése az, hogy az ezen alattvalói kötelességet elmulasztó megpereltetvén, minden ötetmagát illető ingó vagyonaitól megfosztatik az A. C. 2. R. 2. Cz. szerint.

2.) A fejedelem tilalma elleni utazás külföldre, melynek büntetése azon esetben, ha a kiutazott cselekedetének helyes okát nem adhatná az, hogy személyére nézendő minden javait elveszti az A. C. 3. R. 14. Cz. 4. pontja szerint.

3.) A fejedelmek másoknak irt, vagy másoknak fejedelemhez irt leveleinek elfogása vagy tudva felbontása. Ezt cselekvők büntetéséről az A. C. 3. R. 23. czime e szókban határoz: „diactára evocáltassanak és ott legitime convincáltatván a szerint büntetődjenek, mint a fejedelmeket diffamálók felől való articulus tartja." Ezen idézett törvényczikkely törvénykönyveinkbe nem lévén igtatva, ezen büntetés minőségét meghatározni nem lehet.

4.) Azok, a kik törvényesen megitélt foglyoknak vagy számüzötteknek felszabaditására, ország és fejedelem megegyezése nélkül, keresztény országokon és fejedelmeken kivül való nemzeteket ingerelnek és felszólitanak ugy, hogy miattok közönséges felháborodás, félelem vagy a fejedelem veszedelmeztetése következnék. Büntetésük éppen az, melylyel a kiszabaditani intézett bünösök sujtatandók lettek volna, az A. C. 3. R. 10. Cz. szerint.

5.) Azok, kik a szomszéd országokkali békességet háboritják, névszerint az A. C. 3. R. 49. Cz. 2. czikke szerint a török földére csatázó csavargók és latrok, kik ha birtokosok, a fiscalis director által országgyülés elébe idéztetvén ugy büntettetnek, mint a közbéke háboritói (tamquam publicae pacis perturbatores); ha pedig birtoktalanok, a kapitányok, hadnagyok által elfogattathatnak és meg is büntettethetnek; ugy szintén az A. C. 3. R. 76. Cz. 5. czikke szerint azon határszélen lakó székelyek és egyéb rendek is, kik Oláhország határaira kártevőleg ütnek bé, hogy abból háboruságra való ok ne következzék, száz forinttal büntettetni rendeltetnek.

391. §.

2) A közcsend háboritásáról.

Közcsendháboritónak a neveztethetik, a ki valamely magános polgár ellen intézett erőszakosságot ugy hajt vég-

re, hogy azáltal a környék csendessége is felháborittatván, a tett tárgyán kivül, a polgárzat is sértetik, mint a közcsendnek biztositására alkotott társaság. Ezen bünbe esnek

1.) azok, kik sereggel mennek más erdejére és oly erőhatalommal, hogy azok birtokosai ellent nem állhatnak, kik a C. C. 3. R. 7. Cz. 2. czikke szerint, a tisztek által, a sérelmesek panasza következésében, 100. frttal büntettetnek, melynek fele a panaszlóé, fele pedig a végrehajtóké.

2.) Azon nyertes felperesek, kik a törvényszerüen közbejött alperesi ellenállással (repulsio) nem gondolván, erőhatalommal teszik magukat a kiitélt jók birtokába; valamint azon alperesek is, kik a nyertes felperes ellen nem a törvényszerü ellenállás menedékével, hanem a végre összegyüjtött embercsoport (cum gentibus) közbejöttével eszközölt erőszakos ellenállással élnek. Ezek II. Ulászló 4. V. 19. czikke 2. és 3. §-ai szerint a megnyert s illetőleg kiitélt jószág elvesztésével büntettetnek.

392. §.

3.) A vallás sértéséről.

A vallás főbb hatályu eszköze levén a polgárzat czélja valósithatásának, tagadhatatlan, hogy az a ki a polgárok vallásos jogait biztositó törvényeket megsérti, polgárzat elleni bünbe esik. Törvényeink a vallás képzete alatt nem általában minden, hanem különösön csak azon hitczikkelyeket s szertartásokat védik, melyek az A. C. 1. R. 1. Cz. 2. czikke szerint „az evangelica reformata vagy calviniana, lutherana vagy augustana, romano catholica (az ezzel az 1744: 6. czikk értelmében egyesitett görög szertartásuval együtt), unitaria vagy antitrinitaria és a görög szertartásu (1791: 60. cz.) religiok" foglalatját teszik. Vallást sértő cselekedetek ennélfogva, törvényeink szerint azok, melyek ezen bévett vallások (receptae religiones) jogait védelmező törvényekkel ellenkeznek, névszerint

1.) a keresztényvallással ellenkező és törvény által kárhoztatott hitczikkelyekhez ragaszkodás. A kik ezen bünbe esnek, eretnekeknek neveztetnek a H. K. 1. R. 14. cz. 14. §. szerint publici haeretici damnatae scilicet haeresi adhaerentes.

Ezen bün, az idézett törvény szerint, a hütlenség esetei

közé levén számlálva, azon módon büntettetik, mint a felségsértés, pártütés sat. Valamint

2.) a vallásujitás is (innovatio) vagyis a bévett vallások hitczikkelyein kivül ujaknak béhozatala, vagy a bévett vallásokbani szakádások eszközlése, akár egyes bármi rendbeli személyek, akár gyülekezetek által intéztessék az A. C. 1. R. 1. Cz. 3. czikke szerint.

3.) Az egyházi kormányzás- és külső szertartásokbeli (in externis ritibus directioneque ecclesiastica) önhatalmu, azaz olyan javitás vagy változtatás, mely nem az ilyenekre jogositott egyházi gyülekezetek közbejöttével és helybenhagyásával történt. Ezen tett elkövetői, ha egyházi gyülekezetük tilalma ellenére véleményükhez makacsul ragaszkodva, azokat magok fejétől (privata auctoritate) gyakorlatba vennék, valamint azoknak pártolói is, ha világiak azonnal, ha pedig egyháziak, kivetkeztetésük után (post degradationem), a fiscalis director által országgyülés elébe idéztetvén, minden őket kirekesztőleg illető javaik elvesztésével és főváltsággal büntettetnek; és ha ezen megbüntettetésük után is előbbi tettüket ismételnék, halállal is az A. C. 3. R. 1. Cz. 3. cz. ezen szavai szerint: „binaria gratia életeknek is ne adassék."

4.) Térités, mely azáltal követtetik el, a ki más vallásuakat erőszak vagy akárminemü büntetésnek fenyitéke alatt maga vallása kebelébe átállásra kényszerit; vagy más vallásu alattvalóira maga vallásán levő papot viszen, azzal bárminemü alkalmatossággal egyházi szolgálatokat tétet. Ennek büntetése az A. C. 1. R. 7. Cz. 8. czikke szerint 200 mforint.

5.) Más vallásuak egybeesketése (copulatio), elválasztása (divortium), eklésiakövetésre bocsátása. Ezen tettekért büntettetnek a papok még azon esetben is, ha az illető személyek vallásukat változtatni akarnák is, mig más vétkes cselekedeteikérti ügyök egyházuk rende előtt el nem láttatik, rangjuk és hivataluk elvesztésével (amissione honoris et officii), kivetkeztetésük után a külső tisztviselőség hatalma alá vettetve, más érdemök szerint való büntetéssel is az A. C. 1. R. 5. Cz. 4. czikke szerint. Jelesen ha mely oláh pap ok nélkül választana el valakit, vagy más valláson valókat, vagy tudva kétfeleségü embert, vagy elragadott s nem pedig rendesen megkért személyeket, vagy

olyanokat, kik törvény szerint egymással házasságra nem léphetnek, vagy csak miután a külső büntetést kiállották, egybeesketne, vagy az illető személyekkel eklésiát követtetni elmulatná, azon esetben ha a tisztek intésére is az esperes meg nem büntette volna 15 nap alatt, az esperes tisztétől megfosztatván, a pap 200. forinttal büntettetik a tisztek által szolgáltatando törvény utján az A. C. 1. R. 8. Cz. 4. czikke szerint, s azon kivül az oláh püspök hivatalától is megfosztja, ha megérdemli.

6.) A három sátorosoknak neveztetni szokott u. m. karácsoni, husvéti és pünkösti, ugy a vasárnapi innep napoknak meg nem tartása. Sz. István 2. K. 7. fejezete szerint, a kik vasárnap dolgoztak, ökreiket, lovaikat, eszközeiket vesztették el (quae si velit cum cute redimat), a rendeltetvén a vasárnap templomot gyakorolni elmulatóra nézve, hogya „vapulet et depiletur." Sz. László 1. K. 10. fejezetében is a templomot nem gyakorlók megveretni rendeltetnek. Az A. C. 5. R. 51. edictuma szerint pedig, a ki ezen napokon kikerülhető robotás munkákat tétet, menyegzői lakodalmat tart, kénytelenség esetén kivül utra indul, vásárokat sokadolmakat szabadit, korcsomáján levő czégért bé nem véteti, s délesti praedicatio végéig a korcsomaházakhoz bort ivó embereket bocsát bé, ha nemes ember 6. frttal, ha nem nemes 2 frttal; szőllő szedetésért pedig 12. forinttal büntettetik mindannyiszor, mely büntetéspénznek harmada a végrehajtóké, kétharmada pedig azon helybeli templom vagy oskola épitésére fordittatandó elannyira, hogy azon egyházfiak, birák s egyéb rendek, kik azt világi czélokra költenék el, (külső profanus ususra), 200 frttal büntettetnek. A templomot nem gyakorlo és az isteni tiszteletet elmulató zsellérekre nézve, a C. C. 1. R. 1. Cz. 2. czikke azt rendelte, hogy a földesur azokat „istenhez való buzgoságból, helyes mentség esetén kivül, verettesse kézi kalodába, hogy azáltal is az isteni tiszteletre szoktathassa" (!)

7.) Istenkáromlás vagyis a legtökéletesebb valóság képzetével egybe nem férhető tulajdonoknak az Isten képzetéveli egybekötése. Ennek büntetéséről az A. C. 3. R. 47. Cz. 22. czikke azt határozta: „hogy annak neme és mivolta szerint való keményb üntetéssel és ha annak érdeme ugy mutatja, halállal is

megbüntettessenek az afélét cselekvők." Ezen bünnek egy neme az, a mit az A. C. 5. R. 34. edictuma „lélekkel való éktelen szitkozódásnak" nevez, azt rendelvén, hogy nemes emberen az alispánok és királybirák, valamennyiszer elmondja, egy egy forintot vegyenek fel; szolgát és paraszt embert a kézi kalodába tegyenek és délig ott tartsanak, melytől 25. pénzzel válthassa meg magát valahányszor elmondja.

8.) Szombatosság (judaismus) vagyis vasárnap helyett a szombatnak innep gyanánt tartása A szombatosok fiscalis director által k. tábla elébe idéztetvén, személyükre nézendő ingó és ingatlan javaikat elvesztik, fejüket (holt dijjal) megválthatván az A. C. 1. R. 4. Cz. szerint.

9.) Templom foglalás. E hajdon a bévett vallásu felekezetek között azon vallás követői által, melynek sorsosai valamely helyen számosabbak voltak, az Apr. C. 1. R. 1. Cz. 7. cz. és 3. R. 1. Cz. 1. czikke szerint, törvényesen elkövettethetett. Az 1791: 55. czikk azonban ezt a bévett vallásuak között, bármiczim alatt követtessék el, örökre megtiltotta, tilalmát a tornyokra és papi földekre is kiterjesztvén. A mely felekezet tehát ezen tilalom ellen cselekedni merészelne a Comp. C. 5. R. 1. E. értelmében 200. írttal büntettethetik, ugyanazon büntetés alatt tilalmaztatván az A. C. 1. R. 1. Cz. 8. czikkében a más vallásu földesur általi elfoglaltatása faluja vagy városa templomának.

10.) Templom felvérese, az abban bétett dolgok elorozása végett. Törvényeinkben ennek csak azon esetéről van emlékezet, midőn katonák törnek bé templomokba az abban tartott eleségek s egyebek elrablása végett, Mátyás 6. V. 61. czikkében az határoztatván, hogyha az ilyen katonák vezére nemes ember volna, azonnal minden jószágait és javait veszesse el fiscus részére; ha pedig nem volna nemes ember az ezen rablást elkövető, megégettessék.

11.) Egyház javainak eltartoztatása. Ennek két neméről emlékezik az A. C. 1. R. 5. Cz. 1. czikke, u. m.

a.) Midőn valaki az egyházi tanitóknak eleitől fogva rendszerint járni szokott papi jövedelmét (ide nem értve az esztendőnkénti szegődés szerint hol többülő hol kevesebbülő fizetéseket, sem a patronusok szabad akaratától függő adományokat) eltartoztatja, ki ha nemes s a tisztek által tett megintés után sem adná meg, törvényszék elébe idéz-

tetvén a tisztektől 100. ha nem nemes, mindannyiszor 3. a falu pedig 12. forintig büntettetik, azon kivül az eltartott jövedelem megadására is szorittatván.

b.)Midőn valaki maga hasznára forditja, vesztegeti, elfoglalja s elidegeniteni akarja az eleitőlfogva eklésiához biratott s ország törvénye szerint attól el nem idegenitett egyházi jókat (ecclesiasticum bonumokat), ki ha az egyházi rendek- vagy esperesektől felszolittatandó tisztek által megintetve 15 nap alatt viszsza nem adná, az elfoglalást, megintetést és viszsza nem adást bizonyitó irományok közlése után a fiscalis director, illő kárpótláson kivül, a helybeli tisztek által 1000 mfrtot vétet fel rajta s az eltartoztatott jókat is viszsza adatja.

Sz. László 1. K. 6. f. szerint a papok, ha az egyház vagyonait eladták vagy gondatlanul elvesztették, három annyit tartoztak az egyháznak adni helyettük.

12.) A bévett vallások szabad gyakorlásának gátlása. Ez, mint az egyesületi hitből folyó kötelesség megsértése, azon büntetéssel sujtatik, melylyel a felségsértők, pártütők sat. büntettetnek, az A. C. 3. R. 1. Cz. és az 1791 : 5. czikk szerint.

13.) Azoknak háborgatása, letartoztatása és fosztogatása, a kik vallásukról lemondván (sectae eorum damnatae renunciantes) Törökországból hazánkba menekednek azzal a szándékkal, hogy itt megtelepedjenek. Ez a H. K. 1. R. 14. cz. 18. §. szerint a hűtlenség esetei közé levén számlálva, ugy büntettetik mint a felségsértés.

14.) A papi s mesteri hivatalra készülőknek akadályoztatása, háboritása, bárki által követtessék el, 300. frtal büntettetik az A. C. 1. R. 6. Cz. 1. czikke szerint.

393. §.

4.) A hitszegésről.

A hitszegésnek két nemét különbözteti meg a H. K. 2. R. 30. czime; egyik az, a midőn hittel kötelezi magát valaki arra, hogy valamit adni vagy csinálni fog és igéretét nem teljesiti (transgressio liciti juramenti); másik az, a midőn esküvel tett fogadása ellenére az igazság helyett hamisságot mond valaki, más megcsalása és jogai koczkáztatása végett (mendacium juramento firmatum). Amaz néha betegség, ut roszasága és idő viszontagságai miatt menthető; ez mindig maga után von-

ja a hitszegés büntetését, mely azon esetben, midőn a szent korona vagy polgárzat és a fejedelem ellen követtetik el, abban áll, hogy a hitszegő (aucarius, ludas) elveszti örökre minden ingó és ingatlan javait, mint minden becsülettől megfosztott, tarka köntösben, kenderkötéllel övezve, hajadonfővel s meztelen lábbal járni kényszerittetik, ő senki ellen nem folytathatván pert, ellene pedig mindenki.

394. §.

5.) Közhivatallali viszszaélésről.

Közhivatallali viszszaélésnek neveztetik a tisztviselőknek hivatali kötelességökkel ellenkező cselekedete. Megjegyezve azt általában, hogy közhivatalából senki is addig ki nem tétethetik, a mig a vádpontok közöltetvén, neki maga mentésére teljes alkalom nem nyujtatott, az 1791: 25. czikk szerint: elő fognak soroltatni azon tisztviselők, kikre törvényeink hivatalukkali viszszaélésükért büntetést határoztak. Ilyenek:

1.) A tanácsosok, ha a fejedelmet törvénytelen, ok nélkül való dolgokra tanácsolják, kik bébizonyosodván vétkük, törvényes idéztetés és megitéltetés után ugy büntettetnek, mint a felségsértők és hazaárulók az A. C. 2. R. 3. Cz. szerint.

2.) A közhitelességü pecsétek tartói, ha azokkal hamis leveleket erősitenének meg tudva. Ezen esetben az ország rendes birái helyébe lépett pecséttartó itélőmesterek, k. táblai elnök és főkormányszéki titoknokok személyökre néző minden vagyonaik, életök, pecsétük és hivataluk elvesztésével büntettetnek; a káptalanok vagy konventek pedig pecsétüktől fosztatnak meg, a káptalan- s konventbeli személyek közül pedig, a kik a hamis levél készitése és pecsétlése alkalmával jelenvoltak, elvesztik fizetésüket (a meghevitett pecsét homlokukra süttetése az 1791: 38. czikk által el levén törölve), a H. K. 2. R. 16. cz. 3. és 4. §. szerint.

3.) Az itélőmesterek, ha elfogadott ajándékért igazságtalan itéletet mondanának, vétkök bébizonyittatván, halállal és minden jószágaik elvesztésével büntettetnek II. Ulászló 3. V. 4. czikke szerint.

4.) Az ügyvéd, ha ellenfelével czimborál (colludál), megbizója igazságát idő előtt elárulja, leveleit elrekkenti,

vagy az ellenfélnek átadja, a birót megkerüli, tudva hamis levelekkel él vagy olyakat készit, a tanukat megvesztegeti: a fiscalis director követelésére hivatalától megfosztatik, becsületvesztéssel büntettetik, mint hitét s kötelességét megszegő ember, az A. C. 4. R. 19. Cz. 2. és 3. czikke, a T. U. 263. és 267. §§. szerint.

5.) A vármegyei székely- és szászföldi tisztek, ha hivatalaikban szántszándékkal hanyagok, igaz törvényt nem szolgáltatnak, igazságos elégtételt nem eszközölnek, gonosztevőkkel czimborálnak, azokat pártolják, az A. C. 3. R. 42. Cz. 2. czikke azt rendeli, hogy ország törvénye szerint büntettessenek a nélkül, hogy a büntetés nemét meghatározná; csupán a főtisztekre mondatik ki határozottan az, hogy büntettessenek a fejedelem által, törvényesen követeltetvén, ha vétkük ugy kivánja, hivatalok elvesztésével. Az alsóbb tisztekre vigyázni és ha hibáznak törvénybe idéztetni s megbüntetni, a főbb tisztek kötelességévé teszi az A. C. 3. R. 43. Cz. a nélkül, hogy a büntetés nemét meghatározná. Azonban mivel a C. C. 5. R. 1. E. szerint mindazon esetekben, melyekben a törvény tilt valamit, a büntetés kijelelése nélkül, 200 frt büntetésnek van helye: ezen pénzbeli büntetést a kérdésben forgó tisztekre alkalmaztathatónak annyival bátrabban állithatni, mivel a C. C. 3. R. 11. Cz. 3. czikke hasonló esetre épen azon büntetést rendeli.

6.) A harminczadosok, ha utasitványuk ellen vétenének, az ország egyik helyéből másba menőket, vagy a már megharminczadolt marhákat megharminczadolnák (A. C. 2. R. 12. Cz. 3. és 4. cz.); vagy a törvényes harminczadnál többet vennének fel (C. C. 2. R. 3. Cz. 2. cz.), 200 mforinttal büntettetnek az idézett törvények szerint mindannyiszor, mely összegnek fele a fiscusé, fele pedig a panaszló félé.

7.) A dézmások, ha idő előtt a szegénységen élődnek szolgástól, lovastól, vagy a szegénység lován vadásznának, vagy őket huznák vonnák, 200. frttal büntettetnek, melynek fele a megbántódott feleké, fele pedig a directoré, a C. C. 2. R. 4. Cz. 1. czikke szerint.

8.) Azon székelytöldi fő- és altisztek, kik maguk fejétől közönséges szabadság ellen tánczolást, muzsikálást, szokott helyeken való vadfogást büntetés alatt tilalmaznának:

200. frttal büntettetnek az A. C. 5. R. 52. E. szerint, mely 12 forint büntetést határoz azon tiszt ellen, a ki felszabaditaná oly helyeken, a hol tilalmas volt, a mások marhájában kárt tehető eszközökkeli vadászatot.

395. §.

6.) A közkötelesség elmulásztásáról.

Közkötelesség elmulasztójának neveztetik az, a ki a polgárzat irányábani törvény által kijelelt kötelességét nem teljesiti. Ennek esetei:

1.) A fejedelem iránti hódolásnak, személye, jogai, kormányzása ellen intézett merények meggátlásának, feljelentésének elmulasztása, melyek fenebb érdekeltettek, mint fejedelem személye elleni hűtlenség esetei.

2.) A polgári alkotmány, három egyesült nemzet jogai, négy bévett vallás szabad gyakorlása, sőt csak magán elnyomatott polgár igazai (A. C. 3. R. 1. Cz. és az azt módositott 1744: 6. czikk értelmébeni) védelmének is elmulasztása, mely az idézett törvények és az 1791: 5. cz. szerint azon büntetéssel sujtatik, melylyel a felségsértők és haza árulók büntettetnek.

3.) A haza oltalmárai felülés (insurrectio) minden nemesi kiváltsággal élőket illető kötelessége teljesitésének elmulasztása. Ezért az egyházhelyi nemesek 12, azok kik ötnél kevesebb urbérest birnak 25, a tiznél kevesebbet birók 50, a tehetősebbek pedig 100 forinttal büntettetnek a tisztek által. Ha pedig ezen fontos kötelesség teljesitésébeni hanyagság annyira terjedne, hogy a nemes, a kihirdetett szükségnek idején, vagy jelen nem lenne, vagy megjelenvén a hadleszállás és zászlóknak szokott helyekre vitetése előtt engedelem nélkül eltávoznék, vagy teljességgel kimaradna, maga személyére nézendő minden ingó javait örökösön, az ingatlanokat pedig örökbecs szerinti áron viszszaválthatólag elveszti, ha méltó igaz mentsége nem találtatik, az A. C. 3. R. 19. Cz. 2. és 3. czikkei szerint.

4.) A hadra felülni tartozó rendeknek mustráról kimaradása vagy fogyatkozása. Kimaradás esetében az egyházhelyi 8, a tiz telket biró 12, harmincznál kevesebbet bíró 20, a tehetősebb 40 forinttal büntettetik a tisztek által, ha méltó mentsége nem találtatik. Fogyatkozás esetében pedig a köz-

nemes 12, a főrendü nemes ember pedig 24 forinttal büntettetik az A. C. 3. R. 20. Cz. szerint.

5.) A királyi hivatalosok és választott követeknek az országgyüléseni meg nem jelenése helyes ok nélkül, vagy onnan engedelem nélküli eltávozása. Ennek büntetése 200 forint, melynek harmada a fiscusé, harmada a vármegye vagy szék szükségére fordítandó, harmada a végrehajtó alispáné s illetőleg alkirálybiróé az A. C. 3. R. 17. czime szerint, mely büntetést hogyha az országgyülés elnöke felvétetni elmulasztaná, azt az elnökön felvétetni a fiscalis director kötelessége, a C. C. 5. R. 18. edictuma szerint.

6.) Az éjjeli örzés kötelességével tartozó egyházhelyi nemesek, ha azt elmulasztják, a tisztek által 12 frttal büntettetnek, az A. C. 5. R. 41. E; C. C. 5. R. 23. E. szerint.

7.) A tisztek ha elmulasztják arra vigyázni, hogy az ejtelek és vékák a kolozsvári ejtelekhez és vékákhoz alkalmaztassanak, 200 frttal büntettetnek, a C. C. 5. R. 28. E. szerint.

8.) Az adósságokat felvenni elmulasztó tiszteken mind annyiszor 200 frtot rendel a director által felvétetni a C. C. 4. R. 15. Cz; valamint azon tiszteken is, kik a mások feleségét eltartoztatók iránt kedvezéssel viseltetnek 1. R. 1. Cz. 8. czikke; vagy ha a csaló ötvesek ellen elégtételt nem eszközölnek az A. C. 5. R. 18. E. szerint, vagy ha általában végrehajtói tisztökben el nem járnak.

9.) A kamaraispánok, ha a nemességnek és székelységnek házok szükségére elegendő sót, a törvénytől meghatározott áron adni elmulasztanák, a panaszlók kérésére fiscalis director által k. tábla elébe idéztetvén 200 frttal büntettetnek, az A. C. 3. R. 15. Cz. 2. czikke szerint.

10.) A kik az elfogott gonosztevőket harmadnapon tul tisztek kezébe szolgáltatni elmulasztanák, naponként három nehéz girával (12. frt.) büntettetnek a H. K. 3. R. 32. cz. szerint.

11.) A vármegyék és székek által pénztárnoki hivatalra kinevezett személy, ha ezen hivatalt helyes ok nélkül felvállalni nem akarná, 200 frttal büntettetik a C. C. 5. R. 50. E. szerint.

12.) A dézmaárenda szedői, ha a vármegye által kijelelt időben és helyen az árenda bévétele végett meg nem jelennek, 100 frttal büntettetnek a főtisztek által, melynek

fele az arendatoroké, fele a főtiszteké az executorokkal együtt, az A. C. 3. R. 4. Cz. 2. czikke szerint.

13.) Az országutakon levő hídak jókarban tartását elmulasztó közönségeket, az a miatt szenvedett kár megtérítésén kivül, a tisztek 12. frttal; a szabad k. városokat pedig, hasonló közkötelesség elmulasztásáért, a fiscalis director 200 frttal büntetteti az A. C. 3. R. 38. Cz. szerint, ugyanezen büntetés rendeltetik azon vámbirtokosok ellen is, kik a hídakat töltéseket és egyéb arra szükséges helyeket jó karban nem tartanak, az A. C. 3. R. 39. Cz. 1. czikkében.

14.) Azon szászok, kik az utasoknak pénzért szállást, élelmet nem szolgáltatnának, a székbeli tisztek által, vagy ha azok követelni nem akarnák, a fiscalis director által követeltetnek 200 frt. büntetésre, az A. C. 3. R. 80. Cz. 1. czikke szerint.

15.) Az elfoglalt jók viszszafoglalását vármegye erejével (cum gente comitatus) eszközlő tiszt mellett felkelni nem akaró nemesek 200 frttal büntettetnek, a C. C. 3. R. 7. Cz. 1. cz. szerint.

16.) A foglyok örzésére előállani nem akaró lófőszékelyek 200 frttal büntettetnek a C. C. 3. R. 8. Cz. 11. cz. szerint.

396. §.

7.) A büntevők pártolása.

Büntevők pártolásának neveztetik azon tett vagy elmulasztás, mely által eszközöltetik akár a bün végrehajtásának könnyebbitése, akár a bünös büntetlensége. Ezen bünbe esnek törvényeink szerint

1.) azon tisztek, kik halálra itélt gonosztevőknek megkegyelmeznek, vagy más elfogott bünösöket pénzzel megbüntetvén, elbocsátanak, vagy halálra itélt foglyot a tömlöcztartóval elbocsáttatnak. Ezek 500. frttal s hivataluk elvesztésével büntettetnek az A. C. 3. R. 47. Cz. 1. és 16. czikk szerint.

2.) Azon tiszt vagy nemes ember, a ki a gonosztevőkkel egyetértene, sőt tudva a hamis keresetből részt venne, mint büntárs, azon büntetéssel büntettetik, melylyel a bünös, ugyanazon cz. 11. czikke szerint; mely

3.) azon nemes emberre, a ki a bünöst megfogná és sem törvényt nem láttatna, sem tiszt kezébe nem bocsátaná, hanem ingyen vagy jutalomért elbocsátaná, 200 frt. büntetést határoz.

*

4.) Azon faluk, melyek czirkáláson kiadott gonosztevőket, orgazdákat, latrok pártfogóit, kik a kiadás után a faluban nyilván laktak, lappangottak, meg nem fognák; ugy szintén azon falusbirák, kik a tisztektől elfogatás végett kijelelt gyanus nem nemes embereket kézbe nem adnák, büntettetnek 200 frttal, melyet a falusbirák helyett, azon földesur vagy más akárki fizet, a ki őket a gyanus személy elfogásában akadalyoztatta u. a. Cz. 4. czikke szerint. Ha pedig a falusbirák csavargó, szegénységen erőszakkal élődő sokadalmas és egyéb utonjárók után leselkedő embereket el nem fognának, vagy velök nem birván a tiszteknek hirt nem tennének, 500 frttal büntettetnek az A. C. 3. R. 49. Cz. 1. czikke szerint.

5.) Az elfogott bünöst elszalasztó falusiak, ha 15 nap alatt azt bé nem fogják, 200 frttal, ha pedig akár az ilyent készakarva, akár a tisztek vagy mások által kezökbe adatottat szalasztanák vagy bocsátanák el, 200 frttal büntettetnek az A. C. 3. R. 47. Cz. 5. cz. szerint.

6.) Tolvajkiáltásra és harangfélreverésre ha a faluk fel nem támadnának és a gonosztevőket (vagy az A. C. 2. R. 12. Cz. 7. czikke szerint a harminczadot megszökött embereket is) falujokban vagy határukban meg nem fognák, tiszt kezéhez nem vinnék, vagy a tolvajkiáltó vagy panaszló ember kérésére le nem tartoztatnák: 200 frttal büntettetnek, s a panaszló kárát is megtériteni tartoznak u. a. Cz. 6. czikke szerint.

7.) Azon urak vagy nemesemberek, kik a halálra itélt gonosztevőket, megintetésök után is kézbe adni, vagy a kitüzött időben törvényszék elébe állitani elmulasztanák, 500 frttal büntettetnek; és ha ezen büntetés felvétele után is magok körül tartanák s pártfogolnák, mindannyiszor ismételtetik a büntetés; ha pedig nem halált érdemlő a dolog, hanem csak fizetést, a tisztek elégtételt kérvén a törvénytől megitélt summáig, ha azt megtagadnák s a kitüzött időre sem fizetnék meg, a követelt összegen kivül 200 frt. büntetést is felvesznek rajtok; és ha ezt erőhatalommal megakadályoztatnák, elvesztik viszszaválthatólag azon helybeli saját jószágukat, a hol a végrehajtást megakadályoztatták, u. a. Cz. 7. czikke szerint.

8.) Ha valamely földesur jószágában lappangó tolvajok, gyilkosok, gyujtogatók, hamis pénzt vagy levelet ké-

szitők elfogására, felkeresésük s kinem adatásuk után megjelenő főispán vagy emberei ellen felkél (insurrexerit) és megakadályoztatta, hogy azok és az azok elfogatását erőhatalommal gátolt emberei elfogattassanak, s nem is igéri, hogy azokat törvényszék elébe állitja, vagy ha igérte volna, azt nem teljesiti: azon jószágát, melyben ezeket elkövette, örökre elvesztvén, az fiscusra száll s adományozhatová lesz, a Mátyás 6. V. 48. czikke 4. §. szerint.

9.) Az egyházhelyi nemesek, ha fel nem kelnek a tisztek mellett a gonosztevők kergetésére, 12 frttal büntettetnek, az A. C. 3. R. 47. Cz. 9. cz. szerint.

10.) Azon falu vagy város, mely határán lappangó gonosztevőknek gazdálkodik, vagy azoknak kergetésére felnem támad, tiszteknek s más faluknak a felől hirt nem teszen, 500 frttal büntettetik; a biró pedig ha rajta mulnék, el, harmad magával karóba veretik. Ha pedig a biró hire nélkül egyes ember gazdálkodott vagy mulasztotta volna el a hirtételt, hibájáért a közönség nem szenvedhetvén, az halállal büntettetik u. a. Cz. 10. czikke szerint.

11.) A fiscalis tisztek a hatóságuk körében lappangó megitélt gonosztevőket ha elfogatni s megbüntetni elmulasztanák, vagy a még meg nem itélteket törvényszék elébe nem állitanák: akárholott találtató javaikból felvétethető 500 frttal büntettetnek, melynek kétrésze a panaszlóé, harmada pedig a végrehajtóké, u. a. Cz. 15. czikke szerint.

12.) A felelők vagyis azon személyek, kik jótállanak aziránt, hogy a gondviselésük alá nem bizott marhák a határról vagy a gazdák udvarairól ellopatni nem fognak, mint orgazdák halállal, az ilyeneket fogadó falu pedig 200 frttal büntettetik u. a. Cz. 8. cz. szerint.

13.) A tömlöcztartók vagy porkolábok, ha halálra itélt rabot bocsátanának el, halállal, ha pedig olyat, a kinek valamit fizetni kell, eresztenének el, az okozott kár megtérítésével büntettetnek, u. a. Cz. 16. cz. szerint.

14.) A kik a tisztek által letartoztatott lézengőket tudva elbocsátanák (A. C. 5. R. 9. E.), vagy az általuk felkért csavargókat ki nem adják, törvényszék elébe idéztetvén, 200 frttal büntettetnek, az A. C. 5. R. 10. E. szerint.

15.) Az utlevél nélkül bujdosó lézengő olyan embereket, kik bé nem tudják bizonyitani azt, hogy igaz járatbe-

liek, tudva elbocsátók 200 frttal büntettetnek, az A. C. 5. R. 9. E. szerint.

16.) A kik a hütleneket, számüzötteket s egyéb vétkeseket titkon vagy nyilván maguknál tartanák, azok iránt kedvezéssel, segedelemmel viseltetnének, azoknak szállást adnának: azon büntetéssel büntettetnek, melyet a pártfogolt gonosztevő érdemelt a Zsigmond 3. V. 9. cz. szerint.

17.) A ki önkéntesen béállott s már fel is esketett katonát duggatna, vagy annak elszökésére alkalmat nyujtana, az 1751: 2. cz. szerint a nálalevő szökevényt köntösével, fegyverével viszszaadni, vagy ha elébbállott volna, akár más köntössel és fegyverrel ellátott katonát állitani, akár 61 rfrtt fizetni köteles, s ezen kivül a nemesember, városi és szabados még 61 frttal, adózó közember pedig 40 pálczaütéssel büntettetik. Ugyanezen pénzbeli büntetés éri azon tisztviselőket vagy földesurakat is, kik tudva elmulatnák a hatóságuk körében lappangó szökevényt elfogatni s viszszaadatni. Azokat, kik nem tudva fogadtak bé ilyen szökevényt, semmi büntetés nem találja, ha értesittetve azt minden magával hozottakkal együtt viszszaaállitják (1751: 3.)

18.) Azon magános személyek vagy tisztek, kik a székelységen latrokat pártfogolnak vagy szolgájukká tesznek, 200 forinttal büntettetnek, melyet magánosokon a tisztek, tiszteken pedig a director vétet fel, a C. C. 3. R. 8. Cz. 5. czikke szerint.

397. §.

8.) Közhitel csökkentése.

A polgárzatnak mind külső tekintete fentartása, mind belső ereje kifejtése végett, mindenekfelett szüksége van arra, hogy mindannak valósága iránt, a mi nevében iratik, állittatik, igértetik, mindenki teljes bizodalommal viseltessék, abban ne kételkedjék, vagyis hogy hitele legyen. Mindazon cselekedetek, melyek ezen bizalom gyengitésére eszközül szolgálnak, ugy tekintethetnek ennélfogva, mint polgárzat elleni bünök, és közhitel csökkentésének neveztetnek. Ilyenek:

a.) A közhitelü levelek vagy szabad menedék megsértése (violatio litterarum fidei publicae vel salvi conductus) a H. K. 1. R. 14. cz. 9. §. szerint. Minthogy a törvény

ezen bünt megkülönbözteti a közhitelü pecsét által hitelesitett hamislevél készitésétől, melyről a H. K. 2. R. 16. czimében külön rendelkezik; és midőn salvus conductus, az A. C. 3. R. 14. Cz. szerint a fejedelemtől adatni szokott olyan utlevelet is jelent, mely a C. C. 3. R. 2. Cz. 1. czikke szerint csak a haza fiainak, „idegen kereskedő rendeknek s egyéb rendeknek és idegeneknek" pedig nem adathatik: ezen pont alatti bünön olyan cselekedetet lehet érteni, mely által valaki a számára, fejedelem és haza nevében, közhitelü pecsét alatt kiadott biztositó s illetőleg utlevelek ellenére megsértetik, s azáltal a fejedelem és haza biztositása iránti bizodalom csökkentetik.

2.) Hamis pénzverés, vagy ilyennek tudva nagy mennyiségbeni használása a H. K. 1. R. 14. cz. 4. §. szerint. Ezen bünt követik el, az A. C. 3. R. 55. Cz. szerint azok is, kik ország és fejedelem megegyezéséből pénzveretésre szabadságot nyervén, azt nem veretik az „ország és fejedelem czimere, czime és képe alatt" vagy az „akkoriidőben megegyezett quantitasu ligában;" valamint azon nemes ember is, ki urbérese ilyen bünét tudta és abban megegyezett; nem különben azok, kik mintegy tiz husz forint mennyiségü hamispénzt tudva vennének vagy költenének el; végre azon ötvesek s egyéb mesteremberek, kik aféléket metszenének, vagy a kik metszeni akarnának.

3.) Hamislevél- vagy pecsétkészités, vagy ilyeneknek tudva használása itélőszék előtt a H. K. 1. R. 14. cz. 3. §. szerint. A H. K. 2. R. 16. cz. külön rendelkezvén a közhitelü pecsétek tartói által készitett hamislevelekről: ezen bünt azon magános vagy tisztviselő emberek követik el, a kik nem közhitelü pecsétek tartói, bárminemü hamislevelek és akár ország vagy fejedelem, akár magánosok czimerével ellátott hamispecsétek készitése által.

Ezen elősorolt bünök, mint az idézett törvények által haza s fejedelem iránti hűségtelenség esetei közé igtatottak, azon büntetéssel sujtoltattak melylyel a felségsértők s hazaárulók; azon különbséggel a hamis pénzt verő urbéresekre nézve, hogy azok életének meghagyása a fejedelem kegyelmétől függ, javaik pedig földesuraikat illetik, ha az vétkök tudója s helybenhagyója nem volt; és hogy az, a ki őket tetten találva megfogja, nálok talált javaikat maga

számára elveheti az A. C. 3. R. 55. Cz. 1. czikke szerint; és hogy általában a lefoglalt hamis pénz becsárának $^1/_3$-da a feladó jutalma, az 1747: 12. cz. szerint. Ide számláltathatik még

4.) a hamis mértékek használása, a mi megesik vagy hamis mértékkeli igaz mérés, vagy igaz mértékkeli hamis mérés által. A csalás ezen közhitelt csökkentő neméért a városokat a fiscalis director 200 frttal, vármegyei székely- és szászföldi tisztek felsőbbsége alatt levő személyeket pedig illető tiszteik 12 frttal büntetik; hamis mértéknek a neveztetvén, a mely nem egyezik a kolozsvári, mint az egész országra nézve próbamértékkel, az A. C. 3. R. 45. Cz. szerint.

398. §.

9) Közkincstár károsítása.

Közkincstár károsítása képzete alá tartoznak mindazon cselekedetek és elmulasztások, melyek által az eszközöltetik, hogy a polgárzat költségei fedezésére rendelt jövedelmek vagy éppen ne, vagy legalább azon mértékben ne fordittathassanak rendeltetésök czéljára, a mely mértékben fordittatniok kellene vagy lehetne. Ide tartoznak a következendők:

1.) Az adó beszolgáltatásának elmulasztása, melyet ha valaki az országtól rendelt időkre be nem szolgáltatna, s az alispán által szolgabirák közbejöttével tétetett megintése után is késedelmeskedésének helyes okát be nem bizonyitaná, az adón felül 12 frttal büntettetik az A. C. 3. R. 2. Cz. 7. czikke szerint. A ki pedig megbüntettetése után sem szolgáltatná be közadóbeli tartozását, jószága elvétetik s annak adatik által, a ki az arra rótt adót lefizeti, a kiváltásig használhatólag; ezen büntetés végrehajtására kimenni a tisztek hivataluk elvesztése s törvénysértés büntetésének (mely a C. C. 5. R. 1. E. szerint 200 frt.) terhe alatt köteleztetvén a C. C. 5. R. 40. E. szerint.

2.) A ki az arany- ezüst- és rézbányákból nyert érczek tizedét a fiscus tárházába be nem szolgáltatja, a director által k. tábla elébe idéztetvén, első tetteért 500 frttal, másodikért 1000 frttal, s igy mindannyiszor öregbülő pénzbeli büntetéssel büntettetik az A. C. 2. R. 9. Cz. 1. cz. szerint. Kétszáz forint büntetéssel sujtoltatik az is, a ki a királyi váltóház engedelméből maga számára megtartott aranyon, ezüstön

és ónon kivül, aranyát, ezüstét s ónát a váltóházon kivül másnak adná el; valamint az is, a ki a mosott pornyból a tizedet ki nem adná, vagy béváltani nem akarván a k. pénzverőházba nem vinné, a tilalom ellen eladott vagy megtartott mennyiség becsü szerinti árán kivül, az A. C. 2. R. 16. Cz. 4. és az 1747: 9. czikkek szerint.

A kénesőt fiscus tárházán kivül másnak eladó, és ilyen kénesőt fiscus tárházán kivül mástól vásárló, tetten találtatván, a kéneső elvesztésén kivül 500 frttal büntettetik; a tett elkövetése után fedeztetvén fel, az 500 frt büntetésen kivül a vásárlott s illetőleg eladott kéneső árát is fizetni tartozik, az A. C. 2. R. 9. Cz. 2. czikke szerint.

4.) A salétromot főző vagy főzető, ha azt mielőtt vele a fiscalis praefectusokot megkináltatta volna másnak eladná, 200 frttal, ha pedig az országból kivinné, tetten találtatva 200 frttal s a salétrom elvesztésével, különben a pénzbeli büntetésen kivül, a salétrom árának fizetésével büntettetik az A. C. 3. R. 50. Cz. és a C. C. 5. R. 1. edictuma szerint.

5.) A fejedelem engedelme és az ország ahoz járult megegyezése nélkül sóaknát nyitók, vagy a maguk határán talált sót másnak akár pénzért akár ingyen szolgáltatók első tettökért 200, másodikért 400 frt, s igy tovább öregbülő pénzbeli büntetéssel büntettetnek. A kik pedig mások határáról akár titkon, akár nyilván sót vinnének, rajtaéretvén, minden náluk találtatott marháikat (vagyonaikat) elvesztik s azon felül dijukat is fizetik az A. C. 3. R. 15. Cz. 1. cz. szerint. Azok, a kik sóval kereskedvén nem Portuson, hanem másutt adják savukat hajóra, minthogy ez lopásnak tartatik, 200 frttal büntettetnek és az ellopott sónak is portusi árát fizetni tartoznak, a C. C. 3. R. 16. Cz. 2. czikke szerint.

6.) A ki az országból miveletlen aranyot vagy ezüstöt vinne ki, tetten találtatván, fiscus tárháza számára tőle elvétetik s azonfelül ország végzése elleni cselekedetéért 200 frttal büntettetik, ehez semminemü törvényfolyás nem kivántatván; ha pedig tette azután tudódnék ki, vagy a kivitt aranyot s ezüstöt viszszaadni, vagy ahoz hasonlót, vagy pedig annak igazi árát tartozik fiscus tárházába szolgáltatni a 200 frt büntetésen kivül. Ugyanezen büntetés éri azon idegent, a ki müben levő aranyot vagy ezüstöt vinne ki; ugy azon hazafit is, a ki ilyen érczeket adna ki idegennek, hanemha annak ára jóféle arany- vagy ezüstpénzzel kifi-

zettetett; valamint azokat is, kik jóféle pénzt váltanak kivitel végett rosz pénzzel, vagy kivisznek a nélkül, hogy azokért valami hasznos dolgot hoznának bé a hazába; végre azokat is, kik aranyot, ezüstöt vagy jóféle pénzt választás vagy veretés végett kivinnének, vagy bármiféle kincset, tartás végett, a háborus idők kényszeritő szükségének esetén kivül, kiküldenének, az A. C. 2. R. 16. Cz. 1. 2. 3. 5. czikkei szerint.

7.) Az arany- vagy ezüsthamisitásért az 1755: 5. czikk szerint

a.) azok, kik a bányászitélőszék felsőbbsége alatt vannak, az előtt megpereltethetnek tetten találtatva, sőt alapos gyanura is elfogattathatván, a meghamisitott ércz elvesztésével (becsárának $^1/_3$-da a feladó jutalma levén az 1747: 12. czikk szerint), s azon kivül annak ára megfizetésével büntettetnek. A vétek ismétlése esetében, ezen büntetésen kivül, mindannyiszor 50 pálcza ütésig testi büntetéssel is sujtoltatnak és ha tehetségük nem lenne a pénzbeli büntetés lefizetésére, azt érczbányákban vagy sóaknákban dolgozásérti napi bérökkel, melyből azonban tartatásuk költsége levonatik, kényszerittetnek lefizetni.

b.) Azok, kik földesuri felsőbbség alatt vannak, az uriszék előtt itéltetnek ugyanazon büntetésre.

c.) A birtokos nemes, tetten találtatván, elfogattathatik s a tett helyéhez képest bányászi- vagy uriszék elébe idéztetvén, első tetteért a hamisitott ércz elvesztésével s annak ára fizetésével büntettetik, azután pedig mindannyiszor ezen büntetésen kivül 200 forinttal is. A vétek elkövetése után fedeztetvén fel, a fiscalis director által itélőbirája előtt pereltetik s ugyanazon módon büntettetik; maga — ha hamisitott ércz találtatott kezén — el nem fogattathatik, de az ércz a helybeli tiszt által elvétethetik, a hamisitót kiadni köteles levén. Birtoktalan nemesek kezest állitani kötelezteknek aziránt, hogy illető birájuk előtt maguk mentésére meg fognak jelenni és megitéltetvén, ha a büntetés fizetésére tehetségök nem lenne, mindaddig fogva tartatnak, mig fizetés vagy biró itélete szerinti szenvedés utján eleget nem tesznek.

d.) Az egyházi személyek a fiscalis director által illő birájuk előtt követeltetnek, egyházi törvény és jogaik szerint.

e.) A bányásztisztek a bányászitélőszék előtt pereltetvén, az ércz elvesztésével, annak kétszeres ára fizetésé-

vel s azon kivül még a fejedelem tetszésétől függő más büntetéssel is büntettetnek.

9.) A harminczadot megszökött emberek letartoztattatván a harminczados vagy emberei által, s azon helység főbb birtokosai- tisztei- s hites törvénytevőiből alkotandó itélőszék elébe állittatván, 200 frttal büntettetnek, melynek harmada az itélőbiráké, két része pedig fiscusé az A. C. 2. R. 12. Cz. 6. czikke szerint. A kik pedig csalfa bizonyitványok ereje mellett csalárdul kerülik ki a harminczadfizetést, tetten találtatván, azon helybeli törvényhez értő s arra köteles nemesemberekből alkotandó itélőszék elébe állittatnak s harminczad alá tartozó minden javaik elvesztésével s a harminczados költsége megtéritésével büntettetnek. Ha pedig azután tudódnék ki, a nemesek és városiak illető birájuk előtt pereltetnek, s megitéltetvén, a csalárdul elhajtott marháknak háromszoros árán marasztaltatnak el; azon kivül a végrehajtó tisztek jutalmát is 12 forintban fizetvén. Urbéresre, ezen esetben a harminczados, földesurától kért törvényt,ha az a földén s hatalma alatt levőt sem kézhez nem adta, sem törvényt nem szolgáltatott: urbérese dija a tisztek által a földesur javaiból felvétetett s a harminczados kezébe adatott; ha pedig másodszor sem szolgáltatott törvényt, illő birája elébe idéztetvén, az urbéres kétszeres dija és a harminczadot kikerült marhák háromszoros ára fizetésére szorittatott, u. a. Cz. 3. cz. szerint.

A kik a harminczad kikerülése végett tilalmas utakat nyitnának vagy ilyeneken járnának, ha birtokosok, minden velök találtatott vagyonaik elvesztésén kivül, 500 fttal büntettetnek; az idegenek és birtoktalanok pedig megfogatván, érdemök szerinti büntetésre a közelebb fekvő várakba vitetni rendeltetnek, a C. C. 3. R. 3. Cz. 1. cz. szerint.

399. §.

10.) Közkereskedés gátlása.

Közkereskedés gátlásának neveztetik azon cselekedet, mely által heti és országos vásárokon vagy azokon kivül az áruk eladása- és vevésebeli törvényes szabadság korlátoltatik, melynek az A. C. 3. R. 51. Cz. szerint elve az, hogy minden dolgokkal szabadon kereskedhetni, csupán azokat véve ki, melyekre nézve ezen szabadság „per speciales regni constitutiones articulusokban

avagy publicum edictumokban névszerint korlátoltatott.“ Ilyenek

1.) az áruknak vámvételen kivüli terhelése, az el nem adhatottak kivitelének gátlása s kényszeritett lerakatása, csekély ár igérése által másoknak a vásárlástóli elrekesztése, melyek az A. C. 5. R. 93. E. szerint 200 forinttal büntettetnek.

2.) A hazafiaknak adásvevésbeni korlátolása akkor, a midőn az a külföldieknek megengedtetett, a mit 200 frttal rendel büntetni a C. C. 5. R. 13. E.

3.) A hazafiaknak adás- és vevéstőli elrekesztése akkor, a midőn a helybeli városiaknak szabados adni és venni. Ezt is 200 frttal büntetteti a C. C. 5. R. 14. és 15. E.

4.) Azon kereskedők, kik egyedárusságot (monopolium) követelnek, hamis mértékkel csalnak, a helybeli tisztek által 20$_0$ frttal büntettetnek a C. C. 3. R. 15. Cz. szerint.

5.) Azon sz. királyi és mezővárosok, melyek a nemesek adásvevésbeli szabadságát, vám vagy más fizetések felvétele által (teloniorum aliarumque taxarum exactionibus) korlátolnák, mindannyiszor 200 mfrt pénzbeli büntetésre követeltetnek a fiscalis director által, az 1791: 29. cz. szerint.

400. §.

11.) A széktörésről.

Széktörésnek (fractio sedis) neveztetik minden olyan cselekedet, mely által azon tisztelet sértetik meg, melylyel a polgári alkotmányunk szerint tanácskozási vagy biráskodási joggal felruházott gyülések iránt mindenki viseltetni köteles. Széktörés bünébe esik általában a H. K. 2. R. 69. cz. szerint az, a ki a gyülésben olyat beszél, a mit beszélni nem szabad, vagy ott valakit becsületében megsért; különösön pedig az országgyülésen az, a ki más vélekedésüeket sértegetvén, midőn az elnök által rendtartásra szólittatik fel, nem engedelmeskedik; ugy szintén a ki más beszédébe szól, azt félbeszakasztja, zavarja, vagy egyébiránt lármát okoz az 1791: 11. cz. ff. és gg. alatti pontjai szerint, melyért 100 frttal büntettetik a H. K. 3. R. 3. cz. 10. §. szerint. Ezen törvény 50 frt büntetést határoz arra nézve, a ki az itélőszékek tekintetét sértené meg (violatio sedis judiciariae), mely büntetés ingó dolgokkal is kifizettethetik azon megjegyzéssel, hogy a k. táblán székettörő addig ki

nem bocsáttatik, mig valósággal eleget nem teszen, a H. K. 2. R. 69. cz. 4. és 5. §. szerint. Székelyföldön a széktörés 24 gira vagy 12 mfrt, az 1555: C. 5. p. szerint.

401. §.

12.) Az igazság kiszolgáltatásának gátlása.

Az igazság kiszolgáltatását gátló cselekedetnek neveztetik az, a mely az itélő hatalom munkálkodását akadályoztatja akár azáltal, hogy a birót az itéletmondástól, vagy a sérelmest a bíróhozi folyamodástól eltartoztatja; akár azáltal, hogy a biró itéletét sükeretlenné tenni igyekezik. Ezen bünt követik el törvényeink szerint

1.) azok, a kik az ország rendes biráit megölik, elfogják, megverik, sebhetik; a kik a törvényes végrehajtásban foglalatoskodó regiusokat (ha szinte megbékéllett volna is a gyilkos a megöletett feleségével vagy gyermekeivel, az A. C. 3. R. 44. Cz. szerint), káptalan- vagy konventbeli személyeket megölik, sebesitik, verik; nem különben azok is, kik a pereik folytatása végett akár a felséghez, akár az itélő székek helyére, akár az országyülésre utazókat megölik, a H. K. 1. R. 14. cz. 11. 12. és 12. §. szerint; nem különben a kik a végrehajtásban foglalatoskodó fő- vagy alispán és szolgabirák ellen feltámadnának erőszakot elkövetőleg, a Mátyás 6. V. 67. cz. szerint. Ezen büntények a hűtlenség esetei közé levén számitva, ugy büntettetnek mint a felségsértés és hazaárulás.

2.) Azok, a kik a peresfélt vagy a törvénytevőket fenyegetnék, 200 frttal büntettetnek az A. C. 4. R. 1. Cz. 4. czikke szerint; valamint azok is, kik a tiszteket hivatalos eljárásukban segedelmezőket, kicsapongás esetein kivül, perrel fárasztanák, a C. C. 4. R. 5. Cz. 3. cz. szerint.

3.) A kik a fejedelemtől, igaz ügy ellen, hamis előterjesztésökkel törvénytelen parancsot (illegitimum mandatum) eszközölnek annak akadályoztatására, 200 frttal; azon hites iródeákok pedig (cancellaristák), kik tudva akárki előterjesztésére ilyen parancsokat, avagy annak nyerhetése végett a fejedelemhez kérelemleveleket irnának, becsületök s hivataluk elvesztésével büntettetnek, a C. C. 4. R. 4. Cz. 2. cz. szerint.

4.) A törvényszerüen költ itéletek végrehajtását a már egyszer elhasznált ellenállás (repulsio) menedékéveli élés

után, ugyanazon menedék ismétlése által (binaria repulsio) akadályoztató a H. K. 2. R. 75. cz. 3. és 15. §. szerint ugy büntettetik, mint a felségsértő vagy hazaáruló, azon különbséggel, hogy az elmarasztalt személy elfoglalt vagyonainak harmada azt illeti, a ki ellen ezen bünt elkövette a H. K. 2. R. 57. cz. 3. §. szerint.

5.) Azon törvényes végrehajtók (executores), a kik a fiscus pereiben költ itéleteket végrehajtani elmulatnák vagy halogatnák; ugy szintén azok is, kik ilyen perben költ itéletek végrehajtását törvénytelen fejedelmi parancsokkal gátolnák: 200 frttal büntettetnek, a fiscalis director által követeltetvén az A. C. 4. R. 9. Cz. szerint; ugyan ezen büntetésen kivül még hivataluk elvesztésére is követelheti a fiscalis director, a sérelmes kérésére, azon rendes végrehajtókat, kik végrehajtói kötelességükben el nem járnak, az A. C. 3. R. 42. Cz. 2. cz. szerint.

6.) Azon udvarbirák és tisztviselők, kik akár a fiscus, akár mások jószágaiban a törvényes itéletek végrehajtását meg nem engednék, törvény elleni engedetlenkedésükért a kár megtérítésével és kisebb hatalmaskodás büntetésével (mely 50. frt. a H. K. 3. R. 3. cz. szerint) büntettetnek az A. C. 4. R. 1. Cz. 8 czikke szerint.

7.) Azon katonák, kik a végrehajtó tisztek által felvétetvén, azok parancsolatai iránt engedetlenek volnának, tejenkint 12 frttal lakolnak, a C. C. 4. R. 5. Cz. 3. czikke szerint.

II.) A polgárok elleni bünökről.

402. §.

Ezen bünök képzete- s nemeiről.

Polgárok elleni bünnek neveztethetik azon büntetésre méltó cselekedet, mely nem az egész polgárzat, hanem az egyes polgárok lételét, jóllétét biztositó hazai törvényeket sérti. Az ezen bün képzete alá tartozó cselekedetek vagy olyanok, melyek az egyes polgárok személyes jogait sértik, mint a gyilkosság, bénitás és fajtalanság; vagy olyanok, melyek a polgárok szerzett jogaira nézve veszélyesek, mint a tolvajság, rablás, gyujtogatás és ingyen gazdálkodtatás.

403. §.

1.) A gyilkosságról.

Gyilkosságnak neveztetik azon cselekedet, mely

által valaki embertársát életétől fosztja meg. Ezen bünnek törvényeinkben előforduló nemei e következendők:

1.) Az itélőbirák, rendes végrehajtók vagy peresfél megöletése, a H. K. 1. R. 14. cz. 11. 12. 13. §. szerint.

2.) Atya, feleség, férj negyedízigleni vérek (a kik közé számláltatnak a szülékre nézve gyermekeik is a H. K. 2. R. 43. cz. 5. §-ban), meggyilkolása, u. a. cz. 5. §. szerint.

Ezen két pont alatti gyilkosságok az idézett törvények és illetőleg az A. C. 3. R. 48. Cz. szerint hűtlenség esetei lévén, ugy büntettetnek, mint a felségsértés és hazaárulás.

3.) Étetés, vagy is valakinek méreggeli megölése. Ez csak Szt. István végzései 2. K. 32. fejezetében fordul elő, mely azt rendeli, hogy az étető adassék által a megöletett atyafiainak kényök szerinti megitélés végett (secundum eorum velle adjudicandum).

4.) Szántszándékos gyilkosság. Ezt, akármely kar- és rendbeli ember legyen elkövetője, a Mátyás 6. V. 51. és Ulászló 1. V. 82. czikkei mindennemü váltságnak és királyi kegyelemnek is kirekesztésével megölettetni rendelik. Halállal büntetteti ezt a H. K. 3. R. 5. cz. 4. §. is, valamint a székelyek saját 1555-beli törvényének 37 pontja is, e szókban: „Szántszándékkal való halálért a gyilkos meghaljon, a vajda urak kegyelme, még a királyé is meg ne oltalmazhassa a peres ellen".

5.) Szántszádékos ember öletés, vagy a gyilkosságnak azon neme, melyet valaki más által vitet végbe (assasinium). Ezen bünnek két esete fordul elő törvényünkben: egyik a H. K. 2. R. 43. cz. 5. §-ban az, a midőn az aszszony tulajdon gyermekét roszlelküleg (malitiose), más a H. K. 2. R. 44. cz. 3. §-ban az, a midőn papi személy valakit szántszándékkal (voluntarium et deliberatum homicidium patraverit aut perpetrari fecerit) megölet, mindkét esetre nézve halál büntetése (capitalis sententia) rendeltetvén.

6.) Testületileg elkövetett gyilkosság, vagy azon eset, a midőn valakit nem egyes ember vagy emberek ölnek meg, hanem valamely testület közhatározata következésében ölet meg oknélkül. Ennek egy esete fordul elő a H. K. 3. R. 20. cz. 1. §-ban, az t. i. midőn egy város testületileg (tamquam communitas) valamely nemest igaz oknélkül foszt meg életétől (morti tradiderit). Ezen tettért nem lakolnak minden polgárok, hanem csak a biró és esküd-

tek büntettetnek halállal és személyükre nézendő minden javaik elvesztésével, melyeknek két része a fejedelmet, harmada pedig az ellenfélt, vagy is a megöletett véreit illeti.

7.) Vigyázatlanságból elkövetett gyilkosság (homicidium culposum), melynek büntetése a H. K. 3. R. 5. cz. 3. és. 4. §. szerint az, hogy a gyilkos dijját fizeti, a megöletett atyafiai számára. Az idézett §§. ugyanis a gyilkosságnak két esetét különböztetik meg, az egyikre dijfizetést, a másikra pedig halált rendelvén büntetésül; mi dőn pedig a 4. §. halállal büntettetni azon gyilkosság nemét rendeli, mely szántszándékkal követtetett el (homicidiumque deliberate patratum fuerit), a dijfizetés büntetését azon gyilkosságra nézve lehet és kell érteni, mely nem szántszándékos, az ilyen pedig vigyázatlanságból elkövetettnek szokott neveztetni.

8.) Történetes gyilkosság. Erre nézve Mátyás 6. V. 51. cz. és a II. Ulászló I. V. 82. czikke 4. §-ában a határoztatik, hogy a gyilkos a megöletettnek rokonaival szabadon egyezkedhetik; a székelyek 1555-beli törvénye 59. pontjában pedig az, hogyha vajda kegyelméből nyert esztendő és három nap alatt meg nem békéllett a gyilkos, törvény szolgáltassék reája.

9.) Büntelen gyilkosság vagyis a gyilkosságnak azon neme, mely személy és vagyon (H. K. 3. R. 22. cz.) védelme közt a megtámadó megölésével követtetik el. Büntelennek neveztetik azért, mivel a gyilkos semmi büntetéssel s még dijfizetéssel sem büntettetik (H. K. 3. R. 21. cz. 3. §. 1555 : C. 41. p), ha magát a törvénytől meghatározott s általa bébizonyittatni is kelletö körülményekkel mentheti, melyek a következendők:

a.) Fegyveres kézzel ellenséges indulatu s életét koczkáztató (H. K. 3. R. 21. cz. 1. §), vagy vagyon elfoglalására intézett (H. K. 3. R. 22. cz. 2. §) megtámadtatás s az ölésnek azt rögtön (in continenti), nem pedig idő közbejöttéveli (post moram) követése (H. K. 3. R. 21. cz. 6. §.).

b.) A megtámadó részéről ütni, szúrni, vágni akarás (actus et punctum percutiendi), bárha az ölés előtt a megtámadtatott még meg nem üttetett vagy vágatott volt is (H. K. 3. R. 21. cz. 5. §).

c.) Bébizonyitása annak, hogy a veszekedésre vagy verekedésre első okot a megtámadó szolgáltatott legyen (al-

terum ad contentionem et percussionem provocavit), azon esetben, ha nem lehetne bébizonyitani hogy melyik félnek ütése előzte meg a másikét (u. a. cz. 7. §).

d.) Bébizonyitása a vagyon védelme esetében annak, hogy a magát védelmező azt nem foglalás következtében birtokolta; az erőszakos foglalók magukat az elfoglalt jók birtokában büntetlenül nem védelmezhetvén (H. K. 3. R 22. cz. 3. §) valamint

e.) annak is bébizonyitása, hogy a védelem mérséklléssel történt (cum moderamine inculpatae tutelae), vagyis annak, hogy másként a megtámadtatott magát élete s vagyona veszedelmeztetése nélkül nem védelmezhette, hanem csak a megtámadó megölése által (H. K. 3. R. 22. cz. 5. §).

f.) Azon esetben, ha az ölés csupa fenyegetőzés következtében történt, annak bébizonyitása, hogy a megöletett halállal fenyegetőzött (minatus est alteri mortem) és hogy olyan ember volt, a ki fenyegetéseit végrehajtani szokta is tudta is (H. K. 3. R. 23. cz. 1. §).

A büntelen gyilkosságnak egy esete az is, a midőn férj paráznaságban talált feleségét megöli, melyért ha felesége azelőtt előtte gyülöletes nem volt, és ha a paráznaság gyanujára azelőtt okot nem szolgáltatott volt, csak Istennek számol s mást vehet, a Szt. László 1. K. 13. fejezete szerint.

10.) Elpróbált gyilkosság. Erről csak a székelyek 1555-beli saját törvényében van emlékezet, a 45 pont e szavaiban: „ha valaki egyik a másikat meg akarná ölni, és más ember oltalmazása miatt maradhat meg élete, huszonnégy girán (12. frt.) marad meg."

Egyébiránt azon esetben, ha a felperes a gyilkosság vádját bébizonyitani nem tudná, feje váltságát tartozik az alperesnek fizetni annak oknélküli háboritásáért, a Mátyás 3. V. 28. cz. 7. §. szerint.

404. §.

2.) A bénitásról.

Bénitásnak széles értelemben lehet nevezni mindazon cselekedeteket, melyek által valakinek testi épsége sértetik meg. Ennek esetei:

1.) A szülék megverése gyermekeik által. Ennek az A. C. 3. R. 48. Cz. szerint büntetése volt az egyik kéz levágatása, de a mely az 1791: 38. czikk által eltöröltetett.

2.) A negyedízigleni atyafiak megsebesitése, ország rendes birái s végrehajtói megverése vagy megsebesitése, melyek a H. K. 1. R. 14. cz. 5. 11. és 13. §§. szerint és az A. C. 3. R. 48. Cz. szerint a szülék megsebesitése is, hűtlenség esetei levén, ugy büntettetnek, mint a felségsértés és hazaárulás. A székelyekre nézve az 1555-beli törvényük 44. potjában a rendeltetik: „hogyha valaki egyik a másikat a földre leüti, hat girán marad, ha a földön veri vagy vérét ontja, 24 girán marad" a 46 pontban pedig az, hogy „tetemtörés tészen 12 girát, a nagy seb is annyit, a szablyavágás is annyit, egy ujnyi seb teszen egy girát."

3.) Tagbénitás, szem kitolás, a H. K. 1. R. 14. cz. 15. §. szerint, mint hűtlenség esete büntettetik. Ezt azonban a nemesekre nézve kell érteni, mert a nem nemesek keze, füle levágásáért, szeme kitolásáért, ábrázata megsebesitéseért 20. foga kitöréseért pedig 6 frt. büntetést határoz a H. K. 3 R. 3. cz. 14. §.

4) Büntelen bénitás, sebesitás az, a mely önvédelem közt ejtetik és semmi büntetést sem von maga után, a H. K. 3. R. 21. cz. 5. §. 22. cz. 5. §. szerint.

405. §.

3.) A fajtalanságról.

Fajtalanságnak neveztetik a nemi ösztönnek személyiséget sértő, közbotrányt okozó s éppen azért tilalmas kielégitése. Ezen bünnek esetei:

1.) A mostoha anyáknak s negyedízigleni véreknek megfertőztetése, mely a H. K. 1. R. 14. cz. 6. §-ában a hűtlenség esetei közé levén számlálva, ugy büntettetik mint a felségsértés és hazaárulás.

2.) Az aszszonyoknak és leányoknak erőszakos megfertőztetése. Ezen bün elkövetői halállal büntettetnek a II. Lajos 4. V. 36. czikke szerint; és ha paraszt ember követte volna el ezen vétket nemes aszszonyokon vagy leányokon, azon kivül hogy ő halállal büntettetik, büntettetnek fiai, leányai testvérei s ha nőtelen volna atyja is, a mennyiben azok nemzetsége közül soha senki városbiró, esküdt polgár, falusbiró hivatalára nem választathatik, fejedelem, urak és nemesek udvarában nem szolgálhat, és semmi hivatalra fel nem vétethetik a II Ulászló 7. V. 47. czikke szerint.

3) Feleségrablás. Ezen bünnek két esete fordul elő törvényeinkben: egyik az, a midőn a katona leányt rabol, annak szülei megegyezése nélkül; büntettetik aval a Szt. István 2. K. 25. fejezete szerint, hogy a leányt viszszaadni s azon kivül, ha tehetős, 10 tulkot, ha szegény öt ökröt fizetni köteleztetik, bár megbékéllet legyen a leány szüleivel azután; másik az, a midőn az oláhok „rosz szokások szerint tolvaj módon ragadnak" feleséget maguknak; ezek az A. C. 5. R. 43. E. szerint halállal büntettetnek, ha a leány vagy aszszony vagy azoknak szülei meg nem egyeztek benne, különben dijukat fizetik, mely a földesurat illeti s azon kivül a tiszteknek 12 forintot, a kik a büntársakon is dijt vehetnek fel maguk számára.

4) Fajtalanság szoros értelemben (fornicatio), ha szabad ember más szolgálójával fajtalankodik „de calvetur et depiletur;" a harmadik esetben pedig „sit servus pariter cum ancilla aut redimet se," Szt. István 2. K. 26. fejezete szerint. Az A. C. 3. R. 47. Cz. 21. czikke azt rendeli, hogy a nőtlen paráznák „ne birsággal, hanem veszszővel büntettessenek, és annakutánna eklésiát követni tartozzanak, ha egymást el nem veszik; de ha egymást elveszik, meg ne veszszőztessenek, hanem eklésiát tartoznak követni."

406. §.

4.) A lopásról.

Lopásnak neveztetik azon cselekedet, mely által más, ingó tulajdonától, minden igaz oknélkül s tudva fosztatik meg alattomoson. Ezen bün büntetését, mely a H. K. 1. R. 15. cz. kezdő §. szerint minden személy- és mennyiségre való tekintet nélküli felakasztatásban állott, meghatározta az A. C. 3. R. 47. Cz. 2. czikke ezen szókban: „Végeztetett, hogy valaki 100 pénz (50 xr.) érő marhát ellop és megtudatik, a falu büntesse egy frt. birsággal és a kárnak megfizetésével. Másodszor hogyha hasonló és csak annyit érő lopásban találtatik, akkor is a falu egy frttal büntesse meg, és a kárt fizesse meg, azon felül eklésiát conciliáljon. Harmadszor ha 100 pénzt érőt lop, comperiáltatván felakasztassék érette."

„Ha a lopás két forintot érő leszen, első vétkeért megfogattassék és a pellengéren vagy kézi kalodában igen igen

megverettessék, a kárt is fizesse meg, és az eklésiában poenitentiát tartson. Másodszor hasonló vétkeért ismét megveretessék, a kárt megfizesse, a tisztek is flor. 12. megbirságolják, és az eklésiát is conciliálja. Harmadszor hasonló vétekért felköttessék."

„Ha pedig három forintnál többet érő lopásban találtatik, comperiáltatván a dolog, minden tovább való halogatás, kedvezés és birságlás kivül csak felakasztassék, ha a sententia előtt nem concordált a károssal; de ha a károssal megbékéllet, dijával változzék meg a lopó, és egyszeri vétkéről adassék engedelem; mindazáltal a bélyegzés helyett a füle vágattassék el első vétkeért, ha diját le nem teszi, hogy megesmertessék arról, és ha afféle dolgáért vágatott el nem egyéb casusban, comperiáltatván második vétke, felakasztassék, ha szintén concordált volna is." Ezen büntetésen módositott az 1791: 38. czikk annyit, hogy a füllevágatást eltörölte, és a tolvajnak hátán való bélyegeztetését rendelte, de csak az ismételt tolvajság esetére és akkor, a midőn a tolvaj meg jobbulásához semmi reménység sem lehet. Ezen bünnek nemei:

1.) A templom meglopása, mely a II. Lajos 4. V. 36. czikke szerint halállal büntettetik.

2.) Tolvajnak tartatik az is, a kinek kezénél lopott marha találtatván, szavatyost, vagy áldomásivókat bizonyságául annak, hogy vásárolta, nem állit elő, a H. K. 3. R. 34. cz. 3. §. szerint.

3.) A ki tóból halat lop, kivált a tók áradása és a halak tenyészése avagy „i v á s á n a k" idején, tetten találtatván vagy futtában elfogattatván, dijának letételével szabadulhat; ha pedig azután tudatik meg, a tisztek által kártéritésen kivül 12 frttal büntettetik, melynek két része a panaszlóé, harmada pedig a végrehajtóké, az A. C. 3. R. 36. Cz. szerint.

407. §.

5.) A r a b l á s r ó l.

R a b l á s nak (praedocinium) neveztetik a lopásnak azon neme, mely erőszakoson követtetik el. Ennek büntetését általában, azaz a személyre, a rablott tárgy mennyiségére, a rablás minemüségére való tekintet nélkül a H. K. 1. R. 15. cz. k. §. ugy határozta, hogy legyen karóba vonatás, vagy kerékkeli megtöretés (praedones vero palo vel rota puniendi).

Hogyha a rablás tárgya templom, s annak elkövetői katonák, mint fenebb is közöltetett, a Mátyás 6. V. 61. czikke szerint, a nemes vezér minden vagyonai elvesztésével, a nem nemes pedig megégettetéssel büntettetik.

408. §.

6.) A gyujtogatásról.

Gyujtogatásnak neveztetik más vagyonának tüzzeli elpusztitása. Ennek csak azon esetéről van emlékezet a H. K. 1. R. 14. cz. 7. §-ában, midőn valaki majorokat, falukat gyujtogat, melyért mint a hűtlenség esetei közé számlált vétekért, ugy büntettetik, mint a felségsértők és hazaárulók. A H. K. 3. R. 23. cz. 1. §. bizonyitása szerint, a városok faluk s mások háza felgyujtásávali csupa fenyegetés is halállal szokott büntettetni; a birtoktalan nemesek a tisztek által csupán gyanura is elfogattathatván (A. C. 3. R. 47. Cz. 17. czikk).

409. §.

7.) Az ingyen gazdálkodtatásról.

Ingyen gazdálkodtatásnak neveztetik azon viszszaélés, melyet az utazók azáltal követnek el, hogy a haza fiait ingyen szállásadással, élelmezéssel, szekér- s vonó marhaszolgáltatással terhelik. Ezen viszszaélés minden kivétel nélkül, tehát azokat illetőleg is, kik azt hajdon az A. C. 3. R. 28. Cz. és a C. C. 3. R. 2. Cz. szerint a fejedelem engedelméből gyakorolhatták, el levén törölve a Leop. dipl. 18. pontja által, a ki azt bármi szin alatt gyakorolná, a sérelmes által felszolitandó fiscalis directortól akár holott találtató javaiból felvétetendő 200 frttal büntettetik, melynek fele a panaszlóé, fele pedig a directoré a végrehajtókkal együtt. Ha pedig a director elmulasztaná ezen büntetést felvétetni, annak a director jószágából törvényes végrehajtók általi felvétetését rendeli a C. C. 3. R. 1. Cz. 1-ő czikke. A jószágtalan nemesek és szólgák elfogattatnak s tiszt kezéhez vitetvén, a kárt megtériteni tartoznak, magukat dijuk letételével válthatván meg, az A. C. 5. R. 27. E. szerint.

B.) A magán követelésü bünökről.

410. §.

A magán követelésü bünök nemeiről.

A törvénytárunkhan feltalálható azon bünténveknek,

melyek elkövetése által magánjogi s névszerint kötelezetségi viszonyok létesittetnek, nemei: 1.) a hatalmaskodás (actus potentiarius), 2.) befogatás (arrestatio), 3.) vérárulás (proditio fraterni sangvinis), 4.) becstelenités (dehonestatio), 5.) hitszegés (perjurium), 6.) kárositás, 7.) közkötelesség elmulasztása, 8.) földesuri hatalommali viszszaélés, 9.) zsarolás, 10.) csalás.

411. §.

1.) A hatalmaskodásról s elkövetése módjáról.

Hatalmaskodásnak általában neveztetik azon büntény, mely által valakinek személyes vagy vagyont tárgyazó jogai tettlegesen és méltatlanul sértetnek. Ezen bünteny jellemző, s azt a rablás, lopás, gyilkosság, bénitás közkövetelésü bünteny eitől megkülönböztető kellék az, hogy ugy hajtassék végre, mint önhatalom s önbiróság gyakorlása olyan személy ellen, a kit per utján kellett volna követelni, a mit a C. C. 4. R. 16. czime ezen szókkal fejez ki: „potentia az, midőn valaki sem birákat, sem egyéb tiszteket nem requirál valamely embernek megfogása vagy valamely marhájának vagy javainak elvétele felől, hanem maga tulajdon erejével, authoritásával megfogvalakit vagy javait elveszi és elfoglalja.“ Midőn tehát valaki akár képzelt, akár valoságos sérelemért, a törvény által kiszabott követelési ut mellőzésével, magának önhatalmulag eszközöl elégtételt, hatalmaskodás bünébe esik.

A hatalmaskodás elkövetésének következendő eseteit különbözteti meg, a H. K. 2. R. 82. cz. 9-ik §-án kezdve a 22-ig:

1.) Midőn azt maga a hatalmaskodó (potentiarius) hajtja végre (9. §). Azonban hatalmaskódónak csak törvényes koru személy tartathatik; azok ellen a kik még 12 évet el nem töltött életidejü gyermekeket hatalmaskodásért idéznének törvényszék elébe, holtdij büntetése levén határozva a H. K. 1. R. 132. és 2. R. 23. czimeiben.

2.) Midőn segédek által (per assumtos) hajtatik végre, még pedig ugy, hogy a tett elkövetésében mind maga a hatalmaskodó, mint főszemély (auctor principalis), mind az őtet segedelmező személyek, mint büntársak (socii), részt vesznek (9. 13. §.).

3.) Midőn küldöttek által (per missos) követtetik el, ugy t. i. hogy a hatalmaskodó maga a tett helyén nincs jelen, hanem csak a hatalmaskodás végrehajtására kiküldött cselédei s urbéresei vagy zsellérei; vagy ha maga jelen van is, a tett végrehajtásában cselekvőleg nem veszen részt (14. 15. 16. §).

4) Midőn a tett megbizottak s felhatalmazottak által (per commissionatos, seu de commissione et mandato) hajtatik végre, a hatalmaskodást végrehajtató távollétében, a mi ketképpen eshetik meg:

a) ugy, hogy a tett végrehajtása bizonytalan esemény által (casus contingens) van feltételesitve. Midőn p. o. a hazunnan eltávozni akaró, azon esetre ha szomszédja bé fogná hajtani marháit, vagy bármi szin alatt elfogatná cselédeit, azt tenné kötelességévé embereinek, hogy a béhajtandott marhákat s elfogatandott cselédeket erőhatalommal is szabaditsák ki. Ezen esetben a hatalmaskodás végrehajtását rendelő személyt a törvény nem tartja hatalmaskodónak azon okból, mivel a bizonytalan s tőle nem függött esemény által feltételesitett erőszakot neki teljes bizonyossággal tulajdonitani nem lehet, ama mondat szerint: „de futuris contingentibus non est determinata veritas“ (17. 18. 19. §);

b.) ugy, hogy a tett nincs feltételesitve történetes esemény által (casus non contingens). Midőn p. o. a hazunnan elutazó azt rendeli, hogy emberei, bizonyos idő mulva, valakinek udvarát támadják meg, erdejét vágják le, jószágát pusztitsák el (20. §). Ezen esetben ugy tekinti a törvény a tettet, mint melyet a rendelést adó szándékoson és roszlelküleg (14. §) s ennélfogva büntetést érdemlőleg hajtatott végre.

412. §.

A hatalmaskodás nemeiről.

A H. K. 2. R. 67. cz. 6. §-ban láthatólag, a hatalmaskodásnak elkövetői, a tények különbsége tekintetbe vétele nélkül, ugyanazon büntetéssel lakoltak az 1486-ik esztendeig, a mikor Mátyás 2. V. 14. és 15. czikkeiben a hatalmaskodás, az azzal egybeköttetett büntetés mennyiségéhez képest, nagyobbra (major potentia), és kisebbre (minor potentia) osztatott.

413. §.

a.) A nagyobb hatalmaskodásról s eseteiről.

Nagyobb hatalmaskodásnak neveztetik azon hatalmaskodási tény, melylyel valaki nemes embert, még pedig a törvény által meghatározott esetekben sért. Ezen bün a megsértett személy nemessége által levén feltételesitve, tartozik azt bébizonyitani, ha kétségbe hozatnék. A nemes személy ellen elkövetett hatalmaskodás is csupán a törvény által kijelelt esetekben válik nagyobbá, melyek a Mátyás 6. V. 15. II. Ulászló 1. V. 56. cz., 3. V. 8. cz., és a H. K. 2. R. 42. cz. 5, 67. cz. 9. §. szerint e következendők:

1.) A nemes lakházának (Mátyás 1. V. 1. cz. 1. §.) igaz ok nélküli megrohanása. Mivel pedig az idézett törvények nemesek házairól (domorum nobilium) emlékeznek, a nemesembernek akár nemes udvarbeli, akár nem nemes telken levő lakháza rohantassék meg, egyaránt nagyobb hatalmaskodási ténynek tartathatik, azáltal a nemes ember személye sértetvén meg.

2.) Nemes személy elfogása (captivatio), fogatása (arrestatio), letartoztatása (detentio) helyes ok nélkül. Kivétetnek ennélfogva azon esetek, melyekben a nemesek szabadságuktóli megfosztatását törvény engedi meg, midőn p. o. gyilkosság, faluk felgyujtása, tolvajság, rablás, erőszakos paráznaság és bármely hatalmaskodás elkövetésekor tetten találtatnak (in flagranti crimine), vagy a tett elkövetése helyéröli futás közben (in continua persecutione) utóléretnek, a H. K. 1. R. 9. cz. 2. 3. §.; 1791 : 95. ideiglenes czikk szerint; valamint azon eset is, midőn személyöket is ugy lekötötték volna, hogy büntetlenül elfogattathassanak az A. C. 3. 11. Cz. 2. cz. szerint.

3.) Nemesek megverése, sebesitése kivéve azon esetet, midőn törvény által megengedtetett elfogatás alkalmával történt, a H. K. 1. R. 9. cz. 2. §. szerint, és a midőn ők maguk szolgáltattak volna okot megverettetésökre és sebesittetésökre a H. K. 3. R. 21. cz. 7. §. szerint, vagy maguk önkénytesen léptek volna a szokás szerint megverettethetéssel járó szolgálatba; ez az A. C. 3. R. 11. Cz. 2. cz. értelmében, a nemesi kiváltságról e tekintetbeni tettleges lemondásnak tartatván szokás szerint.

4.) Bárminemü nemesi birtokoknak (quorumlibet jurium

possessionariorum (H. K. 2. R. 42. cz. 5. §.) s járulékainak elfoglalása. Ezen eset értelmezése felett kétség támasztatott azon okból, mivel a H. K. 2. R. 67. cz. 9. §. annak tárgyát tevő birtokot possessionak nevezi, mely nem nemes jószágot is jelent. Ezen szón azonban e helyen csupán nemes jószágot kell érteni; mind azért, mivel azon jószág, melynek elfoglalása nagyobb hatalmaskodási tény, az idézett H. K. 2. R. 42. cz. 5. §-ban jus possessionarium nak neveztetik, mely nemes jószágot jelent régibb törvényeink nyelve szerint; mind azért, mivel a nagyobb hatalmaskodás kemény büntetésével a régibb törvényhozás általában a nemesi kiváltságot, melynek tárgya személy és jószág egyaránt lehet, kívánta védelmezni. Mivel pedig a nemesek lakházának csak megrohanása is, elfoglalás nélkül, nagyobb hatalmaskodási büntény: a kérdés alatti nemes jószágon érthetni, a nemesek lakházán kivül, bármi nevü nemes jószágait, milyenek azon udvarházak, melyekben a nemes nem lakik, és házatlan udvartelkek (curia nobilitaris habitatore carens, aedificiis omnino destituta H. K. 1. R. 133. cz. 16. 17. §.) az azokhoz járulék gyanánt tartozó erdőkkel, szántókkal sat. együtt. A nagyobb hatalmaskodás ezen esetéhez hasonlónak tarthatni azt is, a midőn valaki másra szállandó nemes örökséget foglal el, mert ha az örökös közvetlen örökösödési jogát bébizonyitja az elfoglalt örökségre nézve, az azt elfoglalónak éppen ugy kell lakolni, mintha az örökséget az örökös birtokából foglalta volna el, a H. K. 1. R. 68. cz. 1. §. szerint; valamint azt is, a midőn valaki más által hatalmasul elfoglalt nemes jószágot, birtokot tudva s megintetése után sem bocsát viszsza, a H. K. 2. R. 51. cz. 5. §. szerint; s végre azt is, a midőn valaki más nemes jószágát fejedelmi törvényellenes parancs (missile mandatum) segedelmével keritné birtokába, az A. C. 4. R. 12. Cz. szerint. Ellenben nem tarthatni hatalmaskodás esetének azt, a midőn valaki elfoglalt jószágát esztendő bételése előtt viszszafoglalja, a H. K. 1. R. 68. cz. k. §.; 3. R. 22. cz. 2. §. szerint.

5.) Nemes ember megölése, az önvédelem törvény által büntelennek nyilvánitott esetén kivül, a H. K. 3. R. 21. és 22. cz. szerint.

Ezen elősorolt esetek számánál fogva, melyek közül az 5-ik mint közkövetelésü bün is követeltethetik (szokás

szerint) a nagyobb hatalmaskodás az A. C. 4. R. 1. Cz. 11. és 15. czikkeiben „quinque casusoknak" neveztetik, melyekhez járult

6.) a C. C. 3. R. 1. Cz. 1. cz. szerint az is, a midőn valaki tisztek által viszszaadott jószágot másodszor is viszszafoglalna. Magában érthető, hogy a törvény rendelete oly jószágot tárgyaz, melynek első elfoglalása nem tartathatott nagyobb hatalmaskodási ténynek.

414. §.
A nagyobb hatalmaskodás törvény szerinti büntetéséről.

A nagyobb hatalmaskodás büntetése a perben álló személyekhez képest különböző. A H. K. 2. R. 42. cz. 6. §. szerint ugyanis

I.) finembeli világi és vérségtől idegen személyekre nézve (quoad personas seculares virilis sexus et alienas a sangvine), a törvény szerinti rendes büntetés főbenjáró (capitalis sententia) vagyis halál és a hatalmaskodó minden vagyonainak elvesztése, a mint láthatni a II Ulászló 3. V. 8. cz. 5. §. és a H. K. 2. R. 55. cz. k. §-ából, melyszerint a főbenjáró itélet az elmarasztaltnak nem csak ingó javait és fekvő jószágait veszi el, hanem fővesztési büntetéssel is sujt. Azonban az ezen törvény értelmében kimondatott itélet végrehajtásakor, ha a nyertes felperes az elmarasztalt alperest megölette, jószágait s ingó javait nem igényelhette, azoknak a megöletett örököseire kelletvén szállani a H. K. 1. R. 16. cz. 3. §. 2. R. 55. cz. 4. §. szerint, a miből önként következik az, hogyha jószágait foglaltatta el, a H. K. 1. R. 16. cz. 4. §. és 2. R. 56. cz. k. §. szerint, meg nem ölethette különben, hanemha az elfoglalt vagyonokat az örökösöknek ingyen viszszaengedte. Ezen büntetés törvényszabta szabályai:

1.) Kimondatván az itélet, ha az ugy költ, hogy a törvényszék előtt meg nem jelent alperes magát a per rendén nem védelmezte (per non venientiam et non comparitionem): az elmarasztaltatott alperes azt bétilthatja mind a birónál, mind a végrehajtóknál; ezen (bétiltássali perujitás, novum inhibitionale) menedéke mellett ügye védelmére előállani tartozván s az előtt el nem fogattathatván, a H. K. 2. R. 58. cz. k. és 1. §. szerint. Ha pedig

2.) az itélet a felek felelgetései következtében mondatott ki (per responsiones ex allegationibus partium), két esetet kell megkülönböztetni. Mert vagy jelen van a törvényszék előtt az elmarasztaltatott alperes az itélet kihirdetésekor, mely esetben azonnal letartoztathatik a H. K. 1. R. 58. cz. 2. §. szerint; vagy nincs jelen, a mikor a törvényes végrehajtó által akárhol elfogattathatik, a mit maga a nyertes fél nem tehet, s elfogatván a biró kezébe adatik, a ki őtet mindkét esetben három napig tarthatja magánál, s ha ezen idő alatt ellenfelével meg nem békélhetnék, harmadnapon tul a nyertes fél kezébe átadja a büntetés végrehajtása végett a H. K. 2. R. 55. cz. 1. 2. 3. §. szerint; ezen esetben az alperesen még a királyi kegyelem sem segithetvén semmit, mint a kinek élete csupán ellenfele kegyelmétől függ a H. K. 2. R. 57. cz. 7. §. szerint. Mely esetben

3.) ha az elitélt alperes ellenfeléveli megbékéllés végett ősi jószágait elidegenitené, azt gyermekei s rokonai nem gátolhatják; azon kénytelenségből tett eladás örökre felbonthatatlan levén a H. K. 2. R. 57. cz. 8. §. szerint. A kibékülés ezen esetében pedig, ha az az itélet végrehajtása előtt — bár annak kihirdettetése után — történt, az itélőbiró semmi részt sem követelhet az elmarasztalt fél vagyonaiból a H. K. 1. R. 16. cz. 5. §. szerint.

4.) A még el nem fogattathatott alperes segithet magán királyi kegyelemmel, melynek azonban minden hatása csak annyi, hogy annak megnyerése után esztendő alatt el nem fogattathatván, azalatt elpróbálhatja az ellenfeléveli megbékéllést, mely ha nem sikerülne, az esztendő elteltével erejét vesztvén a királyi kegyelem, az alperes ellen végrehajtathatik — felelevenittetése (resuscitatioja) után — a kihirdetett itélet, a H. K. 2. R. 57. cz. 4. 6. 7. §. szerint. Ha pedig

5.) az elmarasztalt alperes el nem fogattathatván, az itélet végrehajtása vagyonai ellen intéztetik a H. K. 2. R. 56. cz. k. §. szerint, végrehajtás alá csak azon vagyonai vétethetnek, melyek az itéletet mondó biró hatósági körébe tartoznak a H. K. 2. R. 65. cz. 4. §. szerint, s ezekből is ki kell adni gyermekei s még meg nem osztozott rokonai illetőségét, felesége hitbérét és hozományát; csupán a foglaltathatván el, a mi a megitélt alperest személyesen illeti a H. K. 2. R. 60. czime szerint, s az igy el-

foglalt vagyonoknak (melyek ősi és szerzemény fekvők- s ingókból állhatnak) kétharmada az itélőbirót, egyharmada pedig a felperest illeti a H. K. 2. R. 57. cz. k. §.; 60 cz. k. §. szerint. Ilyen módon hajtatván végre az itélet,

a.) ha az alperes királyi különös kegyelmet (gratiam specialem) nyert, többé halállal nem büntettethetik, sőt ennélfogva a különben birót illető kétharmadot is viszszakaphatja; az a felperest illető egyharmadra ki nem terjesztethetvén a H. K. 2. R. 57. cz. k. §. szerint, s az 1-ső §-bani azon kivétel, mely a palatinus jogát tárgyazza, csak a magyarhoni ügyekre levén alkalmaztatható.

b.) A biró és felperes birtokába jutott vagyonokat, a biró által kitüzendő harmadnapig, közbecs szerinti áruk letétele mellett viszszaválthatják az alperes gyermekei (azokat kivéve, kik az itélet kihirdettetése után születtek a H. K. 2. R. 62. cz. 4. §. szerint) és azon rokonai, kiknek az elfoglalt jószágra nézve örökösödési joguk van, ezeknek nem léte esetében pedig még a szomszédok is a H. K. 2. R. 56. cz. szerint, kik felett csakugyan az alperes elitéltetése után született gyermekei a H. K. 2. R. 65. cz. szerint, s általában az örökösödési joggal biró minden rokonok viszszaválthatási elsőbbséggel birnak a H. K. 2. R. 64. cz. 4. §. szerint. A biró által kitüzött határnap eltelése után pedig csak ugy történhetik meg a viszszaváltás, ha az alperes királyi kegyelmet nyert, vagy perujitó menedékkel élt (de gratia regia vel novo forsitan judicio convicto illo provisum fuerit) a H. K. 2. R. 56. cz. 2. §. szerint.

c.) Maga az elitélt alperes elfoglalt jószágait ki nem válthatja, hanemha királyi kegyelmet nyert a H. K. 2. R. 56. cz. 3. §. szerint, a melyre akkor volt főleg szükség, midőn a hatalmaskodó minden örököseivel együtt, vagy kihalófélben levő személy itéltetett el; kik ezen esetben a szomszédoktól is viszszaválthatták jószágaikat a H. K. 2. R. 64. cz. szerint.

415. §.

A nagyobb hatalmskodás szokás szerinti büntetéséről.

II.) Egyházi és nőnembeli személyek s vérség szerinti rokonok között és ellen (inter et contra ecclesiasticas, nec non muliebris et foeminei sexus personas ac fratres generationales, (H. K. 2. R. 42.

cz. 6. §.), a rendes büntetés *főváltság* (emenda capitis), mely a H. K. 2. R. 43. cz. szerint abban különbözik a *főbenjáró* ítélettől, hogy az elmarasztalt el nem fogattathatik s meg sem ölettethetik, fejét holtdij fizetésével megválthatván, melynek legelőbb kell ingó s ezek nem létében fekvő vagyonaiból felvétetni. Ezen kivül az alperes minden vagyonai — éppen ugy mint a főbenjáró ügyre nézve közöltetett (eodem praecise modo et ordine, quo per capitalem sententiam 1. §.) — elfoglaltatnak a biró és felperes számára, még pedig az ingók viszszaválthatatlanul (rebus mobilibus in usum eorum libere distributis atque conversis 3. §.), a fekvők pedig közbecs szerinti áron viszszaválthatólag; s az aszszonyok még hitbéröket s leányi negyedöket is elvesztik (3. §.). Igényelheti a felperes a hatalmasul elfoglalt vagyonok viszszaadatását a H. K. 2. R. 51. cz.; T. U. 22. §. szerint, s megtérittetését azon károknak is, melyeket az elfoglalt jószágokban az alperes a per folyta alatt akár gondatlanságból, akár szándékoson okozott az A. C. 4. R. 1. Cz. 6. cz. szerint, sőt minden más károknak is általában a H. K. 2. R. 61. cziméből következtethetőleg; valamint a viszszaitélt jószág elvett haszonvételeinek is (usus fructus) a H. K. 2. R. 71. cz. 6. §. szerint. Ezen büntetésre nézve meg kell jegyezni e következendőket:

1.) Ezen büntetés a törvényszékek szokássá vált gyakorlata által kiterjesztetett a nagyobb hatalmaskodás minden eseteire, a perben forgó személyek különbségének tekintetbe vétele nélkül ugy, hogy már ma *főbenjáró ítélet* nem kelhetvén, a nagyobb hatalmaskodás egyedüli büntetése a közlött *főváltsági*.

2.) A segédek, küldöttek, megbizottak éppen azon büntetést szenvedik, melyet maga a hatalmaskodó a H. K. 3. R. 26. cz. 5. és 10. §-iból következtethetőleg.

3.) A székelyek csupán 24 magyar forintot fizetnek büntetésül, az elmarasztalt személy jószágai az örökösökre szállván a H. K. 3. R. 4. cz. 3. §. szerint.

4.) Az egyházi személyek is hatalmaskodási tényökért a polgári törvényszékek előtt követeltethetnek, mint más világi nemesek a H. K. 1. R. 12. cz. k. §. szerint, még pedig a főpapok vagy külön, vagy a káptalannal s illetőleg konventtel együtt, ahoz képest a mint azon jószágot, melyből a hatalmaskodás elkövettetett, külön vagy azokkal közre

birták a H. K. 2. R. 49. cz. szerint; a káptalanbeli személyek is (capitulares) külön, ha a tényt nem a káptalan rendeléséből követték el, a H. K. 2. R 46. cz. 1. §. szerint; ezek helyett a a büntetést, ha vagyontalanok volnának, az őket illető jövedelemből társaik fizetvén a H. K. 2. R. 47. cz. szerint. Minthogy pedig az egyházi vagyonok el nem idegenittethetnek, az egyházi személyek büneiért: nagyob hatalmaskodás esetében a vagyontalan egyházi személyek csak holtdijuknak (mely a főpapokra nézve 400 mfrt a H. K. 1. R. 2. cz. 2. §. szerint, a kisebb papoké pedig 66 mfrt szokás szerint) fizetésére, az okozott kár megtéritésére s illetőleg az elfoglalt vagyonok viszszaadására itéltethetnek a H. K. 2. R. 51. cz. 1. 2. 6. § szerint; a fizetendő mennyiség papi jövedelmükből fogatván ki a H. K. 2. R. 47. cz. értelmében. Azon esetben, midőn a pap követeltetése előtt meghalt, következője nem büntettethetik, s illetőleg csupán azon embereire nézve tartozik elégtételszolgáltatással, a kik által elkövettetett volt a büntény, kivéve mindazáltal a jószágfoglalás hatalmaskodási esetét, melyben nemcsak az elhalt, hanem az egyik eklésiából másba költözött egyházi személyeknek következői is követeltethetnek a H. K. 2. R. 51. cz. k. 6. és 7. §§. szerint.

5.) Ha a férj és feleség megbizásából követtetett el a hatalmaskodási tény, nem két külön, hanem csak egy büntetés követeltethetik, mivel a H. K. 1. R. 48. cz. 1. §. szerint (non sunt duo sed una caro) egy és ugyanazon személynek tekintethetnek.

6.) Ha valamely káptalan vagy konvent testületileg (collectivo nomine) hatalmaskodott, ugy büntettetik, mintha a tényt csak egy személy követte volna el (tamquam unica et singularis persona gravatur); a tagok külön nem büntettethetvén a H. K. 2. R. 46. cz. k. §. szérint. Ezen törvényt kiterjesztette a szokás a városokra, községekre s minden más testületekre is, midőn a hatalmaskodást testületileg, azaz a testület gyülésében költ határozat következtében hajtatják végre; jóllehet a H. K. 3. R. 19. cz. 7. §. szerint a nagyobb hatalmaskodás végrehajtásában részesült minden tagoknak külön kellene az egész büntetés terhét hordozni. A székely faluk pedig ugy büntettetnek, mintha három személy által követtetett volna el a hatalmaskodás az 1555: C. 51. pontja szerint.

7.) Az udvari tisztek hatalmaskodásának három esetét különbözteti meg a törvény, u. m.

a.) midőn a fiscus tisztei a hatalmaskodók, kik a tett helyének, vagy ha hivatalukból kiléptek volna, lakásuk s illetőleg akkori szolgálatuk helyének törvényszéke előtt követeltetnek, s a büntetés saját vagyonaikból vétetik fel, a fiscus vagyonainak épségben hagyatása mellett, az A. C. 4. R. 1. Cz. 42. cz. szerint.

b.) Midőn papok akár egyházi akár világi tisztei hatalmaskodtak. Ezek, mint olyanok, tisztségöknél fogva (de officiolatibus) pereltetnek, s ha a törvényszéken elmarasztaltattak, tisztségöknélfogva (azaz uraik vagyonából) adatik elégtétel mind az ellenfélnek, mind birájuknak; uraik pedig, ha a tett megbizatás nélkül követtetett el, az érettük fizetteknek megtéritésére őket személyeik letartoztatásával is kényszerithetik, a H. K. 2. R. 48. cz. szerint.

c.) Midőn a hatalmaskodók világi urak tisztjei, kik éppen ugy pereltetnek s büntettetnek, mint az egyházi urak tisztjei a II. Ulászló 1. V. 24. cz. szerint. Azon esetben csakugyan, midőn a hatalmaskodott fizetéses, de olyan udvari tiszt, a ki nem ura, hanem saját jószágában lakik, maga személyesen, azaz nem tisztségénélfogva követeltethetik, büntettethetik is a Mátyás 6. V. 33. cz. 2. §. szerint.

8.) Ha a hatalmaskodó elhalna mielőtt elmarasztaltathatnék, két esetet kell megkülönböztetni u. m.

a.) midőn az elhalt hatalmaskodó még idézve sem volt. Ezen esetben örökösei csupán akkor követeltethetnek, midőn jószágelfoglalás a hatalmaskodási tény, s akkor is nem az elhalt büneért, hanem saját bünükért, a mennyiben az elfoglalt jószág birtoklása- s viszsza nem adásánál fogva ugy tekintetthetnek, mintha a hatalmaskodást ők maguk követték volna el, a H. K. 2. R. 51. cz. 5. §. szerint.

b.) Midőn a hatalmaskodó életében idézve volt. Ezen esetben a csupán személyes tény megbüntetése végett inditott kereset megszünik; a H. K. 2. R. 52. cz. 5. §. szerint a személyes büntetés a személy halála által elenyésztetvén (poena personalis, extincta persona, extingvitur in judicio semper); azon kereset pedig, mely az elfoglalt jószág viszszaadására vagy az okozott kárnak megtéritésére volt inditva, átszállittatik örököseire, kik elmarasztaltatván, fizetik a meghaltat illetett vagyonok közbecs szerinti árát, s illetőleg viszszaadják azokat, a miket a felperestől elfoglalt volt,

és megtéritik az okozott károkat a H. K. 2. R. 61. cz. k. §. szerint. Az a mi az idézett §. végén iratik ezen szókban: „et tandem residua jura possesionaria ipsius defuncti inter judicem et actorem dividi solent," egybekötve az azokat megelőző mondattal, csak annyit jelenthet, hogy előbb a károknak kell megtérittetni, s azután osztathatik fel a fenmaradandó vagyon a biró s ellenfél között. Azon értelemben ugyanis, hogy a jószág közbecs szerinti árának kifizetése s a károk megtérítése után osztassék fel a fenmaradandó vagyon a biró s az ellen fél között, nem lehet venni az idézett törvényt; mind azért, mivel igy az örökösök nagyobb büntetéssel sujtoltatnának annál, a melyet a meghalt szenvedett volna, az itéletnek életében végrehajtása esetében, a mennyiben annak a kárpótlás után fenmaradott vagyonai örökösei által közbecs szerinti áron viszszaválthatólag elfoglaltatván, csak holtdiját fizették volna, a mi többnyire kevesebb minden jószágai közbecs szerinti áránál; mind azért, mivel az ugyanazon esetről szóló H. K. 2. R. 51. cz. 4. §. azt rendeli, hogy az örökösök csak a meghalt jószága közbecs szerinti árában marasztaltassanak el, ezen szókban: „sed si convicti fuerint, solummodo in aestimatione jurium paternorum convincentur;" nem terheltethetnek tehát a közbecs szerinti ár kifizetésén kivül még aval is, hogy a birótól s ellenféltől a köztük felosztott vagyonukat közbecs szerinti áron váltsák viszsza, mely esetben a biró és ellenfél kétszeresen kapnák illetőségük közbecs szerinti árát, a büntetés törvény szerinti természetével ellenkezőleg.

416. §.

b.) A kisebb hatalmaskodásról s büntetéséről.

Kisebb hatalmaskodásnak (minor potentia) neveztetik minden olyan hatamaskodási tény, mely a nagyobb hatalmaskodás esetei közé nem tartozik, bárki ellen követtetett legyen is el a H. K. 2. R. 67. cz. 5. §. szerint. Ennélfogva a már közlött nagyobb hatalmaskodási tények is, ha nem nemes személy ellen követtetnek el, kisebb hatalmaskodási tények gyanánt büntettethetnek.

A kisebb hatalmaskodás büntetése a nemesekre nézve 50 mfrt s ha alispánok vagy szolgabirák, két annyi a H.

K. 3. R. 3. cz. 7. §; a székelyekre nézve 12 mfrt. szokás szerint, melynek fele a biróé, fele pedig a sérelmesé a H. K. 2. R. 67. cz. 3. §. szerint; a nem nemesekre nézve pedig holtdij (25. mfrt.) a H. K. 3. R. 26. cz. 6. §. szerint, mely csak a sérelmest illeti a C. C. 5. R. 2. E. szerint is. Ezen kivül megtériti a hatalmaskodó a sérelmesnek azon kárait, melyek követeltettek s bé is bizonyittattak általa, a H. K. 2. R. 67. cz. 2. 3. §; A. C. 3. R. 8. Cz. 1. cz. szerint. A segédek s küldöttek, ha nemesek, 50. mfrtot fizetnek a H. K. 3. R. 3. cz. 7. §. szerint, ha nem nemesek pedig holtdijt a H. K. 3. R. 26. cz. 4. és 6. §. szerint.

Ezen büntetésnek az elmarasztalt ingó vagyonaiból kell fölvétetni, s ha azok nem találtatnának, fekvő jószágaiból is a H. K. 2. R. 67. cz. 4. §. szerint; maga csak azon esetben fogattathatván el, midőn a sérelmes kielégitésére nem volnának elégségesek vagyonai, a mikor is 15 napig a biró kezénél tartathatik, s ha ezen idő alatt ellenfelével meg nem békélhetnék, annak átadatik, a ki őtet személyének bántalma nélkül cseléd gyánánt dolgoztathatja, mig mind őtet mind a birót kielégiti, a H. K. 2. R. 68. cz. szerint. A vagyontalan hatalmaskodó elmarasztaltatása előtt is letartoztathatik a sérelmes kérésére a tisztek által, s a per végéig kezesség alá vettethetik, az A. C. 3. R. 11. Cz. 2. cz. szerint.

417. §.

A kisebb hatalmaskodás némely eseteiről.

A kisebb hatalmaskodás némely eseteire különös büntetést határoztak törvényeink. Ilyen esetek:

1.) Másokat illető levelek eltartoztatása, rekkentése, égetése. Bébizonyittatván ugyanis az illető törvényszék előtt az, hogy a felperest illető oklevelek az alperesnél vannak, s hogy ő azokat megintetése után sem adta ki, vagy hogy elégette: az alperes örökös szavatosság (perpetuus evictoratus) terhe alá vettetik, melynél fogva köteles a felperest védeni azon jószág birtokában, melyet a követelt levelek tárgyaztak, vagy megszerezni a felperes számára azon jószágokat, melyekről a felkért levelek szólottak, s ha ezen kötelességét nem teljesitené, a felperesnek azáltal okozott kárát megtériteni tartozik; a kése-

delmeskedés vagy tehetetlenség esetében el is fogattathatván, a H. K. 2. R. 34. cz. 2. §. és az A. C. 4. R. 11. Cz. 1. cz. szerint, mely a fiscust ezen keresettől elrekeszti.

2.) Másnak szóló levelek elfogása vagy felbontása, melyeknek elkövetője, az iró dijának megfizetésén kivül, kár és költség megtérítésére is itéltetik, az A. C. 3. R. 23. Cz. szerint, melyben ezen büntetés „csak békességes időre, a hazának lakosaira, fejedelem és ország ellen való dolgokban nem suspectus emberekre" nézve rendeltetett.

3.) Mások szolgálatára köteles emberek ki nem adása. A ki mások szolgálatára kötelezett akár zselléreket, akár cselédeket, akár számadással tartozó tiszteket, elbocsáttatásukat bizonyitó irás előmutatása nélkül, szolgálatába fogad, s megintetéseután sem ad ki, 200 mforinttal büntettetik, az A. C. 4. R. 8. Cz. 2. cz; az 1791: 26. cz. 6. és 10. pontjai szerint.

4.) Más nemes ember urbéresének megverése, sebesitése, melyért a földesur követelése következtében elmarasztalt bünös, a kisebb hatalmaskodás rendszerinti büntetésén kivül, az urbéres dija fizetésére s kártérítésre is itéltetett a H. K. 3. R. 31. cz. 1. §. szerint.

5.) Elvesztett harangok eltartoztatása. Az elvesztett harangok eltartoztatói, ha azokat a felkérés után azonnal viszszaadják, semmivel sem büntettetnek; különben pedig törvényszéküknek elébe idéztetnek s ha azelőtt a viszszaadást igérik s teljesitik is, csak az okozott költséget fizetik; az ellenkező s azon esetben pedig, midőn még a kibocsáttatás (exmissio) menedékének is elhasználása után marasztaltattak el, a költségtérítésen kivül a harangok kiadására s becsü szerinti áruknak is fizetésére itéltetnek; a kereső felek kötelezletvén azon esetben, ha a letartoztató ellenségtől vagy olyanoktól szerezte volna a harangokat, kik azokat ellenségtől vásárolták, azt a mibe a harangok kerültek, megforditani, az A. C. 3. R. 24. Cz. szerint.

6.) Béhajtott marhák erőszakos kiszabaditása, a mi akár nemes akár nem nemes által követtessék el, a hatalmasul kiszabaditott marhák becsü szerinti ára fizetésével büntettetik, a H. K. 3. R. 3. cz. 16. és 17. §. szerint.

7.) A székelyek némely hatalmaskodási tényei, az 1555. constitutio szerint:

a.) Ha valaki másnak házán, ekéjén vagy szekerén hatalmaskodást követ el, 24 girával büntettetik a 42. pont szerint. Egy gira teszen 50 pénzt vagy fél magyar forintot, a H. K. 3. R. 4. cz. 4. § és az 1555: C. 9. p. szerint.

b.) Ló vagy barom elvétele 12, egyebek elvétele pedig 3. girával büntettetik a 43-ik p. szerint.

c.) A föld foglalás annak mivoltához képest 3. 9 s legfenebb 12 girával büntettetik, a 49-ik p. szerint.

d.) A ki peres társa ellen a perfolyta alatt ujabb törvénytelenségeket követne el, 6 girával büntettetik, s ha azokat ki nem fizetné, perét is elveszti, az 59-ik p. szerint.

8.) Papok vagy oskolamesterek megverése, vagdalása s kergetése, melyek elkövetőin vagy elkövettetőin, bébizonyosulván két vagy három bizonyság által a tény, a főtisztek rögtön 200 mfrtot vétetnek fel, melynek fele a panaszló félé, fele pedig a végrehajtóké. Ugyanezen büntetés vétetik fel a papokon s mestereken is, ha ők követnének vagy követtetnének el hasonló tényeket, melyet ha telvenni elmulatnák a tisztek, az rajtuk vétetik fel, az A. C. 1. R. 5. Cz. 5. cz. szerint.

418 §.

A hatalmaskodók követelése módjáról.

Mind a nagyobb, mind a kisebb hatalmaskodás elkövetői különböző módon követeltethetnek a sérelmes által u. m.

1.) Tettlegesen, a mennyiben a fekvő jószágokat a hatalmaskodó birtokából erőhatalommal is viszsza lehet egy év bételése előtt foglalni a H. K. 1. R. 68. cz. szerint.

2.) Harmadnapos, azaz olyan legrövidebb perrel, mely a tény elkövetése után harmadnap alatt megtörtént idézés után harmadik napon kezdetik meg (triduali processu) az erdők levágása, fák hántása, földek elszántása, vetések leétetése és más eseteiben a hatalmaskodásnak. Ezen perreli követelés azonban feltételesitve van egyfelől azáltal, hogy akár a hatalmaskodó, akár marhája vagy egyéb portékája a büntény helyén vagy folytonos üzetés közben elfogattatott s illetőleg letartoztattatott legyen; másfelől pedig azáltal, hogy azon hely, melyen a hatalmaskodás elkövettetett, legaláb egy év olta a sérelmes békés birtokában volt legyen. Ezen

két feltétel akármelyiknek is fogyatkozása esetében, harmad hapos perreli követelésnek helye nem lehet. Az ezen per utján elmarasztalt hatalmaskodó, az erdővágás és fahántás eseteiben, minden vele találtatott vagyonoknak (bonorum ommium secum habitorum) elvesztésével és dija fizetésével, más esetekben pedig a kisebb hatalmaskodás rendes büntetésével büntettetik, a kár, költség és fáradság megtérítésén kivül, az 1791: 95. ideiglenes czikk szerint.

3.) Panaszos perrel (processus querulosus, spolii, restitutionis in integrum). Azon esetben ugyanis, midőn a sérelmes vagyona elfoglalóját annak birtokából tettlegesen kivetni nem akarja, vagy a hatalmaskodás valamely joggyakorlat s illetőleg haszonvétel tettleges megszüntetésében áll: az A. C. 3. R. 8. Cz. 1. cz. szerint bépanaszolhatja a rajta elkövetett méltatlanságot az illető törvényszék előtt s panaszát bé is bizonyitván, megintetik a törvényszék által a hatalmaskodó az elfoglaltak viszszaadására s az okozott kárnak is megtérítésére, s ha ezeket teljesiti, egyébbel nem büntettetik; ellenkező esetben pedig az elfoglaltak viszszaadására s a kár, költség megtérítésére, s ezeken kivül a kisebb hatalmaskodás büntetésének is fizetésére hatalomkarral is kényszerittetik; szabadságában állván a sérelmesnek, kielégittetése után, még a hatalmaskodót külön perrel is követelhetni hatalmaskodásért. Panaszos pert nem kezdhetni, 1.) ha a hatalmaskodó már egy évvel több idő olta birtokolja az elfoglaltakat. Az idézett törvény ezen rendeléséből következtethetni azt, hogy a panaszos perrel a törvényhozás a tettleges követelésnek kivánta elejét venni; 2.) midőn a hatalmaskodónak az elfoglaltakhoz közvetlen örökösödési joga van (jus legitimae et immediatae successionis). Ezek közé szokták számlálni azon esetet is 3.) midőn a sérelmes bé nem tudja bizonyitani azt, hogy az elfoglaltaknak az elfoglalás előtti egy egész év alatt békés birtokosa volt legyen. Ezen állitás azonban alaptalan azon okból a.) mivel a panaszos pert szabályozó A. C. 3. R. 8. Cz. 1. czikke annak indithatását a sérelmes egy évi békés birtoklásának bébizonyitása által nem feltételesitette; b.) mivel a csak most idézett törvény szerint, helye van a panaszos keresetnek a birtoklás idejére való tekintet nélkül, kivéve a fenebb közlött eseteket, mindenkor, mikor „valakinek jószága öröksége vagy egyéb javai törvényes ut és

mód kivül foglaltattak el"; c.) mivel szokás szerint is a panaszos per mind azon esetekben használtathatik, melyekben tettleges viszszafoglalásnak lehetne helye, már pedig a H. K. 1. R. 68. cz. szerint a közvetlen örökös esztendő alatt tettlegesen viszszafoglalhatja az elfoglalt s még birtokában sem volt örökséget éppen ugy, mintha az kezei közül foglaltatott volna el, követelheti tehát panaszos perrel is a hatalmaskodót, habár nem is birtokolta legyen az örökséget; d.) az, a ki bármely törvényes czim alatt örök vagy használati jogot szerez, képviseli jogi értelemben azt, szerzeményére nézve, a kitől azt szerezte minden átruházott s annálfogva birtoklási jogaira nézve is. Midőn tehát szerzett joga birtokolhatásától erőhatalommal elrekesztetik, épen ugy kell hogy követelhesse (még azon esetben is ha a perkezdhetés a kérdés alatti birtoklás bébizonyitása által volna feltételesitve) a hatalmaskodót, mint követelhette volna az elfoglalt vagyon előbbi birtokosa, a ki ezen követelhetési jogát is átruházta a szerzőre.

4.) Rendszerinti perrel (ordinario processu) követeltetik a hatalmaskodó azon esetben, midőn a sérelmes, a már közlöttek közül, egyik uton sem követelte vagy követelhette ellenfelét. Ezen mind a nagyobb, mind a kisebb hatalmaskodási esetekben használható s az A. C. 4. R. 1. Cz. 12. czikke szerint rövid pernek azonban, a büntény elkövettetése idejétől számlálandó 32 év alatt meg kell indittatni; azontul, a közbejött időmulas miatt, a sérelmes pert kezdhetési jogát nem gyakorolhatván, a H. K. 1. R. 46. cz. 5. §.; 78. cz. 3. §. szerint.

5.) Uriszék előtt (coram foro dominali) követeltettek hatalmaskodásért a földesur földeit birtokoló városi polgárok, az azon földön elkövetelt hatalmaskodási tényekért a H. K. 3. R. 18. czime szerint; ugyszintén az urihatalom alatt volt urbéresek és zsellérek és azon cselédek, kik nem nemesek (familiares ignobiles). Ezen urbéresekre, zsellérekre s cselédekre nézve a H. K. 3. R. 26. cz. 11—18. §-aiban akárki által követeltessenek (2. §.), rendeltetett, miként

a.) ha a tett elkövetése után elszöktek volna, tartozott a földesur minden azonnal elfoglaltatható ingó s fekvő vagyonaiból, nagyobb hatalmaskodás esetében dijukon kivül az ingó vagyonok egy harmadát, s a fekvők harmada be-

csü szerinti árát, kisebb hatalmaskodás esetében pedig dijukat, az okozott kár megtérítésén kivül, a sérelmesnek (a ki a nagyobb hatalmaskodást elkövetett urbéreseket, zselléreket s cselédeket azután is akárhol elfogathatta s meg is ölethette, mit azonban a szokás megszüntetett) kiadni, a vagyon fenmaradott részét maga számára megtarthatván.

b.) Ha a követeltettek nem szöktek el, az uriszék előtt megpereltettek s elmaraszaltatván, nagyobb hatalmaskodás esetében, minden ingó s fekvő vagyonaik elvesztésével büntettettek, melyeknek kétharmada illette a földesurat mint birót, egyharmada pedig a sérelmest; a kinek ha nem akarta a földesur általadni a bünösöket megöletés végett, dijukat fizetni saját maga vagyonaiból tartozott. A kisebb hatalmaskodás esetéről nem rendelkezett ugyan az idézett törvény, mindazáltal más esetekre nézve nyilvánitott rendeleteiből önként következik, hogy annak az elmaraszaltattak dijából s kárpótlásból álló büntetése azok vagyonaiból vétetett fel.

Meg kell azonban jegyezni, hogy a sérelmes az urbéres és zsellér által elkövetett hatalmaskodás büntetéséből csak azon esetben részesedhetett, midőn az a tett helyéről el nem szaladhatott; mert különben a büntetés egészen a földesurat illetvén, a sérelmes csak az okozott kárért vagy megsebesittetéseért követelhetett elégtételt, a H. K. 3. R. 3. cz. 15. §. szerint.

419. §.

2.) A béfogatásról s büntetéséről.

A béfogatás abban különbözik a hatalmaskodástól a C. C. 4. R. 16. Cz. 1. cz. szerint, hogy az más személyének vagy javainak olyan letartoztatásában áll, melyet a hatalmaskodó a végre felszólitott tisztek s birák által hajtatott végre. Ennek következendő eseteit különbözteti meg a törvény:

1.) Midőn valaki nemesembert fogat el, kinek nemessége ha tudva volt, mind az elfogató, mind az elfogó tiszt megpereltetvén az alsó törvényszék vagy királyi tábla előtt, nagyobb hatalmaskodás büntetésével büntettetnek az A. C. 3. R. 11. Cz. 1. cz. szerint; ha pedig a tiszt előtt nem volt ismeretes az elfogatott nemessége, az elfogató szenvedi azon büntetést is, mely a tiszt ellen különben követeltethetett, habár ő maga sem tudta legyen az elfogatott nemességét, a C. C. 4. R. 16. Cz. 1. cz. szerint.

2.) Midőn nem nemes, de a hazában lakó ember vagy névszerint urbéres és zsellér fogattatott el; mely esetben mind az elfogató, mind a tiszt két-kétszáz mfrttal büntettetnek, mely akár fejedelmi parancslevél (legitimum mandatum, executionale mandatum) ereje mellett, akár a főtisztektől a sérelem bébizonyitása után kirendelt végrehajtók (kik 200 mfrttal büntettetnek, ha a végrehajtást szándékoson elmulatnák) által vétethetik fel, félrészben a sérelmest, félrészben pedig a főtiszteket a végrehajtókkal együtt illetendőleg, az A. C. 3. R. 11. Cz. 1. cz. szerint; de ha az elfogatott személy ártatlansága világosságra jőne, az elfogató fizeti azon 200 mfrtot is, mely a tiszttől követeltethetett volna azon esetben, midőn gyanutól ment személyt tudva fogott volna el, a C. C. 4. R. 16. Cz. 1. cz. szerint.

Mind a két esetben, ha az elfogató elébbállván az elfogatott személyt tiszt kezénél hagyná, az 15 napi várakozás után elbocsáttathatik; ha pedig levelében szólitaná fel a tisztet az iránt, hogy a foglyot tovább is fogságban tartsa, a 15 nap eltelése után még nyolcz napig fogságban tartathatik ugyan a béfogatott személy, de tovább semmiképpen nem, hanem vagy el kell marasztaltatnia, vagy szabadon kell bocsáttatnia, a C. C. 4. R. 16. Cz. 2. cz. szerint; jogositva levén a béfogatott s odahagyatott személy, elébbállott s perét annyiban hagyott béfogatóját követelni az illető törvényszék előtt, s az elmarasztaló itéletet azon helynek tisztei által végrehajtatni, a hol béfogatóját megtalálhatja, ugyanazon Cz. 1. cz. szerint.

3.) Midőn akárkinek bárminemü vagyona tartoztattatik le, mely esetben mind a letartoztattató, mind a letartoztató tiszt, a már közlött módon felvétethető s osztandó két-kétszáz mfrttal büntettetnek, az A. C. 3. R. 11. Cz. 1. cz. szerint.

4.) Midőn földesuráért urbérese vagy annak vagyona tartoztattatott le. Ezen esetben a letartoztattató a zsellér vagy urbéres elevendija (vivum homagium) s illetőleg a letartoztatott vagyon becsü szerinti ára fizetésével büntettetett, a II. Ulászló 1. V. 90. cz. szerint.

Vannak csakugyan esetek, melyekben a béfogatás s illetőleg letartoztatás megtörténhetik törvény engedelméből s ennélfogva a büntetés követelhetése nélkül, az A. C. 3. R. 11. Cz. 3. cz. szerint, milyenek:

1.) ha nemesember büntettben találtatik a C. C. 4. R. 16. Cz. 1. cz. szerint;

2.) a nemesember kezénél találtatott gonoszul elveszett marha, vagy hamisitott arany s ezüst letartoztáthatnak, de maga a nemesember el nem fogattathatik, az A. C. 3. R. 11. Cz. 1. cz. és az 1755: 5. cz. szerint;

3.) ha vagyontalan hatalmaskodó, ha nemesi kiváltsága ezen részéről kötés szerint lemondott nemesember, ha czirkálásban kiadatott vagy más el is marasztaltatott bünös és gyanu alatt levő paraszt fogattatik el, az A. C. 3. R. 11. Cz. 2. cz.; C. C. 4. R. 16. Cz. 1. cz. szerint.

404. §.

3.) A vérárulásról s büntetéséről.

Vérárulásnak neveztetik a H. K. 1. R. 39. cz. k. §. szerint a fi- vagy nővérnek igazságos jogaitól, más fi- vagy nővér általi csalárd, alattomos és álnok megfosztatása s örökségbőli kitagadtatása. Ezen bünbe esnek:

1.) kik uj adomány nyerése által törekednek véreiket az általuk is birtokolt jószágoktól megfosztatni, nevöket az adománylevélből kihagyván, a H. K. 1. R. 38. cz. szerint.

2.) Azon nővérek, kik magukat a leányágat illető jószágra nézve fiusittatják és azáltal nemzetségök némbereit attól megfosztani mesterkednek, a H. K. 1. R. 39. cz. 3. §. szerint.

3.) Az, a ki nemzetségének más tagját vérségéből valónak lenni makacsul tagadná, és amaz azután oklevéllel vagy levél nem létében tanuvallománynyal hatvan évnyi időkorig, de nem tovább, magát azon nemzetségből valónak bébizonyitaná, a H. K. 1. R. 39. cz. 4. §. szerint.

A vérárulás büntetése, az innen származó gyalázaton és becstelenségen kivül az, hogy az azt elkövető megitéltetvén, minden vagyonától örökre elesik; melyek átruháztatnak azon fi- vagy nővérre, a kit jószágaitól megfosztani s örökségéből kitagadni igyekezett, s ő maga is személyében, tartás végett és szolgául, annak általadatik, kit az, holta napjáig élelemmel és öltözettel, mint valamelyik cselédjét tartani köteleztetik, a H. K. 1. R. 39. cz. 2. §. szerint.

421. §.

4.) A becstelenitésről s büntetéséről.

Becstelenitésnek hivatik azon cselekedet, mely által más az őtet illető polgári becsületben megsértetik. Ennek esetei:

1.) Midőn valaki más ellen a fejedelemhez vagy a rendes birákhoz igazságtalan és hamis panaszt ad bé, vagy valamely jó hirü és tisztességes állapotu embert becstelenitő szavakkal illet a H. K. 2. R. 72. cz. 1. §. szerint. Ezen büntény büntetése nyelvváltság (emenda lingvae), mely az erdélyi nemesek és városi polgárok által a H. K. 3. R. 3. cz. 8. §.; 9. cz. k. §. szerint 33 mfrttal, a parasztok által 12 és fél mfrttal rovatik le a H. K. 3. R. 3. cz. 14. §. szerint. Azon esetben csakugyan, midőn a fejedelemhez vagy az azt képviselő kormányszékhez béadott vád nyelvváltságnál nagyobb büntetést igénylő bünt tárgyaz: a hamis feladó azon büntetést szenvedi, melyet érdemlett volna a bévádoltatott a vád bébizonyittatása esetében, az A. C. 2. R. 7. Cz. 3. cz. szerint.

2.) Midőn a székelyek közül valaki mást kurvafiának, hitetlennek, árulónak, orgazdának nevez s bé nem bizonyithatja. Büntetése eleven dij, mely teszen 12 és fél mfrtot, az 1555: C. 32. 33. p. szerint.

3.) Midőn valaki nemesembert más által állittat törvényszék elébe (statuendum commiserit), vagy valamely nemesembernek nemességét kétségbe hozta, s az azt bébizonyitja: büntettetik a becsületében megsértetett nemesember dija fizetésével, a H. K. 2. R. 23. és 36. cz. szerint.

4.) Midőn a perét elvesztő fél az itélőbirákat olcsárolja, igazságtalansággal vádolja: azon büntetéssel lakol, melyet a birónak kellene szenvedni, ha az ellene támasztott vád bébizonyittatnék, a Mátyás 6. V. 54; II. Ulászló 1. V. 70. cz. szerint.

422. §.

5.) A hitszegésről s büntetéséről.

Hitszegésnek neveztetik az eskü által szentesitett kötelességnek nem teljesitése. Ennek esetei:

1.) A szorosabb értelemben vett hitszegés, melynek két nemét különbözteti meg a H. K. 2. R. 30. cz., melyek

közül egyik az, a midőn valaki esküjénél fogva igéri másnak, hogy valamit adni vagy teljesiteni fog, s aztán ezen igéretét nem teljesiti (transgressio liciti juramenti 6. §.); másik az, a mely hamis esküvésnek (mendacium juramento firmatum 7. §.) is neveztetik, és esküvel erősitett s más valaki jogainak sérelmére s veszélyeztetésére gonosz indulatból elkövetett hazugság. Ezen büntény csak azon esetben magánkövetelésü, midőn ezáltal magánszemély iránti kötelesség, helyes ok nélkül sértetett meg, s büntetésére a hitszegő dija és fejváltsága (5 §.), mely a nemesekre s városiakra nézve 66, a parasztokra s székelyekre nézve 25 mftból áll a H. K. 3. R. 3. 4. 9. cz. szerint, s azon kivül még az is, hogy hitelét elveszti; tanunak nem használtathatván a Kálmán 1. K. 27. f; H. K. 2. R. 29. cz. 6. §. szerint. Ezen büntetéssel sujtoltatik azon tanuvallató is, ki a tanuk vallomását nem ugy irta meg, mint kellett volna a T. U. 86. §. szerint.

2.) A nősparáznaság (adulterium), mely a házassági eskü megszegésével elkövetett bujálkodás. Ezen büntény azért soroltathatik a magánkövetelésüek közé, mivel azon hűségnek megsértése, melylyel a házastársak egymás iránt s ennélfogva magánszemély magánszemély iránt tartozik, a mit a H. K. 1. R. 105. cz. k. §. is igazol, a mennyiben a paráznaságot azon hűség megsértésének nevezi, melylyel az aszszony férjének tartozik, és mivel ugyanazon czim 1-ő §-ból következtethetőleg a paráznaságot olyan bünténynek tarthatni, melynek büntetését a sérelmes el is engedheti. Ezen büntény büntetése halál az A. C. 3. R. 47. Cz. 21. cz. szerint, melyet azonban nem követelhet az, a ki házastársa nősparáznaságát tudva helybenhagyta, azután is vele lakván, a H. K. 1. R. 105. cz. 1. §. szerint; és a bünös aszszony hitbérének elveszése (k. és 2. §.). A halálos büntetést a szokás megszüntette, s a helyett a sérelmes egyházi illető törvényszéke előtt, ha protestans a bünöstőli elválasztatását (divortium), ha pedig catholicus, különvettetését (separatio quoad thorum et mensam) követelheti, mint ez már fenebb közöltetett.

3.) A házastárs hit elleni elhagyása (malitiosa desertio), melynek elkövetője, ha a sérelmestől felszólittatott tiszt általi megintetése után sem térne viszsza hitetlenül elhagyott házastársa mellé, 200 mrttal büntette-

tik ugy, hogy az intetés és irt büntetés felvétethetése ismételtethetik mig viszsza nem tér, és ha a büntetés fizetésére tehetetlenné válnék, nyakon köttethetik s házastársa kezébe adathatik a tisztek által, a C. C. 1. R. 1. Cz. 8. cz. szerint.

423. §.

6.) A kárositásról általában.

Kárositásnak neveztetik a kárt okozó cselekvés, vagy elmulasztás, azaz nem cselekvése annak, a mit cselekedni kellett volna azért, hogy más kárt ne szenvedjen. A kár állhat vagy abban, hogy a más vagyona elveszett, használhatatlanná lett, megromlott, értékére s használhatóságára nézve csökkent (damnum emergens seu positivum); vagy abban, hogy más a különben bizonyos haszontól s nyereségtől elesik (lucrum cessans, seu damnum negativum). Mind kétféle károk okai lehetnek:

1.) a történet (casus fortuitus), vagyis olyan kárt okozó esemény, melyet előre látni s eltávoztatni, felülmulja az emberi erőt. Az ezáltal okozott kár történetes nek neveztetik (damnum casuale), s azt az, a kit talál szenvedni kénytelen (casum sentit dominus) mint szerencsétlenséget (fatum, periculum); senki sem büntettethetvén olyan kár pótlásával, melynek oka nem volt, s melyet megelőzni, eltávolitani nem állhata hatalmában, a mit a dolog természetén kivül következtethetni az 1791: 26. cz. 8. pontjából is, a mennyiben, a szerint, az urbéres az idő mostohasága (per temporum injuriam) által okozott károk megtérítésére nem szorittathatott, azokat az urbéri állomány tulajdonosa a földesur szenvedni tartozván.

2.) Emberi tény vagy elmulasztás, mely lehet vagy azé, a ki a kárt szenvedte s ugy vétethetik jogi tekintetben, mintha nem is érezné (quod quis ex culpa sua sentit damnum, non intelligitur sentire), a mennyiben kárpótlás követeléséről szó sem lehet; vagy másé, mely ismét vagy olyan lehet, melyet a törvény megenged, s bárminő kárt okozó legyen is, ment a kárpótlás terhétől azon okból, mivel a ki jogával él, senkit sem sért (qui jure suo utitur, neminem laedit); vagy olyan lehet, melyet a törvény tilt és kárpótlás követelésére jogosit a kárt okozó ellen, akár ő maga követte legyen el a kárt okozó tényt az a II. Ulászló 1. V.

16. cz. szerint, akár más által követtette legyen el, a Zsigmond 6. V. 6. cz; II. Ulászló 1. V. 24. cz. szerint. A törvény által tiltott kárt okozó tény is lehet vagy szándékos, azaz olyan, melyet a cselekvő éppen azért hajt végre, hogy azáltal másnak kárt (damnum dolosum) okozzon; vagy csak hibából eredett, azaz olyan, melynek czélja nem volt ugyan a más károsítása, mindamellett is azonban, kisebb vagy nagyobb mértékben, előre is látható volt az, hogy abból másra nézve kár fog háromolhatni, mely hibából folyó kárnak (damnum culposum) szokott neveztetni. Hogy a szándékos kárért elégtételt követelhetni, kétséget nem szenvedhet; a mennyiben törvényeink a H. K. 1. R. 71. cz. 1. §-ából is következtethetőleg az álnokságot és csalárdságot büntetni kivánják, és az A. C. 4. R. 1. Cz. 6. czikkében láthatólag a más jószágát szántszándékkal pusztitót kárpótlásra kötelezik. A hibából folyó kárra nézve pedig meg kell különböztetni az azt okozó hiba fokozatait, mely lehet: 1.) tetemes hiba (culpa lata seu dolo proxima), vagyis szándékosnak látszó elmulasztása azon cselekedeteknek, melyeket megtenni azért tartozott volna valaki, hogy mást a kár ne találhasson. Ez hanyagságnak szokott neveztetni, és áll vagy abban, hogy a törvényszabta felvigyázói kötelesség elhanyagoltatik az 1791: 51. czikk 1. pontjában láthatólag; vagy abban, hogy a birtokolt de mást illető vagyon az A. C. 4. R. 1. Cz. 6. cz. szerint pusztulni hagyatik, és az idézett törvények szerint kárpótlással büntettetik. Ezen eseteken kivül, az elmulasztás által okozott kár pótlása csak akkor követeltethetik, a midőn valaki nem teljesitette azon kötelességeit, melyekre magát kötlevele által kifejezetten, vagy valamely hivatalnak s megbizatásnak elfogadása által tettlegesen kötelezte; 2.) csekély hiba (culpa levis), melylyel a vigyázatlanságnak s gondatlanságnak azon fokozatát szokták kifejezni, midőn a cselekedet és annak káros következése közötti egybefüggés elannyira szembetünő, hogy azt a közönséges eszü s bélátásu ember is észrevehette s ennélfogva a más jogai iránt viseltetni köteles tiszteletből el is hagyhatta volna. A hiba ezen neméről törvényeink nem emlékeznek ugyan, büntettetik azonban szokás szerint, a más jogai tiszteletben tartása iránti kötelesség ösztönének élénkitése végett; 3.) legcsekélyebb hiba (culpa levissima), mely a vigyázat-

lanság azon fokozatát fejezi ki, midőn olyan cselekedet követtetett el, melynek káros következését a legszemesebb s élesebb előrelátásu emberek is alig sejdithették s melyet ennélfogva az emberek nagyobb része elkövethetett a nélkül, hogy mások jogai iránti tiszteletlenséggel vádoltathatnék. A hiba ezen neméről sem emlékeznek törvényeink, s szokás szerint sem büntettetik azon okból, mivel oktalanság lenne büntetés terhe alatt követelni olyan elővigyázatot, melyre az emberek nagyobb része nem képes.

424. §.

A kárositás némely eseteiről különösön.

A hatalmaskodással okozott s már fenebb közöltetteken kivül, a kárositásnak még következendő esetei szabályoztattak törvényeink által, u. m.

1.) Malom által okozott kár, melyre nézve az A. C. 3. R. 40. czimében a rendeltetett, hogyha az uj malmok az országutakat s réveket romlással fenyegetik, vagy a dézmaadással tartozó földekben, adózó s egyéb terheket viselő faluknak kárt okoznak: a sérelmesek által megtaláltatandó vármegyék vagy székek által megvizsgáltatván s ártalmasoknak találtatván, lerontassanak semminemü menedékek által meg nem akadályoztathatólag, s azok a kik ezt ellenállással hatalmasul gátolnák, 200 írttal büntettetnek mindannyiszor.

2.) Marhák által okozott kár. A helybeli marhákat a tilalmasból, az idegeneket a nyomásból is az A. C. 3. R. 33. Cz. szerint (kivéve csakugyan az utazókat, kik az 1675: majusi 7. cz. szerint kiereszthetés jogával birnak) béhajtani szabad akárkinek; köteles levén a kárt szenvedett azokat harmadnapon tul az alispán vagy szolgabiró kezébe adni, minden marhától naponként külön-külön fizetendő három nehéz gira (azaz 12 mfrt.) büntetés terhe alatt, melynek két harmada a birákat, harmada pedig a marha tulajdonosát illeti a H. K. 3. R. 33. cz. szerint. A ki a béhajtást hatalmasul akadályoztatná, kisebb hatalmaskodás dijával büntettetik a tisztek által; sőt keményebben is, ahozképest a mint sebhetés, verés vagy halál lett volna az ellenállás következése az A. C. 3. R. 33. Cz. szerint. A kárt okozó marha tulajdonosának büntetése különbözik az esetekhez képest, a mennyiben

a.) ha a marha tilalmasból hajtatott bé, fizeti tulajdonosa a falusbiró s hitesek által megbecsültetett kárt s azon kivül a tilalomrontás díját is (mely ha a birtokosok másként nem intézkednek, a mi az A. C. 3. R. 33, Cz. szerint szabadságukban állott, 12 mfrt az A. C. 3. R. 5. Cz. 1. cz. szerint) a H. K. 3. R. 33. cz. szerint. Kivétetik csakugyan azon eset, midőn a marha, pásztor keze alól ment tilalmasba; ezen esetben ugyanis a büntetést a pásztornak kell szenvedni, az és marhái is ezen okból letartoztathatván, az A. C. 5. R. 6. E. szerint.

b.) A nemesember, ha gabonahordáskor a fel nem szabaditott földek között kibocsátott marhái által okozna kárt, a tett és kár hitelesittetvén szolgabiró vagy egy nemesember mellé felvett városi s illetőleg falusi lakosok által, s ezek bizonyitványa a rendes végrehajtók előtt bémutattatván: ezek által az illő kár pótlásán kivül még 12 mfrttal büntettetik, az A. C. 3. R. 5. Cz. 1. cz. szerint.

c.) Az idegenek nyomásból béhajtatott marháikért csak hajtópénzt fizetnek u. m. egy öreg marháért két pénzt, egy apró marháért egy pénzt, s azok, kik rajtok ennél többet huznának, a tisztek által 12 mfrttal büntettetnek, melynek kétrésze a panaszlóé, harmada pedig a végrehajtóké az A. C. 3. R. 33. Cz. szerint. A tilalmasból béhajtott marhákért pedig az idegenek tartoznak a megbecsült kárt megtériteni; de a tilalomrontás dijának — mely csak a helységbelieket tárgyazza — megfizetésére nem kényszerittethetnek a H. K. 3. R. 33. cz. 4. §. szerint.

3.) A marhák ellopása által okozott kár, melyre nézve két esetet kell megkülönböztetni, u. m.

a.) midőn a marha a faluból, mező- vagy szabad királyi városból lopatott el. Az. A. C. 3. R. 34. Cz. szerint, ha az akár helybeli, akár idegen káros megesküszik arra, hogy marhája a helység kebeléből lopatott el, s annak árára nézve is esküt teszen le: az illető helység lakosai köteleztetnek 15 nap alatt akár a kárt megtériteni, akár a tolvajt kézbeadni; mit ha elmulatnának teljesiteni, a végrehajtók szokott jutalmán kivül (mely 12 mfrt), a marha ára rajtok kétszeresen vétetik fel, minden menedékek kirekesztése mellett. Nincs helye ezen kárpótlásnak, ha a károsnak gyanus cseléde azon időben szökött el; vagy

az A. C. 5. R. 37. E. szerint, ha akkor azon helyen országgyülés, törvényszék vagy sokadalom tartatott volna.

b.) Midőn a falukon s városokon kivül megszállottak marhája lopatott el. A C. C. 5. R. 24. E. szerint (mely által az A. C. 5. R. 37. E. módosittatott), ha a káros megesküszik, egy tiszt vagy két nemesember előtt, ellopatott marhája nyomára, azt a helység lakosai felvenni s a károssal együtt kisérni tartoznak, és azon esetben, midőn a nyomot más helység határába ki nem kisérhetik, vagy a marhának a káros esküje által hitelesitendő megnyúzott testét a határon megtalálnák: akár a tolvajt kézbe adni, akár a marha árát fizetni kötelesek. Azon esetben pedig, midőn a marha nyoma más falu határára kisértethetik által, azon helységnek eleve a végett felszólittatott lakosai határuk szélén megjelenni s a nyomot által venni tartoznak; de kárpótlásra csak azon esetben kötelesek, midőn falujokba s városukba vitetik bé a nyom, vagy a marha nyúzott teste határukon találtatván meg, a helység birája nem esküdnék meg hetedmagával arra, hogy a tényt helységbeli ember nem követte el. Kivétetnek a törvény közlött rendelése alól a puszták (praedium), mivel azokban nincs ki fizessen, a nyomnak azokon csakugyan által kelletvén kisértetni, ha el nem tévesztetik; valamint azon helységek is, melyek nyomfelvétellel s követéssel nem tartoznak, azok ellopatott marhái nyomát viszont más helységek sem tartozván sem felvenni sem követni; végre azon eset, midőn országgyülés, törvényszék, sokadalom tartatott azon helységben, melynek határáról a marha ellopatott. A végrehajtandók végrehajtása végett az alispán egy mforintért, a főbiró pedig 24 pénzért vitethetik ki, más rendbeli dijt a tisztek nem követelhetvén. A szokás kiterjesztette ezen törvényt azon esetre is, midőn a helybeli marha a határról lopatott el.

Egyébiránt megtaláltatván az akárhonnan gonoszul elveszett marha, nem elég az állitott vásárt, áldomást ivott felekkel, a H. K. 3. R. 34. cz. szerint bizonyitani, hanem az a kinek kezénél találtatott a marha, tartozik szavatost állitani, s a káros követelheti mind fáradságának, mind kárának megtérittetését, a C. C. 3. R. 8. Cz. 14. cz. szerint, mind a magyar- mind a székelyföldön.

4.) Azutazók portékáinak elveszése. Ha valamely faluban vagy városban megszállott ember, egyetmását gaz-

da, gazdaszszony vagy más ott levő embereknek kezéhez adja eltétel végett, s azt azok elő nem adják, ellopatását vagy máskénti elveszését állitván: bébizonyittatása után a dolog állásának, kötelesek a tisztek a károsnak elégtételt szolgáltatni, az A. C. 3. R 34. Cz. szerint.

5.) A becsüsök által okozott kár. Törvényszerü végrehajtás alkalmával kárt okozhatnak a becsüsök vagy az adósnak, javait igen kevésre, vagy a hitelezőnek, adósa javait igen sokra becsülvén. Mindkét esetben, az okozott kár megtérítésén kivül, a tisztek által 200. mírttal büntettetnek, melynek kétrésze a biráké, harmada pedig a panaszló félé, az A. C. 4. R. 4. Cz. 1. cz. szerint.

6.) Gyámnok által okozott kár. Ha gyámnokok a gondviselésük alá bizatott árvák vagyonaiban kárt álnokul okoznak, hivatalukból kitétetnek s kétannyit tartoznak viszszafizetni, a H. K. 1. R. 123. cz. 1. §. szerint.

7.) A korcsomárlási rend megzavarásával okozott kár. A ki mást illető korcsomárlási időben bort árul vagy árultat, a bor elvesztésén kivül, minden elárult hordó borért 12 mírttal büntettetik, melynek kétrésze a panaszló félé, harmada pedig a végrehajtóké az A. C. 3. R. 32. Cz.; C. C. 3. R. 6. Cz. 1. cz. szerint.

8.) Az ügyvédek által okozott kár. Ha az ügyvéd peresének kárt okozna, leveleinek hibáztatható elvesztése, vagy az ellenfélleli egy kézre dolgozás által: az okozott kár megtéritéseért követeltethetik, az A. C. 4. R. 19. Cz. 3. cz. szerint.

9.) Ha a dézmát, sót s egyebeket fiscus vagy mások számára fuvarozó szekeresek mások kaszálóiban, szénájában, kerteléseiben kárt okoznának, maguk és marháik letartoztathatnak az elégtételig s érdemlett büntetésük kiállásáig, az A. C. 5. R. 7. E. szerint.

10.) Ha akár fiscus akár mások marháit erőszakoson legeltetnék a nemesség határain, s a birtokosnak nem lehetne ereje és módja, hogy törvény tartása szerint követelje a hatalmaskodókat: a marhák pásztorai s ezek marhái, a tolvajkiáltásra felkelni köteles falubeliek segedelmével is letartoztathatnak, s az illető büntetésen kivül kárpótlásra is szorittathatnak, az A. C. 5. R. 8. E. szerint.

11.) Az utak s hidak roszasága miatt szenvedett károkért a falvak s falusaik 12, a sz. k. városok pedig 200

frttal büntettetnek, kárpótláson kivül, az A. C. 3. R 29 Cz. 2. cz. szerint.

425. §.

7.) Közkötelesség elmulasztása.

Közkötelesség elmulasztásáért követeltethetik az, a ki nem cselekedte azt, a mit a törvény magán személyek irányában ugy tett kötelességévé, hogy annak elmulasztásáért azon magán személyek által követeltethessék is. A közkötelesség elmulasztásának ilyen magán követelésü esetei:

1.) A törvényszerü végrehajtásnak elmulasztása, a mennyiben az A. C. 4. R 9. Cz. szerint azon rendes végrehajtók, kik fejedelmi végrehajtó parancs, itélet (s a C. C. 4. R. 15 Cz. szerint kötlevél) mellett felszólittatva, végrehajtói kötelességüket teljesiteni halogatnák vagy elmulasztanák, a sérelmes által k. tábla előtt megpereltetve, hivataluk elvesztésén kivül, 200 frttal is büntettetnek; a sérelmes tehetetlensége esetében annak kérésére a fiscalis director is követelhetvén a hanyag végrehajtókat.

2.) Ügyvédi kötelesség elmulasztása, melynek esetei:

a.) ha az ügyvéd az igazságos ügyet helyes ok nélkül elvállalni nem akarná; a miért, keményen megfenyittetik, sőt a körülményekhez képest ugy is büntettethetik, mint esküvel szentesitett kötelesség számba sem vevője, a T. U. 266. §. szerint;

b.) ha az ügyvéd szembetünőleg igazságtalan ügy követelését vállalja el, vagy az alperest alaptalanul kecsegteti, s őtet a következhető károkra s büntetésekre figyelmeztetni, békére s a jogtalanul birtokoltak kiadására inteni elmulasztja: hivatala elvesztésén s dija fizetésén kivül, még azzal is büntettetik, hogy kétannyit tartozik visszafizetni, mint peresétől fizetésül vagy jutalom gyanánt kapott, a T. U. 259. §. szerint;

c.) ha az ügyvéd, valamely szegény ember ügye kezelésére a törvényszék által kineveztetvén, azt el nem vállalná, vagy az elvállalt kötelességet nem teljesitené hiven: dija fizetésével büntettetik az A. C. 4. R. 19. Cz. 1. cz szerint;

3.) káptalan- s konventbeli személyek hanyagsága, kik ha fejedelmi levélkerestető parancscsal (requisitorium mandatum) megtaláltatva, halogatnák a leve-

lek kikeresését s kiirását, 200 mfrttal büntettetnek, a C. C. 4. R. 13. Cz. szerint.

4) A bizonyságtétel megtagadása. Azok, a kik vallató fejedelmi parancs (mandatum compulsorium) mellett felszólittatva bizonyságtétel végett megjelenni helyes ok nélkül elmulatnák: 16 nehéz girával (64 mfrt) büntettetnek a H. K. 2. R. 28. cz szerint, kivéve a szászokat, a mennyiben a szászföld határain kivül menni nem tartoznak, hanemha a dolog természete kivánná a hely szinéni megjelenésüket a C. C. 4. R. 4. Cz. 1. cz. szerint. Vallatóparancs helyett a vármegyékben s főleg a székelyszékekben tiszti pecsétet (mely az illető tiszt pecsétjével s neve alirásával hitelesitett intő, idéző s eltiltó levélke) szoktak használni, s azok, kik annak helyes ok nélkül nem engedelmeskednének, 12 s illetőleg 24 mfrttal büntettetnek, ahozképest, a mint a pecsét főispáni s királybirói, vagy főbirói s alkirálybirói volt;

5.) szállásadás megtagadása. Azon falusiak és városiak, kik az utazóknak szállást s eleséget, marháik számára kostot pénzért, illendö áron nem szolgáltatnak, 200 mfrttal büntettetnek az A. C. 5. R. 27. E. szerint.

426. §.

8) Földesuri hatalommali viszszaélés.

Viszszaélt a földesur hatalmával, midőn nem teljesitette azon kötelességeit, melyek által a törvény jogait feltételesitette, vagy hatalma gyakorlását a törvényszabta határokon tul terjesztette. Földesuri hatalommali viszszaélésnek tartatott:

1.) ha a földesur bépanaszolt embereire nézve nem szolgáltatott igazságot. Az igazságszolgáltatásra innepélyesen felszólittatott földesur, ha 8-ad, a Magyarhontól viszszakapcsolt részekben (partium) pedig 15-öd nap alatt ezen kötelességét nem teljesitette, illő törvényszéke elébe idéztetett s bépanaszolt emberei dijai fizetésének terhe alatt tétetett kötelességévé az igazság kiszolgáltatása; mit ha még sem teljesitett, az irt büntetés rajta felvétetett, s ismét törvényszéke elébe idéztetve, a felperes teljes keresetén marasztatott; az itélet végrehajtása semmi menedékek által sem gátoltathatván, a H. K. 3. R. 26. cz. 2. §. A. C. 4. R. 1. Cz. 28. cz. szerint;

2.) ha a földesur urbéresei vagy zsellérei özvegyeit, leányait törvényszerü férjhezmenetelökben gátolta, mely esetben 100 mfrttal büntettetett, az A. C. 3. R 30. Cz. szerint.

427. §.

9.) A zsarolásról.

Zsarolásnak neveztetik, a haszonnak, nyereségnek törvényellenes utoni eszközlése Ezen büntény magán követelésü esetei:

1.) Midőn a harminczadosok a kereskedőket, szokatlan s tartozásuk feletti fizetéssel terhelik; kik a sérelmes által követeltetvén, 200 mfrttal büntettetnek, a kár és költség megtérítésén kivül, az A C. 2 R 12. Cz. 4. cz. szerint.

2.) Midőn a közszolgálatban fáradozó szekereseket a szállittatók sanyargatják s magukat a marhák viszszabocsátásáért fizettetik, mely esetben a nemesek 200, a nem nemesek pedig 100 mfrttal büntettetnek, melynek fele a végrehajtó tiszteké, fele pedig a sérelmesé, az A. C. 3. R. 6. Cz. 7. cz. szerint.

3.) Ha a kamaraispánok sóért a törvényes árnál többet vennének, vagy a sót hordó szekereseket ajándékadásra kényszeritenék: 200 mfrttal büntettetnek, a sérelmes által is követeltethetvén, az A. C. 3. R. 15. Cz. 2. cz; 5. R. 2. E szerint.

4.) Midőn a vámfizetők rendes mérték felett terheltetnek, vagy a törvény által megszüntetett vám fizetésére erőltettetnek, melyért a vámszedők 200 mfrttal büntettetnek, az A. C. 5. R. 9. E. szerint.

5.) Midőn az altisztek a járásukbeli lakosokat törvényellenes fizetésekre kényszeritik, melyért a sérelmes panaszát a közgyülés elébe terjesztvén s bé is bizonyitván: a bépanaszolt tiszt a zsaroltak 15 nap alatti viszszaadására s azonkivül 200 mfrttal is büntettetik, mely itéletet a sérelmes királyi táblai vagy főkormányszéki irnokok által is végrehajtathat, ha azt a tisztek végrehajtani 15 nap alatt elmulatnák, C. C. 3. R. 11. Cz. 3. cz. szerint.

428. §.

10.) A csalásról.

Csalásnak neveztetik az igazság eltitkolásának, nyereségeszközlésre intézett szándékos használása, melynek magánkövetelésü esetei:

1.) A z ötvesek csalása, midőn t. i. az ezüstöt megvesztegetik, vagy a műre adatott aranyot felmérésk or bé nem tudják, vagy az aranyozásért szerfelett fizettetik magukat, kik a birák által, a sérelmes kára megtéritésén kivül, mindannyiszor 100 mfrttal büntettetnek, melynek kétrésze a biráké és a czéhé, harmada pedig a panaszló félé. Ha a birák az elégtételt elmulasztanák, a sérelmes által királyi tábla előtt követeltetvén, 200 mfrttal büntettetnek, melynek harmada a sérelmesé, kétrésze pedig a fiscusé, az A. C. 5. R. 18. E. szerint.

2.) A k e r e s k e d ő k c s a l á s a, midőn t. i. hamis mértékkel mérnek, a miért 200 mfrttal büntettetnek, mely a tett bébizonyulása után, a helybeli tiszt ek által rögtön felvétethetik, a C. C. 3 R. 15 Cz. szerint.

3.) Egy neme a csalásnak az is, a midőn valaki a közhitelü személyek előtt megjelenvén s igaz nevét eltitkolván, más neve alatt a maga hasznára hamis levelet készittet (larva). A csalás ezen neméről szóló H. K. 2 R. 16. czimében büntetése nincs meghatározva.

4.) Csalás esete végre az is, midőn valaki olyan okleveles viszszaadásáért követel mást, melyek birtokában vannak, a H. K. 2. R. 34. cz. 5 §. szerint, vagy azt, a mire nézve ki ván elégitve, ismételve követeli a H K. 2. R. 70. cz. 3. §. szerint; mely büntények p a t v a r (calumnia) neve alatt az ügy örökös elvesztésével s holtdij fizetésével büntettetnek a H. K. 2. R. 70. cz. 5. §. szerint.

M. MÚZEUM KÖNYVTÁRA

JEGYZÉKE

a szerző által a munka kinyomatása után tett némely szövegbeli javitásoknak és sajtóhibák kiigazitásának.

A MAGÁNJOGTANBAN.

lap.	sor.	hiba.	igazitás.
8.)	25.	és a midön az 1792: 2. cz. 1. pontjában a gondnoki hatalom alatt levő serdületlenekkel együtt	és a midön az 1792: 2. cz. 1. pontjában a gondnoki hatalom alatt levő serdültek, a gyámnoki hatalom alatt levő serdületlenekkel együtt,
10.)	2.	a peres által	az alperes által
27.)	16. és 17.	távoztatni	tartóztatni
—	37.	vegyen el	vegyen el (H. t. 256. §.)
28.)	30.	vérségi	sógorsági
37.)	36.	(J. R. 35. §.)	(J. R. 33. §.)
39.)	28.	(H. t. 48. §.)	(H. t. 84. §.)
42.)	41.	ad Thala	ad Thalac
43.)	14.	H. K. 106.	H. K. 1. R. 106.
52.)	18. és 19.	lehet gyakorolni (H. K. 1. R. 79. cz. 1. §; 2. R. 60. cz. 2. §. Melyek szerint a gyermekek	lehet gyakorolni. A H. K. 1. R. 79. cz. 1. §; 2. R. 60. cz. 2. §. szerint pedig a gyermekek
63.)	8.	felbomló	felbomlott
75.)	37.	H. K. 113.	H. K. 1. R. 113.
104.)	34.	A. C. 5. R. 83.	A. C. 5. R. 84.
108.)	6.	czikk	Czim
111.)	36.	a pennapénz bor és kéve	az ászokpénz, pennabor és kéve
115.)	19.	fizetésért; a székely	fizetésért; a szász
136.)	4.	a IX-dik	a XI dik
139.)	12.	II-dik	VI-dik
150.)	38.	a magyarok és szászok közül	a magyarok, szászok, örmények és románok közül
153.)	13.	kiváltságuk	kiváltságok
154.)	18.	szászok voltak	szászok, örmények s románok voltak.
186.)	35.	H. K. 1. A. 84. cz. 5. §.	H. K. 1. R. 84. cz. 5. §.
194.)	31.	föl	földük
199.)	1.	az osztatlan közös erdökből	az osztatlan közhelyekből (melyekhez az osztatlan közlegelők is értetnek) és osztatlan közös erdökből
203.)	31.	különösön	közösön
213.)	14.	jog	jogot
—	22.	ezen	ezen jog
228.)	31.	ilyeneknek s azok pátronusinak	ilyenek minden időben és helyen épittetésére az eklésiáknak s azok pátronusinak
230.)	21.	A. C. 5. R. 4. E.	A. C. 5. R. 46. E.
231.)	17.	22. cz. 5. §.	22. cz. 3. §.
235.)	5.	14. cz. 4. §.	14. cz. k. §.
245.)	30.	viselő	képviselő
250.)	33. és 34.	közéletől	közlöttől
251.)	15.	87. §. szerint	87. cz. 3. §. szerint
266.)	13.	universi	universis
272.)	31.	eredetileg	eredetitől
276.)	15.	vésze	része
283.)	7. és 8.	örökbévallásnak	örökösvallásnak
295.)	2.	deriváltnak	deveniáltnak
—	23.	deriváltattak	devolváltattak
304.)	17.	adomány	uj adomány
308.)	29.	adomány	uj adomány

lap.	sor.	hiba.	igazitás.
313.)	25.	adományosok	adományozók
315.)	1.	II. József	8.) II. József
—	22.	az 1744	az 1744: 8. cz.
319.)	33.	cz. §-ában	cz. 25. §-ában
323.)	9.	igtatásnak	igazittatásnak
326.)	13.	I. Ulászló	II. Ulászló
—	40.	T. U. 79. §.	T. U. 89. §.
328.)	23.	nem született	már született
329.)	17.	javaikban	jogaikban
337.)	10.	eladásától	eladásától s vásárlásától
348.)	1.	perlekedés	perkezdés
362.)	21.	más által	más által iratott
387.)	3.	I.) A nemzők	II.) A nemzők
398.)	9.	68. cz.	65. cz.
412.)	34.	per utján	rövid per utján
414.)	12.	41. cz. 2. §.	41. cz. 3. §.
431.)	9.	téve	tevén
435.)	33. és 34.	vétetik	vettetik
437.)	17. és 18.	szerint is	szerint, és
—	30.	a mit	a mi
439.)	1.	gyermeivel	gyermekeivel
443.)	37.	probari	probare
448.)	15.	tárgyazó s illetőleg gondnoki	tárgyazó s illetőleg terhelő kötésekre nem léphetnek is, és gondnokaik
449.)	20. és 21.	adomány, zálog	adományzólag
450.)	30.	midőn az egyezéskor már	midőn az egyezéskor létezőnek vagy más vagyonának tartott dolog az egyezéskor már
464.)	37	questus	quaestus
475.)	24.	Ezek	Ezek
479.)	2.	ez attól	az ettől
481.)	20.	neg	meg
483.)	16.	82. cz. 4. §.	82. cz. 8. §.
503.)	14.	evictorem	victorem
507.)	13.	követelőre nézve elég azt bizonyitani	követelőnek azt kell bébizonyitani
508.)	20.	kihalófélben levő (4.§.) rendelkezhetik	kihalófélben levő (3. §.); s egyszersmind adományosok is, melyekről királyi jóvábagyás nélkül még a kihalófélben levő sem rendelkezhetik (4. §.)
512.)	22. és 23.	kifejezetlen	kifejezetten
516.)	25.	kötelezse	kötelezte
517.)	28.	örökösévé	örökösévő
520.)	17.	elmulasztása, 7.) közhitel csonkitása	elmulasztása, 7.) büntevők pártolása, 8.) közhitel csonkitása
521.)	2. és 3.	ingó vagyonaitól	ingó és ingatlan vagyonaitól
533.)	1.	felkeresésük	felkéretésük
537.)	7.	A kénesőt	3.) A kénesőt
544.)	20.	59.	39.
554.)	4.	3. R. 1. Cz.	3. R. 7. Cz.
556.)	13.	harmadnapig	határnapig
—	16.	4. §.	k. §.
—	20.	65. cz.	63. cz.
564.)	25.	évvel	évnél
570.)	9.	s büntetésére	s büntetése
572.)	23.	51. czikk	52. czikk
577.)	1.	29. Cz.	39. Cz.
579.)	25.	9. E.	91. E.

M. N. MUZEUM KÖNYVTÁRA